

Zbornik DASK

Ad Acta

DRŽAVNI ARHIV u SISKU
ISSN 2718-3335

Ad Acta

Zbornik Državnog arhiva u Sisku

Izdavač

Državni arhiv u Sisku

Za izdavača

Nela Kušanić

Glavna i odgovorna urednica

Nela Kušanić

Uredništvo

Vlatko Čakširan (Gradski muzej Sisak), Ladislav Dobrica (Hrvatski državni arhiv, Zagreb), Dario Franić (Državni arhiv u Sisku), Nela Kušanić (Državni arhiv u Sisku), Sanja Lončar (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu), Igor Vujatović (Državni arhiv u Sisku), Tomislav Škrbić (Državni arhiv u Sisku), Snježana Žegor (Državni arhiv u Sisku)

Lektura

Irena Balen-Gorišek

Prijevod na engleski

Irena Gašparović

Grafičko oblikovanje

Urednik d.o.o., Zagreb

Tisak

Kerschoffset d.o.o., Zagreb

Ilustracija na naslovnici

HR-DASK-831.2.1.16. Zbirka fotografija Saller; Današnja Zagrebačka ulica, pogled prema Odri, oko 1930.

Adresa uredništva

Državni arhiv u Sisku – Zbornik DASK,
Frankopanska 21, Sisak 44000;
tel: 385 44 525 060; e-mail: zbornik@dask.hr

Objavljeno potporom Ministarstva kulture i medija RH

Časopis izlazi jedanput godišnje

UDK 930.253(497.5)

ISSN 2718-3335

Ad Acta 5

ZBORNIK DRŽAVNOG
ARHIVA U SISKU

Državni arhiv u Sisku

Ad Acta 5 (2024), str. 1-216

Sisak, 2024.

Sadržaj

Predgovor	7
Valentina Radić	
Analitički inventar Zbirke fotografija Saller (oko 1923. – oko 1950.)	9
Summary	21
Igor Vujatović	
Sumarni inventar fonda Skupština općine Petrinja (1963. – 1991.)	25
Summary	87
Boris Suljagić	
Pregled arhivskoga gradiva Hrvatskoga državnog arhiva koje se odnosi na područje nadležnosti Državnoga arhiva u Sisku za razdoblje 1945. – 1990.	91
Summary	128
Igor Vujatović	
Modernizacijski procesi na prijelazu stoljeća – elektrifikacija Petrinje	131
Summary	144
Nikica Barić	
Prilozi za političku povijest grada Siska u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji 1918. – 1941.	149
Summary	177
Vladimir Čavrak	
Ekonomski razvoj Kotara Sisak 1960. – 1970. i „Banijska koncepcija“	181
Summary	211

Predgovor

Petim brojem Zbornika *Ad Acta* nastavljamo predstavljati arhivsko gradivo o kojemu skrbimo. Stoga, kao što je i u prethodnim brojevima bio slučaj, na prvom mjestu u Zborniku objavljujemo arhivističke radove – dva stručna i jedan pregledni. Radi se o standardiziranim¹ popisima i opisima dviju arhivskih cjelina u posjedu ovoga arhiva. Jedna od njih slikom svjedoči o životu grada Siska i njegove okolice u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća. Druga opisana cjelina, nastala svakodnevnim poslovanjem Skupštine Općine Petrinja kao tijela lokalne uprave koje je djelovalo u uvjetima socijalističkoga društvenog i ekonomskog uređenja bivše državne tvorevine, svjedoči o specifičnostima toga razdoblja, po mnogočemu posebnoga, ne samo u Europi toga vremena već i šire. Gradivo ove cjeline dokumentira i ilustrira, u širokom spektru životnih aspekata, okolnosti i život na lokalnoj razini od početka 60-ih godina 20. stoljeća pa sve do prestanka postojanja jugoslavenske državne tvorevine, odnosno do nastanka samostalne Republike Hrvatske. Trećim radom iz područja arhivistike donosimo pregled arhivskih cjelina (fondova i zbiraka) u posjedu Hrvatskoga državnog arhiva iz Zagreba koje sadrže podatke koji se odnose na područje nadležnosti Državnoga arhiva u Sisku. Ovaj je rad nastavak pregleda, za sisačko područje relevantnih, fondova Hrvatskoga državnog arhiva koji je započet radom istoga autora u trećem broju Zbornika *Ad Acta* (2022) te dosad pokriva razdoblje od srednjega vijeka do 1990. godine. Uvjereni smo da će ovakav pregled biti od izuzetne pomoći prije svega povjesničarima, ali i istraživačima drugih znanstvenih područja čiji je fokus istraživanja vezan za područje sisačke Posavine i Pokuplja, Banije i Moslavine.

U ovom broju donosimo i tri izvorna znanstvena rada iz područja lokalne povijesti. Pritom su prva dva rada koncentrirana na razdoblje prve polovice 20. stoljeća. Preciznije, prvi rad promatra gospodarsku klimu te modernizacijske procese na lokalnoj razini na samome početku toga stoljeća, a nastao je pretežito na arhivskome gradivu u posjedu Državnoga arhiva u Sisku. U fokusu drugoga izvornog znanstvenog rada politička su previranja u gradu Sisku u okolnostima jugoslavenske državne tvorevine nastale nakon raspada Austrougarske Monarhije pa sve do Drugoga svjetskoga rata. Nastaje analizom nekih dosad neistraženih arhivskih cjelina u posjedu Hrvatskoga državnog arhiva, dakako i nekih sekundarnih izvora, te iznosi pojedine dosad nepoznate detalje ovoga segmenta lokalne političke povijesti.

Treći izvorni znanstveni rad objavljen u ovome broju fokusiran je na drugu polovicu 20. stoljeća. S ekonomskoga znanstvenog stanovišta promatra razvoj sisačkoga područja te kao vrlo zanimljiv primjer analizira pionirski pokušaj lokalne uprave da u suradnji i uz podršku različitih znanstvenih institucija i stručnjaka izradi višegodišnji strateški razvojni plan nedovoljno razvijenog područja Banije te ga, uglavnom

¹ Riječ je o standardima koje je donijelo Međunarodno arhivsko vijeće i to o: *Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskoga gradiva* ISAD(G) te *Međunarodnoj normi arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji* ISAAR(CPF) koju primjenjujemo pri opisu konteksta nastanka gradiva, tj. opisu stvaratelja gradiva.

uspješno, i realizira. I ovaj se rad temelji na dosad neistraženima arhivskim izvorima pohranjenima u Državnome arhivu u Sisku te, dakako, na odgovarajućoj stručnoj i znanstvenoj literaturi.

Ovom prigodom želim zahvaliti svim autorima i drugim suradnicima na ovome izdavačkom projektu te Ministarstvu kulture i medija bez čije financijske potpore i razumijevanja ovaj projekt ne bismo mogli realizirati.

Glavna urednica

Analitički inventar zbirke

HR-DASK-831: ZBIRKA FOTOGRAFIJA SALLER (oko 1923. – oko 1950.)

Stručni rad

Uvod

Franjo i Antun Saller, otac i sin, jedni od poznatijih sisačkih fotoamatera, djelovali su u prvoj polovici 20. stoljeća. Dok se sin Antun Saller, jedan od osnivača podružnice Hrvatskog planinarskog društva *Gvozd* u Sisku, bavi tzv. „planinarskom“ odnosno „izletničkom“ fotografijom kojom prikazuje prirodne ljepote, otac Franjo Saller osim obiteljskih i osobnih fotografija snima i Sisak te okolna sela, pridajući posebnu važnost raznim događajima iz života.

Ključne riječi: Franjo Saller, Antun Saller, sisački fotoamateri, fotografija, izletnička fotografija, Sisak, okolica Siska, priroda

Popis kratica

DASK	Državni arhiv u Sisku
ISAD(G)	Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva
ISAAR(CPF)	Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji
NN	Narodne novine
d/m	dužni metar
kut.	kutija
mm	milimetar

Opis zbirke

Identifikacija

Identifikacijska oznaka

HR-DASK-831

Naslov

Zbirka fotografija Saller

Vrijeme nastanka gradiva

oko 1923. – oko 1950.

Razina opisa

Zbirka

Količina i nosač jedinice opisa

102 fotografije; 1 kutija; 0,05 d/m

Kontekst

Naziv stvaratelja

Franjo Saller

Antun Saller

Vrijeme i mjesto rođenja i smrti

Franjo Saller (Ridica kraj Srijemske Mitrovice, 16. 8. 1875. – Sisak, 3. 11. 1968.)

Antun Saller (nepoznato, 1896. – Sisak, 1945.)

Zvanje, zanimanje i područje djelovanja stvaratelja

Franjo Saller, fotograf, rođen je u Ridici kraj Srijemske Mitrovice 16. kolovoza 1875. godine. Sin je Jakova i Julijane. Fotografski zanat izučio je u rodnom mjestu gdje je i radio neko vrijeme. U Sisak se doselio 1900. godine i zaposlio kod veletrgovca F. Weissa. Na početku Prvog svjetskog rata mobiliziran je i prolazi Galiciju, Karpate te je zarobljen u Rusiji. Po povratku u Sisak otvara fotografski atelje u Gajevoj ulici 50 (danas Ulica Antuna i Stjepana Radića), a godine 1919. premješta ga u Vrbinu 279, u kuću Ferin. Nakon Drugog svjetskog rata premjestio je atelje iz Siska u Sunju. Osim osobnih i obiteljskih fotografija koje je snimao u Sisku i okolnim selima, fotografirao je obale Kupe i Save, vizure grada, značajnije događaje, skupove te sisačku svakodnevicu: građane, sportaše, seljake, lađare, kupaće, ribare... Za vrijeme Prve obrtničke izložbe u Sisku, koja je održana od 29. listopada do 5. studenoga 1933. godine, okušao se kao fotoreporter. Fotografije s toga skupa objavljene su u ilustriranom časopisu *Svijet*. Uz sisačkog fotografa Đ. Noršića borio se za ugled fotografskog zanata. Bavio se ribolovom te bio osnivač Sisačkog ribolovnog društva 1936. godine.¹

Antun Saller (1896. – 1945.), sin Franje Sallera, bio je činovnik i ravnatelj Prve hrvatske štedionice u Sisku. Sudjelovao je u društvenom i sportskom životu grada te kao aktivni sportaš i sportski djelatnik bio član uprave Sportskog društva *Segesta*, odnosno trener istoimenog nogometnog kluba. Također, osnivač je Kuglačkog kluba *Planjka* u Sisku, a bio je jedan od prvih odbornika i osnivača podružnice Hrvatskog planinarskog društva u Sisku pod nazivom *Gvozd*. U Društvu su djelovale skijaška, glazbena i foto-sekcija te je Antun Saller kao fotoamater snimao prizore s mnogobrojnih planinarskih izleta na Plješivicu, Sljeme, Hrastovičku goru i druga mjesta.²

Povijest zbirke

Zbirka je preuzeta 2004. godine od obitelji Saller kupoprodajnim ugovorom. Zbirka je prvotno popisana i digitalizirana u manjoj rezoluciji od one preporučene u *Uputama za digitalizaciju dokumentarnog i arhivskog gradiva*. U svibnju 2023. godine viša arhivska tehničarka Valentina Radić napravila je stručnu obradu Zbirke. Fotografije su obrađene analitički te grupirane u serije i podserije po tematskom principu. Nakon izrade analitičkog inventara Zbirka je digitalizirana u svibnju 2023. godine.

1 Zorko, Đurđa. Jagaćić-Borić, Jasminka. 2006. *Sisački biografski leksikon*, Narodna knjižnica i čitaonica Sisak, str. 277

2 Franić Dario. 2009. *Sisak kroz objektiv starih sisačkih fotografa od kraja 19. stoljeća do 1940.*, Državni arhiv u Sisku, str. 25

Način preuzimanja

Zbirka je otkupljena 2004. godine od Željka Sallera kupoprodajnim ugovorom klasa: 332-01/04-01/01, ur. broj: 2176-82-04-01. Upisana je u Knjigu primljenog arhivskog gradiva na 280. stranici pod rednim brojem 244.

Sadržaj i ustroj

Sadržaj

Zbirku čine 102 fotografije snimljene većinom na području Siska u prvoj polovici 20. stoljeća. Fotografije prikazuju vizure grada Siska i okolice, svakodnevni život građana, sportska i druga događanja te industrijske pogone. Na nekoliko je fotografija nogometne momčadi *Segesta* Antun Saller, sin Franje Sallera.

Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja

Cjelokupno gradivo predviđeno je za trajno čuvanje i nije vršeno nikakvo izlučivanje.

Plan sređivanja

Fotografije su po otkupu popisane i razvrstane po dimenzijama. Zbog sadržajne nepreglednosti zbirke fotografije su prilikom sređivanja tematski grupirane u 5 glavnih serija:

1. Vizure mjesta
2. Stanovništvo
3. Događanja
4. Sport
5. Industrija

Uvjeti korištenja i dostupnosti

Pravni položaj

Javno gradivo

Uvjeti dostupnosti

Zbirka je u potpunosti dostupna za korištenje u skladu s čl. 18. – 22. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/2018; 98/2019) kao i Pravilnikom o korištenju javnog arhivskog gradiva (NN 121/2019) te Pravilnikom o radu čitaonice Državnog arhiva u Sisku dostupnom u čitaonici Arhiva.

Uvjeti umnožavanja ili objavljivanja

Umnožavanje i objavljivanje gradiva ove Zbirke dozvoljeno je u skladu sa Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/2018) kao i Pravilnikom o korištenju javnog arhivskog gradiva (NN 121/2019) na pisani zahtjev korisnika.

Tvarne značajke

Fotografije su u dobrom stanju.

Obavijesna pomagala

Kao izvorno obavijesno pomagalo služio je prvotni arhivski popis sastavljen prilikom primopredaje gradiva. Isti je sadržavao opis fotografija po rednom broju (s podacima o formatu, tehnici, autoru i razdoblju) bez strukturne podjele.

Nakon analitičke obrade Zbirke 2023. godine izrađen je analitički inventar prema Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskog gradiva ISAD(G) i Međunarodnoj normi arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji ISAAR(CPF).

Dopunski izvori

Mjesto čuvanja izvornika

Fotografije se čuvaju u spremištu B4 Državnoga arhiva u Sisku.

Postojanje preslika

Fotografije su digitalizirane i pohranjene na serveru Državnoga arhiva u Sisku, Frankopanska 21, Sisak.

Bibliografija

Zorko, Đurđa; Jagačić-Borić, Jasminka. 2006. *Sisački biografski leksikon*. Narodna knjižnica i čitaonica Sisak

Franić, Dario. 2009. *Sisak kroz objektiv starih sisačkih fotografa od kraja 19. stoljeća do 1940.*, Državni arhiv u Sisku

Napomena

Autor fotografija u podseriji 2.4. *Lovci* mogao bi biti Antun Saller.

Kontrola opisa

Napomena arhivista

Analitički inventar zbirke napravila je Valentina Radić, viša arhivska tehničarka.

Pravila ili propisi

Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva ISAD(G)

Međunarodna norma arhivističkoga normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji ISAAR(CPF)

Nadnevak izrade opisa

Svibanj 2023.

Opis serija i podserija te nižih arhivskih jedinica

Signatura: **HR-DASK-831.1.**

Naslov: **Vizure mjesta**

Vrijeme nastanka: **oko 1930. – oko 1935.**

Razina opisa: **Serijska**

Količina i nosač: **37 fotografija**

Fotografije prikazuju razne vizure grada Siska, uže okolice i Planinarski dom *Zrin* na Hrastovičkoj gori iznad Petrinje.

1.1. Sisak i okolica

oko 1930. – oko 1950.; 34 fotografije

Fotografije prikazuju razne vizure grada Siska i okolnih mjesta.

- 1.1.1. Most na cesti u Selima zimi; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.2. Stari željeznički most i zaleđena Kupa; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 1.1.3. Stari (zidani) most na Kupi u gradnji, u pozadini vidljiv stari drveni most preko Kupe; 1932.; 85 × 60 mm
- 1.1.4. Zaleđena Kupa sa šlepovima privezanim uz obalu; oko 1930.; 105 × 65 mm
- 1.1.5. Panorama Starog grada i Capraga; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 1.1.6. Drvena piramida-vidikovac na Viktorovcu; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.7. Panorama Siska, Frankopanska ulica, s pogledom na industrijsku zonu Tanina i pogone Petra Teslića; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.8. Šetalište na lijevoj obali Kupe u Sisku, u prvom planu gospođa s djetetom, pogled prema Starom mostu; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.9. Šetalište na lijevoj obali Kupe u Sisku, u prvom planu gospođa s djetetom, pogled prema kući Maurer; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.10. Park ispred Gimnazije Sisak, pogled na Kranjčevićevu ulicu, Kino i gostionu *K Vatrogascu*; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.11. Park na Trgu Ljudevita Posavskog, lipa zasađena 1925. godine, kroz drveće se nazire sinagoga; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.12. Zgrada Kraljevskog kotarskog suda na Trgu Ljudevita Posavskog; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.13. Zgrada klaonice na Zelenom brijegu; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.14. Pruga i skladište žita na mjestu današnjih ugostiteljskih objekata u Rimskoj ulici; oko 1930.; 105 × 65 mm
- 1.1.15. Pogled s Kupe na skladišta žita na mjestu današnjih ugostiteljskih objekata u Rimskoj ulici; oko 1930.; 85 × 60 mm

- 1.1.16. Današnja Zagrebačka ulica, pogled prema Odri; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.17. Pogled sa Starog mosta na uređenje pristaništa na Kupi; oko 1932.; 115 × 85 mm
- 1.1.18. Pogled sa Starog mosta na Lađarsku ulicu, pristanište na Kupi za visokog vodostaja; oko 1932.; 115 × 85 mm
- 1.1.19. Put prema Starom gradu; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.20. Put prema Starom gradu i zaprežna kola; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.21. Pogled na Rimsku ulicu od župne crkve, ljetno doba; oko 1935.; 115 × 85 mm
- 1.1.22. Pogled na Tomislavovu iz Kranjčevićeve ulice; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.23. Obitelj Saller, pogled na parni kran na obali Kupe kod Malog Kaptola; oko 1932.; 115 × 85 mm
- 1.1.24. Pogled niz Ulicu S. i A. Radića od željezničkog kolodvora prema župnoj crkvi; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.25. Pogled na Ulicu S. i A. Radića ljeti; oko 1935.; 115 × 85 mm
- 1.1.26. Polijevanje gradskih ulica cisternom u ljetno doba; oko 1935.; 115 × 85 mm
- 1.1.27. Ljudi okupljeni ispred zgrade Prve hrvatske štedionice (danas Porezna uprava); oko 1935.; 85 × 60 mm
- 1.1.28. Okupljanje ljudi ispred zgrade Prve hrvatske štedionice (danas Porezna uprava); oko 1935.; 85 × 60 mm
- 1.1.29. Šalter Prve hrvatske štedionice (danas Porezna uprava); oko 1935.; 85 × 60 mm
- 1.1.30. Park na Trgu Ljudevita Posavskog; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 1.1.31. Šetalište, park s paviljonom ispred župne crkve Uzvišenja Svetog Križa u Sisku; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.32. Šetalište, park s paviljonom ispred župne crkve Uzvišenja Svetog Križa u Sisku; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.33. Djevojčica u parku ispred Velikog Kaptola; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 1.1.34. Park sa spomenikom kralju Petru ispred Velikog Kaptola; oko 1930.; 15 × 85 mm

1.2. Hrastovička gora

oko 1930.; 3 fotografije

Fotografije prikazuju Planinarski dom *Zrin* na Vučjaku i piramidu iznad Hrastovice kod Petrinje.

- 1.2.1. Planinarski dom *Zrin* na Vučjaku i piramida iznad Hrastovice kod Petrinje; oko 1930.; 115 × 85 mm

- 1.2.2. Planinarski dom *Zrin* pod snijegom iznad Hrastovice kod Petrinje; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 1.2.3. Planinarski dom *Zrin* pod snijegom na Vučjaku i piramida iznad Hrastovice kod Petrinje, oko 1930.; 135 × 90 mm

Signatura: **HR-DASK-831.2.**

Naslov: **Stanovništvo**

Vrijeme nastanka: **oko 1930.**

Razina opisa: **Serijska**

Količina i nosač: **31 fotografija**

Fotografije prikazuju svakodnevnicu stanovnika grada Siska i okolnih mjesta, kupaće, lovce i ribolovce...

2.1. Svakodnevni život

oko 1930.; 7 fotografija

Fotografije svakodnevnice stanovnika grada i okolice.

- 2.1.1. Pralje na Kupi u sumrak; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.1.2. Radovi na izgradnji kuće; oko 1930.; 105 × 90 mm
- 2.1.3. Kosci, okolica Siska; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 2.1.4. Prodavač novina, park ispred zgrade Kraljevskog kotarskog suda, Trg Ljudevita Posavskog; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.1.5. Vrtuljak u Sisku; oko 1930.; 105 × 90 mm
- 2.1.6. Putujuće Ton-kino; oko 1930.; 115 × 85 mm
- 2.1.7. Djevojčica sa suncokretom u parku ispred zgrade Kraljevskog kotarskog suda, Trg Ljudevita Posavskog; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.2. Kupaći

oko 1930.; 9 fotografija

Fotografije kupaća na rijeci Kupi.

- 2.2.1. Kupaći na Kupi ispod kuće Maurer; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 2.2.2. Kupaći na Kupi s čamcima i sandolinama; oko 1930.; 105 × 65 mm
- 2.2.3. Kupaći na Kupi s čamcima i sandolinama; oko 1930.; 105 × 65 mm
- 2.2.4. Kupaći na Kupi s čamcima i sandolinama; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.2.5. Kupaći skaču iz čamca u Kupu; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.2.6. Kupaći na lijevoj obali Kupe; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.2.7. Kupaći na lijevoj obali Kupe; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.2.8. Kupaći na lijevoj obali Kupe; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 2.2.9. Kupaći na lijevoj obali Kupe; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.3. Ribiči

oko 1930.; 3 fotografije

Fotografije ribiča na rijeci Kupi.

2.3.1. Ribiči na lijevoj obali Kupe, ispod Malog Kaptola; oko 1930.; 105 × 90 mm

2.3.2. Ribiči na brzacima kod današnjeg Silosa; oko 1930.; 135 × 90 mm

2.3.3. Ribiči na Kupi kod današnjeg Silosa; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4. Lovci

oko 1930.; 8 fotografija

Fotografije prikazuju lovce u lovu, s ulovom i tijekom obroka poslije lova.

2.4.1. Lovci poziraju s ulovom; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.2. Lovci poziraju s ulovom; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.3. Četiri lovca sjede kraj bunara; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.4. Četiri lovca sjede kraj bunara; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.5. Dva lovca poziraju kraj bunara; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.6. Četiri lovca poziraju; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.7. Lovac pije vodu; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.4.8. Obrok poslije lova; oko 1930.; 85 × 60 mm

2.5. Radovi na izgradnji ceste

oko 1930.; 4 fotografije

Fotografije radova na izgradnji ceste, možda kroz selo Odra.

2.5.1. Radovi na izgradnji ceste, možda kroz selo Odra; oko 1930.; 105 × 90 mm

2.5.2. Radovi na izgradnji ceste, možda kroz selo Odra; oko 1930.; 105 × 90 mm

2.5.3. Radovi na izgradnji ceste, možda kroz selo Odra; oko 1930.; 105 × 90 mm

2.5.4. Radovi na izgradnji ceste, možda kroz selo Odra; oko 1930.; 105 × 90 mm

Signatura: **HR-DASK-831.3.**

Naslov: **Događanja**

Vrijeme nastanka: **oko 1930. – oko 1950.**

Razina opisa: **Serija**

Količina i nosač: **12 fotografija**

Fotografije raznih događanja – od smotre vatrogasaca, predstave održane ispred župne crkve Uzvišenja Svetog Križa u Sisku do puštanja mosta na rijeci Odri u promet.

3.1. Svečanosti i proslave

oko 1930. – oko 1950.; 2 fotografije

- 3.1.1. Puštanje mosta na Odri u promet; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.1.2. Dolazak Štafete mladosti, Ulica A. i S. Radića; oko 1950.; 135 × 90 mm

3.2. Kazališna predstava

oko 1930.; 4 fotografije

Fotografije kazališne predstave ispred župne crkve Uzvišenja Svetog Križa u Sisku.

- 3.2.1. Kazališna predstava ispred župne crkve u Sisku; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.2.2. Kazališna predstava ispred župne crkve u Sisku; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.2.3. Kazališna predstava ispred župne crkve u Sisku; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.2.4. Kazališna predstava ispred župne crkve u Sisku; oko 1930.; 85 × 60 mm

3.3. Smotra vatrogasaca

oko 1930.; 6 fotografija

Fotografije sa smotre vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma.

- 3.3.1. Smotra vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma, na mjestu stare osnovne škole, danas prostor robne kuće; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.3.2. Smotra vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma, na mjestu stare osnovne škole, danas prostor robne kuće; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.3.3. Smotra vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma, na mjestu stare osnovne škole, danas prostor robne kuće; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.3.4. Smotra vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma, na mjestu stare osnovne škole, danas prostor robne kuće; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.3.5. Smotra vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma, na mjestu stare osnovne škole, danas prostor robne kuće; oko 1930.; 85 × 60 mm
- 3.3.6. Smotra vatrogasaca ispred starog vatrogasnog doma, na mjestu stare osnovne škole, danas prostor robne kuće; oko 1930.; 85 × 60 mm

Signatura: **HR-DASK-831.4.**

Naslov: **Sport**

Vrijeme nastanka: **oko 1920. – oko 1930.**

Razina opisa: **Serija**

Količina i nosač: **16 fotografija**

Fotografije nogometne momčadi *Segeste*, ženske ekipe hazene, skijaša i biciklista.

4.1. Nogomet

oko 1923. – oko 1930.; 8 fotografija

Fotografije nogometaša *Segeste*.

- 4.1.1. Momčad *Segeste* s trenerom, Antun Saller sjedi prvi s desne strane; 1923.; 230 × 170 mm
- 4.1.2. Nogometna momčad *Segeste* ili *Slavije*; 1920-ih; 85 × 60 mm
- 4.1.3. Nogometna momčad *Segeste* s trenerom na terenu u grabi kod Novog mosta; 1920-ih; 105 × 65 mm
- 4.1.4. Nogometna momčad *Segeste* s trenerom na terenu u grabi kod Novog mosta, Antun Saller stoji četvrti slijeva; oko 1925.; 135 × 90 mm
- 4.1.5. Nogometna momčad *Segeste* na terenu kod Tvornice tanina; 1927.; 135 × 90 mm
- 4.1.6. Nogometna momčad *Segeste* s trenerom na terenu u grabi kod Novog mosta, Antun Saller stoji četvrti zdesna; oko 1925.; 135 × 90 mm
- 4.1.7. Nogometna momčad *Segeste* u igri na novom terenu kod Tvornice tanina, 1927.; 135 × 90 mm
- 4.1.8. Momčad *Segeste* na Kupi, Antun Saller stoji u odijelu, drugi slijeva; oko 1930.; 135 × 90 mm

4.2. Rukomet

1923.; 3 fotografije

Fotografije utakmice hazene između igračica iz Siska i igračica iz sportskog kluba Makabi iz Zagreba.

- 4.2.1. Igračice hazene iz Siska i sportskog kluba Makabi Zagreb, na terenu u grabi kod današnjeg Novog mosta; svibanj 1923.; 135 × 90 mm
- 4.2.2. Igračice hazene iz Siska i sportskog kluba Makabi Zagreb, u igri na terenu u grabi kod današnjeg Novog mosta; svibanj 1923.; 135 × 90 mm
- 4.2.3. Igračice hazene iz Siska i sportskog kluba Makabi Zagreb, u igri na terenu u grabi kod današnjeg Novog mosta; svibanj 1923.; 135 × 90 mm

4.3. Skijanje

oko 1930; 4 fotografije

Fotografije skijaša na terenu oko Planinarskog doma *Zrin* na Hrastovičkoj gori.

- 4.3.1. Skijaši na terenu oko Planinarskog doma *Zrin* na Hrastovičkoj gori; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 4.3.2. Skijaši na terenu oko Planinarskog doma *Zrin* na Hrastovičkoj gori; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 4.3.3. Skijaški skokovi na terenu oko Planinarskog doma *Zrin* na Hrastovičkoj gori; oko 1930.; 135 × 90 mm
- 4.3.4. Skijaški skokovi na terenu oko Planinarskog doma *Zrin* na Hrastovičkoj gori; oko 1930.; 135 × 90 mm

4.4. Biciklizam

oko 1930; 85 × 60 mm; 1 fotografija

Podserija sadrži fotografiju biciklista ispred zgrade Pošte u Sisku.

Signatura: **HR-DASK-831.5.**

Naslov: **Industrija**

Vrijeme nastanka: **oko 1930.**

Razina opisa: **Serijska**

Količina i nosač: **6 fotografija**

Fotografije industrijske zone *Shell*, industrijske zone oko Tvornice tanina i oko Tvornice šešira i tuljaca te radnika ciglane *Fulla*.

5.1. Rafinerija nafte *Shell* d.d.

oko 1930; 3 fotografije

Fotografije industrijske zone *Shell*.

5.1.1. Panorama industrijske zone *Shell*, pogled na Rafineriju nafte i Stari grad; oko 1930.; 115 × 85 mm

5.1.2. Panorama industrijske zone *Shell*, pogled na Rafineriju nafte i Stari grad za vrijeme poplave; oko 1930.; 115 × 85 mm

5.1.3. Panorama industrijske zone *Shell*, pogled na Rafineriju nafte i pogled na Stari grad za vrijeme poplave; oko 1930.; 115 × 85 mm

5.2. Ostale industrije

oko 1930; 3 fotografije

Fotografije industrijske zone oko Tvornice tanina, oko Tvornice šešira i tuljaca te radnika ciglane *Fulla*.

5.2.1. Radnici ciglane *Fulla* na današnjem prostoru Gradskog bazena, tržnice i Doma umirovljenika; oko 1930.; 135 × 90 mm

5.2.2. Pogled na željezničku prugu prema industrijskoj zoni oko Tvornice tanina; oko 1930.; 85 × 60 mm

5.2.3. Industrijska zona uz rijeku Savu, Tvornica šešira i tuljaca; oko 1930.; 135 × 90 mm

Summary

Analytical Inventory of HR-DASK-831: Saller Photo Collection (approx. 1923 – approx. 1950)

UDK: 930.255:77Saller
77Saller:930.255

The Saller photo collection consists of 102 photographs taken mainly in the Sisak area in the first half of the 20th century. The photographs show scenes from Sisak and its surroundings, the everyday life of citizens, sports and other events and industrial facilities. Antun Saller can be seen in some of the photographs showing members of the Segesta football team.

Franjo Saller, photographer, was born on August 16, 1875 in Ridica near Srijemska Mitrovica. He learned photography in his birthplace, where he worked for some time. In 1900, he moved to Sisak and found employment with the wholesaler F. Weiss. After returning from the war, he opened a photo studio. After the Second World War, he moved the studio to Sunja. In addition to personal and family photos taken in Sisak and the surrounding villages, he also photographed the banks of the Kupa and Sava rivers, the town's landscape, important events, gatherings and everyday life in Sisak; citizens, sportsmen, villagers, boaters, swimmers, fishermen...

Antun Saller (1896-1945), son of Franjo Saller, was an officer and head of the First Croatian Savings Bank in Sisak. He took an active part in the social and sporting life of the town. As an active sportsman, he was a member of the Segesta Sports Club, i.e. coach of the Segesta Football Club. He was also the founder of the Planjka Bowling Club in Sisak. He was one of the first board members and founder of the Croatian Mountaineering Association in Sisak, called Gvozd. The skiing, music and photo sections were active in the Association. As an amateur photographer, Antun Saller captured scenes from several hikes to Plješivica, Hrastovička gora and other places.

Keywords: Franjo Saller, Antun Saller, photo amateurs in Sisak, photography, excursion photos, Sisak, Sisak surroundings, nature

HR-DASK-831.1.1.3. Stari (zidani) most na Kupi u gradnji, u pozadini vidljiv stari drveni most preko Kupe; 1932.

HR-DASK-831.3.1.1. Puštanje mosta na Odri u promet; oko 1930.

HR-DASK-831.4.3.1. Skijaši na terenu oko Planinarskog doma Zrin na Hrastovičkoj gori; oko 1930.

Sumarni inventar fonda

HR-DASK-SACPE-963: SKUPŠTINA OPĆINE PETRINJA (1963. – 1991.)

Stručni rad

Uvod

Novi Ustav SFRJ-a iz 1963. po mnogočemu je bio svojevrsni raritet u povijesti ustavnog prava, a bazirao se na koncepciji samoupravljanja čiji su se principi pokušavali uvesti u sve društvene strukture. Na političko-upravljačkoj razini ukinuta su dotadašnja tijela vlasti – narodni odbori i uvedene skupštine općina kao najviša tijela vlasti na području općine. Skupština je kao društveno-politička zajednica imala za cilj ostvarenje gospodarskoga i društvenoga razvitka. Rad Skupštine odvijao se na zajedničkim i odvojenim sjednicama vijeća te sjednicama savjeta i komisija.

Ključne riječi: Skupština općine Petrinja, Općina Petrinja, vijeće skupštine općine, savjet skupštine općine, komisija skupštine općine, Zajednica općina Sisak

Popis kratica

AZ	arhivski znak
DASK	Državni arhiv u Sisku
DPS	Društveni pravobranitelj samoupravljanja
DPV	Društveno-političko vijeće
GUP	Generalni urbanistički plan
IO	Izvršni odbor
IPD	Informativno-propagandna djelatnost
IV	Izvršno vijeće
KDAŽ	Konferencija za društvenu aktivnost žena
MU	Mjesni ured
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MZ	Mjesna zajednica
NN	Narodne novine
NOR	Narodnooslobodilačka borba
ONO	Općenarodna obrana
OO SS	Osnovna organizacija Saveza sindikata
OOUR	Osnovna organizacija udruženog rada
OSUP	Općinski sekretarijat za unutarnje poslove
PPO	Prostorni plan općine
PUP	Provedbeni urbanistički plan
RSK	Republika Srpska Krajina
RVI	Ratni vojni invalidi
RZ	Radna zajednica
SDK	Služba društvenog knjigovodstva
SFRJ	Savezna Federativna Republika Jugoslavija
SIZ	Samoupravna interesna zajednica
SJS	Služba javne sigurnosti
SO	Skupština općine
SRH	Socijalistička Republika Hrvatska
SSOH	Savez socijalističke omladine Hrvatske
SSRN	Socijalistički savez radnog naroda
SUBNOR	Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata
SV	Službeni vjesnik
SZUP	Služba za zaštitu ustavnog poretka
TO	Teritorijalna obrana
VMZ	Vijeće mjesnih zajednica
VO	Vijeće općina
VRZ	Vijeće radnih zajednica
VUR	Vijeće udruženog rada
ZNG	Zbor narodne garde
ZUR	Zakon o udruženom radu

b. g.	bez godine
br.	broj
d/m	dužni metar
god.	godina
knj.	knjiga
kut.	kutija
str.	strana
sv.	svezak
svež.	svežanj

Opis fonda

Identifikacija

Oznaka/signatura

HR-DASK-SACPE-963

Naslov

Skupština općine Petrinja

Vrijeme nastanka gradiva

1963. – 1991.

Razina opisa

Fond

Količina i nosač jedinice opisa

1177 kutija i 323 knjige; 123,9 d/m

Kontekst

Naziv stvaratelja

Skupština općine Petrinja

Povijest stvaratelja

Vrijeme, mjesto djelovanja i sjedište

1963. – 1991., Petrinja

Novi Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1963. donio je brojne novine u društvenome uređenju, a osnovna ideja bila je uvođenje samoupravnih i

samoorganizirajućih principa u sve društvene strukture. U skladu s tim ukinuta su dotadašnja tijela vlasti („organi vlasti“) – narodni odbori i uvedene skupštine općina kao najviša tijela vlasti. Teritorijalne jedinice, između ostalih i općine, proglašene su društveno-političkim zajednicama te je, kao svojevrsni raritet u povijesti ustavnog prava, ukinuta hijerarhija teritorijalnih jedinica i uveden je sustav međusobnih prava i obveza. Prvi Statut Skupštine općine Petrinja donesen je i usvojen na 4. zajedničkoj sjednici Općinskog vijeća i Vijeća radnih zajednica 26. studenoga 1963. godine. Objavljen je u *Službenom vjesniku kotara Sisak*, br. 2, 2. siječnja 1964. godine.¹ Iako se već od 1967. donose određene ustavne promjene te se otvaraju mogućnosti za dobrovoljno udruživanje općina u veću cjelinu – zajednicu općina, tek će se novim Ustavom 1974. te promjene definitivno obistiniti. Ustavnim promjenama iz 1974. stvorene su tzv. zajednice općina kao nove društveno-političke zajednice. Predsjednici skupština općina Dvor, Glina, Kostajnica, Novska, Petrinja i Sisak na osnovi ovlaštenja svih vijeća skupština općina potpisali su u srpnju 1974. s predsjednikom Sabora SRH Društveni dogovor o udruživanju u Zajednicu općina Sisak. Konstituirajuća sjednica održana je 13. prosinca 1974. Skupština općine Petrinja djelovat će u kontinuitetu, uz određene ustrojstvene reorganizacije i promjene nadležnosti svojih tijela, sve do 1991. godine. Nakon što je Ministarstvo za pravosuđe i upravu Republike Hrvatske umjesto Skupštine općine uvelo funkciju Povjerenika za općinu Petrinja, u selu Dodošima 17. kolovoza 1991. održana je sjednica Skupštine mjesnih zajednica s većinski srpskim stanovništvom općine Petrinja kojoj su se pridružili i pojedini zastupnici izabrani 1990. u Skupštinu općine, točnije njih 30 od 101, te su donijeli niz odluka. Između ostalih i odluku o konačnom i trajnom izdvajanju *opštine* iz sastava Republike Hrvatske i pripajanju SAO Krajini. Te su odluke verificirane na sjednici Skupštine općine u svibnju 1992. nakon zauzimanja Petrinje.²

Pravni položaj

Skupština općine Petrinja bila je regulativno tijelo društveno-političke zajednice, odnosno lokalne samouprave. Nakon pridruživanja Općine Petrinja u Zajednicu općina Sisak 1974. Skupština postaje jedno od tijela Zajednice općina Sisak – novog oblika društveno-političke zajednice.

Nadležnost, svrha, funkcije i područje djelatnosti

Skupština općine Petrinja bila je najviše tijelo vlasti i samoupravljanja u Općini Petrinja. U njoj su se, u skladu s Ustavom, zakonom i Statutom, utvrđivali prostorni i društveni planovi, vodila se briga o ravnomjernom razvoju općine, uređivala i organizirala narodna obrana, obavljali poslovi državne sigurnosti i društvene samozaštite, uređivali su se odnosi od zajedničkoga interesa za gospodarski, kulturni, zdravstveni i socijalni život, provodio se nadzor i obavljali poslovi inspekcije. Skupština općine je također imala prava i obveze kao društveno-politička zajednica u odnosu na

1 Službeni vjesnik kotara Sisak, *Odluka o proglašenju Statuta općine Petrinja*, Sisak, str. 29-56, br. 2, god. X, 2. siječnja 1964.

2 HR-DASK-SACPE-613 Skupština općine Petrinja (1991. – 1995), kut. 7, br. predmeta 2-355/92

određene organizacije udruženoga rada, samoupravne interesne zajednice i njihova udruženja te druge samoupravne organizacije i zajednice te na pravosudna i druga državna tijela. Ostvarivala je stalnu suradnju s drugim općinama, osnivala zajedničke službe, tijela, organizacije i sl. Osim Skupštine općine, u njezinome sastavu djelovala su i vijeća kao tijela odlučivanja, isprva Općinsko vijeće i Vijeće radnih zajednica, a kasnije Vijeće mjesnih zajednica, Društveno-političko vijeće i Vijeće udruženog rada. Za obavljanje poslova uprave osnovani su odjeli i odsjeci (kao organizacijske jedinice) te mjesni uredi i ured za katastar, a kao pravosudna tijela poslovali su sudac za prekršaje i javno pravobranilaštvo. S vremenom su se imena, a rjeđe i djelokruzi rada, mijenjali. Odlukom Skupštine općine 1969. godine stvorena su nova tijela: sekretarijati, uprave i komisije,³ a 1978. uvedeni su i zavodi.⁴ Područje općine Petrinja obuhvaćalo je sljedeća naseljena mjesta: Petrinja, Brest Pokupski, Nova Drenčina, Novo Selište, Banski Grabovac, Blinja, Bijelnik, Stražbenica, Donja i Gornja Bačuga, Dodoši, Tremušnjak, Mačkovo Selo, Miočinovići, Dumače, Nebojan, Novi Farkašić, Donje Mokrice, Gornje Mokrice, Srednje Mokrice, Međurače, Gora, Sibić, Strašnik, Graberje, Gornja Pastuša, Donja Pastuša, Begovići, Glinska Poljana, Slana, Vratečko, Gornja Mlinoga, Dejanovići, Hrastovica, Budičina, Taborište, Cepeliš, Jabukovac, Donja Mlinoga, Kraljevcani, Dragotinci, Jošavica, Luščani, Pecki, Madžari, Letovanci, Moštanica, Petkovac, Mošćenica, Prnjavor, Donji Čuntiće, Gornji Čuntiće, Klinac, Veliki Šušnjar, Župić i Križ Hrastovački.⁵

Organizacija rada – ustroj

Skupština općine Petrinja imala je središnja, izvršna i radna tijela.

Središnja tijela bila su Općinski sabor, Skupština i vijeća. Najšire tijelo društvenoga upravljanja bio je Općinski sabor na kojem su predstavnici Skupštine općine, zajedno s predstavnicima društveno-političkih organizacija i udruženja poput SUBNOR-a, mogli raspravljati o pitanjima od općega interesa, poput društvenoga plana, društveno-ekonomskoga razvitka ili prostornog i urbanističkog plana.⁶ Skupština općine, kao osnovni nositelj prava i dužnosti, neposredno i isključivo odlučivala je o promjeni Statuta, donosila je društvene planove, prostorno-urbanističke planove, općinski budžet i završni račun. Također je bila ovlaštena za raspisivanje referenduma na razini općine, birala je predsjednike i zamjenike članova komisija, savjeta i sl., potvrđivala delegate, kontrolirala provedbu planova i budžeta, provodila društveni nadzor te obavljala druge poslove određene Ustavom, zakonima i Statutom.⁷ Skupštinu općine sačinjavala su dva vijeća – Općinsko vijeće i Vijeće radnih zajednica. Članove Općinskog vijeća birali su neposredno građani, odnosno građani upisani u biračke popise, a članove Vijeća radnih zajednica zaposlenici u radnim organizacijama, državnim tijelima, društveno-

3 Službeni vjesnik u Sisku, br. 21/1969, čl. 8

4 Službeni vjesnik u Sisku, br. 37/1978, čl. 16

5 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. I, čl. 2

6 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. V, čl. 212

7 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. V, čl. 204, 205

političkim organizacijama i udruženjima itd. Broj članova određivao se posebnom odlukom Skupštine općine, a u početku je svako vijeće imalo 35 članova⁸. U pravilu, oba Vijeća raspravljala su i odlučivala zajedno, iako je postojala mogućnost da se raspravlja i odvojeno. Novim Ustavom iz 1974., promijenio se i ustroj vijeća. Stvorena su 3 nova vijeća: Vijeće udruženog rada (VUR), Vijeće mjesnih zajednica (VMZ) i Društveno-političko vijeće (DPV). VUR je imao 48 odbornika, VMZ 46, a DPV 23.⁹

Izvršna tijela bila su Predsjednik, a kasnije i Predsjedništvo te Izvršno vijeće. Predsjednik Skupštine općine birao se iz redova članova Skupštine na prijedlog najmanje 10 članova Skupštine ili Komisije za izbor i imenovanja. Predsjednik je u okviru prava i dužnosti organizirao rad Skupštine, sazivao sjednice, brinuo o radu tijela i nadgledao rad tijela Skupštine itd. Mandat predsjednika trajao je 4 godine, s time da nitko nije mogao dvaput uzastopce obavljati funkciju. Predsjedništvo se obformljivalo u vrijeme neposredne ratne opasnosti, a činili su ga predsjednik i potpredsjednik Skupštine, predsjednici vijeća Skupštine te predsjednik ili zamjenik predsjednika Izvršnog vijeća.¹⁰ Izvršno vijeće osnovano je 1974. kao izvršno tijelo Skupštine općine. Bilo je odgovorno za praćenje društveno-gospodarskoga razvoja, brigu o izvršavanju zakona i drugih općih akata, nadzor rada općinske uprave, predlaganje odluka i drugih akata, imenovanja i razrješenja službenika i rukovoditelja u općinskim tijelima uprave itd.¹¹

Kao radna tijela djelovale su komisije i savjeti. Komisije je osnivala Skupština općine za razmatranje i proučavanje pojedinih pitanja. Komisije su, prije svega, davale prijedloge za pitanja s područja svoje nadležnosti te podnosile izvještaje Skupštini. Članovi komisija birani su na razdoblje od dvije godine. Komisija je bilo iznimno puno. Mnoštvo ih se gasilo, ponovno osnivalo, povremene su prelazile u stalne tako da je bilo gotovo nemoguće taksativno ih sve nabrojati. Statutom iz 1964. obformljeno je 6 stalnih komisija koje će funkcionirati tijekom cijeloga razdoblja rada Skupštine općine, dakle od 1963. odnosno 1964. do 1991. Radi se o Komisiji za izbor i imenovanja, Komisiji za društveni nadzor, Komisiji za organizacijsko-politička pitanja, Komisiji za predstavke i pritužbe, Komisiji za narodnu obranu i Komisiji za mandatno-imunitetska pitanja. Osim navedenih, osnivale su se i brojne druge, povremene ili stalne. Tako su postojale, primjerice Komisija za kadrovska pitanja, Komisija za izradu statuta, Komisija za vjerska pitanja, Komisija za utvrđivanje porijekla imovine i novca, Komisija za naknadu poljske štete, Komisija za službeničke poslove, Komisija za odlikovanja, Komisija za stipendije, Komisija za raspisivanje natječaja i postavljanje direktora privrednih organizacija, Komisija za uzurpaciju zemljišta, Komisija za komasaciju, Komisija za boračka pitanja itd. Savjeti su bili političko-izvršna tijela društvenoga samoupravljanja iz djelatnosti za koje su osnivani. Obavljali su poslove koji su im stavljani u nadležnost propisima šire društveno-političke zajednice i propisima Skupštine općine. Pratili su stanje i potrebe djelatnosti zbog koje su osnovani. Predlagali su Skupštini donošenje

8 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. V, čl. 204, 205

9 HR-DASK-SACPE-963, Skupština općine Petrinja, Statut općine Petrinja 1974., kut. 1

10 HR-DASK-SACPE-963, Skupština općine Petrinja, Statut općine Petrinja 1985., kut. 1

11 HR-DASK-SACPE-963, Skupština općine Petrinja, Statut općine Petrinja 1974., kut. 1

propisa i poduzimanje mjera za koje je Skupština bila nadležna, raspravljali o pitanjima od općega interesa, usklađivali rad tijela upravljanja itd. Za razliku od komisija, bili su zaduženi i za provedbu zakona i propisa Skupštine te su vršili nadzor nad radom tijela uprave. Statutom iz 1964. osnovani su sljedeći savjeti: Savjet za unutrašnje poslove i opću upravu, Savjet za društveni plan i financije, Savjet za privredne poslove, Savjet za komunalne poslove i građevinarstvo, Savjet za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, Savjet za rad i radne odnose, Savjet za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu.¹² U radna tijela mogu se pribrojati i odbori o kojima govori Statut skupštine općine.¹³

Za neposrednu primjenu zakona i drugih propisa, stručnu obradu i pripremanje propisa Skupštine općine, odnosno njezinih komisija i savjeta, provedbu propisa i zaključaka i drugih upravnih poslova osnivani su odjeli, odsjeci, mjesni uredi i druga tijela. Oni su također imali pravo nadzora te donošenja upravnih akata. Sve je to bilo u deklarativnom cilju omogućivanja ostvarivanja prava građana i ispunjavanja zadataka i interesa društvene zajednice.¹⁴ Među posebnim tijelima u okviru Skupštine općine djelovali su i fondovi. Osnivala ih je Skupština općine radi prikupljanja i raspodjele financijskih sredstava za izgradnju te radi financiranja, razvoja ili unapređenja određenih područja društvenoga ili javnog djelovanja. Fondom je upravljao upravni odbor po načelima društvenoga samoupravljanja. Odbor je donosio Statut fonda, program i plan rada, te financijski plan i završni račun koji je odobravala Skupština općine. Radi približavanja upravnih službi građanima i lakšega ostvarivanja prava i dužnosti građana, na području uprave osnivani su mjesni uredi, pa su tako 1964. osnovani uredi u Banskome Grabovcu, Blinji, Gori, Hrastovici i Jabukovcu.¹⁵

Odnosi i veze

Ustavom iz 1963. ukinuta je hijerarhija teritorijalnih jedinica (općina, kotara, autonomnih pokrajina, socijalističkih republika i same federacije) što znači da Općina Petrinja nije bila podređena višim upravnim jedinicama. Ustavnim promjenama iz 1974. Općina Petrinja, zajedno s drugim općinama u okruženju – Dvor, Kostajnica, Novska, Glina i Sisak – udružuje se u Zajednicu općina Sisak.

Povijest fonda

Gradivo fonda SO Petrinja nalazilo se u pismohrani Grada Petrinje sve do 2017. kad gradivo počinju preuzimati djelatnici Državnoga arhiva u Sisku. Gradivo je preuzimano u tri navrata, zaključno sa svibnjem 2019. godine. Za pismohranu („arhivu“), odnosno pisarnicu, bio je zadužen Sekretarijat za poslove uprave, odnosno voditelj pisarnice. Tu je funkciju vršilo nekoliko osoba, a tijekom preuzimanja (2017. – 2019.) radilo se o Draženu Gavranoviću i Damiru Dražetiću. Pismohrana se nalazila u pomoćnoj zgradi uz upravnu zgradu Grada Petrinje, u relativno dobrim uvjetima. Dokumentacija koja je

12 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. V, čl. 230-258

13 HR-DASK-SACPE-963, Skupština općine Petrinja, Statut općine Petrinja 1985., kut. 1

14 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. V, čl. 279-291

15 Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964, gl. V, čl. 279-280

nastala tijekom prvih pet godina funkcioniranja stvaratelja (između 1963. i 1967.) nije sačuvana. Nema podataka o tome je li dokumentacija stradala tijekom ratnih događanja devedesetih godina ili ranije. Tijekom arhivističke obrade iz fonda je izdvojeno gradivo drugih fondova u količini 1,1 d/m. Radi se o već postojećim fondovima kojima se treba pridodati gradivo, poput fonda Mesne industrije Gavrilović ili tvrtke Uzor, ali i o neuvedenim fondovima, poput OK SSRNH Petrinja, Savezu sindikata općine Petrinja, Crvenom križu Petrinja, tvrtkama Slavija, Privreda i Jedinstvo.

Nakon arhivističke obrade koja je počela krajem 2020. godine, a završila u siječnju 2023. (prije svega zbog potresa i potrebe revizije brojnih fondova koji su evakuirani iz prostorija Sabirnog arhivskog centra u Petrinji). Količinsko stanje fonda je 1176 kutija i 318 knjiga; 123,4 d/m.

Način preuzimanja i predaje

Gradivo Skupštine općine u Državni arhiv u Sisku preuzeto je po službenoj dužnosti kroz više akvizicija počevši od 2017. pa sve do 2019. Prva primopredaja izvršena je 31. ožujka 2017. Preuzeto gradivo upisano je pod brojem 496 u Knjigu akvizicija na stranici 442, na temelju Primopredajnog zapisnika (klasa: 036-01/17-01/04; ur.broj 2176-81-17-01). Primopredaju su obavili Dražen Gavranović, djelatnik pismohrane u Gradu Petrinji, te Ivica Šustić i Nataša Biličić, djelatnici Državnoga arhiva. Sveukupno je preuzeto 207 arhivskih mapa. Drugo preuzimanje bilo je iste godine, točnije 27. travnja 2017., prema Primopredajnom zapisniku (klasa: 036-01/17-01/07; ur.broj 2176-81-17-01). Gradivo je upisano pod brojem 501 u Knjigu akvizicija, na stranici br. 446. Preuzimanje je također proveo Dražen Gavranović s jedne strane te Ivica Šustić i Nataša Biličić s druge strane. Ukupno je preuzeto 149 arhivskih mapa. Završno preuzimanje bilo je provedeno 31. svibnja 2019. Preuzeto gradivo upisano je pod brojem 558, na stranici 480 u Knjigu akvizicija, a na temelju Primopredajnog zapisnika (klasa: 036-01/19-01/10; ur.broj 2176-81-19-01). Primopredaju su obavili djelatnik pismohrane u Gradu Petrinji Damir Dražetić te djelatnici Državnoga arhiva u Sisku Nataša Biličić, Dario Franić i Igor Vujatović. Preuzeta su 563 svežnja gradiva.

Sadržaj i ustroj

Sadržaj fonda

Gradivo fonda Skupštine općine Petrinja iznimno je važan fond koji je nužan za istraživanje povijesti grada Petrinje, ali i širega prostora u drugoj polovici 20. stoljeća. Zapravo je riječ o gradivu koje je nastalo djelovanjem tijela lokalne samouprave, bilo središnjih ili onih nižih, poput mjesnih zajednica. Posebno treba istaknuti građevinsku dokumentaciju, dakle građevinske dozvole s pripadajućom tehničkom dokumentacijom koje su se pokazale posebno važnima tijekom postpotresnoga razdoblja kada je upravo navedena dokumentacija praktički bila preduvjet za započinjanje procesa obnove. Naravno da mnoštvo podataka možemo pronaći i u drugim cjelinama, primjerice o funkcioniranju sustava upravljanja i samoupravljanja u zapisnicima vijeća.

Odabiranje i izlučivanje

Izlučivanja su kod stvaratelja gradiva provedena u desetak navrata što zapravo i ne treba čuditi jer se radi o velikoj količini dokumentacije. Prvo izlučivanje o kojem postoje podatci je ono iz 1991. (rješenja za odobrenje za izlučivanje, br. 198-1/91) u kojem je izlučeno 259 fascikala gradiva Suca za prekršaje. Tijekom ratnih događanja 1990-ih nije bilo izlučivanja gradiva, barem nema informacija o istom. Prvo poslijeratno izlučivanje obavljeno je 22. svibnja 1996. (rješenje br. 036-04/96-01/45) u kojem je izlučena poprilično velika količina gradiva – 746 registratora, 69 kutija, 346 svežnjeva i 15 većih svežnjeva. Radilo se o računovodstvenoj i blagajničkoj dokumentaciji starijoj od 10 godina, građi Suca za prekršaje te glasačkim listićima iz 1986. U novom tisućljeću izlučivanje je provedeno kod posjednika (Grada Petrinje) u 20 navrata. Prvo je bilo 2003., a završno 2019. U 11 navrata, dakle više od polovice, izlučivano je gradivo nastalo u izbornom procesu. Sva rješenja izdana su u skladu s rješenjem i dozvolom Državnoga arhiva u Sisku.

Plan sređivanja

Gradivo je arhivistički obrađeno po područjima rada definiranim arhivskim znakovima, odnosno od 1988. godine klasifikacijskim oznakama. Kako arhivski znakovi odgovaraju funkcijama i djelatnostima stvaratelja, ovim je načinom postignuta razvidnost strukture fonda, dok je najvećim dijelom izbjegnuto raščlanjivanje gradiva po organigramu, odnosno tijelima uprave kojima se često mijenjala nadležnost ili su bili podložni rekonstrukcijama i promjenama funkcija, pa bi time došlo do nepotrebnog cjepkanja arhivskih cjelina u gradivu. Ako je arhivski znak/klasifikacijska oznaka bila krivo uvedena, a to se posebno događalo 1988. nakon uvođenja klasifikacijskih oznaka, dokument je uložen u ispravnu seriju.

Arhivsko gradivo je uglavnom sređeno prema strukturno-funkcionalnom principu i ustrojene su serije fonda:

1. Društvo, državno uređenje i lokalna samouprava
2. Rad općinskih tijela
3. Upravni poslovi
4. Rad i radni odnosi
5. Unutarnji poslovi
6. Gospodarstvo
7. Komunalni poslovi
8. Stambeni poslovi
9. Financije
10. Zdravstvo
11. Socijalna zaštita
12. Zaštita boraca NOR-a, vojnih invalida, žrtava fašističkog terora i građanskih žrtava rata
13. Prosvjeta, znanost, kultura i sport

14. Pravosuđe
15. Narodna obrana
16. Geodetsko-katastarski poslovi
17. Imovinsko-pravni poslovi
18. Vjerski i crkveni poslovi
19. Statistika
20. Izbori.

Za dio podserije „Građevinske dozvole“ napravljen je popis podataka u Excelu radi brže pretraživosti i učestale potrebe korisnika. Konkretno, radi se o 1968. godini za koju nisu sačuvani ni urudžbeni zapisnik, ni kazalo. Popis je pohranjen na lokalnom serveru DASK-a i sadržava rubrike: Godina i datum podnošenja zahtjeva, Prezime i ime investitora, Adresa investitora, Klasifikacijska oznaka/urudžbeni broj, Predmet i Napomena.

Uvjeti dostupnosti i korištenja

Uvjeti dostupnosti

Gradivo fonda dostupno je korisnicima u skladu s čl. 18. – 22. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/2018) kao i Pravilnikom o korištenju javnog arhivskog gradiva (NN 121/2019) te Pravilnikom o radu čitaonice Državnog arhiva u Sisku.

Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja

Umnožavanje i objavljivanje gradiva ovoga fonda dozvoljeno je u skladu sa Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/2018) kao i Pravilnikom o korištenju javnog arhivskog gradiva (NN 121/2019).

Jezik/pismo u gradivu

Gradivo je pisano hrvatskim jezikom. Korišteno pismo je latinica.

Tvarne značajke i tehnički uvjeti

Gradivo je čitljivo bez značajnijega oštećenja. Prisutna su oštećenja od vlage (spisi su sporadično slijepljeni ili nabubreni, vidljivi su tragovi hrđe, a tinta je ponegdje izbljedi-la), mrlje od tinte te mehanička oštećenja u vidu poderotina, izgužvanih listova i slično.

Obavijesna pomagala

Izrađen je sumarni inventar fonda kao arhivsko obavijesno pomagalo.

Dopunski izvori

Mjesto čuvanja izvornika

Državni arhiv u Sisku

Postojanje i mjesto čuvanja preslika

Gradivo je snimano od strane stvaratelja. Snimane su audiotrake, odnosno audiokazete u 1990. i 1991. godini. Radi se o sjednicama Skupštine općine odnosno pojedinih vijeća. Osim toga, snimana je i Rasprava o Ustavu RH koja se vodila u Skupštini te znanstveni skup o 750. obljetnici Petrinje.

Dopunski izvori u Državnom arhivu u Sisku

Dopunski izvori za proučavanje gradiva ovoga fonda su fondovi upravnih tijela koji se čuvaju u Državnom arhivu u Sisku: HR-DASK-SACPE-20 Kotarski narodni odbor Petrinja, HR-DASK-SACPE-27 Narodni odbor grada Petrinje, HR-DASK-SACPE-613 SO Petrinja (1991. – 1995.) te fond HR-DASK-891 Zajednica općina Sisak.

Literatura

Barić, N. 2005. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.* Golden marketing – tehnička knjiga. Zagreb.

Križanić, N.; Kušanić, N.; Sarkotić, N. 1997. *Shematizam organa uprave i pravosuđa na području Državnog arhiva u Sisku.* Državni arhiv u Sisku. Sisak.

Službeni vjesnik kotara Sisak, br. 2/1964

Službeni vjesnik u Sisku, br. 21/1969, br. 37/1978

Šustić, Ivica. „Organi državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska 1945 – 1974“. *Arhivski vjesnik* sv. 4. 225-246.

Kontrola opisa

Napomena arhivista

Sumarni inventar fonda izradio je arhivist Igor Vujatović.

Pravila ili propisi

Opis je izrađen sukladno Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskog gradiva – ISAD(G) te Međunarodnoj normi arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelj – ISAAR(CPF).

Nadnevak izrade opisa

Ožujak 2023.

Opis serija i podserija te nižih arhivskih jedinica

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.1.**

DRUŠTVO, DRŽAVNO UREĐENJE I LOKALNA SAMOUPRAVA

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 19 kut. i 2 knj.; 2 d/m

Serija sadrži normativne akte – statute, pravilnike, poslovnike; zatim razne podatke o općini, dokumentaciju Općinskog sabora, društvene planove i dogovore te programe rada; dokumentaciju o nagradama i odlikovanjima koje je dodjeljivala općina, dokumentaciju Centra za društveni standard i ekonomiku domaćinstva te Zavoda za društveno planiranje; dokumentaciju korespondencije s različitim zajednicama u kojima je sudjelovala Općina Petrinja i društveno-političkim organizacijama. Zadnje dvije podserije odnose se na analize i informacije o funkcioniranju delegatskog sustava te političkim odnosima u općini nakon prelaska na višestranački sustav.

1.1. Statuti općine Petrinja

1967./1990., 0,1 d/m

Kut. 1.

Podserija sadrži statute grada iz 1967., 1974., 1985. i 1986. te Odluke o izmjenama i dopunama Statuta iz 1967., 1968., 1970., 1981., 1982., 1985., 1986., 1987. i 1990.

1.2. Statuti tijela Skupštine općine

1969./1987., 0,05 d/m

Kut. 2.

Podserija sadrži statute Zajednice za financiranje osnovnog obrazovanja, Fonda za narodnu obranu i javnu sigurnost, Fonda zajedničkih rezervi, Mjesne zajednice Petrinje I, Zajednice općina Sisak, Radne zajednice Stručne službe općine i Samoupravnog fonda za razvoj malog gospodarstva.

1.3. Statuti različitih poslovnih i društvenih organizacija s područja djelovanja općine

1970./1991., 0,05 d/m

Kut. 2.

Podserija sadrži statute Arhitektonsko projektnog biroa Petrinja, Osnovne škole 23. srpnja 1941. Banski Grabovac, Osnovne škole Jabukovac, Komunalnog poduzeća Petrinja, Radničkog kulturno-umjetničkog društva Artur Turkulin, građevinsko-prijevozničke zadruge Jedinstvo, tvrtke Epol, proizvodne i uslužne radne organizacije Privreda i Centra za usmjereno obrazovanje braće Hanžek.

1.4. Pravilnici

1970./1991., 0,2 d/m

Kut. 3., 4.

Podserija sadrži: Pravilnik o raspodjeli sredstava namijenjenih za izgradnju učesnika NOR-a, Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta, Pravilnik o zaštitnim mjerama pri

radu Općinske uprave, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i načinu rada Sekretarijata za narodnu obranu, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i načinu rada Sekretarijata za financije, Pravilnik o radnim odnosima, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i načinu rada Komiteta za građevinarstvo, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i načinu rada Stručne službe općine, Pravilnik o korištenju putničkih automobila, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i načinu rada Komiteta za društvene poslove, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i načinu rada Sekretarijata za opću upravu, Pravilnik o međusobnim odnosima u radu, Pravilnik o osnovama i mjerilima za raspodjelu sredstava osobnog dohotka, Pravilnik o korištenju putničkih automobila u javnim tvrtkama itd.

1.5. Poslovnici Skupštine općine i njezinih vijeća

1967./1990., 0,1 d/m

Kut. 5.

Podseriju čine Poslovnici SO Petrinja, Poslovnik o radu Zbora radnika Radne zajednice organa uprave, Poslovnik IV Općinske skupštine Petrinja, Poslovnik o radu delegacije MZ za VMZ SO Petrinja, Poslovnik Skupštine Zajednice za financiranje osnovnog obrazovanja Petrinja i Poslovnik Općinske skupštine Petrinja i njezinih vijeća. U istoj se nalazi i više odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika iz 1986. i 1990.

1.6. Programi rada

1967./1991., 0,1 d/m

Kut. 6.

U podseriji se nalaze programi rada Skupštine iz 1967., 1968., 1982., 1983., 1984., 1986., 1990., Stručne službe Skupštine, Sekretarijata za opću upravu, Izvršnog vijeća, Komiteta za društvene djelatnosti i SDK općine.

1.7. Dokumentacija vezana uz povijest i razvoj grada

1968./1991., 0,05 d/m

Kut. 7.

Podserija sadrži različite prikaze povijesti grada, kao i dokumente s podacima o trenutnom stanju. Primjerice, radi se o tekstu za turistički vodič iz 1970. ili o dokumentu koji je pripremljen za sastanak gradskih rukovoditeljima s predstavnicima lista „Borba“ iz 1981.

1.8. Pečati

1991., 0,01 d/m

Kut. 7.

U podseriji se nalaze primjerci pečata različitih SIZ-ova koji su djelovali na teritoriju općine.

1.9. Općinski sabor

1967./1970., 0,02 d/m

Kut. 7.

Podseriju čine dnevni redovi s pozvanim gostima svečanih sjednica Općinskog sabora iz 1967. i 1970.

1.10. Međurepublička suradnja i suradnja s inozemstvom

1980., 0,02 d/m

Kut. 7.

U podseriji se nalazi dokumentacija o suradnji između Općine Zvornik i Općine Petrinja.

1.11. Društveni planovi

1971./1990., 0,15 d/m

Kut. 8., 9.

U podseriji se nalaze nacrti/projekcije društvenih planova u razdoblju od 1971. – 1975., 1976. – 1980., 1981. – 1985. te 1986. – 1990. te dokumentacija o pripremi i organizaciji izrade društvenih planova.

1.12. Društveni dogovori

1976./1986., 0,05 d/m

Kut. 9.

Podserija sadrži društvene dogovore o osnivanju zajednica općina, o zajedničkim osnovama i mjerilima osobnih dohodaka, o zajedničkim osnovama i mjerama za podsticanje razvoja malog gospodarstva, o najvišem nivou stambenog standarda, o uvjetima i kriterijima za utvrđivanje cijene komunalnih usluga, o sprječavanju zagađivanja voda u slivu rijeke Save, o informatičkoj djelatnosti i učenju stranih jezika itd.

1.13. Društvene organizacije

1990./1991., 0,2 d/m

Kut. 10., 11.

Podseriju čine predmeti upisa različitih organizacija u registar društveno-političkih organizacija 1990. i 1991.

1.14. Društveno informiranje

1972./1989., 0,1 d/m

Kut. 12.

Podserija se sastoji od odluka SO-a vezanih uz javno informiranje, dokumentaciji lista Jedinstvo, INDOK-a, imenovanja predstavnika (delegata) u „Službeni glasnik“ i demantija predstavnika općine na objave u medijima.

1.15. Odlikovanja

1967./1987., 0,1 d/m

Kut. 13.

U podseriji se nalaze podatci o imenovanju počasnim građanima Milutina Baltića, Dušana Čorkovića te dokumentacija o Nagradi 5. svibanj 1941, Nagradi grada te Odlikovanja Predsjedništva SFRJ-a koju su dobili istaknuti petrinjski građani.

1.16. Referendumi

1968./1991., 0,3 d/m

Kut. 14.-16.

Podserija sadrži, prije svega, dokumentaciju o Referendumu o uvođenju mjesnih samodoprinosa i Referendumu o hrvatskoj neovisnosti.

1.17. Centar za društveni standard i ekonomiku domaćinstva

1969./1973., 0,01 d/m

Kut. 17.

Podseriju čine rješenja o imenovanju člana Savjeta te izvještaji o radu i poslovanju.

1.18. Zavod za društveno planiranje

1983./1986., 0,02 d/m

Kut. 17.

U podseriji se nalazi rješenje o imenovanju direktora iz 1983. te dokument o aktivnostima i zadacima Zavoda za 1986. i 1987.

1.19. Dokumentacija i korespondencija s različitim zajednicama i organizacijama u kojima je sudjelovala Općina Petrinja

1974./1990., 0,07 d/m

Kut. 17.

Podserija sadrži korespondenciju sa Zajednicom općina Sisak, Savezom gradova i Općem saboru srednjohrvatske makroregije.

1.20. Korespondencija s društveno-političkim i drugim organizacijama

1972./1990., 0,05 d/m

Kut. 18.

Podserija sadrži korespondenciju s Crvenim križem, Odredom izviđača, Društvom „Naša djeca“, KDAŽ-om, SUBNOR-om, SSOH-om i DPS-om.

1.21. Analize i informacije o funkcioniranju delegatskog sustava te popisi delegata

1979./1990., 0,05 d/m

Kut. 18.

U podseriji se nalaze različite analize i informacije o funkcioniranju sustava, SIZ-ovima, odluke o delegatima te informacije, rješenja i odluke o DPS-u.

1.22. Politički odnosi u općini nakon prelaska na višestranački sustav

1990./1991., 0,1 d/m

Kut. 19.

Podseriju čine zapisnici sjednica Predsjedništva SO-a, zapisnici sastanaka predstavnika političkih stranka s predstavnicima vlasti, popisi članova radnih tijela općine prema stranačkoj pripadnosti, popis stranaka, zahtjevi i zaključci stranaka prema vlasti, stavovi političkih stranaka o održavanju Lovrenčeva, proslavi Dana republike i vraćanju spomenika S. Radiću, pravne preporuke u vezi s upotrebom simbola državnosti RH, korespondencija s Povjerenikom Vlade RH za Petrinju, telefaksi predstavnika tijela tzv. SAO Krajine, popis osoba koje su podnijele molbu za prijem u MUP RH ili ZNG, pismo Domagoja Pavelića (u ime Glavnog ustaškog stana) i izvještaj o pokušaju uzimanja oružja iz prostorija Stanice javne sigurnosti.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.2.**

RAD OPĆINSKIH TIJELA

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1963. – 1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 118 kut.; 11,8 d/m

Serija sadrži dokumentaciju koja se odnosi na rad središnjih tijela – vijeća i radnih tijela – komisija, savjeta, fondova, odbora i komiteta Skupštine općine Petrinja.

2.1. Središnja i izvršna tijela Skupštine općine Petrinja

Podseriju čine zapisnici zajedničkih sjednica Predsjedništva SO-a, zapisnici sjednica svih vijeća SO-a Petrinja te zapisnici sjednica pojedinačnih vijeća – Općinskog vijeća, Vijeća radnih zajednica, Vijeća udruženog rada, Vijeća mjesnih zajednica, Društveno-političkog vijeća te Izvršnog vijeća SO-a Glina. Osim toga, u podseriji se nalaze rješenja o imenovanju članova Predsjedništva SO-a, predsjednika, potpredsjednika i tajnika, pojedinačna imenovanja članova različitih vijeća SO-a, grupni popisi vijećnika različitih vijeća SO-a Petrinja, informacije i odluke o radu nekog od vijeća, izvještaji o radu predstavničkih tijela (vijeća), popis pravnih akata donesenih od strane Izvršnog vijeća i zaključci Izvršnog vijeća.

- 2.1.1. Rješenja o imenovanju članova Predsjedništva SO-a, predsjednika, potpredsjednika i tajnika SO
1967./1991., 0,05 d/m Kut. 20.
- 2.1.2. Izvodi iz zapisnika (s pozivima) zajedničkih sjednica SO-a Petrinja
1965., 0,05 d/m Kut. 20.
- 2.1.3. Zapisnici sjednica Predsjedništva SO-a Petrinje
1975./1990., 0,2 d/m Kut. 21., 22.
- 2.1.4. Zapisnici zajedničkih sjednica SO-a Petrinja
1967./1991., 3,9 d/m Kut. 23.-58.
- 2.1.5. Evidencija sastanaka i sjednica SO-a Petrinja
1982., 0,01 d/m Kut. 58.
- 2.1.6. Pojedinačna imenovanja članova različitih vijeća SO-a
1970./1991., 0,025 d/m Kut. 59.
- 2.1.7. Grupni popisi vijećnika različitih vijeća SO-a Petrinja
1974./1991., 0,01 d/m Kut. 59.
- 2.1.8. Izvještaji o radu nekog od vijeća
1981./1986., 0,025 d/m Kut. 59.
- 2.1.9. Izvještaji o radu predstavničkih tijela (vijeća)
1968./1991., 0,02 d/m Kut. 59.
- 2.1.10. Zapisnici pojedinačnih sjednica vijeća
1974./1991., 1,2 d/m Kut. 60.-71.
- 2.1.10.1. Zapisnici sjednica DPV-a
1974./1990., 0,4 d/m Kut. 60.-63.

2.1.10.2. Zapisnici sjednica VMZ-a 1975./1991., 0,4 d/m	Kut. 64.-67.
2.1.10.3. Zapisnici sjednica VUR-a 1974./1991., 0,4 d/m	Kut. 68.-71.
2.1.11. Zapisnici kombiniranih sjednica različitih vijeća 1974./1991., 0,2 d/m	Kut. 72., 73.
2.1.11.1. Kombinirane sjednice VUR-a i VMZ-a 1979./1983., 0,05 d/m	Kut. 72.
2.1.11.2. Kombinirane sjednice VUR-a i DPV-a 1981./1982., 0,05 d/m	Kut. 72.
2.1.11.3. Kombinirane sjednice DPV-a i VMZ-a 1974./1991., 0,1 d/m	Kut. 73.
2.1.12. Imenovanja dužnosnika Izvršnog vijeća 1974/1991., 0,03 d/m	Kut. 74.
2.1.13. Odluke o Izvršnom vijeću 1974./1990., 0,02 d/m	Kut. 74.
2.1.14. Izvještaji o radu Izvršnog vijeća 1974/1985., 0,01 d/m	Kut. 74
2.1.15. Popis pravnih akata donesenih od strane Izvršnog vijeća 1982. – 1991., 0,01 d/m	Knj. 1.
2.1.16. Zaključci Izvršnog vijeća na predložena rješenja Referade za urbanizam 1988. – 1991., 0,01 d/m	Knj. 2.
2.1.17. Evidencija izvršenja zaključaka sa sjednica Izvršnog vijeća 1987., 1990., 0,02 d/m	Knj. 3.-5.
2.1.18. Zapisnici i materijali sa sjednica Izvršnog vijeća 1974., 4,74 d/m	Kut. 74.-120.

2.2. Radna tijela Skupštine općine Petrinja

U podseriji se nalazi dokumentacija nastala djelovanjem radnih tijela Skupštine – savjeta, komisija i fondova te mjesnih zajednica, ovisno o tome koja su funkcionirala u određenom razdoblju.

2.2.1. Savjeti 1967./1991., 0,3 d/m	Kut. 121.-123.
2.2.2. Komisije 1967./1991., 0,9 d/m	Kut. 124.-132.
2.2.3. Fondovi 1967./1991., 0,3 d/m	Kut. 133.-135.
2.2.4. Mjesne zajednice 1967./1991., 0,3 d/m	Kut. 136.-138.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.3.**

UPRAVNI I OPĆI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1966. – 1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 5 kut.; 0,5 d/m

Serija Upravni i opći poslovi sastoji se od niza podserija vezanih uz opće poslove: Organizacija i rad upravnih tijela, Izvještaji o radu tijela uprave i o rješavanju upravnih stvari, Odluke o administrativnim taksama, Brojčani iskazi o zaposlenima i popisi zaposlenih u općinskoj upravi, Rješenja o imenovanjima na rukovoditeljska mjesta unutar općinske uprave, Upravna inspekcija i nadzor, Zapisnici sjednica RZ-a stručne službe općine te Različita rješenja radnika tijela uprave. Najveći dio podserije odnosi se na urudžbene zapisnike i kazala upravnih (UP I) i općih spisa te popise akata i upisnika ovjera za tuzemstvo.

3.1. Organizacija i rad upravnih tijela

1966./1991., 0,1 d/m

Kut. 139., 140.

Podseriju čine zbirke propisa iz 1978. i 1987., opisi poslova i zadataka radnih mjesta Stručne službe, različite odluke vezane uz organizaciju i ustrojstvo, djelokrug i rad tijela uprave, mišljenja djelatnike službe o donesenim zakonima iz te domene, podatci o aktivnosti i radu skupština, dokumenti o racionalizaciji rada organa uprave, dokumentacija sindikata i sl.

3.2. Izvještaji o radu tijela uprave

1968./1971., 0,05 d/m

Kut. 141.

Podserija se sastoji od izvještaja o radu iz 1968., 1969., 1970. i 1971.

3.3. Izvještaji o rješavanju upravnih stvari

1971./1991., 0,05 d/m

Kut. 141.

U podseriji se nalaze izvještaji o rješavanju upravnih stvari iz 1971., 1975. i 1991.

3.4. Odluke o administrativnim taksama

1973./1986., 0,05 d/m

Kut. 141.

Podseriju čine spomenute odluke iz 1973., 1977., 1980., 1982. i 1986.

3.5. Brojčani iskazi o zaposlenima i popisi zaposlenih u općinskoj upravi

1980./1991., 0,04 d/m

Kut. 142.

Podserija sadrži brojčane podatke o broju zaposlenih prema ustrojstvenim jedinicama, ali i poimenične popise zaposlenih u tijelima uprave.

3.6. Rješenja o imenovanjima na rukovoditeljska mjesta unutar općinske uprave
1967./1991., 0,03 d/m Kut. 142.

Podseriju čine rješenja o imenovanjima i razrješenjima osoba na rukovodećim pozicijama, poput rukovoditelja Službe pravne pomoći, načelnika Općinske uprave, sekretara Sekretarijata za opću upravu i sl.

3.7. Upravna inspekcija i nadzor
1984./1991., 0,03 d/m Kut. 142.

U podseriji se nalazi informacija o obavljanju upravnog nadzora i zapisnici o upravnoj inspekciji iz 1990. i 1991.

3.8. Zapisnici sjednica Radne zajednice Stručne službe općine
1979./1989., 0,1 d/m Kut. 143.

U podseriji se nalaze zapisnici sjednica RZ-a stručne službe općine iz 1979., 1987. i 1989.

3.9. Upisnici predmeta prvostupanjskog upravnog postupka (UP/I spisi)
1970./1991., 0,59 d/m Knj. 6.-64.

Unutar navedene podserije nalazi se 59 knjiga upisnika prvostupanjskoga upravnog postupka.

3.10. Kazala upisnika predmeta prvostupanjskog upravnog postupka (UP/I spisa)
1968./1990., 0,29 d/m Knj. 65.-93.

Podserija sadrži 29 knjiga kazala prvostupanjskoga upravnog postupka (UP/I spisa).

3.11. Upisnici općih spisa
1968./1990., 0,45 d/m Knj. 94.-138.

Podseriju čine 45 knjiga upisnika općih spisa.

3.12. Kazalo upisnika općih spisa
1967./1990., 0,45 d/m Knj. 139.-183.

Podseriju čini 45 knjiga kazala općih spisa.

3.13. Knjige primljene pošte
1976./1982., 0,02 d/m Knj. 184.-185.

Podserija se sastoji od 2 knjige primljene pošte u navedenim godinama.

3.14. Popis akata
1981./1987., 0,07 d/m Knj. 186.-192.

U podseriji se nalazi 7 knjiga popisa akata.

3.15. Upisnici ovjere za tuzemstvo

1973./1991., 2,27 d/m

Knj. 193.-320.

Podserija sadrži 228 knjiga upisnika ovjera za tuzemstvo

3.16. Urudžbeni zapisnik donesenih zakona

1982./1987., 0,01 d/m

Knj. 321

Podseriju čini samo urudžbeni zapisnik donesenih zakona.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.4.**

RAD I RADNI ODNOSI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1968. – 1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 2 kut.; 0,02 d/m

Serija sadrži sljedeće podserije: Izvještaji i analize o zaposlenosti i strukturi zaposlenih, Izvještaji o radu Zavoda za zapošljavanje, Osobni dohodci, radna mjesta i koeficijenti složenosti posla, Radna vremena, naknade putnih i ostalih troškova, Bolovanje, Rad u inozemstvu, Inspekcija rada i zaštite na radu, Izvještaji o ozljedama na radu, Različiti zaključci i rješenja radnika tijela uprave, Spisak prijavljenih individualnih poljoprivrednika za mirovinsko i invalidsko osiguranje i Osobni dosjei.

4.1. Izvještaji i analize o zaposlenosti i strukturi zaposlenih

1969./1989., 0,03 d/m

Kut. 144.

Podserija se sastoji od različitih analiza zaposlenosti, strukturi zaposlenih, izvještaja o kretanju zapošljavanja i sl.

4.2. Izvještaji o radu Zavoda za zapošljavanje

1968./1973., 0,02 d/m

Kut. 144.

Podseriju čine navedeni godišnji izvještaji iz 1968., 1970., 1971. i 1973.

4.3. Programi rada i izvještaji SIZ-a za zapošljavanje

1979./1989., 0,02 d/m

Kut. 144.

Podseriju čine navedeni programi i izvještaji iz 1979., 1989. i 1990.

4.4. Osobni dohodci

1971./1991., 0,01 d/m

Kut. 144.

U podseriji se nalaze odluke i prepiska o minimalnom osobnom dohotku, prosječnim dohodcima i drugi spisi vezani uz osobne dohotke.

4.5. Radna mjesta i koeficijenti složenosti posla

1980./1991., 0,01 d/m

Kut. 144.

Podserija sadrži različita rješenja, odluke i slične spise u kojima se navode radna mjesta, uvjeti za zadovoljavanje radnih mjesta, koeficijenti složenosti posla i sl.

4.6. Radno vrijeme

1968., 1979., 0,01 d/m

Kut. 144.

Podserija sadrži odluke o radnom vremenu u općinskim tijelima iz 1968. i 1979.

4.7. Naknade putnih i ostalih troškova

1970./1990., 0,01 d/m

Kut. 145.

Podseriju čine odluke o naknadama putnih i drugih troškova, visini dnevnica i sl.

4.8. Bolovanje

1980., 1979., 0,01 d/m

Kut. 145.

U podseriji se nalazi samo pregled bolovanja 1979. i 1980. prema tadašnjim ustrojbenim jedinicama.

4.9. Rad u inozemstvu

1979./1983., 0,01 d/m

Kut. 145.

Podseriju čine upute radnicima u inozemstvu u vezi s ostvarivanjem raznih prava te podatci o realizaciji Programa povratka radnika iz inozemstva.

4.10. Inspekcija rada i zaštite na radu

1967./1990., 0,01 d/m

Kut. 145.

U podseriji se nalaze spisi o organizaciji Inspekcije rada, izvještaji o radu, program rada, rješenja o imenovanju inspektora rada te uvjerenja o udovoljavanju uvjeta tehničke opremljenosti i zaštite na radu.

4.11. Izvještaji o ozljedama na radu

1990./1991., 0,01 d/m

Kut. 145.

Podserija sadrži izvještaje o ozljedama na radu iz 1990. i 1991.

4.12. Različiti zaključci i rješenja radnika tijela uprave

1991., 0,01 d/m

Kut. 145.

Podseriju uglavnom čine rješenja o rasporedu na radna mjesta i utvrđivanju akontacije osobnog dohotka za radnike tijela uprave SO-a Petrinja.

4.13. Popis prijavljenih individualnih poljoprivrednika za mirovinsko i invalidsko osiguranje

1980., 0,005 d/m

Kut. 145.

Podseriju čini samo spomenuti popis prijavljenih individualnih poljoprivrednika za mirovinsko i invalidsko osiguranje iz 1980.

4.14. Osobni dosjei

0,06 d/m

Kut. 145.

U podseriji se nalaze nepotpuni osobni dosjei Dragice Arbutine, Mire Potkonjak i Milene Domazetović Mikelić.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.5.**

UNUTARNJI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 2 kut.; 0,2 d/m

Serijski Unutarnji poslovi podijeljena je na 3 podserije: Upravnu službu unutarnjih poslova, Javnu sigurnost, Vatrogastvo i elementarne nepogode – gradivo koje je nastalo djelovanjem Općinskog štaba za elementarne nepogode.

5.1. Upravna služba Općinskog sekretarijata za unutarnje poslove

U podseriji se nalaze sljedeće podserije: Odluka o osnivanju Općinskog sekretarijata za unutarnje poslove, Izvještaji o radu OSUP-a, Plan rada OSUP-a, Analiza troškova i prepiska o radnom prostoru, Imenovanja rukovoditelja OSUP-a, Matičarstvo, Odluke vezane uz osnivanje i organizaciju Stanice javne sigurnosti (SJS), Izvještaji o radu SJS-a, Imenovanja rukovoditelja SJS-a te Dokumenti Službe za zaštitu ustavnog poretka.

5.1.1. Odluka o osnivanju Općinskog sekretarijata za unutarnje poslove
1974./1977., 0,005 Kut. 146.

5.1.2. Izvještaji o radu OSUP-a i sindikalne podružnice OSUP-a
1976./1984., 0,01 d/m Kut. 146.

5.1.3. Plan rada OSUP-a
1978., 0,005 d/m Kut. 146.

5.1.4. Analiza troškova i prepiska o radnom prostoru
1986., 0,005 d/m Kut. 146.

5.1.5. Imenovanja rukovoditelja OSUP-a
1974./1990., 0,005 d/m Kut. 146.

5.1.6. Matičarstvo
1968./1990., 0,01 d/m Kut. 146.

- 5.1.7. Odluke vezane uz osnivanje i organizaciju Stanice javne sigurnosti (SJS)
1968./1971., 0,01 d/m Kut. 146.
- 5.1.8. Izvještaji o radu Stanice javne sigurnosti
1969./1972., 0,005 d/m Kut. 146.
- 5.1.9. Imenovanja rukovoditelja Stanice javne sigurnosti
1967./1970., 0,005 d/m Kut. 146.
- 5.1.10. Služba za zaštitu ustavnog poretka
1977./1981., 0,005 d/m Kut. 146.

5.2. Javna sigurnost

Podseriju čine sljedeće podserije: Analize kretanja kriminaliteta, Procjene političko-sigurnosne situacije, Odluke o prekršajima protiv javnog reda i mira, Prijave nepoznatih počinitelja i Vatreno oružje.

- 5.2.1. Analize kretanja kriminaliteta
1986., 0,005 d/m Kut. 146.
- 5.2.2. Procjene političko-sigurnosne situacije
1988./1990., 0,01 d/m Kut. 146.
- 5.2.3. Odluka o prekršajima protiv javnog reda i mira
1979., 0,005 d/m Kut. 146.
- 5.2.4. Prijave nepoznatih počinitelja
1973./1986., 0,01 d/m Kut. 146.
- 5.2.5. Vatreno oružje
1968., 0,005 d/m Kut. 146.

5.3. Vatrogastvo

Podseriju čine svi spisi vezani uz vatrogastvo, poput izvještaja o radu Vatrogasnog fonda, programa rada Vatrogasnog saveza, plana zaštite od požara općine, mjera zaštite ugroženosti od požara, dokumentacije o dobrovoljnim vatrogasnim društvima itd.

- 5.3.1. Izvještaj o radu Fonda za vatrogastvo
1972., 0,01 d/m Kut. 147.
- 5.3.2. Program rada Vatrogasnog saveza
1979., 0,01 d/m Kut. 147.
- 5.3.3. Plan zaštite od požara općine Petrinja
1987., 0,01 d/m Kut. 147.
- 5.3.4. Odluka o osnivanju Poduzeća za zaštitu od požara
1989., 0,01 d/m Kut. 147.
- 5.3.5. Opremanje i prostorije vatrogasnih jedinica
1970./1983., 0,01 d/m Kut. 147.
- 5.3.6. Mjere zaštite i ugroženost od požara
1983./1985., 0,01 d/m Kut. 147.
- 5.3.7. Dobrovoljna vatrogasna društva
1990., 0,01 d/m Kut. 147.

- 5.3.8. Imenovanja osoba zaduženih za rukovođenje akcija gašenja požara
1982., 0,02 d/m Kut. 147.
- 5.3.9. Proslava 100. godišnjice vatrogastva
1980., 0,01 d/m Kut. 147.

5.4. Elementarne nepogode

Ova podserija odnosi se na gradivo čiji je stvaratelj bio Općinski štab za elementarne nepogode, a najveći dio čine spisi vezani uz pijavicu koja je pogodila Petrinju i okolicu 1982.

- 5.4.1. Odluke Skupštine općine i preporuke saveznih instanci vezane uz elementarne nepogode
1980./1984., 0,03 d/m Kut. 148.
- 5.4.2. Poplave
1972./1991., 0,03 d/m Kut. 148.
- 5.4.3. Pijavica
1982., 0,4 d/m Kut. 148., 149.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.6.**

GOSPODARSTVO

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 849 kut.; 84,9 d/m

Serija obuhvaća gradivo nastalo radom Sekretarijata za privredu općine Petrinja, odnosno Općinskog komiteta za privredu Petrinja. Podijeljena je na 15 podserija po tematskom principu.

6.1. Gospodarski sustav

Podserija sadrži izvještaje o stanju i mogućnostima razvoja gospodarstva, analize o poslovanju gospodarskih i negospodarskih subjekata, prikaze o gospodarskim kretanjima, osnovne karakteristike gospodarstva općine Petrinja, mjere politike ekonomske stabilizacije, elaborate o stanju i razvoju „malog gospodarstva“, prijedloge organiziranja gospodarstva, analize o industrijskoj proizvodnji, programe za gospodarske investicije u pripreмноj fazi, dokumentaciju o obnovljivim izvorima energije te dokumentaciju Komiteta za privredu.

- 6.1.1. Izvještaji o stanju i mogućnostima razvoja gospodarstva
1967./1990., 0,1 d/m Kut. 150.
- 6.1.2. Analize o poslovanju gospodarskih i negospodarskih subjekata
1967./1991., 0,1 d/m Kut. 151.

6.1.3. Prikazi o gospodarskim kretanjima 1986./1991., 0,02 d/m	Kut. 152.
6.1.4. Osnovne karakteristike gospodarstva općine Petrinja 1990./1991., 0,01 d/m	Kut. 152.
6.1.5. Mjere politike ekonomske stabilizacije 1979./1987., 0,01 d/m	Kut. 152.
6.1.6. Elaborati o stanju i razvoju „malog gospodarstva“ 1980./1990., 0,02 d/m	Kut. 152.
6.1.7. Prijedlog organiziranja gospodarstva 1974., 0,01 d/m	Kut. 152.
6.1.8. Analize o industrijskoj proizvodnji 1989./1990., 0,01 d/m	Kut. 152.
6.1.9. Programi za gospodarske investicije u pripreмноj fazi 1987./1990., 0,1 d/m	Kut. 152.
6.1.10. Obnovljivi izvori energije 1984., 0,01 d/m	Kut. 152.
6.1.11. Komitet za privredu 1979./1991., 0,1 d/m	Kut. 153.

6.2. Industrija i rudarstvo

Najveći dio podserije odnosi se na spise vezane uz sustav elektroprivrede unutar kojih je najveći dio vezan uz elektrifikaciju sela u općini. Osim toga, manji dio serije vezan je uz proces plinifikacije i eksploataciju gline, kamena, šljunka i pijeska.

6.2.1. Elektroprivreda 1970./1991., 0,07 d/m	Kut. 154.
6.2.2. Plinifikacija 1979./1991., 0,02 d/m	Kut. 154.
6.2.3. Proizvodnja gline, kamena, šljunka i pijeska 1968./1990., 0,01 d/m	Kut. 154.

6.3. Obrt

Podserija se sastoji od odluka Skupštine općine vezane uz zanatstvo te odluka o organizaciji i načinu obavljanja dimnjačarske službe, od dokumentacije vezane uz Udruženje samostalnih privrednika, popisa obrtnika, izvještaja o poslovanju samostalnih zanatlija i izvještaja i informacija o deficitarnim zanatskim djelatnostima, rješenja o lokacijama za prigodnu prodaju, rješenja o dozvoli poslovanja izvan obaveznog radnog vremena, rješenja o otvaranju i zatvaranju kućnih, domaćih i sporednih radinosti/radnji te rješenja o otvaranju i zatvaranju zanatskih radnji.

6.3.1. Odluke Skupštine općine vezane uz zanatstvo 1976./1986., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.2. Registar zanatskih radnji na području Skupštine općine Petrinja b. g., 0,01 d/m	Knj. 322.

6.3.2. Odluke o organizaciji i načinu obavljanja dimnjačarske službe 1972./1984., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.3. Udruženje samostalnih privrednika 1980./1982., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.4. Popisi obrtnika 1980./1985., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.5. Izvještaji o poslovanju samostalnih zanatlija 1987., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.6. Rješenja o lokacijama za prigodnu prodaju 1987., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.7. Izvještaji o deficitarnim zanatskim djelatnostima 1985./1986., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.8. Rješenja o dozvoli poslovanja izvan obveznog radnog vremena 1986., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.9. Rješenja o otvaranju i zatvaranju kućnih, domaćih i sporednih radinosti/ radnji 1968./1990., 0,01 d/m	Kut. 155.
6.3.10. Rješenja o otvaranju i zatvaranju zanatskih radnji 1971./1992., 0,1 dm	Kut. 156.

6.4. Poljoprivreda

U podseriji se nalaze izvještaji o stanju poljoprivrede i poljoprivrednoj proizvodnji te unaprjeđenju poljoprivrede, odluke Skupštine općine vezane uz poljoprivredu, dokumentacija o poljoprivrednom zemljištu, ratarstvu, stočarstvu, poljskim štetama i naposljetku dokumentacija poljoprivredne inspekcije.

6.4.1. Izvještaji o stanju poljoprivrede i poljoprivrednoj proizvodnji te unaprjeđenju poljoprivrede 1975./1990., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.2. Odluke Skupštine općine vezane uz poljoprivredu 1965./1987., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.3. Poljoprivredno zemljište 1963./1964., 0,005 d/m	Kut. 157.
6.4.4. Ratarstvo	
6.4.4.1. Analize o žetvi i sjetvi žitarica 1977./1990., 0,005 d/m	Kut. 157.
6.4.4.2. Procjene o zasijanim površinama 1980./1987., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.5. Stočarstvo	
6.4.5.1. Odluke i zaključci vezani uz stočarstvo 1967./1980., 0,005 d/m	Kut. 157.
6.4.5.2. Analize stanja i problema u stočarstvu 1983., 0,005 d/m	Kut. 157.

6.4.5.3. Umjetno osjemenjivanje 1968./1977., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.5.4. Mljekarstvo 1986/1987., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.5.5. Kozarstvo i ovčarstvo 1991., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.6. Poljska šteta 1968., 0,01 d/m	Kut. 157.
6.4.7. Poljoprivredna inspekcija 1975./1990. 0,01 d/m	Kut. 157.

6.5. Šumarstvo

Podserija se sastoji od odluke Skupštine općine iz domene šumarstva, šumskogospodarskih osnova, spisa o šumskogospodarskim područjima, planovima sječa. Tu su i rješenja o dozvoli sječe, dokumentacija o pošumljavanju, šteti od divljači, otkupu šumskih proizvoda, bolestima šumskog bilja, žirenju svinja, privatnim šumama, šumskim cestama, natjecanju radnika u šumarstvu u Kotar šumi kraj Petrinje i spisa Šumarske inspekcije.

6.5.1. Odluke Skupštine općine iz domene šumarstva 1977./1986., 0,01 d/m	Kut. 158.
6.5.2. Šumskogospodarske osnove 1968., 0,01 d/m	Kut. 158.
6.5.3. Šumskogospodarska područja 1970., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.4. Plan sječa 1973./1990., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.5. Rješenja o dozvoli sječe 1976./1990., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.6. Pošumljavanje 1969., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.7. Štete od divljači 1975./1980., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.8. Otkup šumskih proizvoda 1987., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.9. Bolesti šumskog bilja 1980., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.10. Privatne šume 1968./1987., 0,005 d/m	Kut. 158.
6.5.11. Žirenje svinja 1967./1969., 0,01 d/m	Kut. 158.
6.5.12. Šumske ceste 1973/1977., 0,01 d/m	Kut. 158.

- 6.5.13. Natjecanje radnika u šumarstvu u Kotar šumi kraj Petrinje
1979., 0,01 d/m Kut. 158.
- 6.5.14. Šumarska inspekcija
1967., 0,01 d/m Kut. 158.

6.6. Veterinarstvo

Podseriju čine odluke SO-a Petrinja iz sfere veterinarstva, dokumentacija Veterinarske stanice Petrinja i ona Veterinarske inspekcije.

- 6.6.1. Odluke Skupštine općine Petrinja iz sfere veterinarstva
1970./1986., 0,01 d/m Kut. 159.
- 6.6.2. Veterinarska stanica Petrinja
1967./1985., 0,02 d/m Kut. 159.
- 6.6.3. Veterinarska inspekcija
1974./1990., 0,01 d/m Kut. 159.

6.7. Lovstvo

U podseriji se nalazi Odluka o ustanovljenju lovišta, izvještaji o razvoju lovstva, lovno-gospodarske osnove, opisi granica lovišta u općini, godišnji planovi gospodarenja lovištima, odluke o dodjeli lovišta i zabrani lova te dokumentacija vezana uz lovni turizam.

- 6.7.1. Odluka o ustanovljenju lovišta
1977., 0,01 d/m Kut. 159.
- 6.7.2. Izvještaj o razvoju lovstva
1970., 0,01 d/m Kut. 159.
- 6.7.3. Lovnogospodarske osnove
1968./1990., 0,02 d/m Kut. 159.
- 6.7.4. Opisi granica lovišta u općini
1988., 0,01 d/m Kut. 159.
- 6.7.5. Godišnji planovi gospodarenja lovištima
1984./1991., 0,01 d/m Kut. 159.
- 6.7.6. Odluke o dodjeli lovišta
1979./1990., 0,02 d/m Kut. 160.
- 6.7.7. Odluke o zabrani lova
1971, 1972., 0,02 d/m Kut. 160.
- 6.7.8. Lovni turizam
1990., 0,02 d/m Kut. 160.

6.8. Ribolov

Podserija se sastoji od pristojbi za ribolovne dozvole, odluka o dodjeli na gospodarenje ribolovnog područja i o odštetnom cjeniku te godišnji plan izlova ribe iz 1989.

- 6.8.1. Pristojbe za ribolovne dozvole
1970./1991., 0,01 d/m Kut. 160.

6.8.2. Odluka o dodjeli na gospodarenje ribolovnog područja 1989., 0,01 d/m	Kut. 160.
6.8.3. Odluka o odštetnom cjeniku 1975., 0,01 d/m	Kut. 160.
6.8.4. Godišnji plan izlova ribe 1989., 0,01 d/m	Kut. 160.

6.9. Vodoprivreda

U podseriji se nalaze dokumenti o stanju vodoopskrbnog sustava i snabdijevanju vodom, odluke SO-a iz sfere vodoprivrede, spisi o javnim vodoopskrbnim objektima na prostoru općine, rješenja o imenovanju predstavnika u Zajednici općina slivnog područja Kupa i Javnom vodoprivrednom poduzeću Vodoprivreda, spisi o magistralnom cjevovodu „Popova šuma – Mošćenica“, seoskim vodovodima i regionalnom vodovodu, popisi izvora i bunara na prostoru općine, spisi vezani uz obranu od poplave, nadzoru nad kvalitetom vode i kanalizaciju, kartoni vodoopskrbnih objekata i vodoprivredne suglasnosti.

6.9.1. Informacije o stanju vodoopskrbnog sustava i snabdijevanju vodom 1979./1980., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.2. Odluke SO-a iz sfere vodoprivrede 1977./1984., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.3. Javni vodoopskrbni objekti na prostoru općine 1991., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.4. Imenovanja predstavnika u Zajednici općina slivnog područja Kupa i JVP Vodoprivreda 1973./1991., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.5. Magistralni cjevovod „Popova šuma – Mošćenica“ 1969., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.6. Seoski vodovodi 1971./1990., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.7. Zajednice u kojima je sudjelovala općina iz područja vodoprivrede 1968./1975., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.8. Izvori i bunari 1968./1985., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.9. Obrana od poplave 1967./1987., 0,01 d/m	Kut. 161.
6.9.10. Kanalizacija 1967/1987., 0,005 d/m	Kut. 161.
6.9.11. Nadzor nad kvalitetom vode 1977./1985., 0,005 d/m	Kut. 161.
6.9.12. Regionalni vodovod 1975./1990., 0,3 d/m	Kut. 162.-164.

- 6.9. 13. Kartoni vodoopskrbnih objekata
1980./1986. Kut. 165.
- 6.9.14. Vodoprivredne suglasnosti
1972./1987. Kut. 166.

6.10. Trgovina

Podserija se sastoji od odluka iz sfere trgovine, spisa o stanju i razvoju trgovine, snabdjevenosti stanovništva artiklima široke potrošnje i cijenama, rješenja o osnivanju i zatvaranju trgovačkih radnji, rješenja o zadovoljavanju uvjeta za rad, rješenja o lokacijama štandova za prodaju božićnih čestitaka te spisa Tržišne inspekcije.

- 6.10.1. Odluke iz sfere trgovine
1968., 0,01 d/m Kut. 167.
- 6.10.2. Stanje i razvoj trgovine
1980., 0,01 d/m Kut. 167.
- 6.10.3. Snabdjevenost stanovništva artiklima široke potrošnje
1980., 0,01 d/m Kut. 167.
- 6.10.4. Cijene
1969./1991., 0,02 d/m Kut. 167.
- 6.10.5. Rješenja o osnivanju i zatvaranju trgovačkih radnji
1988./1991., 0,02 d/m Kut. 167.
- 6.10.6. Rješenja o zadovoljavanju uvjeta za rad
1987./1991., 0,01 d/m Kut. 167.
- 6.10.7. Rješenja o lokacijama štandova za prodaju božićnih čestitaka
1987., 0,01 d/m Kut. 167.
- 6.10.8. Tržišna inspekcija
1967./1990., 0,01 d/m Kut. 167.

6.11. Turizam i ugostiteljstvo

Podseriju čine odluke o turističkoj i ugostiteljskoj djelatnosti, analize o stanju ugostiteljstva i turizma i mogućnostima razvoja, program razvoja ugostiteljstva i turizma iz 1968. i 1979., rješenja o osnivanju i vođenju ugostiteljskih radnji, rješenja o udovoljavanju uvjeta za obavljanje ugostiteljskih djelatnosti, rješenja kojima se dozvoljava rad pokretnih ugostiteljskih radnji, spisi o smještajnim kapacitetima te zaključci u vezi s ugostiteljskim sadržajem na gradskom kupalištu.

- 6.11.1. Odluke o turističkoj i ugostiteljskoj djelatnosti
1975./1990., 0,01 d/m Kut. 168.
- 6.11.2. Analize o stanju ugostiteljstva i turizma i mogućnostima razvoja
1978./1990., 0,01 d/m Kut. 168.
- 6.11.3. Program razvoja ugostiteljstva i turizma
1968, 1979., 0,01 d/m Kut. 168.
- 6.11.4. Rješenja o osnivanju i vođenju ugostiteljskih radnji
1966./1991., 0,02 d/m Kut. 168.

- 6.11.5. Rješenja o udovoljavanju uvjeta za obavljanje ugostiteljskih djelatnosti
1988./1990., 0,01 d/m Kut. 168.
- 6.11.6. Rješenja kojima se dozvoljava rad pokretnih ugostiteljskih radnji
1981./1990., 0,02 d/m Kut. 168.
- 6.11.7. Smještajni kapaciteti
1979., 0,01 d/m Kut. 168.
- 6.11.8. Zaključci u vezi s ugostiteljskim sadržajem na gradskom kupalištu
1991., 0,01 d/m Kut. 168.

6.12. Promet

Serijski se sastoji od tri manje podserije: Cestovni, Željeznički i Riječni promet.

- 6.12.1. Cestovni promet
  - 6.12.1.1. Odluke Skupštine općine Petrinja vezane uz cestovni promet
1967./1987., 0,01 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.2. Popisi razvrstanih i nerazvrstanih cesta na području općine
1991., 0,005 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.3. Održavanje i modernizacija lokalnih cesta i nogostupa
1967./1989., 0,005 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.4. Popisi autoprijevoznika
1979., 0,005 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.5. Rješenja za obavljanje autoprijevoznike djelatnosti
1973./1991., 0,01 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.6. Javni autobusni prijevoz
1969./1983., 0,005 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.7. Zimska služba
1987., 0,005 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.8. Sigurnost u cestovnom prometu
1967., 0,005 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.9. Akcija „Sigurnost u prometu“
1967., 0,01 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.10. Inspekcija cestovnog prometa
1967., 0,01 d/m Kut. 169.
  - 6.12.1.11. Smotra prometne kulture
1988., 0,01 d/m Kut. 169.
- 6.12.2. Željeznički promet
1980., 0,01 d/m Kut. 169.
- 6.12.3. Riječni promet
1984., 0,01 d/m Kut. 169.

6.13. Veze

U podseriji se uglavnom nalaze spisi vezani uz radio, pri čemu najveći dio čine dozvole za rad amaterskih radijskih stanica, dok puno manji dio čine spisi radiostanice

i radiokluba. Osim toga, u podseriji se nalaze i prijedlozi, analize i odluke o razvitku PTT mreže te program izgradnje telekomunikacijskih postrojenja.

- 6.13.1. Prijedlozi, analize i odluke o razvitku PTT mreže
1969./1985., 0,025 d/m Kut. 170.
- 6.13.2. Program izgradnje telekomunikacijskih postrojenja
1991., 0,025 d/m Kut. 170.
- 6.13.3. Radiostanica Petrinja
1979/1980., 0,025 d/m Kut. 170.
- 6.13.4. Radioklub Nikola Tesla Petrinja
1980/1991., 0,025 d/m Kut. 170.
- 6.13.5. Dozvole za rad amaterskih radiostanica
1983./1987., 0,1 d/m Kut. 171.

6.14. Prostorno uređenje i planiranje

Dvije najveće podserije unutar ove serije su urbanistički planovi te uvjeti uređenja prostora i urbanistički uvjeti. Osim toga, u seriji se nalaze i odluke SO-a vezane uz uređenje prostora i urbanizam, dokumentacija iz programa zaštite prostora, izvještaji o stanju urbanističke službe i izvršenju smjernica za sređivanje stanja u području uređenja prostora, prijedlog općinskog prostornog plana, srednjoročni planovi uređenja prostora, manje urbanističke idejne studije i rješenja, prigovori na odredbe PUP-a, dozvole za lokaciju, izvodi i detalji iz urbanističkih rješenja i planova te parcelacijski (parcelacioni) planovi.

- 6.14.1. Odluke Skupštine općine Petrinja vezane uz uređenje prostora i urbanizam
1971./1987., 0,1 d/m Kut. 172.
- 6.14.2. Program zaštite prostora
1986., 0,1 d/m Kut. 172.
- 6.14.3. Izvještaji o stanju urbanističke službe
1967., 0,1 d/m Kut. 172.
- 6.14.4. Analize izvršenja smjernica za sređivanje stanja u oblasti uređenja prostora
1958./1988., 0,1 d/m Kut. 172.
- 6.14.5. Općinski prostorni plan – prijedlog
1978., 0,1 d/m Kut. 172.
- 6.14.6. Srednjoročni planovi uređenja prostora
1986./1987., 0,05 d/m Kut. 172.
- 6.14.7. Urbanistički planovi
1971./1990. Kut. 173.-188.
- 6.14.8. Manje urbanističke idejne studije i rješenja
1970./1991., 0,3 d/m Kut. 189.-191.
- 6.14.9. Uvjeti uređenja prostora
1971./1991., 0,7 d/m Kut. 192.-198.
- 6.14.10. Urbanistički uvjeti
1977./1989., 0,05 d/m Kut. 199.

6.14.11. Prigovori na odredbe Prostornog urbanističkog plana 1983./1991., 0,05 d/m	Kut. 199.
6.14.12. Dozvole za lokaciju 1963./1990., 0,1 d/m	Kut. 200.
6.14.13. Izvodi i detalji iz urbanističkih rješenja 1972./1984., 0,1 d/m	Kut. 201.
6.14.14. Detalji lokacija iz urbanističkih planova 1967./1984., 0,1 d/m	Kut. 202.
6.14.15. Parcelacijski (parcelacioni) planovi iz urbanističkih planova 1972./1986., 0,1 d/m	Kut. 203.

6.15. Građevinarstvo

Podserija „Građevinske dozvole“ koja se nalazi u ovoj seriji daleko je najveća podserija unutar fonda i čini ju 728 kutija. Osim navedene podserije, u seriji se nalaze i odluke Skupštine općine vezane uz građevinarstvo, rješenja o imenovanjima na rukovoditeljska mjesta gradskih građevinarskih ureda, dokumentacija Referata za građevinarstvo i Komiteta za građevinarstvo, izvještaji o provođenju politike građevinskog zemljišta, popisi izgrađenih objekata i izdanih dozvola na području općine, izvještaji o porušanim zgradama, rasprava i zaključci o problemu bespravne gradnje, dokumentacija o kapitalnoj izgradnji, zahtjevi za kućni broj, dokumentacija Građevinske inspekcije, građevinski nacrti bez građevinske dozvole/rješenja, uporabne dozvole i dozvole za izgradnju masivne ulične ograde.

6.15.1. Odluke Skupštine općine vezane uz građevinarstvo 1963./1988., 0,1 d/m	Kut. 204.
6.15.2. Imenovanja na rukovoditeljska mjesta gradskih građevinarskih ureda 1979./1987., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.3. Referat za građevinarstvo 1969./1972., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.4. Komitet za građevinarstvo 1976./1981., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.5. Izvještaji o provođenju politike građevinskog zemljišta 1987., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.6. Popisi izgrađenih objekata na području općine 1963./1971., 0,005 d/m	Kut. 205.
6.15.7. Popisi izdanih dozvola na području općine 1963./1991., 0,005 d/m	Kut. 205.
6.15.8. Izvještaj o porušanim zgradama 1972., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.9. Rasprava i zaključci o problemu bespravne gradnje 1980., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.10. Kapitalna izgradnja 1977., 0,1 d/m	Kut. 205.

6.15.11. Zahtjevi za kućni broj 1980., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.12. Građevinarska inspekcija 1967./1986., 0,1 d/m	Kut. 205.
6.15.13. Građevinski nacrti bez građevinske dozvole/rješenja 1968./1990., 2,4 d/m	Kut. 206.-229.
6.15.14. Građevinske dozvole 1967./1991., 72,8 d/m	Kut. 230.-956.
6.15.15. Uporabne dozvole 1967./1991., 3,2 d/m	Kut. 957.-988.
6.15.16. Dozvole za izgradnju masivne ulične ograde 1967./1991., 1,2 d/m	Kut. 989.-1000.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.7.**

KOMUNALNI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 5 kut.; 0,5 d/m

U seriji se nalaze odluke Skupštine općine vezane uz komunalne poslove, organiziranje komunalnih djelatnosti, izvještaji o radu komunalnih radnih organizacija, popisi radnika iz „komunalne oblasti“, zapisnici sjednica Skupštine SIZ-a komunalnih djelatnosti, Izvršnog vijeća SIZ-a komunalnih djelatnosti i RZ-a komunalnih djelatnosti. Osim toga, u seriji se nalazi i dokumentacija o uređivanju grada, grobljima, smetlištima, imenovanjima ulica i dodjeli kućnih brojeva, cijenama komunalnih usluga i Komunalnoj inspekciji.

7.1. Odluke Skupštine općine vezane uz komunalne poslove

Podserija obuhvaća različite odluke, primjerice odluke o komunalnim taksama i naknadama, o organizaciji parkiranja, uređenju naselja Mošćenica, održavanju odvodnih jaraka i sl.

1968./1989., 0,025 d/m Kut. 1001.

7.2. Organiziranje komunalnih djelatnosti

Podserija sadrži jedan istoimeni dokument iz 1988.

1988., 0,025 d/m Kut. 1001.

7.3. Izvještaji o radu komunalnih radnih organizacija

Podseriju čini navedeni izvještaj upućen Republičkom komitetu za građevinarstvo, stambene i komunalne poslove i zaštitu čovjekove okoline iz 1989.

1989., 0,025 d/m Kut. 1001.

7.4. Popisi članova Samoupravne interesne zajednice komunalnih djelatnosti

U podseriji se nalaze kratki upitnici s osnovnim podacima članova skupštine SIZ-a.
1975., 0,025 d/m Kut. 1001.

7.5. Pitanja odbornika, a kasnije delegata mjesnih zajednica postavljenima na sjednicama Općinskog vijeća u vezi s komunalnim poslovima

Podseriju čine dokumenti u kojima se navodi više odbornika s različitim pitanjima koje je nemoguće razdvojiti. Odnose se na elektrifikaciju, uvođenje vodovoda i kanalizacije, ispravnosti vode za piće, odvozu smeća, pranju ulica, parking, širenje zelenih površina itd.
1967./1980., 0,03 d/m Kut. 1001.

7.6. Zapisnici sjednica Skupštine Samoupravne interesne zajednice komunalnih djelatnosti

U podseriji se nalaze navedeni zapisnici u razdoblju od 1975. do 1982.
1975./1982., 0,1 d/m Kut. 1002.

7.7. Zapisnici sjednica Izvršnog vijeća Samoupravne interesne zajednice komunalnih djelatnosti

Podseriju čine navedeni zapisnici u razdoblju od 1979. do 1982.
1979./1982., 0,1 d/m Kut. 1003.

7.8. Zapisnici sjednica Radne zajednice komunalnih djelatnosti

U podseriji se nalaze navedeni zapisnici u razdoblju od 1979. do 1989.
1979./1989., 0,1 d/m Kut. 1004.

7.9. Uređivanje grada

Podserija se sastoji od izvještaja o rezultatima akcije uređenja fasade te rasprava o uređenju centralnog gradskog trga.
1978., 1979., 0,02 d/m Kut. 1005.

7.10. Groblja

Podseriju čine odluke o grobljima i grobarskim uslugama te molba stanovnika sela Kraljevčani za osnivanje groblja.
1971., 1987., 0,01 d/m Kut. 1005.

7.11. Smetlište

Podseriju čini dokument o promjeni dijela lokacije deponije smeća.
1979., 0,01 d/m Kut. 1005.

7.12. Imenovanja ulica i dodjela kućnih brojeva

U podseriji se nalaze odluke o imenovanju ulica te dodjeli kućnih brojeva prema ulicama iz 1970.

1970./1989., 0,01 d/m

Kut. 1005.

7.13. Cijene komunalnih usluga

Podserija se sastoji od odluka o cijeni komunalnih usluga, vode, otpada itd.

1968./1991., 0,01 d/m

Kut. 1005.

7.14. Komunalna inspekcija

U podseriji se nalaze rješenja o imenovanju komunalnih inspektora i rješenje Komunalne inspekcije.

1986./1990., 0,01 d/m

Kut. 1005.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.8.**

STAMBENI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1968./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 1 kut.; 0,1 d/m

Serija se sastoji od odluka SO-a iz sfere stambenih poslova, srednjoročnog programa zadovoljavanja stambenih potreba radnika od 1981. do 1985., rješenja o imenovanjima dužnosnika iz sfere stambenih poslova, popisa radnika koji su podnijeli zahtjeve za dodjelu stambenih kredita, molbi i rješenja o davanju stanova na korištenje, dokumentacije o stambenom zbrinjavanju, pretvaranju stambenog u poslovni prostor, deložacijama i stanarinama.

8.1. Odluke Skupštine općine Petrinja iz područja stambenih poslova

U podseriji se nalaze odluke o poslovnim prostorima, o usmjeravanju sredstava za stambenu izgradnju, o stambenim odnosima, najamninama itd.

1968./1987., 0,02 d/m

Kut. 1006.

8.2. Srednjoročni program zadovoljavanja stambenih potreba radnika od 1981. do 1985.

Podseriju čini istoimeni dokument.

1980., 0,01 d/m

Kut. 1006.

8.3. Imenovanja dužnosnika iz sfere stambenih poslova

Podseriju čini rješenje o delegiranju predstavnika SO-a Petrinja u SIZ u stambenoj oblasti Petrinja iz 1979.

1979., 0,01 d/m

Kut. 1006.

8.4. Popis radnika koji su podnijeli zahtjeve za dodjelu stambenih kredita

Podserija sadrži istoimeni popis s podacima o nekretninama.

b. g., 0,01 d/m

Kut. 1006.

8.5. Stambeno zbrinjavanje

U podseriji se nalaze rješenja u kojima se daju na korištenje stanovi radi rješavanja stambenih potreba, primjerice radnika Gavrilovića, Medicinskog centra ili Pedagoške akademije.

1977./1988., 0,01 d/m

Kut. 1006.

8.6. Pretvaranje stambenog u poslovni prostor

Podserija se sastoji od molbi za pretvaranje stambenog u poslovni prostor.

1979./1991., 0,01 d/m

Kut. 1006.

8.7. Deložacije

Podseriju čini jedan dokument vezan uz deložaciju Steve Brajkovića.

1990., 0,01 d/m

Kut. 1006.

8.8. Stanarine

U podseriji se nalazi zaključak SO-a o povećanju stanarine i najamnine, popis stanara koji koriste subvenciju i izvještaj o stanarinama iz 1979.

1979./1989., 0,01 d/m

Kut. 1006.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.9.**

FINANCIJE

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 12 kut.; 1,2 d/m

U seriji se nalaze izvještaji o radu i rješenja o imenovanju rukovoditelja u financijskim institucijama, zatim financijski planovi, bilance, završni računi, budžeti te dokumentacija koja se odnosi na financiranje, kreditiranje, investiranje i javne prihode i rashode. Zadnja podserija odnosi se na financijske nepravilnosti i prekršaje.

9.1. Dokumentacija financijskih ustanova

Podseriju čine izvještaji o radu i imenovanje rukovoditelja financijskih ustanova – Sekretarijata za financije, Službe državnog knjigovodstva i Uprave za društvene prihode.

9.1.1. Izvještaji o radu Sekretarijata za financije, Službe državnog knjigovodstva i Uprave za društvene prihode

1967./1991., 0,01 d/m

Kut. 1007.

- 9.1.2. Imenovanje rukovoditelja Sekretarijata za financije, Službe državnog knjigovodstva i Uprave za društvene prihode
1971./1991., 0,01 d/m Kut. 1008.

9.2. Financijski planovi

1977./1987., 0,05 d/m Kut. 1009.

Radi se o financijskom planu budžeta općine iz 1977., financijskom planu posebnih sredstava Općinske uprave društvenih prihoda, financijskom planu Sekretarijata za financije, financijskim planovima fonda za financiranje zajedničkih potreba općena-rodne obrane te raznim odlukama o usvajanju financijskih planova.

9.3. Financijski rezultati općine i različitih drugih subjekata

1974./1991., 0,05 d/m Kut. 1009.

U podseriji se nalaze različite analize financijskih rezultata općine, ali i drugih gospo-darskih i negospodarskih organizacija koje su djelovale u općini Petrinja.

9.4. Bilance

1973./1990., 0,1 d/m Kut. 1010.

Podserija sadrži bilance prihoda i rashoda općine, različitih SIZ-ova, dječjeg vrtića, Doma umirovljenika, Doma kulture, raznih tvrtki, zatim odluke o bilancama opće i zajedničke potrošnje, bilance sredstava za financiranje potreba u općini i sl.

9.5. Završni računi

1967./1988., 0,1 d/m Kut. 1011.

Podseriju čine analize poslovanja gospodarskih i negospodarskih subjekata na temelju završnih računa, izvještaji o kontroli prijedloga završnih računa budžeta općine i odluke o prihvatanju završnih računa s informacijama o istim.

- 9.5.1. Analize poslovanja gospodarskih i negospodarskih subjekata na temelju završnih računa

1967./1988., 0,05 d/m Kut. 1011.

- 9.5.2. Izvještaji o kontroli prijedloga završnih računa budžeta općine

1980./1984., 0,05 d/m Kut. 1011.

- 9.5.3. Odluke o prihvatanju završnih računa s informacijama o istima

1970./1987., 0,1 d/m Kut. 1012.

9.6. Budžet

1965./1987., 0,3 d/m Kut. 1013.-1015.

U podseriji se nalaze budžeti općine s izmjenama i dopunama i rebalansima, odluke Skupštine općine vezan uz budžet, kao i prijedlozi budžeta, analize realizacije budžeta i dokumentacija o budžetskoj rezervi.

9.6.1. Budžeti općine	
1965./1971., 0,2 d/m	Kut. 1013., 1014.
9.6.2. Izmjene i dopune i rebalansi budžeta	
1969./1987., 0,02 d/m	Kut. 1015.
9.6.3. Odluke Skupštine općine vezan uz budžet	
1982./1987., 0,02 d/m	Kut. 1015.
9.6.4. Prijedlozi budžeta	
1972./1983., 0,02 d/m	Kut. 1015.
9.6.5. Prepiska o realizaciji budžeta	
1967./1979., 0,02 d/m	Kut. 1015.
9.6.6. Budžetska rezerva	
1971., 0,02 d/m	Kut. 1015.

9.7. Financiranje

1968./1987., 0,05 d/m	Kut. 1016.

Podserija se sastoji od odluka za financiranje potreba općine i preraspodjeli prihoda.

9.7.1. Odluke o financiranju potreba općine	
1968./1987., 0,025 d/m	Kut. 1016.
9.7.2. Odluke o preraspodjeli viškova	
1969./1983., 0,025 d/m	Kut. 1016.

9.8. Kreditiranje

1970./1986., 0,025 d/m	Kut. 1016.

Podserija se odnosi na odluke o kreditiranju izgradnje stanova, kreditiranju Gavrilovića te zaduženju Općine.

9.9. Investicije

1979./1982., 0,025 d/m	Kut. 1016.

U podseriji se nalaze podatci o investicijskoj izgradnji te investicijski programi za izgradnju Doma umirovljenika i škole u D. Bačugi.

9.10. Javni prihodi – porezi

Podseriju čine odluke o porezima i o utvrđivanju stopa poreza i prihoda, analize funkcioniranja sustava oporezivanja te spisi o poreznoj politici, stabilizacijskom porezu i prisilnom naplaćivanju poreza.

9.10.1. Odluke o porezima	
1968./1991., 0,1 d/m	Kut. 1017.
9.10.2. Porezna politika	
1975./1985., 0,01 d/m	Kut. 1018.
9.10.3. Analize funkcioniranja sustava oporezivanja	
1973./1988., 0,01 d/m	Kut. 1018.

9.10.4. Stabilizacijski porez	
1974., 0,01 d/m	Kut. 1018.
9.10.5. Prisilno naplaćivanje poreza	
1990., 0,01 d/m	Kut. 1018.
9.10.6. Odluka o utvrđivanju stopa poreza i prihoda	
1975., 0,01 d/m	Kut. 1018.

9.11. Javni rashodi

U podseriji se nalaze analize prihoda i izvršenih rashoda, analize i izvještaji o potrošnji te rješenja o otvaranju postupka stečaja, likvidacije i sanacije u različitim tvrtkama ili dijelovima tvrtki poput Privrede, Gavrilovića, CUO-a „Braća Hanžek“, Slavije i Finela.

9.11.1. Analize prihoda i izvršenih rashoda	
1971./1991., 0,01 d/m	Kut. 1018.
9.11.2. Izvještaji o potrošnji	
1968./1986., 0,01 d/m	Kut. 1018.
9.11.3. Stečajeви, sanacije i likvidacije	
1982./1987., 0,01 d/m	Kut. 1018.

9.12. Financijske nepravilnosti i prekršaji

1981./1991., 0,02 d/m	Kut. 1018.

Podserija se sastoji od prepiske i predmetnih spisa u kojima se kontroliraju financijske malverzacije – bilo pojedinaca, bilo tvrtki i institucija.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.10.**

ZDRAVSTVO

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 3 kut.; 0,3 d/m

Seriju čine sljedeće podserije: Analize i slična dokumentacija iz domene zdravstva, Medicinski centar Petrinja, Suzbijanje bolesti, Sanitarna inspekcija, Organiziranje sustava zdravstvene zaštite i Uvjerjenja o plaćenim doprinosima za mirovinsko i invalidsko osiguranje za individualne poljoprivrednike.

10.1. Analize i slična dokumentacija iz područja zdravstva

1968./1990., 0,05 d/m	Kut. 1019.

U podseriji se nalaze prikazi zdravstvenog stanja stanovništva i problema u zdravstvu i pružanju zdravstvene zaštite u općini Petrinja, izvještaji o reorganizaciji i racionalizaciji zdravstvene zaštite, stanju objekata i medicinske opreme u primarnoj zdravstvenoj zaštiti na području općine. Osim toga, tu su i planovi razvoja zdravstvene

zaštite, informacije o organizaciji ambulantne njege na području općine, informacije o organiziranosti službe hitne pomoći u općini i izvještaji o radu SIZ-a zdravstvenog osiguranja i zdravstva.

- 10.1.1. Zdravstveno stanje stanovništva i problemi u zdravstvu i pružanju zdravstvene zaštite u općini Petrinja
1968., 1987., 0,02 d/m Kut. 1019.
- 10.1.2. Reorganizacija i racionalizacija zdravstvene zaštite
1990., 0,02 d/m Kut. 1019.
- 10.1.3. Stanje objekata i medicinske opreme u primarnoj zdravstvenoj zaštiti na području općine
1980., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.1.4. Plan razvoja zdravstvene zaštite
1979., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.1.5. Izvještaji o organizaciji ambulantne njege na području općine
1979., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.1.6. Analiza organiziranosti službe hitne pomoći u općini
1980., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.1.7. Izvještaji o radu SIZ-a zdravstvenog osiguranja i zdravstva
1979./1980., 0,02 d/m Kut. 1019.

10.2. Medicinski centar Petrinja

1967./1991., 0,05 d/m Kut. 1019.

Podserija se sastoji od izvještaja, srednjoročnog plana razvoja Medicinskog centra, organizacijskoj shemi MC-a, izvještaja o stanju zaposlenosti i zaposlenicima, rješenja o imenovanju rukovoditelja i izvještaja o likvidnosti i nekretninama u vlasništvu Medicinskog centra.

- 10.2.1. Izvještaji o radu
1970./1989., 0,02 d/m Kut. 1019.
- 10.2.2. Srednjoročni plan razvoja Medicinskog centra
1985. – 1990., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.2.3. Organizacijska shema
1990., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.2.4. Izvještaji o stanju zaposlenosti i zaposlenicima
1990., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.2.5. Imenovanja rukovoditelja
1967./1991., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.2.6. Izvještaji o likvidnosti i nekretninama u vlasništvu Medicinskog centra
1968., 1990., 0,01 d/m Kut. 1019.
- 10.2.7. Osnovna organizacija Saveza sindikata Medicinskog centra Petrinja
1982., 0,001 d/m Kut. 1019.

10.3. Suzbijanje bolesti

1967./1987., 0,05 d/m

Kut. 1020.

U ovoj podseriji nalaze se spisi o fluografitranju stanovništva radi suzbijanja tuberkuloze, deratizaciji i dezinsekciji, cijepljenju i dokumentacija Štaba za suzbijanje karantenskih bolesti.

10.3.1. Fluografitranje stanovništva radi suzbijanja tuberkuloze

1969., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.3.2. Deratizacija i dezinsekcija

1980., 1987., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.3.3. Cijepljenje

1967., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.3.4. Štab za suzbijanje karantenskih bolesti

1974./1977., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.4. Sanitarna inspekcija

1971./1991., 0,05 d/m

Kut. 1020.

Podseriju čine izvještaji o poslovanju, programi rada, rješenja o imenovanju sanitarnih inspektora, rješenja sanitarne inspekcije i sanitarne suglasnosti.

10.4.1. Izvještaj o poslovanju

1989., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.4.2. Program rada

1991., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.4.3. Imenovanje sanitarnih inspektora

1972./1987., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.4.4. Rješenja iz domene sanitarne inspekcije

1976., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.4.5. Sanitarne suglasnosti

1971./1978., 0,01 d/m

Kut. 1020.

10.5. Organiziranje sustava zdravstvene zaštite

1968./1987., 0,01 d/m

Kut. 1020.

Podserija uključuje prijedlog za organiziranje sustava zdravstvene zaštite, odluku o uvjetima za stjecanje prava na zdravstvenu zaštitu i druge odluke vezanu uz zdravstveno osiguranje.

10.6. Uvjerjenja o plaćenim doprinosima za mirovinsko i invalidsko osiguranje za individualne poljoprivrednike

1983./1990., 0,1 d/m

Kut. 1021.

Podserija se sastoji od navedenih uvjerjenja o plaćenim doprinosima.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.11.**

SOCIJALNA ZAŠTITA

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1968./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 1 kut.; 0,1 d/m

11.1. Opća dokumentacija

1968./1990., 0,04 d/m

Kut. 1022.

U podseriji se nalaze Odluka o uvjetima za ostvarivanje prava na novčanu pomoć, Odluka o socijalnom minimumu, informacija o ostvarivanju socijalne zaštite, informacije o zadatcima kojima bi se otklonile socijalne razlike, popisi korisnika novčane pomoći, izvještaj o radu službe za socijalnu zaštitu, informacija o sprovođenju socijalne politike i sl.

11.2. Socijalna zaštita invalida

1988./1990. 0,01 d/m

Kut. 1022.

Podserija sadrži informacije o statusu djece i mladeži s poteškoćama u razvoju, popise invalidnih osoba, prijedloge za rješenje pitanja zaštite i rehabilitacije, izvještaj iz Programa zaštite invalida.

11.3. Obiteljsko-pravna zaštita

1976./1977., 0,01 d/m

Kut. 1022.

Podseriju čine spisi vezani uz starateljstvo.

11.4. Dom starijih i nemoćnih

1971./1990., 0,01 d/m

Kut. 1022.

U podseriji se nalaze različiti spisi vezani uz izgradnju Doma, likvidaciju Doma, rješenja o izboru direktora, izvještaj o poslovanju, dokumentacija o osnovnoj organizaciji sindikata i sl.

11.5. Centar za socijalnu skrb

1977./1991., 0,01 d/m

Kut. 1022.

Podserija sadrži odluku osnivanju Centra, gospodarski plan za 1979., rješenje o nazivu Centra i o postavljanju osoba na mjesto voditelja, obavijesti o funkcioniranju Centra i likvidaciji istog.

11.6. Upute o prijemu izbjeglica iz nemirnih područja Hrvatske

1991., 0,01 d/m

Kut. 1022.

Podserija se sastoji samo od navedenog dokumenta.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.12.**

ZAŠTITA BORACA NOR-A, VOJNIH INVALIDA, ŽRTAVA FAŠISTIČKOG TERORA I GRAĐANSKIH ŽRTAVA RATA

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1969./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 5 kut.; 0,5 d/m

Seriju čine informacije iz sfere zaštite boraca i stradalnika NOR-a, dokumentacija vezana uz stambenu izgradnju sudionika NOR-a i različite evidencije stradalnika.

12.1. Opća dokumentacija iz područja zaštite stradalnika i sudionika NOR-a

1969./1983., 0,05 d/m Kut. 1023.

Navedena podserija sastoji se od odluke Skupštine općine Petrinja o zaštiti boraca i stradalnika NOR-a, analize o ostvarivanju zaštite sudionika NOR-a, izvještaji i informacije o stradalnicima NOR-a – korisnicima pomoći i spisa o radu službe za boračko-invalidski zaštitu.

12.1.1. Odluke Skupštine općine Petrinja o zaštiti boraca i stradalnika NOR-a
1969./1983., 0,01 d/m Kut. 1023.

12.1.2. Analize ostvarivanja zaštite sudionika NOR-a
1975./1979., 0,01 d/m Kut. 1023.

12.1.3. Izvještaji i prepiska o stradalnicima NOR-a – korisnicima pomoći
1974./1979., 0,01 d/m Kut. 1023.

12.1.4. Rad službe za boračko-invalidski zaštitu
1976./1987., 0,01 d/m Kut. 1023.

12.2. Stambena izgradnja sudionika NOR-a

1969./1976., 0,01 d/m Kut. 1023.

Podserija sadrži različite odluke i druge dokumente vezane uz stambenu izgradnju sudionika NOR-a.

12.3. Evidencije stradalnika

1972./1991., 0,4 d/m Kut. 1024.-1027.

U navedenoj podseriji nalaze se popisi boraca i poginulih boraca NOR-a te uništene imovine s informacijama o povijesnom razvitku NOP-a prema selima, popisi poginulih boraca prema selima, popisi žena sudionica NOB-a s područja Banovine, kontrolnik popisa sudionika NOR-a prema mjestima te pojedinačni dosjei stradalnika NOR-a.

12.3.1. Popisi boraca i poginulih boraca NOR-a te uništene imovine s informacijama o povijesnom razvitku NOP-a prema selima
b. g., 0,2 d/m Kut. 1024., 1025.

12.3.2. Popisi poginulih boraca prema selima
b. g., 0,04 d/m Kut. 1026.

12.3.3. Popisi žena sudionica NOB-a s područja Banovine b. g., 0,03 d/m	Kut. 1026.
12.3.4. Kontrolnik popisa sudionika NOR-a prema mjestima 1972., 0,03 d/m	Kut. 1026.
12.3.5. Pojedinačni dosjei stradalnika NOR-a 1987./1991., 0,1 d/m	Kut. 1027.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.13.**

PROSVJETA, ZNANOST, KULTURA I SPORT

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 18 kut.; 1,8 d/m

U navedenoj seriji nalazi se dokumentacija Komiteta za društvene djelatnosti, spisi vezani uz predškolski odgoj, školstvo (od osnovnog školstva do visokog), kulturu, zaštitu prirode, spor i znanost.

13.1. Komitet za društvene djelatnosti

1970./1991., 0,4 d/m	Kut. 1028.-1031.

Podserija se sastoji od odluka Skupštine općine Petrinja vezanih uz Komitet, analize načina financiranja i poslovanja negospodarskih subjekata, rješenja o imenovanjima rukovoditelja, zapisnika sjednica Komiteta društvenih djelatnosti i spisa Zajednice za financiranje osnovnoga obrazovanja.

13.1.1. Odluke Skupštine općine Petrinja vezane uz Komitet 1979./1986., 0,025 d/m	Kut. 1028.
13.1.2. Analize načina financiranja i poslovanja negospodarskih subjekata 1979./1991., 0,025 d/m	Kut. 1028.
13.1.3. Imenovanja rukovoditelja 1979./1990., 0,025 d/m	Kut. 1028.
13.1.4. Zapisnici sjednica Komiteta društvenih djelatnosti 1980./1990., 0,225 d/m	Kut. 1028.-1030.
13.1.5. Zajednica za financiranje osnovnog obrazovanja 1970./1973.	Kut. 1031.

13.2. Predškolski odgoj

1967./1991., 0,1 d/m	Kut. 1032.

Podserija sadrži izvještaje o društvenoj brizi o djeci predškolskoga uzrasta, informacije o stanju i problemima u području odgojno-obrazovnoga rada s djecom predškolskoga uzrasta, sporazume o zadovoljavanju zajedničkih potreba iz područja društvene brige o djeci predškolskoga uzrasta, rješenja o osnivanju dječjega vrtića, rješenje o imenovanjima na rukovoditeljske pozicije u dječjem vrtiću, izvještaj o uvidu u organizaciju

programa za predškolsku djecu i o pedagoško-instruktivnom uvidu u rad s djecom u DV-u Petrinja, godišnji plan i realizacija DV-a, popise odgajatelja i zbirni popise djece, spise o obilježavanju 30. godišnjice osnutka vrtića, rješenja i informacije o korekciji cijene vrtića, informacije o načinima financiranja predškolskoga odgoja na saveznoj i općinskoj razini i dokumentaciju Dječjega doma „Filip Fićo Kljaić“ u Petrinji.

- 13.2.1. Izvještaji o društvenoj brizi o djeci predškolskoga uzrasta
b. g., 0,005 d/m Kut. 1032.
- 13.2.2. Pregled stanja i problema iz područja njege i odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolskoga uzrasta
1989./1990., 0,01 d/m Kut. 1032.
- 13.2.3. Sporazumi o zadovoljavanju zajedničkih potreba iz oblasti društvene brige o djeci predškolskoga uzrasta
1975./1979., 0,005 d/m Kut. 1032.
- 13.2.4. Rješenja o osnivanju dječjega vrtića
1967./1972., 0,01 d/m Kut. 1032.
- 13.2.5. Imenovanja na rukovoditeljske pozicije u dječjem vrtiću
1972./1990., 0,005 d/m Kut. 1032.
- 13.2.6. Izvještaj o uvidu u organizaciju programa za predškolsku djecu
1989./1991., 0,005 d/m Kut. 1032.
- 13.2.7. Izvještaj o pedagoško-instruktivnom uvidu u rad s djecom u Dječjem vrtiću Petrinja
1989., 1991., 0,01 d/m Kut. 1032.
- 13.2.8. Godišnji plan i realizacija Dječjega vrtića Petrinja
1985./1986., 0,01 d/m Kut. 1032.
- 13.2.9. Popisi odgajatelja i zbirni popisi djece
b. g., 0,005 d/m Kut. 1032.
- 13.2.10. Obilježavanje 30. godišnjice osnutka vrtića
1986., 0,005 d/m Kut. 1032.
- 13.2.11. Rješenja o korekciji cijene vrtića
1988./1990., 0,01 d/m Kut. 1032.
- 13.2.12. Informacije o načinima financiranja predškolskoga odgoja na saveznoj i općinskoj razini
1975./1991., 0,01 d/m Kut. 1032.
- 13.2.13. Dječji dom „Filip Fićo Kljaić“ u Petrinji
1979./1990., 0,01 d/m Kut. 1032.

13.3. Školstvo

1964./1991., 0,7 d/m Kut. 1033.-1039.

U podseriji se nalazi opća dokumentacija iz sfere školstva (informacije o financiranju, plan razvoja, odluke vezane uz školstvo i sl.), dokumentacija o stipendiranju i pomoći pri školovanju, školskom standardu, dodatnom usavršavanju nastavnika, radu nastavnika u inozemstvu, djeci s problemima u ponašanju, naputcima o obilježavanju praznika

i o učenju stranih jezika i informatike. Tu su i spisi vezani uz školsku kuhinju, školske knjižnice, akcije u školama, prijevoz učenika, zatim dokumentacija Opće zajednice za obrazovanje, SIZ-a odgoja i obrazovanja, Prosvjetne inspekcije. Na kraju se nalaze spisi vezani uz osnovnoškolsko obrazovanje, srednjoškolsko obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje, glazbenu školu i autoškolu.

13.3.1. Opća dokumentacija

13.3.1.1. Odluke Skupštine općine iz sfere školstva
1970./1987., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.1.2. Plan razvoja školstva na području općine
1970., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.1.3. Zapisnik kolegija prosvjetnih savjetnika oko programa rada i financiranja školstva
1964., 0,02 d/m Kut. 1033.

13.3.1.4. Informacije o načinima financiranja školstva
1967., 0,02 d/m Kut. 1033.

13.3.2. Stipendiranja i pomoć pri školovanju
1967./1991., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.3. Školski standard
1980., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.4. Dodatna usavršavanja nastavnika
1967./1983., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.5. Rad nastavnika u inozemstvu
1986., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.6. Djeca s problemima u ponašanju
1967./1990., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.7. Naputci o obilježavanju praznika u školi
1986./1990., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.8. Naputci o učenju stranih jezika i informatike
1980./1986., 0,01 d/m Kut. 1033.

13.3.9. Školska kuhinja
1967., 0,02 d/m Kut. 1034.

13.3.10. Školske knjižnice
1967./1990., 0,02 d/m Kut. 1034.

13.3.11. Akcije u školama
1967., 0,01 d/m Kut. 1034.

13.3.12. Prijevoz
1967./1975., 0,01 d/m Kut. 1034.

13.3.13. Opća zajednica za obrazovanje
1967./1975., 0,02 d/m Kut. 1034.

13.3.14. SIZ odgoja i obrazovanja
1975./1986., 0,01 d/m Kut. 1034.

13.3.15. Prosvjetna inspekcija
1967./1991., 0,01 d/m Kut. 1034.

13.3.16. Osnovnoškolsko obrazovanje	
1967./1991., 0,4 d/m	Kut. 1035.-1038.
13.3.17. Srednjoškolsko obrazovanje	
1967./1991., 0,07 d/m	Kut. 1039.
13.3.18. Visokoškolsko obrazovanje	
1967./1988., 0,01 d/m	Kut. 1039.
13.3.19. Glazbena škola	
1975./1991., 0,01 d/m	Kut. 1039.
13.3.20. Autoškola	
1983./1991., 0,01 d/m	Kut. 1039.

13.4. Kultura

1967./1991., 0,03 d/m Kut. 1040.-1042.

Podseriju čini opća dokumentacija s područja kulture, spisi Doma kulture i SIZ-a za kulturu te dokumentacija povijesno-kulturnih manifestacija, memorijalnih i spomen-domova te ona vezana uz likovnu, glazbeno-scensku, muzejsko-galerijsku, arhivsku, izdavačku djelatnost. Osim toga, u podseriji nalazimo i spise o zaštiti spomenika kulture, kinematografiji i kulturno-umjetničkim društvima.

13.4.1. Opća dokumentacija	
1967./1991., 0,025 d/m	Kut. 1040.
13.4.2. Dom kulture Petrinja	
1986./1991., 0,025 d/m	Kut. 1040.
13.4.3. SIZ za kulturu	
1975./1986., 0,025 d/m	Kut. 1040.
13.4.4. Povijesno-kulturne manifestacije	
1970./1991., 0,025 d/m	Kut. 1040.
13.4.5. Memorijalni i spomen-domovi	
1965./1991., 0,1 d/m	Kut. 1041.
13.4.6. Likovna djelatnost	
1979., 0,01 d/m	Kut. 1042.
13.4.7. Glazbeno-scenska djelatnost	
1970./1991., 0,01 d/m	Kut. 1042.
13.4.8. Muzejsko-galerijska djelatnost	
1967./1987., 0,01 d/m	Kut. 1042.
13.4.9. Arhivska djelatnost	
1967./1989., 0,01 d/m	Kut. 1042.
13.4.10. Zaštita spomenika kulture	
1967./1991., 0,01 d/m	Kut. 1042.
13.4.11. Izdavačka djelatnost	
1967./1991., 0,01 d/m	Kut. 1042.
13.4.12. Kinematografija	
1967./1979., 0,01 d/m	Kut. 1042.

13.4.13. Kulturno-umjetnička društva
1967./1991., 0,03 d/m

Kut. 1042.

13.5. Zaštita prirode

1967./1987., 0,01 d/m

Kut. 1043.

U podseriji se nalaze dokumenti o zaštiti doline Kupe i njezinih pritoka, izvještaj o zajedničkim akcijama gradova na sprječavanju zagađivanja voda, informacije o aktivnostima koje su poduzete na području općine Petrinja u smislu zaštite vode, plan za zaštitu voda od zagađivanja na području općine Petrinja, informacije o provođenju zaštite čovjekove okoline i odlaganju industrijskoga otpada, preporuke za zaštitu zelenoga pojasa te podatci o otkriću speleološkog objekta u Bačugi.

13.5.1. Analiza o potrebi zaštite doline Kupe i njezinih pritoka

1972., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.2. Izvještaj o zajedničkim akcijama gradova na sprječavanju zagađivanja voda u slivu rijeke Save

1985., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.3. Izvještaji i prepiske o aktivnostima koje su poduzete na području općine Petrinja u smislu zaštite vode

1976./1979., 0,02 d/m

Kut. 1043.

13.5.4. Plan za zaštitu voda od zagađivanja na području općine Petrinja

1987., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.5. Izvještaji o provođenju zaštite čovjekove okoline

1980., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.6. Odlaganje industrijskoga otpada

1987., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.7. Preporuke za zaštitu zelenoga pojasa

1967., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.8. Speleološki objekt u Bačugi

1967., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.5.9. Proglašenje Kotar šume rezervatom prirodnih predjela

1975., 0,01 d/m

Kut. 1043.

13.6. Znanost

1971., 0,005 d/m

Kut. 1044.

Podserija se sastoji od jednog dokumenta vezanoga uz znanstveni skup Sisak – Banija 1941.

13.7. Sport

1967./1991., 0,02 d/m

Kut. 1044.-1045.

Navedena podserija sadrži dokumentaciju Saveza sportova i SIZ-a za fizičku kulturu, popis organizacija za fizičku kulturu, šah i lov, dokumentaciju o izgradnji gradske dvorane (Doma sportova) te dokumentaciju različitih sportskih društava. Osim toga,

u podseriji su i spisi vezani uz održavanje biciklističke utrke „Oslobođenje Banije“ i Univerzijade.

13.7.1. Savez sportova	
1991., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.2. SIZ za fizičku kulturu	
1975./1990., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.3. Popis organizacija za fizičku kulturu, šah i lov	
1975., 0,005 d/m	Kut. 1044.
13.7.4. Izgradnja gradske dvorane (Doma sportova)	
1967., 0,005 d/m	Kut. 1044.
13.7.5. SD „Mladost“	
1982./1991., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.6. SD „Banija“ Blinja	
1987., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.7. NK Mladost	
1980./1991., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.8. Šahovski klub „Gavrilović“	
1973., 0,005 d/m	Kut. 1044.
13.7.9. Hrvački klub „Gavrilović“	
1982., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.10. Karate klub „Mladost“	
1991., 0,005 d/m	Kut. 1044.
13.7.11. SRD „Štuka“	
1980., 0,01 d/m	Kut. 1044.
13.7.12. Auto-moto društvo „Šamarica“	
1982./1983., 0,005 d/m	Kut. 1044.
13.7.13. Biciklistička utrka „Oslobođenje Banije“	
1967., 0,005 d/m	Kut. 1044.
13.7.14. Univerzijada	
1986./1987., 0,1 d/m	Kut. 1045.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.14.**

PRAVOSUĐE

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 3 kut.; 0,3 d/m

U seriji se nalazi opća dokumentacija iz domene pravosuđa te dokumentacija Suca za prekršaje, Općinskog disciplinskog suda, Osnovnog suda udruženog rada u Sisku, Okružnog suda u Sisku, Mirovnih vijeća, Javnog tužilaštva i Javnog pravobraniteljstva.

14.1. Opća dokumentacija iz područja pravosuđa

1967./1987., 0,03 d/m Kut. 1046.

U podseriji se nalaze zaključci Skupštine općine o radu pravosudnih tijela, informacije o ažurnosti sudova i odluke o sudskim taksama.

- 14.1.1. Zaključci Skupštine općine o radu pravosudnih tijela
1967., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.1.2. Informacije o ažurnosti sudova
1970., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.1.3. Odluke o sudskim taksama
1976./1987., 0,01 d/m Kut. 1046.

14.2. Općinski sud u Petrinji

1967./1991., 0,07 d/m Kut. 1046.

- 14.2.1. Odluke Skupštine općine vezane uz općinski sud
1967./1987., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.2.2. Izvještaji i prepiska o radu
1968./1984., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.2.3. Program rada
1984., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.2.4. Rješenja o imenovanju sudaca
1968./1987., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.2.5. Rješenja o imenovanju sudaca porotnika
1971./1986., 0,01 d/m Kut. 1046.
- 14.2.6. Predmeti Općinskog suda
1989./1991., 0,01 d/m Kut. 1046.

14.3. Sudac za prekršaje

1967./1991., 0,04 d/m Kut. 1047.

Podserija sadrži odluku o osnivanju, organizaciji i radu općinskog tijela za vođenje prekršajnog postupka, informacije i izvještaje o radu, rješenja o imenovanjima sudaca za prekršaje i rješenja o prekršajima.

- 14.3.1. Odluka o osnivanju, organizaciji i radu općinskog tijela za vođenje prekršajnog postupka
1970., 0,01 d/m Kut. 1047.
- 14.3.2. Izvještaji o radu
1968./1980., 0,02 d/m Kut. 1047.
- 14.3.3. Imenovanja sudaca za prekršaje
1967./1990., 0,02 d/m Kut. 1047.
- 14.3.4. Rješenja o prekršajima
1968./1991., 0,01 d/m Kut. 1047
- 14.3.5. Prvostupanjski upisnik sudca za prekršaje
1970., 0,01 d/m Knj. 323.

14.4. Općinski disciplinski sud

1969./1975., 0,01 d/m

Kut. 1047.

U podseriji se nalazi Odluka o osnivanju suda i rješenja o imenovanju članova i njihovih zamjenika.

14.5. Osnovni sud udruženog rada u Sisku

1986./1991., 0,01 d/m

Kut. 1047.

Podseriju čine izvještaj o radu i predmet koji se odnosi na spor između Barbare Judaš i CUO-a „Braća Hanžek“.

14.6. Okružni sud u Sisku

1968./1990., 0,01 d/m

Kut. 1047.

Podserija se sastoji od rješenja o izborima sudaca i predmetnih spisa suda.

14.7. Mirovna vijeća

1967./1980., 0,01 d/m

Kut. 1047.

U navedenoj podseriji nalaze se izvještaji o radu iz 1966. i 1980.

14.8. Javno tužilaštvo

1968./1989., 0,06 d/m

Kut. 1048.

Podserija se sastoji od prepiske o financiranju javnog tužilaštva, rješenja o imenovanjima na dužnost općinskoga javnog tužitelja, zamjenika tužitelja i tužilačkog pripravnika, informacija i izvještaja o radu te predmeta koji se vodio protiv Ljubiše Čekića.

14.8.1. Analize financiranja javnog tužilaštva

1983., 0,01 d/m

Kut. 1048.

14.8.2. Imenovanja na dužnosti općinskog javnog tužitelja, zamjenika tužitelja i tužilačkog pripravnika

1968./1989., 0,02 d/m

Kut. 1048.

14.8.3. Izvještaji o radu

1968./1986., 0,02 d/m

Kut. 1048.

14.8.4. Predmet koji se vodio protiv Ljubiše Čekića

1982., 0,01 d/m

Kut. 1048.

14.9. Javno pravobraniteljstvo

1968./1991., 0,04 d/m

Kut. 1048.

U podseriji se nalaze odluke Skupštine općine Petrinja o javnom pravobraniteljstvu, rješenja o imenovanju na dužnost općinskog javnog pravobranitelja, izvještaji o radu i spisi o financiranju Javnog pravobraniteljstva.

14.9.1. Odluke Skupštine općine Petrinja o Javnom pravobraniteljstvu

1977./1987., 0,01 d/m

Kut. 1048.

- 14.9.2. Imenovanja na dužnosti općinskoga javnog pravobranitelja
1971./1987., 0,01 d/m Kut. 1048.
- 14.9.3. Izvještaji o radu
1968./1976., 0,01 d/m Kut. 1048.
- 14.9.4. Financiranje Javnog pravobraniteljstva
1991., 0,01 d/m Kut. 1048.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.15.**

NARODNA OBRANA

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1969./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 3 kut.; 0,3 d/m

U seriji se nalaze opće informacije iz domene narodne obrane, dokumentacija Sekretarijata za narodnu obranu, planovi razvoja općenarodne obrane, planovi obrane općine Petrinja, procjene sigurnosne situacije, planovi pripravnosti, informacije i planovi funkcioniranja društvenih djelatnosti u izvanrednim prilikama (ratu), odredbe i upute za ponašanje u slučaju ratne opasnosti, spisi vezani uz mobilizaciju, skloništa i ostalu infrastrukturu, robne rezerve, vježbu „Jedinstvo 1983“, civilnu zaštitu, društvenu samozaštitu te zapisnici o provedenoj inspekciji obrambenih priprema.

15.1. Opća dokumentacija iz područja narodne obrane

1969./1991., 0,1 d/m Kut. 1049.

Podserija sadrži odluke Skupštine općine iz domene narodne obrane i društvene samozaštite te rješenja o imenovanjima i razrješenjima.

- 15.1.1. Odluke Skupštine općine iz domene narodne obrane i društvene samozaštite
1970./1990., 0,05 d/m Kut. 1049.
- 15.1.2. Imenovanja i razrješenja na rukovoditeljska mjesta iz sfere narodne obrane
1969./1991., 0,05 d/m Kut. 1049.

15.2. Sekretarijat za narodnu obranu

1979./1991., 0,06 d/m Kut. 1049.

U podseriji se nalaze programi rada i izvještaji o radu.

- 15.2.1. Programi rada
1979., 1991., 0,03 d/m Kut. 1050.
- 15.2.2. Izvještaji o radu
1982., 1990., 1991., 0,03 d/m Kut. 1050.

15.3. Plan obrane općine Petrinja

1984./1989., 0,01 d/m Kut. 1050.

Podserija obuhvaća planove obrane iz 1984., 1985., 1987., 1988., 1989.

15.4. Procjene i analize sigurnosne situacije

1985., 1988., 0,01 d/m

Kut. 1050.

U podseriji se nalazi prikaz stanja sigurnosti iz 1985. te procjene sigurnosne situacije iz 1987. i 1988.

15.5. Plan pripravnosti

1983./1988., 0,01 d/m

Kut. 1050.

Podserija obuhvaća planove pripravnosti iz 1983. i 1987.

15.6. Analize i planovi funkcioniranja društvenih djelatnosti u izvanrednim prilikama (ratu)

1988./1989., 0,01 d/m

Kut. 1051.

Podserija sadrži preglede zaposlenih te njihov raspored i dužnosti u ratno vrijeme iz područja školstva i kulture, preglede potrošnje energije i osnovnih sredstava i materijala, zaliha, rezerva i kapaciteta. Zatim su tu pregledi ratnih lokacija škola, upute o funkcioniranju društvenih djelatnosti u ratu, plan funkcioniranja zdravstva i socijalne zaštite općine Petrinja i sl.

15.7. Odredbe i upute za ponašanje u slučaju ratne opasnosti

1988./1991., 0,02 d/m

Kut. 1051.

U podseriji se nalazi izvod iz plana veza za potrebe rukovođenja i kriptozastite u izvanrednim prilikama, informacije o snabdijevanju stanovništva u ratnim prilikama, odredba o prelasku granice u vrijeme ratne opasnosti, uredba o ustrojstvu i djelovanju Vlade i sudova u slučaju rata itd.

15.8. Mobilizacija

1975./1989., 0,01 d/m

Kut. 1051.

Podserija se sastoji od naredbi o mobilizaciji radi otklanjanja posljedica elementarne nepogode, odluka o načinu pripreme i izvršenja mobilizacije, informacije o organizaciji i načinu primanja, prenošenja i priopćavanja naredbi za mobilizaciju, mobilizacijske procjene i rješenja o osnivanju i članovima Odbora za koordinaciju mobilizacije.

15.9. Skloništa i ostala infrastruktura

1973./1986., 0,01 d/m

Kut. 1051.

U podseriji se nalaze odluke o skloništim, o visini doprinosa i sredstvima za izgradnju skloništa te Program za izgradnju skloništa 1986. – 1990. Osim toga, u podseriji nalazimo i različitu dokumentaciju o nekretninama u vojnom vlasništvu i izgradnji vojnih objekata.

15.10. Robne rezerve

1982., 1986., 0,01 d/m

Kut. 1051.

Podserija sadrži Program formiranja i upotrebe robnih rezervi za 1982. i Ugovor o robnim rezervama iz 1986.

15.11. Vježba „Jedinstvo 1983“

1983., 0,01 d/m

Kut. 1051.

Navedenu podseriju čine spisi vezani uz mirnodopsku vježbu „Jedinstvo 1983“.

15.12. Civilna zaštita

1973./1990., 0,01 d/m

Kut. 1051.

U podseriji se nalazi Odluka o organizaciji službi jedinica civilne zaštite, uputstvo o načelima organiziranja, formaciji, osposobljavanju i upotrebi dobrovoljačkih omladinskih jedinica civilne zaštite i informacija o stanju pripremljenosti civilne zaštite.

15.13. Društvena samozaštita

1980./1985., 0,01 d/m

Kut. 1051.

Podseriju čine informacije o ostvarivanju društvene samozaštite, rješenje o poduzimanju mjera društvene samozaštite u CUO-u „Braća Hanžek“, informacija o OUR-ima u kojima su uvedene privremene mjere društvene samozaštite i smjernice za organiziranje i provođenje pojačanih mjera društvene samozaštite u vrijeme trajanja turističke sezone i obavljanja žetve.

15.14. Obrambene pripreme

1978./1988., 0,01 d/m

Kut. 1051.

U navedenom gradivu nalaze se zapisnici o provedenoj inspekciji obrambenih priprema i izvještaj o stanju obrambenih priprema na području IPD-a u općini.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.16.**

GEODETSKO-KATASTARSKI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 1 kut.; 0,1 d/m

Serija sadrži odluke Skupštine općine Petrinja vezane uz geodetsko-katastarske poslove, rješenja o imenovanjima na rukovoditeljska mjesta Općinske uprave za katastar i geodetske poslove te Zavoda za katastar, izvještaji o radu Općinske uprave za katastar, informacije o utvrđivanju novih vrijednosnih ljestvica katastarskoga prihoda, informacije u promjeni granica katastarskih čestica i stare katastarske planove.

16.1. Odluke Skupštine općine Petrinja vezane uz geodetsko-katastarske poslove

1970./1984., 0,02 d/m

Kut. 1052.

U podseriji se nalazi Naredba o obveznom obilježavanju svih granica zemljišta po korisnicima i vlasnicima, Odluka o planu premjera i katastra, odluka o načinu vršenja uslužnih geodetskih radova, Odluka o utvrđivanju cijena geodetskih usluga i sl.

16.2. Imenovanja na rukovoditeljsko mjesto Općinske uprave za katastar i geodetske poslove te Zavoda za katastar

1970./1989., 0,02 d/m

Kut. 1052.

Podseriju čine rješenja o imenovanjima za šefa Općinske uprave za katastar i geodetske poslove te Zavoda za katastar.

16.3. Izvještaj o radu Općinske uprave za katastar

1975., 0,02 d/m

Kut. 1052.

Podseriju čini samo jedan dokument – Izvještaj o radu Općinske uprave za katastar iz 1975.

16.4. Informacije o utvrđivanju novih vrijednosnih ljestvica katastarskog prihoda

1976., 0,01 d/m

Kut. 1052.

Podserija se također sastoji samo od spisa iz 1976. navedenoga u naslovu.

16.5. Stari katastarski planovi

b. g., 0,01 d/m

Kut. 1052.

U podseriji se nalaze stari katastarski planovi bez navedene godine nastanka.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.17.**

IMOVINSKO-PRAVNI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 116 kut.; 11,6 d/m

U seriji se nalaze sljedeće podserije: Davanje na korištenje građevinskoga zemljišta, Oduzimanje i predavanje u posjed, Odricanje od prava vlasništva i prava korištenja, Prvenstveno pravo korištenja, Uknjižba prava korištenja i vlasništva, Uknjižba prava vlasništva, Prijenos prava korištenja, Opći interes, Zamjena zemljišta, Eksproprijacija, Uzurpacija, Deposedacija, Nacionalizacija, Javno dobro, Pravo služnosti, Formiranje građevinske parcele, Parcelizacija, Promjena namjene poljoprivrednoga zemljišta, Rješenja o rušenju objekata, Kupoprodajni akti i naknade za prodaju zemljišta, Cijepanje čestica, Etažiranje, Zakup poljoprivrednih površina, Proširenje građevinskoga područja, Ometanje posjeda, Naknade šteta nastalih djelovanjem gradskih tvrtki, Naknade štete nastale gradnjom dalekovoda Banija – Sisak, Različite imovinsko-pravne dozvole i suglasnosti za izgradnju naftovoda Omišalj – Sisak, Rješenja o redovitoj uporabi objekata, Rješenja o povratu u prvobitno stanje, Prigovori, tužbe, prekršaji i rješenja o obustavi radova.

17.1. Davanje na korištenje građevinskog zemljišta

1972./1979., 4 d/m

Kut. 1053.-1092.

Podserija se sastoji od rješenja u kojima općina daje na korištenje građevinsko zemljište.

17.2. Oduzimanje i predavanje u posjed

1971./1990., 0,9 d/m

Kut. 1093.-1101.

Podseriju čine rješenja o oduzimanju i predavanju u posjed građevinskog zemljišta.

17.3. Odricanje od prava vlasništva i prava korištenja

1972./1988., 0,02 d/m

Kut. 1102., 1103.

U podseriji se nalaze rješenja u kojima se pojedinci odriču prava vlasništva ili korištenja.

17.4. Prvenstveno pravo korištenja

1980./1991., 0,8 d/m

Kut. 1104.-1111.

Podseriju čine predmeti u kojima se pojedincima daje prvenstveno pravo korištenja.

17.5. Uknjižba prava korištenja

1971., 0,25 d/m

Kut. 1112.-1114.

U podseriji se nalaze rješenja o uknjižbi prava korištenja.

17.6. Uknjižba prava vlasništva

1972./1990., 0,05 d/m

Kut. 1114.

U podseriji se nalaze rješenja o uknjižbi prava vlasništva.

17.7. Prijenos prava korištenja

1970./1991.

Kut. 1115., 1116.

Podserija sadrži rješenja o prijenosu prava vlasništva.

17.8. Opći interes

1971./1990., 0,7 d/m

Kut. 1117.-1123.

Podserija se sastoji od predmeta u kojima se zbog općega interesa oduzima ili ograničava pravo vlasništva ili korištenja.

17.9. Zamjena zemljišta

1972./1989., 0,2 d/m

Kut. 1124., 1125.

U podseriji se nalaze predmeti u kojima se zamjenjuje zemljište.

17.10. Eksproprijacija

1970./1991., 0,7 d/m

Kut. 1126.-1132.

Podserija se sastoji od predmeta u kojima je došlo do procesa eksproprijacije.

17.11. Uzurpacija

1971./1989., 0,2 d/m

Kut. 1133., 1134.

Podserija se sastoji od predmeta u kojima je došlo do procesa uzurpacije.

17.12. Deposedacija

1972., 0,15 d/m

Kut. 1135., 1136.

Podserija se sastoji od predmeta u kojima je došlo do procesa deposedacije.

17.13. Nacionalizacija

1971./1991., 0,05 d/m

Kut. 1136.

Podserija se sastoji od predmeta u kojima je došlo do procesa nacionalizacije.

17.14. Javno dobro

1971/1990., 0,1 d/m

Kut. 1137.

U podseriji se nalaze predmeti u kojima se oduzima zemljište zbog statusa javnog dobra.

17.15. Pravo služnosti

1967./1989., 0,1 d/m

Kut. 1138.

U podseriji se nalaze predmeti u kojima se oduzima zemljište zbog prava služnosti.

17.16. Formiranje građevinske parcele

1974./1988., 0,2 d/m

Kut. 1139., 1140.

Podserija sadrži rješenja o formiranju građevinskih parcela.

17.17. Parcelizacija

1967./1991., 0,8 d/m

Kut. 1141.-1148.

Podseriju čine rješenja o parcelizaciji određenog zemljišta.

17.18. Promjena namjene poljoprivrednog zemljišta

1986./1988., 0,5 d/m

Kut. 1149.-1153.

U podseriji se nalaze rješenja o prenamjeni zemljišta.

17.19. Rješenja o rušenju objekata

1967./1990., 0,4 d/m

Kut. 1154.-1157.

Podserija sadrži rješenja o rušenju objekata.

17.20. Kupoprodajni akti i naknade za prodaju zemljišta

1974./1988., 0,1 d/m

Kut. 1158.

Podserija sadrži kupoprodajne akte.

17.21. Cijepanje čestica, etažiranje, zakup poljoprivrednih površina, proširenje građevinskog područja, ometanje posjeda itd.

1967./1991., 0,1 d/m

Kut. 1159.

U podseriji se nalazi nekoliko manjih vrsta imovinsko-pravnih akata, poput cijepanja čestica, etažiranja, zakupa poljoprivrednih površina itd.

17.22. Naknade šteta nastalih djelovanjem gradskih tvrtki

1971./1990., 0,1 d/m

Kut. 1160.

Podserija se sastoji od rješenja o naknadi šteta nastalih djelovanjem tvrtki Komunalac i Privreda.

17.23. Naknade štete nastale gradnjom dalekovoda Banija – Sisak

1979., 0,1 d/m

Kut. 1161.

Podserija se sastoji od rješenja o naknadi šteta nastalih djelovanjem tvrtki Komunalac i Privreda.

17.24. Različite imovinsko-pravne dozvole i suglasnosti za izgradnju naftovoda Omišalj – Sisak

1979., 0,1 d/m

Kut. 1162.

Podseriju čine različite dozvole i suglasnosti za izgradnju naftovoda.

17.25. Rješenja o redovitoj uporabi objekata

1981./1990., 0,05 d/m

Kut. 1163.

U podseriji se nalaze rješenja o redovitoj upotrebi objekata.

17.26. Rješenja o povratu u prvobitno stanje

1977./1990., 0,05 d/m

Kut. 1163.

U podseriji se nalaze rješenja o povratu u prvobitno stanje.

17.27. Prigovori, tužbe, prekršaji i rješenja o obustavi radova

1967./1989., 0,5 d/m

Kut. 1164.-1168.

U podseriji se nalaze prigovori, tužbe, prekršaji i rješenja o obustavi radova.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.18.**

VJERSKI I CRKVENI POSLOVI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1981./1991.

Razina opisa: Serija

Količina: 0,5 kut.; 0,05 d/m

Serija se sastoji od informacija o aktivnostima Rimokatoličke crkve, informacija o imovini Srpske pravoslavne crkve i informacija o izgradnji objekata vjerske namjene.

18.1. Prepiska o aktivnostima Rimokatoličke crkve

1981., 0,02 d/m

Kut. 1169.

Podserija se sastoji od prepiske o aktivnostima Rimokatoličke crkve.

18.2. Imovina Srpske pravoslavne crkve

1986./1991., 0,02 d/m

Kut. 1169.

U podseriji se nalaze dokumenti s podacima o zemljištu u vlasništvu ili bivšem vlasništvu Crkvene pravoslavne općine u Petrinji.

18.3. Dokumentacija o izgradnji objekata vjerske namjene

1982./1989., 0,01 d/m

Kut. 1169.

Podserija se sastoji od dokumenata o gradnji molitvenih domova u naseljima Češko Selo, Mokrice i Mošćenica.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.19.**

STATISTIKA

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1967./1981.

Razina opisa: Serija

Količina: 0,5 kut.; 0,05 d/m

U seriji se nalaze izvještaji o radu Zavoda za statistiku, popisi stanovništva i stanova u 1981. godini po područjima mjesnih zajednica s opisima granica popisnih krugova.

19.1. Izvještaji o radu Zavoda za statistiku

1967., 1972., 1973., 0,02 d/m

Kut. 1169.

Podserija sadrži navedene izvještaje iz 1967., 1972. i 1973.

19.2. Popis stanovništva i stanova u 1981. godini po područjima mjesnih zajednica

1981., 0,01 d/m

Kut. 1169.

U podseriji se nalazi navedeni popis stanovništva iz 1981.

19.3. Popisni krugovi

1968., 0,02 d/m

Kut. 1169.

Podserija se sastoji od skica granica popisnih krugova te kratkoga opisa granica popisnoga kruga.

Oznaka/signatura: **HR-DASK-963.20.**

IZBORI

Vrijeme nastanka gradiva sadržanog u jedinici opisa: 1963./1990.

Razina opisa: Serija

Količina: 8 kut.; 0,8 d/m

U seriji se nalaze odluke Skupštine općine vezane uz provođenje izbora, spisi o provođenju izbora iz 1963., zapisnik sa sjednice Općinske izborne komisije održane radi razmatranja pravovaljanosti i dopunskih izbora delegata u Savezno vijeće Skupštine SFRJ-a iz 1988., popis kandidata za Društveno-političko vijeće i broj dobivenih glasova prema biračkim mjestima iz 1978., upitnici za provođenje izbora iz 1986., tabelarni pregled izbornih jedinica s OOUR-ima i RZ-ima te broj delegata koji se u njima biraju na području Petrinje, dokumentacija zborova birača i delegatskih izbora te birački popisi.

20.1. Odluke Skupštine općine vezane uz provođenje izbora

1970./1990., 0,02 d/m

Kut. 1170.

U podseriji se nalaze odluke iz područja provođenja izbora, poput odluke o sastavu i izboru članova Skupštine, odluke o utvrđivanju izbornih jedinica, odluke o raspisivanju izbora, odluke o izbornim jedinicama i sl.

20.2. Spisi o provođenju izbora

1963., 0,02 d/m

Kut. 1170.

Podseriju čine spisi za izbor odbornika u općinsku skupštinu i poslanike za Republičku saveznu skupštinu.

20.3. Zapisnik sa sjednice Općinske izborne komisije održane radi razmatranja pravovaljanosti i dopunskih izbora delegata u Savezno vijeće Skupštine SFRJ-a

1988., 0,02 d/m

Kut. 1170.

Podserija se sastoji od navedenog zapisnika iz 1988.

20.4. Popis kandidata za Društveno-političko vijeće i broj dobivenih glasova prema biračkim mjestima

1978., 0,01 d/m

Kut. 1170.

U podseriji se nalazi navedeni popis iz 1978.

20.5. Pripremna dokumentacija za provođenje delegatskih izbora

1985., 0,02 d/m

Kut. 1170.

Podserija sadrži popunjen upitnik s popisom društveno-političkih zajednica, njihovim kontaktom i predstavnicima, popis delegacija udruženoga rada, mjesnih zajednica i poljoprivrednika SO-a Petrinja s brojem članova delegacija i brojem radnih ljudi koje delegacija predstavlja.

20.6. Tabelarni pregled izbornih jedinica s OOUR-ima i radnim zajednicama i brojem delegata koji se u njima biraju na području Petrinje

1981., 0,01 d/m

Kut. 1170.

U podseriji se nalazi navedeni pregled izbornih jedinica.

20.7. Zborovi birača

1968./1979., 0,1 d/m

Kut. 1171.

U podseriji se nalaze analize rada zborova birača kao oblika neposredne demokracije, odluke o područjima zborova birača, materijali za održavanje i saziv te zaključci sa zborova birača, informacije o radu zborova birača na području općine i sl.

20.8. Birački popisi

1968./1991., 0,2 d/m

Kut. 1172., 1173.

Podserija se sastoji od biračkih popisa za grad Petrinju i mjesta u općini 1968. i 1991.

20.9. Delegatski izbori

1982./1990., 0,04 d/m

Kut. 1174.-1177.

Podseriju čine popisi kandidata i izabranih delegata, zapisnici o radu biračkih odbora (izborni obrazac br. 10), izborni obrasci, izvještaji o utvrđivanju kandidata i potvrdi liste kandidata za odbornike vijeća i rezultati izbora za izbore 1982. Vezano za izbore 1990., u podseriji se nalazi izborni program SKH, popis biračkih mjesta i izbornih jedinica, liste i dokumentacija kandidata, popisi izbornih komisija i biračkih odbora, telegrami Republičke izborne komisije te rezultati, odnosno popisi izabranih odbornika.

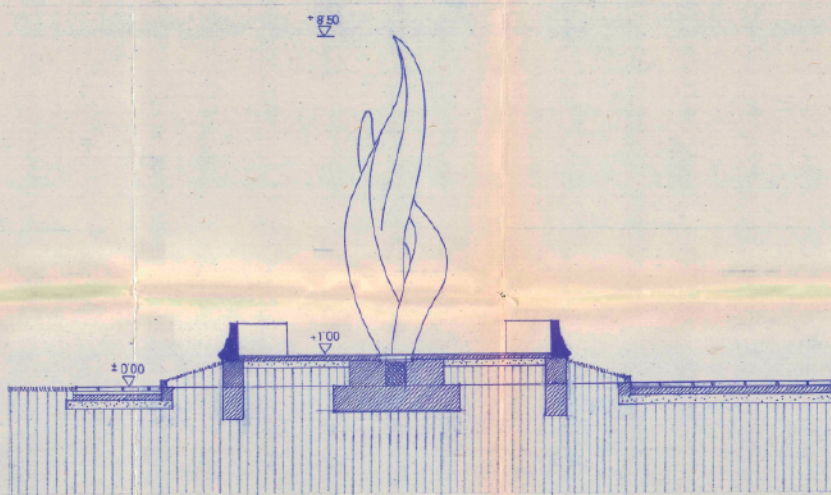
Summary

Summary Inventory of the Fonds HR-DASK-SACPE-963: Petrinja Municipal Assembly (1963 – 1991)

UDK: 930.255:94(497.5Petrinja)
352(1-21)
352-027.541(497.5Petrinja)

The Petrinja Municipal Assembly was the highest authority and self-governing body in the Petrinja Municipality. It was in fact the product of the continuation of the process of building a political system with a more emphasized participation of citizens in the public affairs which started with new Constitution in 1963. In general, Assembly was in charge of passing a Statute and others regulations; making and passing an urban-istic plans and social plans; passing the budget and final accounts; organization and regulation of the national defense; defining and carrying out social, cultural, medical and economic interest of the community etc.

PRESJEK a-a

HR-DASK-963 6.15.14. Građevinske dozvole s pripadajućom tehničkom dokumentacijom.

Predmet 2658 (1985) Spomen obilježje civilnim žrtvama II. svjetskog rata u Banskome Grabovcu – presjek a-a

OPĆINA PETRINJA

S T A T U T
Općine Petrinja

Petrinja, ožujka 1974.

PREGLED ARHIVSKOGA GRADIVA HRVATSKOGA DRŽAVNOG ARHIVA KOJE SE ODNOSI NA PODRUČJE NADLEŽNOSTI DRŽAVNOGA ARHIVA U SISKU ZA RAZDOBLJE 1945. – 1990. GODINE

Pregledni rad

Izvadak

Područje nadležnosti Državnoga arhiva u Sisku je u razdoblju 1945. – 1990. godine bilo u sastavu socijalističke Jugoslavije. Hrvatska se, kao jedna od federalnih jedinica u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ), brzo oporavljala od ratnih razaranja Drugoga svjetskog rata. Nakon kopiranja sovjetskoga modela raskid sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) i zemljama u njegovu lageru 1948. godine doveo je do promjene u vidu prelaska na plansko gospodarstvo u kojem je stavljen naglasak na proizvodnju robe za široku potrošnju. Pomoć zapadnih demokracija i sve veća povezanost Hrvatske, u gospodarskom smislu, sa zapadnim zemljama i nesvrstanim zemljama Trećega svijeta omogućila je u 1950-ima i 1960-ima godinama brz gospodarski razvoj. Stanovništvo je dobrim dijelom bilo zadovoljno jer se iz agrarno-industrijske zemlje prešlo u industrijsku zemlju u kojoj su bivši seljaci mogli kupovati perilice rublja, hladnjake, televizore i ostale tehnološke novine te živjeti u komfornim stanovima. Razvoj socijalističkoga planskog gospodarstva je, međutim, u 1970-ima počeo stagnirati i jedino se uz pomoć kredita mogao održavati standard. U 1980-ima je socijalistička Jugoslavija bila na zalasku svoga gospodarskog uspjeha.

Vrijeme modernoga industrijskog gospodarstva i širenja gradskog života predstavljeno je u članku sa 77 arhivskih fondova i jednom zbirkom. Najpoznatije su industrijske tvrtke bile Željezara Sisak i Rafinerija nafte Sisak. Vidljivo je u gradivu da su uz te dvije tvrtke postojale brojne druge, čime je cijela regija doživjela snažnu industrijalizaciju.

Ključne riječi: Hrvatski državni arhiv, arhivsko gradivo, područje nadležnosti Državnoga arhiva u Sisku (DASK), socijalizam, tvornička industrija

Uvod

Jugoslaviji, pa i Hrvatskoj, Drugi je svjetski rat donio jedan od najvećih padova životnoga standarda u Europi. Stanovništvo je na kraju rata bilo na rubu gladi i ovisilo je o pomoći izvana.¹ Zahvaljujući tomu što se poslijeratna Europa gospodarski uzdizala i relativno brzo brisala krajnje siromaštvo uzrokovano ratom, Hrvatska se u socijalističkoj Jugoslaviji isto tako oporavljala i razvijala. Moglo bi se govoriti o jugoslaven-skom privrednom čudu u razdoblju 1955. – 1961. godine.² Naime, zbog raskida sa socijalističkim zemljama pod vodstvom SSSR-a 1948. godine u Jugoslaviji se više nije toliko forsiralo tešku industriju nego je naglasak stavljen na proizvodnju robe široke potrošnje. Izgleda da su sveopća industrijalizacija i pretvaranje agrarno-industrijske zemlje u industrijsku pronašli pravu ravnotežu upravo u tome kakvu robu proizvoditi i komu je i kako prodavati. U desetljeću 1953. – 1963. godine prosječni je godišnji rast proizvodnje iznosio 9,5 %, a osobne potrošnje 10 %. Takav je gospodarski rast potpo-mognut zapadnom financijskom pomoći bio u to vrijeme među najvećima u svijetu.³

Industrija je, dakle, uz zapadnu financijsku pomoć odigrala ključnu ulogu u zemlji i dovela većinu seljačkog stanovništva u gradove i gradiće. Dobra je strana socijalističke inačice države blagostanja (države blagostanja u razvijenim i bogatim zemljama zapadne Europe) bio sustav socijalne sigurnosti koji je jamčio besplatno školovanje, zdravstvenu zaštitu, punu ili veliku zaposlenost, opći mirovinski sustav, javnu stanogradnju i javnu sigurnost.⁴ Loša je strana jugoslavenske države bila politička nesloboda u vidu totalitarnoga političkog sustava na čelu s Komunističkom partijom (KP/SK) i posljedni-progon svih koji su se usudili govoriti i boriti protiv takvoga sustava. S vremenom je sjajna slika hrvatskoga gospodarstva u Jugoslaviji počela blijedjeti jer, naravno, loša i nesposobna tvrtka mora propasti, a dobra i uspješna prosperirati, što socijalizam s tvrtkama za koje se jamčilo neograničenom solidarnom odgovornošću (n. sol. o.) nije razumio. Kada je tvorac države Josip Broz Tito umro, osjetilo se da više nema njegove vještine u balansiranju između zapadnih razvijenih zemalja, socijalističkih zemalja pod vodstvom SSSR-a i nesvrstanih zemalja Trećega svijeta. Ipak, dok je on bio živ, mase su većinom bile zadovoljne zbog mogućnosti i realizacije potrošačkoga društva u kojem su nekadašnji seljaci mogli kupovati perilice rublja, hladnjake, televizore, automobile i stanovati u komfornim stanovima. Hrvatsko je društvo u 1960-ima već bilo masovno potrošačko društvo. Doduše, ne po zapadnim mjerilima, nego na razini pristojne zemlje između Zapada i Istoka.⁵

Kada je riječ o stanovanju, prema anketama broj podstanarskih kućanstava nije prelazio nekoliko postotaka.⁶ No, i u takvom je društvu pravda bila nekako postrani.

1 DUDA, U potrazi za blagostanjem: o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih, (Zagreb, Srednja Europa, 2005.), str. 43.

2 DUDA, U potrazi za blagostanjem, str. 44.

3 DUDA, U potrazi za blagostanjem, str. 45.

4 DUDA, U potrazi za blagostanjem, str. 42.

5 DUDA, U potrazi za blagostanjem, str. 145.

6 DUDA, Pronađeno blagostanje: svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih, (Zagreb, Srednja Europa, 2010.), str. 116.

Naime, među nositeljima stolarskoga prava bilo je 57 % političara, 54 % direktora, 37 % intelektualnih radnika, 25 % službenika i samo 16 % radnika.

Ovaj će članak prikazati u kojim se fondovima i zbirkama Hrvatskoga državnog arhiva (HDA) mogu pronaći podatci o području nadležnosti Državnoga arhiva u Sisku (DASK) za razdoblje 1945. – 1990. godine. Takav je izbor uvijek donekle arbitraran jer odabire fondove i zbirke u kojima je već prema obavijesnim pomagalicama izričito navedeno postojanje gradiva od interesa za područje nadležnosti DASK-a. Arbitrarnost se može objasniti time da se tek nakon 2000. godine gradivo nastalo u razdoblju 1945. – 1990. počelo više i učestalije koristiti u Središnjoj čitaonici HDA (dalje: čitaonica). Dakle, tek u najnovije vrijeme pokazala se veća ili velika potreba za izradom obavijesnih pomagala koja će pregledno popisivati i opisivati to vremensko razdoblje. Arbitrarnost se ogleda i u tome da je autor izostavio dva fonda, fondove HR-HDA-1411 Sekretarijat za zakonodavstvo i organizaciju SRH i HR-HDA-1643 Savjet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti, s argumentacijom da za jedan fond ne postoji adekvatno obavijesno pomagalo po suvremenim arhivističkim normama, a drugi nema toliko relevantno gradivo za područje od interesa za članak. Naravno, s obzirom na nemogućnost predviđanja s kakvim će sve upitima i temama istraživanja korisnici dolaziti u čitaonicu i/ili pisati arhivu moguće je i da je riječ o krivoj procjeni. Vezano uz već rečeno o malom korištenju gradiva fondova Odsjeka prije 2000. za čitav niz fondova Odsjeka za gradivo 1945. – 1990. ne postoje obavijesna pomagala izrađena u skladu sa suvremenim arhivističkim normama ISAD(G) i ISAAR(CPF). Zato u članku mnogo fondova Odsjeka nije uopće poimence navedeno. Drugi je slučaj s gradivom Odsjeka za gradivo političkih stranaka i udruga. Za gradivo toga Odsjeka navedeni su uglavnom najvažniji fondovi, a izostavljen je čitav niz fondova društveno-političkih organizacija i udruga na republičkoj, dakle hrvatskoj razini ili na lokalnoj odnosno regionalnoj razini. Koliko god su suvremena obavijesna pomagala dobra i kvalitetna, ona ne mogu uvijek prikazati sve gradivo s nekoga područja. Kao glavni razlog tomu može se navesti sumarni oblik inventara, najčešće izrađivanih obavijesnih pomagala. Treći problem je što se u članku ne navode osobni i obiteljski fondovi. Procjena je autora da je premala zastupljenost područja i vremenskog raspona od interesa za članak u osobnim i obiteljskim fondovima, pa se nije išlo u prikaz nekih fondova gdje se sporadično navode toponimi s područja nadležnosti DASK-a.

Fondovi i zbirke poredani su prema klasifikaciji u Pregledu arhivskih fondova i zbirci Republike Hrvatske.⁷

A.4.1.1. Središnja državna tijela NOP-a

HR-HDA-1491: Odjeljenje zaštite naroda za Hrvatsku (OZNA) – Zagreb (1944. – 1946.); [1923.] 1944. – 1946. [1961.]: kut. 57, knj. 3; 5,7 d/m.

Iako je OZNA Hrvatske počela djelovati već u vrijeme Drugoga svjetskog rata, odlučeno je dati kratki prikaz fonda u ovom članku zato što je OZNA bila obavještajna služba

---

7 KOLANOVIĆ, Zagreb, *Pregled arhivskih fondova i zbirci Republike Hrvatske Svezak 1*, LVIII, 1-166.

Komunističke partije (KP) i tajna policija te kao takva je nastavila svoj rad kao Služba državne sigurnosti sve do 1990. godine.⁸ U obavijesnom pomagalu za fond, rađenom prilično detaljno, može se navesti kao primjer:

- serija 7. Područje Banija
  - podserija 7.1. POC (Pomoćni obavještajni centar) za Baniju, 1943. – 1945. g., kut. 31
  - podserija 7.2. ROC (Rajonski obavještajni centar) za kotar Dvor na Uni, 1943. – 1945. g., kut. 31
  - podserija 7.3. ROC za kotar Glinu, 1943. – 1945. g., kut. 32
  - podserija 7.4. ROC za kotar Kostajnicu, 1943. – 1945. g., kut. 32
  - podserija 7.5. ROC za kotar Petrinju, 1943. – 1944. g., kut. 32

Za ostalo gradivo, koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a, može se koristiti navedeni sumarni inventar rađen po normama ISAD(G) i ISAAR(CPF).

A.5.0. Zakonodavna tijela

HR-HDA-1081 Sabor Socijalističke Republike Hrvatske – Zagreb (1945. – 1990.); 1945. – 1982.: knj. 98, kut. 209, 14 fotoalbuma; 258 d/m.

Sabor Socijalističke Republike Hrvatske (SRH) bio je zakonodavno tijelo u Narodnoj Republici Hrvatskoj (NRH), odnosno SRH-u. Donosio je zakone, društvene planove, rezolucije i razne druge akte. Vođeni su zapisnici sjednica Sabora, Predsjedništva Sabora, saborskih vijeća i raznih radnih tijela Sabora i tijela saborskih vijeća. Sabor je od 1974. godine imao ovlasti davati suglasnosti i u odlučivanju o savezним zakonima (zakonima SFRJ-a) i međunarodnim ugovorima. U gradivu fonda mogu se pronaći i izvješća, analize i elaborati Saveznog izvršnog vijeća i Izvršnog vijeća Sabora, razni dokumenti republičkih sekretarijata i komiteta i samoupravnih interesnih zajednica (SIZ-ova) i, što je za temu članka izuzetno važno, izvješća o radu i predstavljanje općinskih i kotarskih skupština.

U gradivu je o području nadležnosti DASK-a jako puno dokumenata, stoga se ovdje navodi samo nekoliko primjera:

- serija 6. Sabor NRH: saziv 1953. – 1958.
  - podserija 6.4. Republičko vijeće
    - jedinica 6.4.3. Radna tijela Republičkog vijeća sadrži obrazloženje Rafinerije nafte Sisak u vezi s izgradnjom tvornice dušičnih gnojiva (u 6.4.3.5.2., kut. 27-28)
    - jedinica 6.4.3. Komisija za statute općina i kotara obrađivala je prijedloge statuta i statute, pa imamo i statute i popratne materijale za kotar Kutina (6.4.3.11.2., kut. 36) i za kotar Sisak (6.4.3.11.2., kut. 37); imamo i statute i materijale za statute općina, pa su za kotar Sisak zastupljene Dubica, Dvor,

8 Vidjeti prikaz fonda HR-HDA-1561 Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske.

Glina, Gora, Gušće, Jabukovac, Kostajnica, Petrinja, Pokupsko, Sisak, Sunja, Žažina (6.4.3.11.3., kut. 41)

- serija 8. Sabor SRH: saziv 1963. – 1965.
  - podserija 8.5. Republičko vijeće
    - jedinica 8.5.2. Opća korespondencija sadrži, između ostaloga, materijale skupštine kotara Sisak u vezi s konceptom dugoročnoga razvoja Banije (Banovine) (kut. 123)
- serija 12. Sabor SRH: saziv 1974. – 1982.
  - podserija 9. Vijeće općina
    - jedinica 12.9.3. Radna tijela Vijeća općina ima i zahtjev za saniranje pro-računskih obveza općine Dvor (12.9.3.1.2., kut. 1120)
- serija 17. Zbirka fotografija Sabora SRH
  - fotoalbum 2: Album fotografija Naftonosno polje – Naftaplin sadrži 41 fotografiju vezanu uz puštanje u proizvodnju naftonosnog polja Naftaplina 1960. godine (Stružec, Sisak)

Ovo je samo maleni izbor iz gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Za pretraživanje je vrlo koristan sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF). Dobro sačuvane uredske evidencije, ponajprije urudžbeni zapisnici i kazala, otvaraju put u fond.

HR-HDA-278: Prezidijum Sabora Narodne Republike Hrvatske – Zagreb (1946. – 1953.); [1945] 1946. – 1953.: knj. 43, kut. 187; 20 d/m.

Prezidijum Sabora bio je predsjedništvo Sabora, i kao takav je bio zamjena za predsjednika federalne jedinice Hrvatske u federativnoj Jugoslaviji. Imao je ulogu predstavnika državnoga i narodnoga suvereniteta Narodne Republike Hrvatske (NRH). Osim funkcija kakve imaju predsjednici republika u parlamentarnim političkim sustavima, imao je Odjel za izgradnju narodne vlasti što je posebno važno za temu ovoga članka. Naime, imao je ovlasti nad narodnim odborima (NO) svih razina lokalne i regionalne uprave i samouprave, i to dotle da je imao ovlasti raspustiti svaki NO ako bi procijenio da je rad NO-a u suprotnosti s Ustavom i/ili zakonima. Primjerice:

Odjel za izgradnju narodne vlasti, kotarski, gradski, rajonski i mjesni NO-i, zapisnici sjednica i planovi djelovanja, kotarski NO Knin, Korčula, Kostajnica, Krapina, Križevci, Krk i Kutina, kut. 43, 1947. – 1949. g.

I u općim spisima Tajništva mogu se pronaći dokumenti koji se odnose na provedbu izbora za mjesne NO-e na području nadležnosti DASK-a.

Za pretraživanje fonda služi obavijesno pomagalo iz 1986. i ažurirani popis po tehničkim jedinicama iz 2023. godine.

A.5.1. Središnja državna tijela

HR-HDA-279: Predsjedništvo Vlade NRH – Zagreb (1945. – 1953.); 1945. – 1953: knj. 102, kut. 506

Vlada je bila vrhovno izvršno i upravno tijelo javne vlasti u Narodnoj Republici Hrvatskoj. Predsjedništvo Vlade djelovalo je kao stručni i administrativni aparat Vlade NRH. U Predsjedništvu su se zaprimale sve važnije odluke i druge vrste isprava Vlade, ministarstava i drugih republičkih tijela javne vlasti kao i dokumenti tijela lokalne i regionalne uprave i samouprave. U čitaonici je na raspolaganju digitalni analitički popis dokumenata fonda koji su procijenjeni kao važniji. Riječ je o ukupno 9949 dokumenata fonda. Iz popisa se može navesti, primjerice:

- zadržni dom u Husainu (Opći odjel, opći spisi, 7352/1948)
- Zavod za socijalno osiguranje u Kostajnici i Dvoru na Uni, osnivanje (Pov. Spisi, 1145/1952)⁹
- Šepac Marija, Hrvatska Dubica, oduzimanje apoteke (Opći odjel, opći spisi, 4345/1951)

Za pretraživanje fonda mogu se koristiti dobro sačuvane uredske evidencije, popis kojih se nalazi u popisu po tehničkim jedinicama. Zapisnici Vlade NRH objavljeni su.¹⁰

HR-HDA-280: Izvršno vijeće Sabora Socijalističke Republike Hrvatske – Zagreb (1953. – 1990.); 1953. – 1990: knj. 397, kut. 2570, svež. 742, fasc. 11, albuma 11, komada 14; 406 d/m.11

Fond HR-HDA-280 Izvršno vijeće Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (IVS SRH) jedan je od najvažnijih fondova u ovom pregledu. IVS SRH preuzeo je poslove iz nadležnosti ukinutog Prezidijuma Sabora NRH kao i Predsjedništva Vlade NRH.¹² Ustavnim zakonom o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti je 1953. godine određeno da su republička tijela vlasti Sabor NRH, Izvršno vijeće Sabora NRH te republička tijela uprave. Zakonom je isto tako bilo određeno da se za neposredno obavljanje određenih izvršnih poslova iz nadležnosti republičkih tijela vlasti osnivaju državni sekretarijati, samostalne uprave, upravne ustanove i druga samostalna tijela uprave i sva ta tijela javne vlasti su za svoj rad odgovarala IVS-u.¹³ IVS je na taj način bio kolektivni predsjednik vlade NRH, odnosno SRH. Važno je napomenuti da je IVS vodio i poslove koordiniranja i nadzora nad radom NO-a, te je tako nadzirao

9 Premda u digitalnom analitičkom popisu ne piše kojoj ustrojstvenoj jedinici pripada dokument, iz popisa po tehničkim jedinicama razvidno je da su samo u Tajništvu pohranjeni strogo povjerljivi i povjerljivi spisi.

10 BUKVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Vlade Narodne Republike Hrvatske 1945. – 1953.*, 1-752.

11 Podatci o količini gradiva preuzeti su s informacijskoga sustava ARHiNET, i to u: Baza podataka arhivskog gradiva u ARHiNET sustavu, opis arhivske jedinice HR-HDA-280, pristupljeno 17. lipnja 2024. http://arhivnetmaster.arhiv.hr/_Generated/Pages/ArhivskeJedinice.BasicDetails.aspx?ItemId=4246

12 BUKVIĆ, Nenad, *Izvršno vijeće Sabora NRH: ustroj i djelovanje (1953-1963)*, Arhivski vjesnik 55 (2012): str. 17-18.

13 BUKVIĆ, *Izvršno vijeće Sabora NRH: ustroj i djelovanje (1953-1963)*, 10.

i lokalnu upravu i samoupravu na području nadležnosti DASK-a. Odbor za privredu IVS-a postao je stalno radno tijelo. Bio je zadužen za davanje suglasnosti NO-ima za propisivanje poreza kao i za donošenje rješenja kojima su se davale suglasnosti NO-ima na njihova rješenja iz oblasti gospodarstva te je imao i druge nadležnosti u odnosu na lokalnu upravu i samoupravu. Od 1953. djelovala su dva procesa, i to prijenos širokog spektra upravnih poslova s IVS-a na državne sekretarijate, sekretarijate IVS-a i republičke savjete (čitaj: prijenos upravnih poslova s predsjedništva vlade na ministarstva) i jačanje lokalne samouprave prijenosom većine prvostupajanskih upravno-političkih poslova s republičkih tijela uprave na NO-e kotara i općina.¹⁴

Arhivski fond je u sređivanju. Ipak, iz obavijesnih pomagala dostupnih u čitaonici razvidno je koliko puno ima gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. U pomagalu za gradivo koje se odnosi na privredu mogu se navesti primjeri kako slijedi:

- Cjelina 3. Poljoprivreda, šumarstvo, lov, ribolov – Šumarija Novoselec, NO kotara Kutina: odobrenje investicijskog programa izgradnje lugarnice s gospodarskom zgradom u selu Okoli – kut. 21, 1069, 1960. g.
- Cjelina 4. Elektrifikacija, melioracija, komasacija, vodovod, plinovod – NO kotara Sisak: odobrenje investicijskog programa rekonstrukcije hidrosistema u proširenja područja odvodnje kazete Topolovec na Lonjskom polju ukupne melioracijske površine od 12 020 ha – kut. 30, 16615, 1959. g.

Tajništvo IVS-a važnije je dokumente posebno urudžbiralno. Prema obliku štambilja nazvani su Trokut spisi. I ova cjelina ima daleko više dokumenata nego što ih se može navesti zbog ograničenja prostora u članku. Navodi se stoga samo nekoliko primjera:

- Davanje prethodne suglasnosti Skupštini općine Sisak za provođenje komasacije na područjima katastarskih općina Željezno, Luka Lijeva, Martinska Ves, Mahovo, Setuš, Tišina Erdedska i Palanjek – kut. 147, trokut br. 380, urudžbeni (urudž.) br. 4523, 1980. g., identifikator 280-4-6-208
- Informacija o realizaciji valjaoničkih kapaciteta Složene organizacije udruženog rada (SOUR) Metalurški kombinat Željezara Sisak – kut. 159, trokut br. 326, urudž. br. 2785, 1981. g., identifikator 280-4-7-160
- Izvršno vijeće Skupštine općine Glina zahtijeva dodatna sredstva iz republičkog proračuna zbog otvaranja stečaja nad Tvrnicom opekarskih proizvoda Glina – kut. 336, trokut br. 572, urudž. broj 4501 (veza br. 2185/1986), 1986.g., identifikator 280-4-12-344

Za daljnje promjene u ustroju i nadležnostima IVS-a može se konzultirati članak Nenada Bukvića.¹⁵

Za naručivanje gradiva fonda mogu se u čitaonici dobiti na korištenje obavijesna pomagala za dijelove fonda, a za preostale se dijelove fonda mogu dobiti informacije i

14 BUKVIĆ, *Izvršno vijeće Sabora NRH: ustroj i djelovanje (1953-1963)*, 20, 37, 42.

15 BUKVIĆ, Nenad, *Izvršno vijeće Sabora SRH: ustroj i djelovanje (1963-1974)*, Arhivski vjesnik 56 (2013): str. 45-72.

uputstva kako naručiti gradivo. Zapisnici sjednica Izvršnoga vijeća Sabora za razdoblje 1953. – 1963. objavljeni su.¹⁶

HR-HDA-282: Ministarstvo drvne industrije NRH – Zagreb (1947. – 1950.); 1933./1952.: knj. 42, kut. 187; 21 d/m.

Ministarstvo drvne industrije NRH je, kao i druga ministarstva u to vrijeme, bilo odgovorno Vladi NRH. Mogu se navesti:

- Predmetni spisi, Operativni odjel, izvješća poduzeća o proizvodnji rezane građe, 1947. – 1948. – tu su i Caprag i Sisak-Predgrađe
- Predmetni spisi, operativni planovi za rezanu građu i oblovinu, inventurne liste – imamo, između ostaloga, Novoselec-Križ

Dobra sačuvanost uredskih evidencija, uglavnom urudžbenih zapisnika i kazala, omogućava da se u gradivu nekih od najvećih odjela može pronaći još dokumenata koji se odnose na područje nadležnosti DASK-a. Od obavijesnih pomagala na raspolaganju je digitalni popis po tehničkim jedinicama s napomenama.

HR-HDA-283: Ministarstvo financija – Zagreb (NRH) (1945. – 1953.)

Fond je u sređivanju. Za seriju 2 postoji digitalni popis po tehničkim jedinicama. Serija obuhvaća dosjee i druge dokumente o konfiskaciji, likvidaciji i registraciji tvrtki, kartoteke s opisima knjiženja i drugu dokumentaciju vezanu uz financijsko poslovanje.

HR-HDA-284: Ministarstvo građevina NRH – Zagreb (1945. – 1951.); 1931.-1952.: knj. 82, kut. 275; 37 d/m.

Ministarstvo građevina NRH bilo je odgovorno Vladi NRH odnosno Predsjedništvu Vlade NRH kao tijelu javne vlasti koje je rukovalo ministarstvima i drugim ustanovama Vlade ili ustanovama pri Vladi NRH. Iz brojnih primjera gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a mogu se navesti:

- serija 1. Organizacija resora građevinarstva
  - 1.3.4. Praćenje izvršenja plana građevinske proizvodnje, 1947. – 1950. g. – traže se podatci o objektima čije dovršenje ne smije doći u pitanje, pa su tu i Željezara i Rafinerija Sisak (kut. 8)
  - 1.4.2. Izvlaštenja, 1945. g. – u selu Bok, kotar Sisak, gradnja škole, nabava zemljišta, skidanje značaja javnog dobra (3101, u kut. 11)
- serija 2. Arhitektonsko projektni poslovi
  - 2.2.6. Gospodarski objekti, 1946.-1949. g. – prepiska u kojoj se nalaze i podatci o sušari za kukuruz u Topolovcu (kut. 29)
  - 2.7.1. Predmeti o kolaudacijama, 1946. g. – cesta Zagreb – Sisak, Lekenik, Stupno, mostovi (12256, u kut. 74); 1949. g. – Gojlo, Kutina, stambena zgrada, uprava zgrade, dom kulture, novogradnja (11468, u kut. 83)

16 BUKVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske 1953. – 1958.*, 1-819; BUKVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga vijeća Sabora Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske 1958. – 1963.*, 1-666.

Za pretraživanje fonda služi sumarni inventar rađen prema normama ISAD(G) i ISAAR(CPF). O području nadležnosti DASK-a se u gradivu može pronaći još puno podataka.

HR-HDA-285: Ministarstvo industrije NRH – Zagreb (1948. – 1950.); [1931./1947.] 1948. – 1950. [1951. – 1953.]: knj. 84, kut. 826; 90 d/m.

Fond obuhvaća i gradivo Ministarstva industrije i rudarstva NRH koje je djelovalo od 1945. do 1948. godine. Kao primjere gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a može se navesti:

- Predmetni spisi, Kontrolni odjel, dosjei pojedinih tvornica – za razdoblje 1945. – 1947. postoji i dosje Tvornice kisika Sisak (kut. 212)
- Predmetni spisi, Kontrolni odjel, dosjei poduzeća i ustanova – za razdoblje 1946. – 1947. može se naći dosje Gavrilović, Petrinja (kut. 214)
- Predmetni spisi, Odjel za evidenciju plana i statistiku, proizvodni planovi poduzeća iz oblasti prehrambene i tekstilne industrije – za 1947. imamo i plan Prve hrvatske tvornice šešira Galdovo (kut. 272)

Za korištenje navedenoga gradiva kao i drugoga gradiva od interesa za područje DASK-a služi sumarni inventar koji je samo djelomično primijenjeni opis u skladu s ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-286: Ministarstvo komunalnih poslova NRH – Zagreb (1947. – 1950.); 1947. – 1950. [1951.]: knj. 18, kut. 147; 15 d/m.

Ministarstvo je bilo vrhovno tijelo javne vlasti u NRH-u za područje komunalne infrastrukture, stambenu izgradnju, uređenje gradova i imovinsko-pravne predmete s tim u vezi. Fondu je naknadno, nakon izrade sumarnog inventara iz 1998., dodano 19 kutija imovinsko-pravne problematike. Za te je kutije napravljen digitalni analitički popis. Primjer je:

- Poštek Mirko i Zlata, Novaković Mara i Stjepan, Jurkin Stevo, Plantek Štef, Vukelić Slavica, Poštek Đuro, Ivanić Grad, eksproprijacija nekretnina za potrebe poduzeća „Kopačić“ (2950/1949, kut. 135)

Prvi dio fonda, 128 kutija po inventaru iz 1998., može se pretraživati pomoću urudžbenih zapisnika (opći spisi).

HR-HDA-287: Ministarstvo narodnog zdravlja NRH – Zagreb (1945. – 1951.); 1945. – 1950.: knj. 67, kut. 64; 13 d/m.

Iz sumarnoga inventara razvidno je da fond nije jako dobro sačuvan. Primjerice, nedostaju povjerljivi spisi za 1950. i 1951., kao i opći spisi za 1950. i 1951. godinu. S obzirom na to da su urudžbeni zapisnici i kazala ipak dijelom sačuvani, može se pretraživati gradivo povjerljivih i općih spisa, pa postoji vjerojatnost pronalaska gradiva za područje nadležnosti DASK-a. U seriji Računovodstvo izričito se navode platni iskazi okružne sanitarno-epidemiološke stanice Sisak (1948., u kut. 62) i isplatne liste zdravstvene stanice u Kutini (1948., u kut. 62). Za fond služi sumarni inventar prema prvoj verziji ISAD(G).

HR-HDA-289: Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva NRH – Zagreb (1945. – 1947.); 1900. – 1955.: knj. 74, kut. 223; 24 d/m.

Prema obavijesnom pomagalu u obliku sumarnoga inventara prema ISAD(G) i ISAAR(CPF) u fondu se na mnogim mjestima mogu pronaći dokumenti od interesa za temu članka, i to, primjerice:

- serija 2. Glavno ravnateljstvo za poljoprivredu
  - 2.7. Odjel za državna poljoprivredna dobra i poduzeća
  - 2.7.4. iskazi o zasijanim površinama na području raznih okruga, 1947. g. – tu su i podatci o okrugu Banija (kut. 75)
- serija 3. Glavno ravnateljstvo za šumarstvo
  - 3.8. Planski odjel
  - 3.8.4. Planovi pošumljavanja za jesen 1947. g. – postoje podatci i za kotareve Dvor na Uni, Glina, Kostajnica, Kutina, Petrinja, Sisak (kut. 216)

Dobro sačuvane uredske evidencije zalog su pronalaska raznih podataka u gradivu o području nadležnosti DASK-a.

HR-HDA-290: Ministarstvo pravosuđa NRH – Zagreb (1945. – 1953.); 1931. – 1955.: knj. 105, kut. 174; 23 d/m.

Sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF) navodi:

- serija 2. Organizacioni odjel
  - 2.2. Opće dopisivanje – izvješće Okružnog suda Sisak iz 1948. (u kut. 58)

Zbog dobre sačuvanosti uredskih evidencija vrlo se vjerojatno može pronaći još podataka o nadležnosti DASK-a u fondu.

HR-HDA-291: Ministarstvo prosvjete NRH – Zagreb (1945. – 1951.); 1945. – 1951.: knj. 88, kut. 318; 35 d/m.

Osim podataka o sisačkom području koji se mogu pronaći u statistikama i dokumentima koji se odnose na područje cijele Hrvatske, uključujući i područje nadležnosti DASK-a, u fondu postoji:

- serija 5. Korespondencija Ministarstva prosvjete (MPRO) s lokalnim tijelima vlasti i ustanovama na njihovu području
  - 5.4.1. Okružni NO Banovine – sadrži izvješća okružnog NO-a o stanju školstva općenito sa statističkim podacima o broju škola te statistikama o učenicima i nastavnicima (XXVIII, 1945: 7597, 11386, 34368; XXVII 1945: 722-38707; IV-1, 1946: 49220-77778, 1947: 21656-25178)
- serija 8. Sedmogodišnje i srednje školstvo
  - 8.3. Kazalo sedmogodišnjih škola i gimnazija u Hrvatskoj – sadrži izvješća ravnatelja, stegovne postupke protiv učenika i druge spise koji se odnose na pojedine škole, pa se tu nalazi i gradivo o Gimnaziji u Glini (VI-20, 1946: 66131-70302, u kut. 34); isto se tako nalaze i spisi o Nižoj realnoj gimnaziji u Kostajnici (VI-37, 1946: 22402-40564, u kut. 34)

- 8.9. Kazalo učiteljskih škola u Hrvatskoj – podatci se odnose, između ostalog, i na Učiteljsku školu u Petrinji (VI-117, 1946: 2728-88968, 1947: 21408, u kut. 48)
- serija 10. Predškolski i izvanškolski odgoj u Hrvatskoj
  - 10.2 Kazalo đачkih domova u Hrvatskoj – podatci se odnose i na Đački dom u Glini (VII-1, 1946: 40563-76671, u kut. 51)

Obavijesno pomagalo, sumarni inventar izrađan u skladu s normama ISAD(G) i ISAAR(CPF), pruža orijentir u pretraživanju fonda i olakšava pronalazak i drugih dokumenata koji se odnose na područje nadležnosti DASK-a.

HR-HDA-292: Ministarstvo rada NRH – Zagreb (1946. – 1951.); [1945.] 1946. – 1951. [1952. – 1958.]: knj. 67, kut. 201; 22 d/m.

U predmetnim spisima Odjela za kadrove u privredi mogu se pronaći mjesečna izvješća o domovima učenika u privredi u 1946. i 1947. godini, pa su tu i izvješća o Domu u Sisku (kut. 104) i izvješća o Domu u Petrinji (kut. 105). Za fond služi ažurirani popis po tehničkim jedinicama, a relativno dobra sačuvanost uredskih evidencija obećava pronalazak dodatnih dokumenata od važnosti za područje nadležnosti DASK-a.

HR-HDA-297: Ministarstvo šumarstva NRH – Zagreb (1947. – 1951.); 1923. – 1959.: knj. 66, kut. 417; 48 d/m.

Ministarstvo je kao savezno-republičko ministarstvo bilo nadležno za niz institucija i državnih poduzeća u sektoru šumarstva. Kada je riječ o uzgoju i njezi šuma, djelatnost je bila raspoređena između nekoliko poduzeća na terenu, a u sektoru iskorištavanja šuma je Ministarstvo šumarstva (MŠ) djelovalo preko poduzeća za iskorištavanje šuma, od kojih je jedno imalo sjedište u Sisku.

Može se, između ostalog, navesti:

- serija 2. Planski sektor MŠ NRH
  - 3.5. Planovi i izvješća Planskog sektora, 1948. – obuhvaća investicijske planove i izvješća o izvršenju gradnje investicijskih objekata i za Sisak i za Petrinju (u kut. 76)
- serija 3. Sektor za uzgoj i njegu šuma
  - 3.11. Sektor za uzgoj i njegu šuma, 1945. – 1951. – tu se nalazi i elaborat projekta melioracije šuma Lonjskog polja Uprave za šumsko gospodarenje iz 1949. (u kut. 197)
- serija 4. Sektor za iskorištavanje šuma
  - 4.2. Dispečerska grupa za poduzeća za iskorištavanje šuma, 1948. – sadržajno su tu izvješća o radu svih poduzeća za iskorištavanje šuma, pa i onoga u Sisku (kut. 198-199)

Ne samo da se većina dokumenata može pretraživati putem središnjih uredskih evidencija, nego je ovdje naveden samo dio gradiva koji se izričito navodi u inventaru kao dio koji se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Sumarni inventar napravljen je prema važećim normama ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-300: Ministarstvo za državne nabavke NRH – Zagreb (1949. – 1951.); [1946. – 1948.] 1949. – 1951.: knj. 15, kut. 70; 8 d/m.

U personalijama fonda nalaze se razni popisi zaposlenika po zadrugama i poduzećima, pa se tu mogu pronaći i podatci o „Baniji“ u Petrinji i o „Šljivi“ u Sisku (u kut. 30). Primjerice, u kut. 67 mogu se pronaći završni računi serije Računovodstvo za „Šljivu“ Sisak.

Sumarni inventar za fond pruža obavijesti o uredskim evidencijama i ostale obavijesti koje mogu pomoći u pretraživanju fonda.

HR-HDA-301: Državni sekretarijat za poslove opće uprave i budžet NRH – Zagreb (1953. – 1956.); [1947.] 1953. – 1956.: knj. 51, kut. 99; 10 d/m.

Prednici stvaratelja fonda bili su Ministarstvo financija NRH, Savjet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti i Sekretarijat za personalnu službu NRH. Sljednici su bili Republički sekretarijat za budžet i opću upravu, Sekretarijat za opću upravu IVS-a te Državni sekretarijat za poslove financija. Prema sumarnom inventaru u skladu s normama ISAD(G) i ISAAR(CPF) može se naći:

- serija 4. Priprema, izvršenje i kontrola izvršenja republičkog budžeta (proračuna, nap. a.)
  - 4.3.1. Budžeti NO kotara, [1952.] 1953. – 1955. – u kut. 62 može se naći i budžet NO-a kotara Petrinja
  - 4.3.2. Budžeti NO gradova, 1953. – 1956. – u kut. 74 nalazi se i budžet NO-a grada Siska

Kao izuzetno zanimljiv i koristan dodatak sumarnom inventaru postoji baza Excel u čitaonici prema kojoj se može u analitičkom inventaru za velik dio serije 2. Imovinsko pravna problematika pretraživati gradivo, pa se za područje Popovače može pronaći gradivo koje se odnosi na eksproprijaciju zemljišta za potrebe novogradnje ceste Popovača – Sisak – Kutina (17725, 1954. g., kut. 9). Za Lekenik se može pronaći eksproprijacija nekretnina za potrebe Kotarskog poduzeća „Lekenik“ (3511, 1953. g., kut. 4). Za područje Ivanić Grada se također mogu pronaći dokumenti, a još više za područje Novske i Kutine.

Korisno je u fondu što su uredske evidencije dobro sačuvane i pretraživanje je tim lakše.

HR-HDA-302: Republički sekretarijat za urbanizam, stambene i komunalne poslove SRH – Zagreb (1956. – 1971.); 1953. – 1971.: knj. 8, kut. 206; 21 d/m.

Iz gradiva fonda može se spomenuti:

- projektna dokumentacija, 1962. g. – Radonja Sisak (arhivski znak (arh. znak) 03,02, u kut. 4);
- INA-Rafinerija Sisak, manipulacija, cjevovodi, usisni vod, baklja i podesti, 1971. g. (UP I, u kut. 6)
- opći spisi, 1964. – 1965. g. – Kemijska industrija Metan, Kutina (arh. znak 38,011, kut. 190)

Tu je naveden samo dio dokumentacije koja se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Arhivski znak 38, 011 odnosi se na projektiranje, a i drugi arhivski znakovi navedeni u sumarnom inventaru fonda mogu poslužiti kao dobar orijentir. Nedostatak fonda vrlo je slaba sačuvanost uredskih evidencija što primorava na pregledavanje većeg ili velikog broja kutija ovisno o temi istraživanja.

HR-HDA-305: Zemaljska komisija za utvrđivanje štete učinjene po okupatorima – Zagreb (1945. – 1947.); 1945. – 1947.: knj. 11, kut. 100; 11 d/m.

Za fond služi sumarni inventar rađen u 1990-ima, prije uvođenja normi ISAD(G) i ISAAR(CPF). Inventar pruža obavijesti o gradivu koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Primjerice:

- serija Predmetni spisi, Prijave šteta, 1945. – 1946. – prijava Ministarstva industrije i rudarstva, između ostalog, i za Kutinu (kut. 20)
  - Prijave ratnih šteta kotarskih komisija, 1945. – 1946. – i za Kutinu i za Novsku (kut. 28)
  - Prijave ratnih šteta u Hrvatskoj u privatnom i državnom vlasništvu, 1945. – 1946. – tu su Dvor na Uni, Glina, Kostajnica, Petrinja, Sunja (kut. 34); Sisak (kut. 35)
- Ovdje je naveden samo dio gradiva od interesa za članak.

HR-HDA-306: Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (Zemaljska komisija za ratne zločine) – Zagreb (1944. – 1947.); 1944. – 1947.: knj. 59, kartoteka, kut. 751; 77 d/m.

Zemaljska komisija (ZKRZ) bila je tijelo javne vlasti koje je imalo zadaću prikupljanja dokumenata i dokaza o zločinima koji su bili počinjeni nad žrtvama fašista, nacista i ustaša u Drugom svjetskom ratu. ZKRZ ima kartoteku osoba optuženih za zločine nad žrtvama fašista, nacista i ustaša kao i imenike samih žrtava. Djelovala je do 1947. godine, a zatim je njezine poslove preuzelo Istražno odjeljenje Javnog Tužilaštva NRH/SRH. Gradivo o području nadležnosti DASK-a može se pronaći u raznim serijama fonda. Primjerice:

- serija GUZ (spisi sređeni po broju Glavnog urudžbenog zapisnika) – Okružni sud za Baniju u Petrinji (GUZ 2611, 1945. g., kut. 24); Okružni sud Sisak (GUZ 2611, 1945. – 1947. g., kut. 24)
- serija Okružna komisija Banija – gradivo čine dokumenti kotarske i gradske komisije Glina, kotarske, gradske i općinske komisije Kostajnica i kotarske komisije Sisak (kut. 690)

Za pretraživanje fonda služi sumarni inventar rađen prije uvođenja normi ISAD(G) i ISAAR(CPF) s analitičkim popisima za neke serije. O djelatnosti ZKRZ-a pisalo se u literaturi.¹⁷

¹⁷ GRAHEK RAVANČIĆ, Martina, *Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje*, *Historijski zbornik* 66 (2013), 1: str. 149-172.

HR-HDA-308: Planska komisija – Zagreb (1946. – 1951.); [1945.] 1946. – 1951.: knj. 10, kut. 386; 40 d/m.

Planska se komisija bavila planiranjem proizvodnje i raspodjele u industriji i poljoprivredi u skladu sa socijalističkim planskim gospodarstvom i rukovodećom ulogom KP-a i države.¹⁸ Ukinuta je 1951. godine, a sljednici su bili Privredni savjet i Glavna uprava plana. Primjeri gradiva od interesa za temu članka su:

- Predmetni spisi, planovi industrijske proizvodnje kotareva za razdoblje 1947. – 1951. – sadrže i kotare Dvor na Uni, Glina, Kutina, Petrinja, Sisak (kut. 183)
- Predmetni spisi, poljoprivreda, anketni listići seljačkih domaćinstava s uputstvima – tu su gradovi, mjesta, kotari, pa i Glina, Kutina, Petrinja, Sisak za 1947. godinu (kut. 250-252)
- Predmetni spisi, kontingenti¹⁹ – postoji i raspodjela na okrug Sisak (1948. g., kut. 300)
- Predmetni spisi, investicije, 1946. – petogodišnji investicijski planovi kotareva, uključujući i kotare s područja nadležnosti DASK-a (kut. 330-332)

Uredske evidencije fonda su loše sačuvane. Za pretraživanje fonda je stoga potrebno u mnogim slučajevima koristiti veći broj kutija kako bi se provjerilo postoji li traženi predmet.

HR-HDA-310: Komisija za odnose s vjerskim zajednicama – Zagreb (1944. – 1990.); 1944. – 1990.: knj. 97 (63 registraturne knj., 34. knj. zapisnika), kut. 384, 1 fotoalbum; 41 d/m.

Izričito se spominje gradivo za područje nadležnosti DASK-a u kut. 346 (Predmetni spisi, 1980-e godine), i to gradivo koje se odnosi na Jasenovac te gradnju i posvećenje srpske pravoslavne crkve Ivandanska. No, fond sigurno ima još gradiva o području nadležnosti DASK-a. Pretražuje se pomoću urudžbenih zapisnika i kazala, osim za kutije 124-141. Važni su i zapisnici Komisije, odnosno zapisnici sa sjednica Komisije 1955. – 1988. godine. Jako dobar sumarni inventar ima još jednu vrijednost, a to je popis predmeta koji nisu na svom mjestu prema urudžbenim zapisnicima, već su uloženi u neke druge predmete. Zaključno, fond je izuzetno vrijedan.

HR-HDA-311: Republička geodetska uprava SRH – Zagreb (1947. – 1990.); 1949. – 1990.: knj. 43, svež. 33, 54 ladičara; 123 d/m.

U ladičarima su pohranjeni razni katastarski dokumenti koji zbog formata ne mogu biti smješteni u kutijama. Mogu se navesti:

- Sisak, 1961., 1965. – stereofotogrametrijsko snimanje, dešifriranje i detaljni nivelman
- Sisak Novi, 1951. – 1953. – kopija katastarskog plana
- Tišina Erdedska, 1980. – aerofotogrametrijsko snimanje

18 KP = Komunistička partija; SK = Savez komunista. SKJ/SKH je kasniji naziv za političku stranku koja se prije zvala Komunistička partija Jugoslavije/Hrvatske.

19 Kontingenti = raspodjela dobara i usluga po potrošačima

- Osekovo, 1963. – ortogonalno, tahimetrijsko snimanje
- Lekenik, 1961., 1965. – stereofotogrametrijsko snimanje, dešifriranje i detaljni nivelman

Od planova i mapa za područje od našega interesa ima i gradiva koje se odnosi na Kutinu, Popovaču i neka druga mjesta. Od svežnjeva s raznim vrstama katastarskoga gradiva nalaze se svežnjevi za katastarske općine Dvor na Uni, Okoli, Osekovo te time nije posve iscrpljen prikaz ovoga neobično važnog fonda.

HR-HDA-313 Zemaljska uprava narodnih dobara – Zagreb (1945. – 1946.); [1940.] 1945. – 1946. [1947.]: knj. 35, kut. 500; 52 d/m.

Neki primjeri govore o području nadležnosti i poslovanju Zemaljske uprave narodnih dobara (ZUND), a primjeri su:

- serija 1. Organizacija i upravljanje
  - podserija 1.3. Mjesečna izvješća, dosje OUND Banija, općenito (u kut.)²⁰
- serija 8. Kuće i zemljišni posjedi (serija obuhvaća čak 377 kut. od ukupno 500 kut. fonda)
  - podserija 8.1. Kartoteka, kut. 51-72 – u ovoj podseriji navode se pojedine osobe kojima je imovina konfiscirana. Sumarni inventar sadrži, zbog velikog broja mjesta po okružnim upravama, prilog s popisom mjesta navedenih u kartoteci. Postoje mjesta kotara Kutina (primjerice Gornja Vlahinička, Ilova, Husain, Katoličko Selišće, Sokolovac (u kut. 51), a za kotar Banija navode se mjesta Čukur, Čuntić, Kraljevčani (u kut. 62). Za još nekoliko stotina mjesta u kotarima Dvor na Uni, Petrinja, Kostajnica, Glina i Sisak navode se također podatci u kartoteci
  - podserija 8.2. Dosjei konfisciranih kuća i zemljišta – podserija ima dosjee koji se mogu pretraživati po navedenoj kartoteci, pa u 8.2.7. Dosjei konfisciranih kuća i zemljišta za OUND za Petrinju i Sisak gradivo obuhvaća raspon od kut. 234 do dijela kut. 246
- serija 9. Dionička društva – kao primjer služi Hrvatski društveni dom Sisak (br. 270, kut. 435), zatim Rujevac industrija drva d. d. Sisak (br. 663, kut. 444)
- serija 11. Banke, štedionice – Hrvatska štediona d. d. Glina (br. 174, kut. 475), Trgovačko obrtna banka d. d. Ivanić Grad (br. 385, kut. 491)

Zbog nedostatka prostora u članku nemoguće je navesti sve gradivo koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Za pretraživanje je na raspolaganju sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-328 Glavna direkcija drvne industrije za sjeverni bazen – Zagreb (1949. – 1950.); [1946. – 1948.] 1949. – 1950. [1952.]: knj. 13, kut. 63; 8 d/m.

Pomoću urudžbenih zapisnika i kazala mogu se pretraživati Opći odjel i Personalni odjel. U inventarnom popisu (popisu po tehničkim jedinicama s napomenama) izričito

---

²⁰ OUND = okružna uprava narodnih dobara

se navode Novoselec-Križ, Sisak i Novska u kut. 53 (Grupa za pilansku proizvodnju, predmetni spisi, planovi i iskazi proizvodnje).

Primjer fonda HR-HDA-328 Glavna direkcija drvne industrije za sjeverni bazen prikazuje koliko je teško prezentirati sve bogatstvo gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a i koliko je kompleksno pitanje razgraničenja fondova i nadležnosti pojedinih tijela javne vlasti u razdoblju 1945. – 1953. godine.²¹ Samo broj glavnih i generalnih direkcija te direkcija i glavnih uprava, odnosno zemaljskih uprava i uprava za to razdoblje, kreće se od 86 do 88, ovisno o tome ubrajaju li se neke uprave i direkcije. Tu je riječ samo o tijelima javne vlasti koja su u razdoblju administrativnog upravljanja gospodarstvom bila nadležna za pojedine segmente gospodarstva. I, što je jednako važno, za mnoge od tih fondova ne postoje obavijesna pomagala ili barem ne postoje pomagala prema ISAD(G) i ISAAR(CPF). Za čitav niz fondova postoje samo dosjei fondova u Odsjeku za gradivo 1945. – 1990. godine, što je posve u skladu s već ranije izrečenom konstatacijom da je tek nakon 2000. godine korištenje gradiva tijela javne vlasti nastaloga poslije 1945. postalo nešto učestalije. Nedostatak adekvatnih pomagala, naravno, može prikriti gradivo koje je od interesa za temu članka i ostaviti dojam da se u pojedinom fondu nema što tražiti vezano uz područje nadležnosti DASK-a.

Velikom broju direkcija i uprava treba pribrojiti i 14 savjeta i komiteta djelatnih u razdoblju 1945. – 1953. za koje vrijedi isto ili slično kao i za direkcije i uprave.

U ovom članku navode se samo oni fondovi direkcija i uprava gdje se izričito spominje gradivo od interesa za temu članka, uz već navedenu arbitrarnost koja je nužna zbog nedostatka prostora.

**HR-HDA-346: Glavna uprava industrije za kemijsku preradu drveta NRH
Ministarstva industrije FNRJ – Osijek (1946. – 1947.); 1946. – 1947.: kut. 3;
0,3 d/m.**

Glavna uprava djelovala je 1946. i 1947. i imala je sjedište u Osijeku. Osnovna funkcija Uprave bila je administrativno-operativno rukovođenje državnim privrednim poduzećima saveznoga značaja (tzv. općedržavnim poduzećima) za kemijsku preradu drveta. Primjer je:

- serija 1. Organizacija proizvodnje – između ostalog sadrži prepisku s Tvornicom tanina Sisak

Za fond je na raspolaganju sumarni inventar prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

21 BUČIN, Rajka, *Uprava 1945-1952. godine: Problemi poznavanja ustroja, identifikacije stvaratelja i oblikovanje fondova*, Arhivski vjesnik 45(2002): str. 51-81.; HOLJEVAC TUKOVIĆ, *Institucije središnjih tijela Narodne Republike Hrvatske: 1945.-1953.: magistarski rad*, (Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2004.), str. 1-220.

HR-HDA-355: Direkcija državnog žitnog fonda FNRJ. Filijala u Zagrebu – Zagreb (1948. – 1950.); [1947.] 1948. – 1950. [1951. – 1952.]: knj. 77, kut. 123; 16 d/m.

Od važnijih predmeta je u vodiču, vrsti obavijesnoga pomagala kakva su rađena u 1960-ima i 1970-ima godinama, naveden iskaz robnog poslovanja delegacije Sisak (1949. g.).²² Postoje i urudžbeni zapisnici baze Sisak za 1949. i 1950. godinu, ukupno tri knjige.²³ To je vrijeme značajno po obveznom otkupu žita, pa se i u vodiču mogu pronaći obavijesti o gradivu koje se odnosi na problematiku obveznog otkupa.²⁴

HR-HDA-365: Republički zavod za društveno planiranje SRH – Zagreb (1953. – 1990.); [1945. – 1952.] 1953. – 1990.: 300 d/m.

Velik i važan fond, sadrži ponajprije mnoštvo gradiva o socijalističkom gospodarstvu. Primjerice:

- inventarni broj (Inv. br.) 6639 – Prijedlog društvenog plana za 1953., NO kotara Kostajnica
- inv. br. 9045 – podatci iz završnih računa privrednih organizacija za 1960. godinu za općinu Sisak
- inv. br. 3269 – drveno industrijsko poduzeće Novoselec-Križ, rebalans financijskog plana za 1950. g.

Za pretraživanje fonda služi digitalni arhivski popis s određenom mjerom detaljnosti.

HR-HDA-1117: Ministarstvo šumarstva NRH. Šumsko gospodarstvo „Šamarica“ – Zagreb (1950. – 1954.); [1949.] 1950. – 1954.: knj. 17, kut. 102;

Fond ima za područje nadležnosti DASK-a primjerice nacrt šumarije u Petrinji u općim spisima (12778/52, 1952. g., kut. 32) kao i dokument o geološkom sastavu tla područja Dvor (951/54, 1954. g., kut. 77) te u predmetnim spisima geografsku kartu KNOO-a Sisak (kut. 93). Prema obavijesnom pomagalu u obliku popisa po tehničkim jedinicama fond je znatnim dijelom pretraživ pomoću urudžbenih zapisnika.

HR-HDA-1157: Generalna direkcija prehrambene industrije NRH – Zagreb (1950. – 1951.); 1950. – 1951.; knj. 6, kut. 45; 5 d/m.

Knjige fonda pokrivaju povjerljivo i opće poslovno dopisivanje. U dobro sačuvanim spisima serije 2. Opće poslovno dopisivanje javlja se tvrtka „Gavrilović“, jedna od tvrtki pod upravom Direkcije. Za pretraživanje fonda služi sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

²² Filijale su imale svoje delegacije po drugim gradovima unutar svojih republika.

²³ Baze su bile poslovni ogranci filijala.

²⁴ SPEHNJAK, Katarina, *Seljački otpor politici obveznog otkupa u Hrvatskoj 1949. godine*, Časopis za suvremenu povijest 27(1995), 2: str. 209-232.

HR-HDA-1163: Komisija za zadruge pri Predsjedništvu Vlade NRH – Zagreb (1947. – 1950.); [1919./1947.] 1947. – 1950. [1951. – 1958.]: knj. 4, kut. 36; 3,6 d/m.

Komisija za zadruge nije bila samo tijelo javne vlasti zaduženo za konfiskaciju zadruga, odnosno zadrugne imovine onih zadruga koje su bile optužene za suradnju s nacistima, fašistima i ustašama. Ona je izvela kompletnu reformu zadrugarstva u NRH-u, što znači da su se zadruge morale prvo ukinuti, a zatim u skladu s novim zakonodavstvom učlaniti u Glavni zadrugni savez NRH, kao jedini zakonom dopušteni revizijski zadrugni savez u NRH-u.²⁵

Osim dobro sačuvanih zapisa Komisije i njezina „Likvidacionog odbora“ u seriji Dosjei zadruga mogu se pronaći:

- dosje 14 Zanatlijska štedna i kreditna zadruga Petrinja s dokumentima iz 1945.
- dosje 354 Hrvatska kreditna zadruga Ivanić Grad s dokumentima iz 1946.
- dosje 425 Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit Donja Mlinoga s dokumentima iz 1947.
- dosje 431 Zadruga Srba privrednika Glina s dokumentima iz 1947.

Ovo je samo jedan dio gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Za pretraživanje fonda na raspolaganju je sumarni inventar napravljen 1998. godine, prije nego što su počeli raditi inventari po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1167: Ministarstvo poljoprivrede NRH. Odjel za agrarnu reformu i kolonizaciju – Zagreb (1946. – 1948.); 1946. – 1948.: kut. 331; 33 d/m.

Ministarstvo poljoprivrede NRH imalo je sjedište u Zagrebu. Gradivo fonda se uglavnom odnosi na zapise oblasnih, okružnih, kotarskih i mjesnih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju koje su radile pod upravom Odjela. Među zapisima su spisi, prepiske rješenja te registri. Za agrarnu reformu i kolonizaciju postoji nezaobilazna literatura.²⁶

U gradivu fonda postoje ne samo zbirni podatci o reformi za područje Gline, Dvora, Kostajnice, nego i dokumenti kotarskih komisija, pa su zastupljeni, između ostaloga, i kotari Kutina i Kostajnica. Za gradivo fonda je u čitaonici dostupan digitalni popis po tehničkim jedinicama.

HR-HDA-1168: Komisija NRH za utvrđivanje ratne dobiti – Zagreb (1947. – 1952.); 1947. – 1948.: knj. 1, kut. 1; 0,1 d/m.

Komisija je kontrolirala ratnu dobit odnosno višak imovine stečen privrednom ili drugom nedokazivom djelatnošću pravnih i fizičkih osoba na 9. svibnja 1945. u odnosu na 6. travnja 1941. godine. Kao primjeri se javljaju:

25 SULJAGIĆ, Boris, *Povijest zadruga i zadrugarstva u Hrvatskoj do 1950. godine*, Acta historico-oeconomica 28-29(2001/2002): str. 123-126.; MATAGA, Zagreb, *150 godina poljoprivrednog zadrugarstva Hrvatske 1864. – 2014.*, 107-117.

26 MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948.*, str. 1-186.

- serija 2. Odluke Komisije – zapisi su analitički popisani pa se, primjerice, može pronaći prepiska o odbijenoj žalbi I. hrvatske tvornice šešira i tuljaca d. d. Sisak-Galdovo (sign. 1168.2.5., 5/1947)

O ostalom gradivu u fondu vezanom za područje nadležnosti DASK-a može se konzultirati navedeni inventar s analitičkim popisom serije 2.

HR-HDA-1415: Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu – Zagreb (1965. – 1979.) 1965. – 1979: knj. 30, kut. 626; 70 d/m,

Stvaratelj fonda bio je zadužen za upravu školstva, obrazovanja i kulture. Za pretraživanje fonda na raspolaganju je digitalni popis po tehničkim jedinicama s dodatnim kratkim objašnjenjima pojedinih arhivskih znakova. Korištenje fonda komplicira podatak da je u odlaganju dokumenata sustav arhivskih znakova bio samo djelomično korišten.²⁷ Tim su važnije sačuvane uredske evidencije.

HR-HDA-1453: Uprava za suzbijanje kriminaliteta Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH – Zagreb; 1918./1990.: kut. 173; 17,3 d/m.

Od interesa za temu članka je prvenstveno cjelina Matica hrvatska.²⁸ U kut. 1 cjeline Matica hrvatska (MH) pohranjeni su zapisnici sa sjednica, prijedlog programa rada pododbora MH Sisak i ostalo gradivo vezano uz MH Sisak. Slijedi gradivo MH Petrinja. Za ostalo gradivo od interesa za područje nadležnosti DASK-a služi arhivski popis cjeline MH.

HR-HDA-1561: Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH – Zagreb (1946. – 1990.); 1914. – 1990.

Fond je najpoznatiji po dosjeima građana (ukupno preko 66 000 dosjea) odnosno ljudi koje je Služba državne sigurnosti, odnosno SDS (ili UDBA ili komunistička tajna policija), pratila kao nepodobne i/ili opasne za komunistički režim. Godine 2015. preuzeta je nova akvizicija gradiva fonda što je izuzetno važno za temu članka jer se gradivo o području nadležnosti DASK-a u razdoblju 1945. – 1990. nalazi u velikom obimu u 728 kutija i 14 knjiga koliko obuhvaćaju serije Šifra 0 Unutarnja problematika, Šifra 1 Ekstremna emigracija, Šifra 2 Strane obavještajne službe, Šifra 3 Rad službe i Šifra 4 Analitički materijali.

Od jako velikog broja primjera može se navesti samo jedan:

- Šifra 0 Unutarnja problematika
  - 022/6 Centar Sisak – unutarnja problematika – informacije: prisutnost sovjetskih stručnjaka u MK Željezara Sisak – Sisak, saznanja (28. travnja 1986.)

Zbirka mikrofilmova centara SDS-a isto je tako važna jer sadrži i mikrofilmove Centra SDS-a Sisak za razdoblje 1979. – 1990. godine.

27 BUČIN, *Klasifikacijski sustavi u spisovodstvu uprave: Povijesni razvoj i suvremena stremljenja*, (Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 2015.), str. 207-209.

28 Vidjeti prikaz fonda HR-HDA-1567 Matica hrvatska

Za korištenje dosjea građana potrebno je postupati u skladu s Općom uredbom o zaštiti podataka (GDPR) i Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima iz 2018. godine. Za pretraživanje fonda postoje digitalni arhivski popisi, popisi koji se u slučaju spomenutih šifri (Šifra 0, Šifra 1,...) odlikuju detaljnošću opisa, pa su srodni analitičkim inventarima.²⁹

HR-HDA-1568: Ministarstvo poljoprivrede NRH – Zagreb (1947. – 1951.); 1928. – 1954.: knj. 89, kut. 259; 30 d/m.

Obavijesno pomagalo u obliku sumarnog inventara omogućava spoznaje o dokumentima od interesa za temu članka, pa se mogu pronaći, primjerice:

- serija 1. Upravljanje Ministarstvom i organizacija rada
  - podserija 1.3. Imovinsko-pravna problematika i postupci
    - potpodserija 1.3.1. Spisi o imovinskim pitanjima, 1948. – 1952. – eksproprijacija zemljišta Kramarić Ane (14474/1948, kut. 4); eksproprijacija nekretnina za potrebe dvogodišnje Poljoprivredne škole u Petrinji (37041/1948, kut. 4)
  - podserija 1.4. Strogo povjerljivi i povjerljivi spisi, 1947. – 1951. – ekonomija Novinsko izdavačkog poduzeća Borba (MNO Dužica, kotar Sisak) dodjeljuje se kotarskom industrijskom poduzeću Lekenik (654/1950, kut. 18)³⁰; provođenje arondacije zemljišta u seljačkim radnim zadrugama – prepiska s Ministarstvom poljoprivrede FNRR s prilogom koji je pismo seljaka iz sela Slabinje (Kostajnica) u vezi nepravedne arondacije

Za ove i druge dokumente o području nadležnosti DASK-a služi sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF). Inventar ima dodatnu vrijednost u vidu priloga u kojima su analitički popisani dokumenti nekih podserija.

HR-HDA-1575: Komisija za nacionalizaciju pri IVS NRH – Zagreb (1959. – 1963.); 1959. – 1963.: knj. 3, kut. 110; 11 d/m.

Fond se sastoji uglavnom od prepiske između Komisije za nacionalizaciju kao republičke komisije i kotarskih i općinskih komisija, pa postoji:

- serija 1. Organizacija rada Komisija za nacionalizaciju pri IVS NRH
  - podserija 1.3. Rad kotarskih i općinskih komisija za nacionalizaciju
    - potpodserija 1.3.2. Izvještaji o radu kotarskih i općinskih komisija – sadrži izvještaje svih komisija (osim zadarske), pa tako i komisija s područja nadležnosti DASK-a (1959. – 1962., kut. 3)

Seriya 2. Predmeti nacionalizacije imovine građana obuhvaća 97 kutija. Za cijeli fond služi sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF). Kao nezaobilazni u pretraživanju mogu se navesti registar spisa i dva djelovodnika.

29 Od sve brojnije literature u kojoj se obrađuje tematika zastupljena u fondu može se navesti: BUKVIĆ, Nenad, *Operativna obrada „Tuškanac“: dokumenti Službe državne sigurnosti o studentskom pokretu u Hrvatskoj 1971. godine, Odabrani dokumenti: Akcija „Tuškanac“ – Neprijateljski i nacionalistički istupi studenata i drugih osoba iz vremena „Masovnog pokreta“ 1971. g. u SR Hrvatskoj (šifra 016.1/4)*, Fontes 27 (2021): str. 11-698.

30 MNO = mjesni narodni odbor.

HR-HDA-1584: Republički sekretarijat za šumarstvo SRH – Zagreb (1956. – 1965.); 1956. – 1965.: knj. 19, kut. 115; 12 d/m.

Stvaratelj fonda osnovan je 1956. kao Sekretarijat za šumarstvo IVS NRH, a dotad je poslove šumarstva obavljao Državni sekretarijat za poslove narodne privrede. Od 1963. do 1965. godine se stvaratelj naziva Republički sekretarijat za šumarstvo SRH te 1965. njegove poslove preuzima Republički sekretarijat za privredu SRH. Budući da se rad Odjela za zaštitu i uzgoj šuma, Odjela za iskorištavanje šuma i Odjela za uređivanje šuma odvijao kroz suradnju s NO-ima kotara, odnosno stručnim šumarskim organima u NO-ima, te sa šumskim gospodarstvima, dobra sačuvanost uredskih evidencija, odnosno urudžbenih zapisnika i kazala, omogućava traženje podataka o području nadležnosti DASK-a. Briljantan sumarni inventar pruža izvrsne osnove za istraživanje na fondu.

HR-HDA-1586: Republički sekretarijat za privredu SRH – Zagreb (1965. – 1971.); [1947.] 1965. – 1971.: knj. 45, kut. 2046; 206 d/m.

Fond se sastoji od šest serija, poimence 1) Povjerljivi spisi, 2) Opći spisi, 3) Nadzor i revizija, 4) Upravni postupak II, 5) Upravni postupak I, 6) Predmetni spisi. Širok spektar nadležnosti stvaratelja fonda ogleda se u digitalnom popisu po tehničkim jedinicama s vrlo detaljnim napomenama. Kao primjeri se mogu navesti:

- serija 3. Nadzor i revizija (N. R. spisi) – 1965. g., Željezara Sisak, mazutna pumpna stanica (UP broj 3303, kut. 702); 1965. g., INA Rafinerija Sisak (UP broj 4251/1, kut. 710); 1966. g., DV (dalekovod) Sisak-Kutina, knjige I-IV (UP broj 34/47, kut. 740)

O TDG-u (Tvornica dušičnih gnojiva) Kutina navode se dokumenti u čitavom nizu kutija, primjerice:

- serija 3. – 1966. g., TDG Kutina, toranj pogona Urea, uređaj za snabdijevanje tekućim gorivom, pogon amonijaka, kontrolna zgrada, knjige I-V, zgrada za kemikalije, mape I-II, pumpaona filtera za preradu vode, mape I-II (UP broj 34/4-7, kut. 728)

Ovo je samo maleni dio gradiva koje se odnosi na područje od interesa za temu članka.

HR-HDA-1593: Republički sekretarijat za poljoprivredu SRH – Zagreb (1956. – 1965.); 1956. – 1965. [1972.]: knj. 29, kut. 106; 12 d/m.

Republički sekretarijat osnovan je 1956. kao Sekretarijat za poljoprivredu IVS NRH. Kao primjer se mogu navesti podatci o tržištu stoke u Zagrebu i Sisku u kut. 30. Za pretraživanje gradiva korisni su urudžbeni zapisnici, a inventar je sumaran, izrađen prije primjene normi ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1598: Savjet za prosvjetu NRH – Zagreb (1956. – 1963.); 1956. – 1963.: knj. 16, kut. 204

Kao primjer se može navesti:

- serija Odjel inspektorata – 1958. g., mrežna stručnih škola, kotar Sisak, godišnja izvješća (arhivski znak (arh. znak) 72,31, kut. 174)

Fond se može pretraživati pomoću urudžbenih i kazala, a za razdoblje 1960. – 1963. su u knjige urudžbenih zapisnika dodani i popisi akata, pa se mogu još lakše pretraživati npr. izvješća ravnatelja osnovnih škola. Mana fonda fragmentarna je sačuvanost. Inventar je sumaran, s dobrom razinom detaljnosti vezanom uz gradivo s pojedinim arh. znakovima.

HR-HDA-1599: Savjet za kulturu i nauku NRH – Zagreb (1956. – 1961.); 1956. – 1961.: knj. 12, kut. 128; 13 d/m.

Uredske evidencije (kazala i urudžbeni zapisnici) dobro su sačuvane, pa se u gradivu sigurno mogu pronaći podatci o području nadležnosti DASK-a, a sačuvanost zapisa je za neke organizacijske jedinice isto tako dobra. Za Referat za stipendije sačuvano je gradivo koje je pohranjeno u kutijama 67-95, pa sama količina gradiva sigurno obuhvaća i gradivo koje se odnosi na stipendirane s područja nadležnosti DASK-a. Za fond služi sumarni inventar prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1651: Državni sekretarijat za poslove narodne privrede NRH – Zagreb (1953. – 1956.); 1947. – 1959.: knj. 50, kut. 174; 18,9 d/m.

Prednici fonda bili su Privredni savjet Vlade NRH, Savjet za poljoprivredu i šumarstvo Vlade NRH, Savjet za industriju Vlade NRH, Savjet za građevinarstvo i komunalne poslove Vlade NRH, Savjet za promet robom Vlade NRH, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva Vlade NRH i Ministarstvo financija Vlade NRH. Sljednici fonda bili su Sekretarijat za opće privredne poslove IVS, Državni sekretarijat za poslove financija, Sekretarijat za industriju, Sekretarijat za poljoprivredu, Sekretarijat za šumarstvo, Sekretarijat za saobraćaj te Sekretarijat za građevinarstvo, urbanizam i komunalne poslove.

Od primjera se mogu navesti:

- serija 8. Privredna poduzeća, ustanove, zadruge i udruženja
  - podserija 8.2. Dosjei poduzeća – između ostaloga dosje za Dunavski Lloyd Sisak (kut. 106)
- serija 15. Investicije
  - podserija 15.3. Ulaganja i izgradnja
    - potpodserija 15.3.2. Dalekovodi, trafostanice – tu je DV Caprag-Sunja (kut. 142)

Za korištenje fonda te za pronalazak drugoga gradiva vezanoga uz područje nadležnosti DASK-a na raspolaganju je sumarni inventari napravljen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1652: Komisija za odlikovanja Predsjedništva SRH – Zagreb (1954. – 1990.); 1953. – 1990.: kut. 350; 35 d/m.

Većinu gradiva fonda čini serija Obrasci prijedloga za odlikovanje. Primjerice:

- serija 3. Obrasci... – Matica iseljenika – Skupština kotara Sisak, odnosno predlagачi dodjele odlikovanja (1965. g., kut. 51); Skupština općine Dvor – Skupština grada Zagreba (1972. g., kut. 113)

Ovo su samo neki od dokumenata koji se odnose na područje nadležnosti DASK-a. Inventar je napravljen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1654: Odjel saveznog deviznog inspektorata za SRH – Zagreb (1977. – 1990.); 1980. – 1990.: kut. 202; 20,2 d/m.

Veliku većinu fonda čini serija Devizni predmeti kontrole u kojoj se gradivo sastoji od zapisnika Inspektorata o izvršenoj kontroli deviznog poslovanja tvrtki te zapisa tvrtki, dopisa, službenih bilježaka, rješenja, odluka, žalbi i ostale prepiske. Primjera ima jako puno. Zbog ograničenja prostora u članku mogu se navesti samo:

- serija 2. Predmeti devizne kontrole – Slavijatrans Petrinja, br. 1224, 1980. g., kut. 27; Radna organizacija (RO) IVASIM Osnovna organizacija udruženog rada (OOUR) Kemija i elektronika Ivanić Grad, povezani predmet 1033, 1981. g., kut. 44; Željezara Sisak OOUR Vanjska trgovina, br. 1400 i 1409, 1984. g., kut. 115; RO IVANIČPLAST Ivanić Grad, povezani predmet 1001-102, 1988. g., kut. 164; SELK Tvornica satova i elektroničkih komponenata Kutina, povezani predmet 1035-103, 1988. g., kut. 169

Za sve ostale primjere gradiva od interesa za temu članka na raspolaganju je sumarni inventar koji je zapravo analitički inventar serije 2 i sumarni inventar za seriju 1 i cijeli fond.

HR-HDA-1655: Republička izborna komisija SRH – Zagreb (1946. – 1990.); 1945. – 1989.: kut. 154; 15, 4 d/m.

Gradivo fonda pruža uvid u izborne aktivnosti u vremenu jednostranačkog sustava. Izbori su, očekivalo se, morali davati legitimnost političkom sustavu u kojem KP nije imao konkurenciju.

Kao primjer se može navesti:

- Zapisnici skupština općina za izbor zastupnika u Sabor u abecednom rasponu od Siska do Zagreba (1969. g., kut. 85)

Za ostalo gradivo može se konzultirati digitalni popis po tehničkim jedinicama s kolonom u kojoj je ukratko opisana tematika na koju se odnosi gradivo pojedine kutije.

HR-HDA-1691: Samoupravna interesna zajednica (SIZ) za odnose s inozemstvom – Zagreb (1977. – 1986.); 1976. – 1986.: knj. 28, kut. 388; 40 d/m.

SIZ za odnose s inozemstvom sudjelovao je u utvrđivanju zajedničke devizne politike i politike gospodarskih odnosa s inozemstvom. Kao primjere se može navesti:

- Ugovori o tehnološkoj suradnji – Željezara Sisak Složena organizacija udruženog rada (SOUR) Metalurški kombinat, 1980. g., kut. 342; Radonja kemijska industrija Sisak, 1985., kut. 359; SELK Tvornica satova, elektroničkih komponenata i elektroničke opreme za obradu podataka, Kutina, 1985. g., kut. 359
- Investicijski i sanacijski programi pojedinih firmi – Željezara Sisak Metalurški kombinat Sisak III. Faza razvoja, 1979. g., kut. 332

Za ove primjere gradiva i druge primjere na raspolaganju je digitalni popis po tehničkim jedinicama s napomenama.

HR-HDA-1692: Republički sekretarijat za financije SRH (1956. – 1990.); [1953.] 1956. – 1990. [1993.]: knj. 127, kut. 1677; 172 d/m.

Izuzetno važan fond središnjega tijela javne vlasti za resor financija ima nezanemarljivu količinu arhivskoga gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Kao primjere se može navesti:

- serija 7. Planovi, završni računi i statistika
  - podserija 7.2. Društveni planovi NO-a kotara i općina – plan NO-a kotara Kutina (1960. g., u kut. 661); plan NO-a kotara Sisak (1960. g., u kut. 664); plan NO-a kotara Sisak (1961. g., kut. 674)
  - podserija 7.3. Financijski planovi
    - potpodserija 7.3.3. Financijski planovi NO-a kotara i općina – plan za NO kotara Sisak (1964. g., kut. 694); plan za NO kotara Sisak (1965. g., kut. 699); plan za NO kotara Sisak (1967. g., kut. 709); plan za NO kotara Sisak (1972. g., kut. 721); plan za NO kotara Sisak (1973. g., kut. 725); plan za NO kotara Sisak (1974. g., kut. 731)
    - potpodserija 7.4.3. Završni računi kotara i općina/skupština općina – završni računi za općine NO-a kotara Sisak (Dvor-Novska) (1963. g., kut. 828); završni računi za općine NO-a kotara Sisak (Petrinja-Sisak) (1963. g., kut. 829)
- serija 15. Inspekcijski poslovi
  - podserija 15.1. Financijski inspektorat
    - potpodserija 15.1.6. Kontrola financijskog poslovanja proračunskih ustanova – Stambena uprava Ivanić Grad (1958. g., kut. 1657)
    - potpodserija 15.1.9. Kontrola financijskog poslovanja privrednih poduzeća – „Metan“ poduzeće za preradu i hidriranje nafte, plina i katrana, Kutina (1956. g., kut. 1660)

Za ostalo gradivo koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a potrebno je koristiti sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF). Uredske evidencije dobro su sačuvane, što predstavlja veliku vrijednost.

HR-HDA-1693: Republička uprava za imovinsko-pravne poslove SRH – Zagreb (1971. – 1979.); [1931./1955.] 1956. – 1979. [1988.]: knj. 28, kut. 470; 47,58 d/m.

Uprava za imovinsko-pravne poslove djelovala je u sklopu Sekretarijata za financije u razdoblju 1956. – 1971. godine, a onda se osamostalila. Ukinuta je 1979. a njezine poslove preuzeli su Republički sekretarijat za pravosuđe i upravu SRH, Republički komitet za poljoprivredu i šumarstvo SRH te Republički komitet za građevinarstvo, stambene i komunalne poslove i zaštitu čovjekove okoline SRH. Njezino područje djelatnosti bile su nacionalizacija, eksproprijacija, komasacija, arondacija, imovina stranih državljana te ostali imovinsko-pravni poslovi. U kut. 256 (potpodserija 5.3.2. Zapisnici i nacrti provedenih komasacija) gradivo se odnosi na razdoblje 1963. – 1966. a obuhvaća katastarske općinu Kutinu i Novsku. Velik vremenski raspon sačuvanoga gradiva omogućava pronalazak drugih dokumenata koji se odnose na područje nadležnosti DASK-a. Za pretraživanje fonda služi sumarni inventar napravljen prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1694: Republička komisija za procjenu štete od elementarnih nepogoda SRH – Zagreb (1972. – 1990.); 1972. – 1993.: kut. 64, 216 registratora; 22 d/m.

Od gradiva se može navesti:

- serija 3. Podaci o elementarnim nepogodama – sadržajno je riječ o procjeni šteta nastalih elementarnom nepogodom od 31. srpnja 1982. na području Petrinje (kut. 12, 13); procjena šteta za Ivanić Grad od nepogode iz 1989. (kut. 154)

Za ostalo gradivo koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a može se koristiti sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1739: Republička samoupravna interesna zajednica (RSIZ) odgoja i usmjerenog obrazovanja – Zagreb (1969. – 1990.); [1957. – 1968.] 1969. – 1990.: kut. 77; 7,7 d/m.

RSIZ je upravljao sredstvima koja su izdvajana iz osobnih dohodaka (plaća) i dohoda OOOUR-a za potrebe usmjerenog obrazovanja, a pod usmjerenim obrazovanjem podrazumijevalo se srednje, više i visoko školstvo i razni oblici osposobljavanja i usavršavanja. Od cijeloga fonda se čak 72 kutije odnose na projektnu dokumentaciju. Jedan od primjera je:

- serija Projektna dokumentacija – Osnovna škola „Ivanić Grad“, nacrti, 1957./1970. g., kut. 13

Za pretpostaviti je da su postojali urudžbeni zapisnici. Fond je fragmentarno sačuvan. Za pretraživanje služi sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1947: Republički komitet za građevinarstvo, stambene i komunalne poslove i zaštitu čovjekove okoline – Zagreb (1971. – 1989.); 1971. – 1989.: 4292 kut.

Projektna i neprojektna dokumentacija zapimala se u Komitetu za potrebe izdavanja građevinskih dozvola, odnosno odobrenja za građenje, uporabnih dozvola i ostalih odobrenja. U čitaonici je dostupan digitalni analitički popis koji sadrži preko tisuću popisanih dokumenata od interesa za područje nadležnosti DASK-a. Od toga velikog broja dovoljno je navesti samo dva primjera:

- Plinovod Budrovac – Ivanić Grad. Katastarska situacija i ugovori (arhivirano pod 1947-78-106)
- Željezara Sisak. Dispečerski centar. Odobrenje za građenje (arhivirano pod 1947-71-006-014)

HR-HDA-1984: Republički sekretarijat za pravosudne poslove SRH – Zagreb (1953. – 1965.); [1947. – 1952.] 1953. – 1965. [1966.]: knj. 135, kut. 795; 89 d/m.

Sekretarijat, kao središnje tijelo javne vlasti u Hrvatskoj za resor pravosuđa, ima za područje nadležnosti DASK-a gradivo u raznim serijama. Neki od primjera su:

- serija 3. Organizacioni odjel
- podserija 3.3. Sudska uprava

- potpodserija 3.3.2. Izvješća o radu pravosudnih tijela – arhivska jedinica 3.3.2.1. sadrži godišnja izvješća sekretarijata sudova, a dosje 10 obuhvaća izvješća s područja sjedišta okružnog suda Sisak za razdoblje 1954. – 1962. u kut. 30 i za razdoblje 1962. – 1964. u kut. 31; u arhivskoj jedinici 3.3.2.3. nalaze se izvješća o pregledu rada kotarskih ili okružnih sudova koji su obavili suci Vrhovnoga suda i izvješća o pregledima koje su obavili okružni sudovi nad radom sudova iz svoje nadležnosti na što se odnosi dosje 9. Okružni sud Sisak za razdoblje 1953. – 1959. u kut. 54 i za razdoblje 1960. – 1962. u kut. 55

Za pretraživanje fonda na raspolaganju je sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-2023: Republički komitet za poljoprivredu i šumarstvo SRH – Zagreb (1972. – 1990.); [1964. – 1971.] 1972. – 1990. [1994.]: knj. 98, kut. 297; 30 d/m.

Prednik Komiteta bio je Republički sekretarijat za privredu SRH. Dobra sačuvanost gradiva fonda za sva područja nadležnosti, funkcije i djelatnost Komiteta te dobra sačuvanost uredskih evidencija omogućuje pretraživanje predmeta vezanih uz poljoprivredu, prehrambenu industriju, stočarstvo, ribarstvo, šumarstvo i lov. Kao primjer se navodi:

- serija 5. Poljoprivrede
  - podserija 5.7. Umjetna gnojiva
    - potpodserija 5.7.3. Ekonomski i financijski izvještaji industrije umjetnih gnojiva ima informaciju o gospodarskom položaju INA-Petrokemije Kutina (kut. 192)

Za fond je napravljen sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-2046: Republički komitet za zdravstvenu i socijalnu zaštitu SRH – Zagreb (1965. – 1990.); [1935.] 1965. – 1990. [2012.]: knj. 119, kut. 1778; 181 d/m.

Kao tijelo javne vlasti republičke uprave Komitet je obavljao upravne poslove u području zdravstva, socijalne zaštite i sanitarne inspekcije. Primjeri su navedeni:

- serija 7. Zdravstvo
  - podserija 7.2. Zdravstvena zaštita
    - potpodserija 7.2.5. Zdravstvena zaštita stranaca – u arhivskoj jedinici 7.2.5.2. nalaze se podatci o refundaciji troškova liječenja i za Sisak (br. 6830, 1986. g., kut. 226)
- serija 9. Sanitarna inspekcija
  - podserija 9.1. Organizacija i praćenje sanitarne službe
    - potpodserija 9.1.4. Rad općinskih sanitarnih inspekcija – u 9.1.4.1. su i izvješća o radu za Dvor, Glinu, Petrinju, Ivanić Grad itd.

Putem uredskih evidencija može se pretraživati i ostalo arhivsko gradivo od interesa za temu članka, a važno je napomenuti da podserija 7.6. Obrazovanje i stručno usavršavanje zdravstvenih radnika obuhvaća čak 1132 kutije ili više od polovine fonda. Budući da podserija sadrži ponajviše pojedinačne i zbirne prijave za stručne ispite te

zapisnike specijalističkih ispita, osobni podatci odnosno njihova zaštita prema GDPR-u imperativ su u korištenju fonda. To vrijedi za još neke podserije u fondu.

HR-HDA-2093: Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SRH – Zagreb (1980. – 1990.); [1972. – 1979.] 1980. – 1990. [1991. – 1998.]: knj. 24, kut. 876; 97 d/m.

Stvaratelj fonda sljednik je Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu. Od primjera se navodi:

- serija 2. Odgoj i obrazovanje
  - podserija 2.5. Usmjereno obrazovanje
  - potpodserija 2.5.3. Srednje usmjereno obrazovanje
    - potpotpodserija 2.5.3.2. Utvrđivanje kapaciteta za odobrenje rada OUR-a srednjeg usmjerenog obrazovanja – odnosi se i na gradivo centara srednjeg usmjerenog obrazovanja s područja zajednice općina Sisak (1983. g., kut. 268)

Fond se može pretraživati ne samo uvidom u sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF) nego i korištenjem urudžbenih zapisnika.

B.5.1. Ustavni i vrhovni sudovi (1945. – 1990.)

HR-HDA-1596: Vrhovni sud NRH/SRH – Zagreb (1945. – 1990.); 1945. – 1973.: knj. 200, kut. 1744

Vrhovni sud NRH/SRH bio je najviši redovni sud u NRH-u/SRH-u i vrhovno nadzorno i upravno tijelo pravosuđa. Vodio je nadzor nad sudovima na području NRH/SRH, sudsku upravu i rješavao je drugostupanjske građanske i kaznene predmete. Količina sačuvanoga preuzetog gradiva fonda u HDA-u jamči pronalazak gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Za fond je na raspolaganju sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

B.5.7. Državna odvjetništva/tužiteljstva i pravobraniteljstva

HR-HDA-421: Javno tužilaštvo SRH – Zagreb (1945. – 1990.); 1945. – 1990.: knj. 200, kut. 175, mapa 6; 23 d/m.

Za fond postoji sumarni inventar rađen prema ISAD(G) i ISAAR(CPF). Za područje nadležnosti DASK-a moralo bi se moći pronaći gradivo jer fond sadrži prepisku s okružnim javnim tužilaštvima, a uvijek je u promatranom razdoblju u Sisku djelovalo Okružno javno tužilaštvo. Knjige su bolje sačuvane nego spisi i često nadomještaju spise svojim vrlo sadržajnim podacima.

HR-HDA-1592: Društveni pravobranilac samoupravljanja SRH – Zagreb (1974. – 1990.); 1974. – 1990.: knj. 16, kut. 182; 20,25 d/m.

Tijelo javne vlasti pod nazivom Društveni pravobranilac samoupravljanja SRH bilo je samostalno tijelo čiji je zadatak bila zaštita samoupravnih prava radnih ljudi i društvenoga vlasništva. Ponajprije je u gradivu riječ o zahtjevima, molbama i žalbama

vezanima uz stambeno pitanje i radni odnos. Iz obavijesnoga pomagala u obliku sumarnoga inventara prema ISAD(G) i ISAAR(CPF) može se izvući zaključak da je stvaratelj fonda bio inačica današnjega pučkog pravobranitelja, odnosno ombudsmana, i to inačica prilagođena socijalističkom jednostranačkom sustavu. Primjera se može navesti nekoliko:

- serija 1. Društveni pravobranilac samoupravljanja
  - podserija 1.2. Zaštita samoupravnih prava radnih ljudi i društvenog vlasništva
    - potpodserija 1.2.2. Predmeti zaštite prava i vlasništva – predmet koji se odnosi na Ugostiteljsko turističko poduzeće Pounje, Dvor na Uni

Za pronalazak toga predmeta i drugih predmeta iz 1.2.2. potrebno je koristiti urudžbene zapisnike, upisnike „P“ i zajedničke imenike za urudžbene zapisnike i upisnike „P“.

- podserija 1.3. Suradnja i prepiska s tijelima i organizacijama
  - potpodserija 1.3.2. Pravosuđe i sudovi – u arhivskoj jedinici 1.3.2.5. koja se odnosi na prepisku sa sudskim i pravosudnim tijelima jedan je omot vezan uz prepisku o radu istražnog suca u Sisku (kut. 103)
- serija 2. Služba društvenog pravobranioca samoupravljanja na području SRH
  - podserija 2.10. Prepiska između Društvenog pravobranioca samoupravljanja (DPS) SRH i DPS-ova zajednica općina i općina
    - potpodserija 2.10.3. Korespondencija – u 2.10.3.1. u korespondenciji između DPS-a SRH i DPS-ova zajednica općina i grada Zagreba nalazi se i prepiska s DPS-om zajednice općina Sisak (kut. 153), a u 2.10.3.2. nalazi se korespondencija s DPS-ovima općina, pa i s DPS-om općine Glina (kut. 157)

Zbog kratkoće opsega članka nisu navedeni svi primjeri gradiva s područja nadležnosti DASK-a.

C.7.1. JNA

HR-HDA-1211: Zapovjedništvo 5. vojne oblasti JNA – Zagreb (1988. – 1991.); 1945., 1971./1991.: knj. 88, kut. 48, 50 000 fotografija; 10,7 d/m.

Zapovjedništvo ima seriju 9. Građevinski odjel s podserijom 9.3. Vojarne i vojna vježbališta koja sadrži zapise o građevinskom održavanju vojarni i vježbališta, pa i one u Petrinji (kut. 47-48). Među fotografijama fonda može se pronaći i kontakt kopije vojne vježbe 1950. godine u Vrginmostu i Glini kao i druge fotografije od interesa za temu članka. Za pretraživanje fonda služi sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF), a za fotografije postoje digitalni popisi za pozitivne, kontakt kopije i negative.

C.7.2. Teritorijalna obrana

HR-HDA-1212: Stožer teritorijalne obrane SRH – Zagreb (1969. – 1991.); 1978. – 1989.: kut. 9; 0,9 d/m.

Teritorijalna obrana (TO) bila je zajedno s Civilnom zaštitom rezerva JNA-u. U seriji 3. Organizacijski mobilizacijski odjel, podseriji 3.1. Operativna evidencija, postoji 3.1.4. Stožer TO operativne zone Sisak (1983. – 1989. g., u kut. 6).

Važno je napomenuti da dostupnost navedenoga gradiva podliježe korištenju u skladu s člankom 18. stav. 4. – 5. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/18), pa se gradivo ne može davati na korištenje bez ispunjenja uvjeta prema prethodno propisanoj proceduri. Za gradivo služi sumarni inventar po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

E.3.3. Izdavačke kuće

HR-HDA-2031: Vjesnik – Zagreb (1945. – 2012.); 680 d/m.

Od cjelokupnoga fonda novinske izdavačke kuće „Vjesnik“ HDA je preuzeo 2031.2.1. Vjesnikova novinska dokumentacija i fototeku redakcije lista „Vjesnik“. Vjesnikova novinska dokumentacija je hemeroteka što znači da sadrži novinske isječke članaka prikupljenih iz novina i sređenih tematski i po javnim osobama.

Gradivo hemeroteke, koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a, može se pronaći u tematski sređenim isječcima članaka, primjerice:

- Sisak s općinama Banije – HRV-424, kut. 1396
- kazališta i Sisak – KUL-216, kut. 2898
- autoceste (i Velika Gorica – Sisak) – PROM-19, kut. 3544

U fototeci se nalazi 739 kutija fotografija sređenih tematski i 350 kutija fotografija na kojima su portreti. Za razdoblje od interesa za članak mogu se navesti:

- mjesta u SFRJ-u, gdje se među ostalima, nalaze i fotografije Petrinje – kut. 404
- djeca i razni dječji glazbeno-scenski događaji: „Najmlađi petrinjski glazbari“ – kut. 410
- stanogradnja, o stanogradnji u Sisku – kut. 89
- tekstilna industrija „Siscia“ Sisak – kut. 95
- mjesta u SFRJ-u, među ostalima i Hrvatska Kostajnica i Hrvatska Dubica – kut. 293
- industrija građevnih materijala, ciglana Glina – kut. 89
- mjesta u SFRJ-u, među ostalima i Lipovljani – kut. 501
- metalna industrija, „Lipovica“ Popovača – kut. 99

Tu su navedeni samo neki primjeri novinskih isječaka i fotografija koji se odnose na područje nadležnosti DASK-a.

G.2.1. Gospodarska udruženja (1945. – 1990.)

HR-HDA-1625: Trgovinska komora NRH – Zagreb (1952. – 1962.); 1952. – 1962.: knj. 39, kut. 86; 10,7 d/m.

Uz trgovinsku komoru na razini NRH postojale su i kotarske trgovinske komore. Za područje nadležnosti DASK-a može se navesti:

- serija 3. Stručni poslovi članica Komore
  - podserija 3.1. Praćenje rada kotarskih komora – članica Trgovinske komore NRH
  - potpodserija 3.1.4. Zapisnici tijela upravljanja kotarskih trgovinskih komora – u jedinici 3.1.4.8.1. su zapisnici sjednica godišnjih skupština Trgovinske

komore za kotar Kutina 1958. – 1962. godine, a u 3.1.4.8.2. su zapisnici sjednica upravnog odbora 1960. – 1962. (kut. 33)

Fond ima i drugo gradivo koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Na raspolaganju je sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1576: Direkcija Jugoslavenskih državnih željeznica Zagreb – Zagreb (1945. – 1953.); [1862. – 1944.] 1945. – 1953. [1954. – 1968.]: knj. 88, kut. 1625; 163,4 d/m.

Direkcija Jugoslavenskih državnih željeznica Zagreb (DJDŽ) određivala je zadatke podružnim jedinicama, usklađivala ih i kontrolirala. Bilo je bitno da se planovi prijevoza na dodijeljenim prugama i jedinstveni tehnički planovi prijevoza obave s najmanjim utroškom prijevoznih sredstava. Serija 3. Opća korespondencija ima čak 83 knjige i 1454 kutije. Knjige su dosta dobro sačuvane i omogućuju lako pretraživanje serije, bez obzira radi li se sadržajno o lokomotivama, vagonima, obnovi i izgradnji pruga i kolosijeka, popisima imovine itd.

Kao primjer može se navesti:

- serija 6. Tehnička dokumentacija
  - podserija 6.1. Pruga Novska – Sisak – Zagreb, 1862.-1949. – u kut. 1573 i 1574 postoji gradivo nastalo oko 1949. godine.

Za fond se može koristiti sumarni inventar napravljen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

G.2.2. Banke i novčarski zavodi

HR-HDA-620: Služba likvidacije starih poslova Centrale Narodne banke Jugoslavije u Zagrebu – Zagreb (1946. – 1972.); 1858. – 1979.: knj. 38, kut. 336; 36,02 d/m.

Narodna banka postala je poslije Drugoga svjetskog rata likvidatorom privatnih kreditnih ustanova. Poslovi su trajali godinama. Stvaratelj fonda bavio se i valorizacijom robe na skladištima na dan zamjene kuna u dinare, pa se u inventaru, primjerice, može pronaći:

- serija 6. Poslovi valorizacije robe
  - podserija 6.3. Evidencija zaliha industrijskih i zanatskih proizvoda po tvrtkama – račun valorizacije 355.339 za tvrtku P. Teslić, Sisak (u kut. 46)
- serija 8. Likvidacija pojedinačnih privatnih novčarskih zavoda – 8.57. Hrvatska štedionica d. d. Glina, 1946. – 1947. g., u kut. 229; 8.90. Posavska štedionica Sisak, 1949. – 1966.g., u kut. 256; 8.104. Pučka štedionica d.d. Kostajnica, 1946. – 1961., u kut. 280

Ovo je samo maleni dio primjera gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Za pretraživanje fonda na raspolaganju je sumarni inventar izrađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

H.2.1. Komunistička partija – Savez komunista Hrvatske (KPH – SKH)

HR-HDA-1220: Savez komunista Hrvatske. Centralni komitet (SKH.CK) – Zagreb (1937. – 1990.); 1941. – 1990.: 16 000 d/m.

Ovo je najveći fond po količini gradiva u HDA-u. Fond je u sređivanju. Za velik dio gradiva postoje obavijesna pomagala koja opisuju i popisuju pojedine serije. Po količini najveći dio gradiva obuhvaćaju dosjei članova SKH. Zatim slijedi 2427 kut. cjeline zbirke dokumenata „D-dokumentacija“. Po količini od 682 kut., 9 knjiga i 2 kartoteke serija Statutarna komisija isto tako predstavlja veću cjelinu unutar fonda. Primjera gradiva iz nadležnosti DASK-a ima jako puno, pa se može navesti samo dio njih:

- cjelina „D-dokumentacija“
- Strogo povjerljivi i povjerljivi spisi (Str. pov. i pov.) – D-1874: procjena političke situacije u regijama u odnosu na neprijateljsku aktivnost i antisocijalističko po-
našanje, priloženi materijali regija, među kojima i regije Sisak, 1977. – 1978. g.

KP, odnosno Savez komunista (SK), bio je jedina zakonima dozvoljena politička stranka. SFRJ i SRH imali su sve institucije moderne države – parlament, vladu, predsjednika (u vidu kolektivnog predsjedništva), pravosuđe kao treću granu vlasti te relativno razvijeno gospodarstvo i javne službe koje su donekle pratile razvoj i iskustva gospodarskih ustanova, tvrtki i javnih službi u gospodarski najrazvijenijim zemljama svijeta. Zašto samo donekle? Zato što je jednostranački sustav stavljao *sui generis* ograničenja na preuzimanje svih znanja, praksa i iskustava ostvarenih u najrazvijenijim zemljama svijeta, zemljama s višestranačjem. Jezik i fraze u gradivu KPH/SKH stoga su drugačiji u odnosu na jezik i fraze u gradivu stranaka i udruga u višestranačkim zemljama.

- cjelina „D-dokumentacija“
- Opći spisi – D-185: zapisnik s plenarne sjednice Općinskog komiteta SKH Sisak od 3. studenoga 1963.; D-1426: materijal za 1. redovnu skupštinu Privredne komore kotara Sisak od 28. siječnja 1966.; D-4353: zapisnik sa sastanka OK s područja sisačke regije od 30. ožujka 1970.; D-15769: sjednica Predsjedništva Komiteta SKH Zajednice općina Sisak od 27. listopada 1982; D-3814: pismo Radničkog savjeta i Upravnog odbora Tvornice trikotaže „Pounje“, upućeno sekretaru Izvršnog komiteta CK SKH i izvještaj komisije OK SKH Kostajnica za ispitivanje međuljudskih odnosa u organizaciji SK „Pounje“; D-2610: izvještaj o nekim pojavama i političkoj situaciji u općini Dvor na Uni, 7. lipnja 1968.
- serija Organizaciono-politički sekretarijat, mjesečni izvještaji kotarskih komiteta i mjesnih komiteta SKH – nalazi se Dvor na Uni, 1947. – 1955. g., kut. 77, Glina, 1947. – 1956. g., kut. 79, Kostajnica, 1945. – 1955., kut. 85, Kutina, 1947. – 1960 g., kut. 88-89, Novska, 1947. – 1955. g., kut. 93, Petrinja, 1947. – 1965. g., kut. 97, Sisak, 1947. – 1964. g., kut. 102-103

Navedeni primjeri samo su maleni dio gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a i koje je pohranjeno u različitim serijama i cjelinama fonda. Zaključno, fond SKH.CK jedan je od najvažnijih fondova u HDA-u za razdoblje 1941. – 1990.

godine i jedan od najviše korištenih fondova. Zapisnici sjednica Politbiroa / Izvršnoga komiteta KPH/SKH za razdoblje od 1945. do 1966. objavljeni su.³¹

H.2.1.3. Oblasni komiteti KPH/SKH

HR-HDA-1810: Oblasni komitet KPH za Zagrebačku oblast – Zagreb (1942. – 1952.); 1943. – 1953.: knj. 2, kut. 42; 4,5 d/m.

Oblasni komitet obuhvaćao je 27 komiteta, od toga 22 kotarska komiteta (između ostalog Dvor na Uni, Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja, Sisak), tri gradska komiteta (Čakovec, Sisak i Varaždin) i dva posebna komiteta, od kojih je jedan bio za industrijski bazen Kostajnica. Komitet je bio u stalnoj suradnji s kotarskim komitetima i ostalim nižim tijelima, pa postoji primjerice:

- serija 2. Oblasni komitet KPH za Zagreb u poslijeratnom razdoblju
- podserija 2.13. Kotarski komiteti – 2.13.4. Dvor na Uni, redovni mjesečni izvještaji i zapisnici, 1949. – 1950. g., kut. 30; 2.13.12. Novska, zapisnici Komisije za selo i tematski izvještaji

Spomenut je samo dio gradiva koje se odnosi na područje nadležnosti DASK-a. Za fond se može koristiti sumarni inventar prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

H.2.2. Narodna fronta/Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta/ Socijalistički savez radnoga naroda Hrvatske

HR-HDA-1228: Socijalistički savez radnoga naroda Hrvatske. Republička konferencija (SSRNH.RK) – Zagreb (1944. – 1990.); 1944. – 1990.: knj. 104, kut. 1639, kartoteka, 52 DVD-a, 3 magnetofonske trake, dijapozitivi; 167 d/m.

SSRNH bio je druga najvažnija društveno-politička organizacija u političkom sustavu kojim je upravljao KPH/SKH. Zadaća organizacije bila je provođenje ideja i naloga KPH/SKH odnosno propagandni i organizacijski rad u realizaciji politike KP/SK. Od gradiva se može navesti primjerice:

- podfond 5. Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske
  - serija 5.2. Radna tijela Republičke konferencije
    - podserija 5.2.2. Sekcija za organizacijsko-politički razvoj i kadrovsku izgradnju
      - potpodserija 5.2.2.9. Korespondencija – u arhivskoj jedinici 5.2.2.9.1.1.4. izvješće je o radu jedne od organizacija Saveza, i to Koordinacijskog odbora Saveza Sisak (1969. – 1970. g., kut. 326); u arhivskoj jedinici 5.2.2.9.

31 VOJNOVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952. Svezak 1 1945-1948.*, 1-653.; VOJNOVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske Svezak 2 1949-1952.*, 1-1088.; VOJNOVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 3. 1952-1954.*, 1-358.; VOJNOVIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 4. 1955. – 1959.*, 1-365.; ŠARIĆ, JUKIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 5. 1959. – 1963.*, 1-862.; ŠARIĆ, JUKIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 6 1964. – 1965.*, 1-623.; ŠARIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 7 26. travnja – 27. prosinca 1965.*, 1-541.; JUKIĆ, Zagreb, *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 8 21. siječnja – 25. prosinca 1966.*, 1-796.

izvješće je o radu Međuopćinske konferencije Saveza Sisak (1971. – 1974. g., kut. 327)

Za navođenje svih primjera nema dovoljno prostora u članku. Za pretraživanje služi sumarni inventar napravljen prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

H.2.5.1. Savez boraca Narodnooslobodilačkog rata (NOR) Hrvatske/ Savez udruženja boraca NOR Hrvatske

HR-HDA-1241: Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Hrvatske. Republički odbor (SUBNORH.RO) – Zagreb (1947. – 1992.); 1947. – 1992.: knj. 54, kut. 372; 40 d/m.

SUBNORH je bio društveno-politička organizacija sudionika NOR-a i imao je važnu ulogu u političkom sustavu pod rukovodstvom KP. Zadatci su bili obilježavanje i očuvanje sjećanja na Drugi svjetski rat i ulogu NOR-a te briga za ostvarivanje prava njegovih članova. U okviru potpodserije 2.5.2. Komisija za očuvanje tradicija, povijesnu valorizaciju i izučavanje narodnooslobodilačke borbe (NOB) te izdavačku djelatnost bilo je i obilježavanje spomenika i spomen-grobnica (sign. 2.5.2.7., kut. 173-189). Za gradivo fonda može se koristiti sumarni inventar rađen po ISAD(G) i ISAAR(CPF).

HR-HDA-1231: Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske (RKSSOH) – Zagreb (1942. – 1990.); 1942. – 1990.: knj. 72, kut. 614, 46 albuma, kartoteka

HR-HDA-1234: Konferencija za društvenu aktivnost žena Hrvatske (1945. – 1990.); 1945. – 1990.: knj. 7, kut. 238, 1 ambalažna kut., 6 svitaka plakata, 1 tapiserija, 6 priznanja, 2 natpisa; 26,2 d/m.

HR-HDA-1286: Savez sindikata Jugoslavije. Vijeće Saveza sindikata Hrvatske (1945. – 1990.); 1945. – 1990.: knj. 122, kut. 1925; 200 d/m.

Tri fonda (HR-HDA-1231, HR-HDA-1234 i HR-HDA-1286) imala su također u razdoblju 1945. – 1990. status društveno-političkih organizacija. Djelovali su na području cijele NRH/SRH te su tako nadležni i za područje nadležnosti DASK-a.

I.3.2. Kulturno-prosvjetne udruge, društva, udruženja

HR-HDA-1567: Matica hrvatska – Zagreb (1842. – 1972. 1990.-); [1838.] 1842./2006.: kut. 380; 3,8 d/m.

Matica hrvatska je u razdoblju poslije Drugoga svjetskog rata djelovala u raznim mjestima putem povjerenika. Tamo gdje je okupljala veći broj članova osnivanje su podružnice. U vrijeme asertivnije politike hrvatskoga državnog i partijskog rukovodstva krajem 1960-ih i sve do kraja 1971. (vrijeme poznato pod nazivom „Hrvatsko proljeće“) članstvo u Matici hrvatskoj postalo je brojno, pa i masovno. Zato je nakon sloma Hrvatskoga proljeća Matica ukinuta.

Za pretraživanje gradiva od interesa za područje nadležnosti DASK-a služi sumarni inventar napravljen 1998.

HR-HDA-640: Srpsko kulturno društvo (SKD) „Prosvjeta“ – Zagreb (1944. – 1980. 1990-); 1944. – 1980.: kut. 48; 4,8 d/m.

Podružnice SKD „Prosvjeta“ bile su zvane pododbori i osnivane su diljem Hrvatske. Do 1961. bila su ukupno 303 pododbora. Kao primjeri se mogu navesti:

- serija 7. Djelatnost kroz pododbore SKD „Prosvjeta“
  - podserija 7.4. Savjetovanja – sadrži zapisnike i materijale savjetovanja pododbora, između ostaloga i za kotar Sisak iz 1957. i 1959. (kut. 18)
  - podserija 7.6. Korespondencija – sadrži korespondenciju središnjice s pojedinim pododborima i osnovne podatke o svim pododborima u zasebnim dosjetima; zastupljeni su Dvor na Uni (kut. 23), Glina (kut. 24), Komogovina (kut. 25-26), Kostajnica (kut. 25-26), Majske Poljane (kut. 27), Slabinja (kut. 31)

Ovdje nisu navedeni svi dokumenti koji se odnose na područje nadležnosti DASK-a. Za korištenje fonda na raspolaganju je sumarni inventar izrađen prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

I.4 Umjetnička društva

HR-HDA-1979: Hrvatsko društvo likovnih umjetnika – Zagreb (1879. –); 1879. – 1992.: knj. 18, kut. 87, 3 magnetofonske trake; 8,9 d/m.

U ovom fondu je od interesa za članak podfond 1979.2 Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1945. – 1992. godine. Stvaratelj fonda i dalje djeluje. Zato je u okruglim za gradama navedena samo godina osnutka stvaratelja, a ne i godina završetka djelatnosti. Od primjera se može spomenuti:

- serija 2.2. Tijela Društva
  - podserija 2.2.4. Savjet za likovnu djelatnost ima pod 2.2.4.10. Likovne kolonije, a arhivska jedinica 2.2.4.10.5.27. odnosi se na korespondenciju sa Željazarom Sisak (1970. – 1989. g., kut. 53)
  - podserija 2.2.7. Sekretarijat Društva ima pod 2.2.7.7. korespondenciju unutar koje je arhivska jedinica 2.2.7.7.41. koja se odnosi na korespondenciju s Gradskom konferencijom Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske Sisak iz 1978. (kut. 69)

U fondu se i u drugim cjelinama može očekivati gradivo koje je vezano uz područje nadležnosti DASK-a. Na raspolaganju je sumarni inventar prema ISAD(G) i ISAAR(CPF).

L.1.4. Karte

HR-HDA-902 Kartografska zbirka; 1522. – 2011: oko 4600 mapa, 49 knj.

Za razliku od razdoblja do 1945. godine Kartografska zbirka ima upadljiv nedostatak karata za područje nadležnosti DASK-a. Jedino što je pronađeno pregledavanjem baze podataka za Kartografsku zbirku jest:

- E.XIX.30. Banija i Kordun, opća karta, 1971. g., mjerilo 1:100 000

L.1.7. Fotografije

HR-HDA-1422: Fond fotografija Agencije za fotodokumentaciju (AGEFOTO) – Zagreb (1939. – 1990.); 1939./1987: oko 500 000 c/b i kolor negativa i pozitiva; 6,6 d/m.

Veliki arhivski fond fotografija ima izuzetno puno fotografija koje se odnose na područje nadležnosti DASK-a. Dovoljno je navesti nekoliko primjera:

- Pilana Sisak, 1945. g., album 124, str. 12
- Termoelektrana (TE) Sisak, zemljani radovi, 1966. g., tablo 66-392/1-12
- TE Sisak, zgrada Termoelektrane, detalji, komandna ploča, 1970. g., tablo Co 2276/1-12
- Industrijski laboratorij Radonja – Sisak, 1953. g., album 89, str. 91
- Lipovljani, razni motivi, 1965. g., album 170, str. 67
- Popovača, ulica, park, zgrade, 1965. g., album 170, str. 67
- Posljedice suše u kotaru Glina, 1950. g., album 134, str. 101
- Ivanić Grad, ulice, kuće, igralište, 1954. g., album 150, str. 119
- Namještaj drvnog rezbarskog poduzeća iz Kostajnice, 1952. g. album 87, str. 35
- Kiparska izložba Forma viva u Kostajnici, 1967. g., tablo 67-104/1-16
- Oranje traktorima u zemaljskom poljoprivrednom dobru Topolovac, 1950. g., album 134, str. 13
- Metan – Kutina, pogon glinice, 1955. g., album 91, str. 115.³²

Važno je napomenuti da, nažalost, sve fotografije nisu sačuvane odnosno da za neke popisane i opisane tabloae postoje samo evidencije, ali ne i same fotografije.

U čitaonici je na raspolaganju baza podataka za pretraživanje fonda.

Zaključak

Promatrano razdoblje od 1945. do 1990. godine doba je velikih promjena. Od ratom razorene zemlje 1945. godine u samo petnaestak godina stiglo se do zemlje koja je razvila industriju i u kojoj se dotadašnje seosko stanovništvo dijelom preselilo u gradiće i gradove te počelo živjeti na gradski način. Brzi razvoj je u drugoj polovini 1950-ih godina imao čak i obilježja gospodarskog čuda. Specifičan položaj socijalističke Jugoslavije omogućio je Hrvatskoj i ostalim federalnim jedinicama pomoć razvijenih zapadnih zemalja uz popravljane gospodarskih odnosa sa socijalističkim zemljama pod vodstvom SSSR-a, odnosa koji su bili jako loši i neprijateljski u razdoblju 1948. – 1953. godine, a relativno loši do 1955. Tvorac socijalističke Jugoslavije Tito je u 1950-ima i 1960-ima stvorio i političke i gospodarske odnose s brojnim zemljama Trećega svijeta preko Pokreta nesvrstanih. Svi ti međunarodni politički, trgovački i gospodarski odnosi značili su izvor prihoda za hrvatske i druge jugoslavenske tvrtke i izvor zarade te rast

32 Službeni naziv tvornice u čijem sastavu je bio pogon glinice jest Tvornica kemijskih proizvoda. Bila je poznata i kao Metan.

životnoga standarda i potrošnje za stanovništvo. Tito je mogao dizati životni standard stanovništva i istovremeno čuvati totalitarni jednostranački sustav u kojem nije bilo političkih sloboda. Ljudi su se mogli žaliti, slati predstavke i prosvjedovati protiv, primjerice, loše uvozne robe ili protiv nepravdi u tvrtkama u kojima su radili. Međutim, sam sustav i njegovi zadani uski okviri nisu se smjeli ni riječju, a kamoli djelom dovesti u pitanje. U 1960-ima našao se još jedan praktični način na koji se onemogućavalo nezadovoljstvo onih koji su bili bez posla i prihoda. To je bio odlazak na privremeni rad u inozemstvo pomoću kojeg se Tito rješavao balasta neproduktivnih poduzeća odnosno njihove nesposobnosti u otvaranju novih radnih mjesta.

Promatrajući navedene fondove i zbirku u članku može se steći dojam da je u razdoblju 1945. – 1990. vladao kult tvorničkih dimnjaka odnosno da je tvornička industrija bila glavna grana gospodarstva i središnji izvor života za cjelokupno stanovništvo. Naravno, nije se cjelokupni život odvijao oko tvorničke hale. Povjesničar Asa Briggs u svojoj je sintezi o socijalnoj povijesti Engleske pokazao kako je čak i u zemlji koja je prva uvela industriju sa strojevima na parni pogon i raznom drugom tehnologijom u 18. stoljeću gospodarstvo bilo puno više od tvorničkih hala i dimnjaka.³³ Diversifikacija gospodarstva te uravnoteženi razvoj svih ljudskih djelatnosti (zdravstva, kulture, prosvjete itd.) važni su za razvoj društva i njegov prosperitet. Negdje u 1970-ima dobitna se kombinacija jugoslavenskoga samoupravnog socijalizma suočila s potrebom uzimanja jeftinih kredita na svjetskom tržištu što je značilo jedno kraće vrijeme život na tuđi račun. Vrlo nezgodna koincidencija dogodila se 1980. godine kada je umro Tito i istovremeno izbila dužnička kriza odnosno život na tuđi račun morao je prestati. Istih su godina i Poljska i Argentina zapale u dužničku krizu i prilično je bezobzirno i zlokobno zazvučala tvrdnja Janeza Stanovnika, tadašnjega jugoslavenskog političara iz Slovenije, da u Jugoslaviji „nije tako loše kao u Poljskoj“.

Fondovi i zbirke iz razdoblja 1945. – 1990. prikupljat će se i dalje, sređivati, obrađivati i davati na korištenje. Slika razdoblja bit će sve bolja zahvaljujući sve većemu znanju crpljenom iz arhivskoga gradiva.

---

33 BRIGGS, *Socijalna povijest Engleske*, (Zagreb, Barbat, 2003.), str. 1-353.

Summary

Review of the Archival Records of the Croatian State Archives Concerning the Jurisdiction of the Croatian State Archives in Sisak for the Period 1945-1990

UDK: 930.25:94(497.527)''1945/1990''

The period after the Second World War, from 1945 to 1990, was a time of great prosperity for most people in Yugoslavia, including Croatia. Industrialization progressed and led to changes in the population structure. The proportion of the urban population exceeded that of the rural population. Together with the development of Europe and North America, the way of life of the majority of the population became urban. Comfortable housing, as the new apartment buildings were called in the 1960s, became the main feature for the majority of the population. The participation of socialist Yugoslavia in the economic activities and business affairs of Europe, America and the member countries of the Non-Aligned Movement meant a source of income for the state and its citizens, as well as the development of technology. Igor Duda wrote about the arrival of modern civilization on the Croatian territory, about the fact that the majority of the population owned a car, about tourism and travel for most citizens... The regions of Banija (Banovina), Moslavina and Posavina took part in this process.

The Croatian State Archives holds more than 100 archival fonds of classification group A.5 Administration and Public Service from the years 1945 to 1990, which contain archival material from the area of responsibility of the State Archives in Sisak (DASK). Three fonds refer to the judiciary (group B.5), two fonds refer to military units and institutions in Croatia from 1945 to 1991 (group C.7) and one fond refers to briefing (group E.3). Five fonds comprise economic institutions (group G.2) that relate to the area of interest for this topic. Five fonds relate to socio-political organizations from 1945-1950 (group H.2). There are three trade union fonds (group H.3) and twelve association fonds (group I). One family and seven individuals (groups K.2 and K.3) are represented in this paper. In addition, there are five of six collections of original archive material (group L) and the collection of group M from the Central Archives of the Ministry of Defence. As far as photography is concerned, the most important fonds is HR-HAD-1422 AGEFOTO, which does not exclude the possibility that other fonds and collections do not contain material relating to the area of responsibility of the State Archives in Sisak.

It is important to emphasize that, unlike the fonds and collections relating to earlier historical-administrative periods, the Croatian State Archives for the period 1945-1990 contain materials that are poorly processed and even less analyzed. Interest in researching the socialist period has grown over the last twenty years and has therefore not provided sufficient impetus to arrange, process and describe the materials in the numerous collections from this period. There are fonds with dozens of archive boxes,

i.e. bundles and books, comprising more than 10 linear metres of material. With several dozen administrative fonds (such as the trade union fonds 1945-1990) and administrative fonds that only have a preliminary inventory and/or a list of technical units, it is therefore not impossible that there are materials relating to the area of responsibility of the State Archives in Sisak.

This article presents an outline of fonds and collections containing materials relating to the area of responsibility of the State Archives in Sisak for the period 1945-1990. The article will contain numerous examples of materials with accession numbers to individual fonds and collections. The author undertakes not to choose the number of holdings for the article too arbitrarily, as it is limited in length. The lack of adequate finding aids and the analysis of the responsibility, role and scope of the material will be decisive for the selection of certain fonds and collections.

Keywords: Croatian State Archives, archival material, jurisdiction of the State Archives in Sisak, socialism, manufacture

Literatura

- BRIGGS, Asa. 2003. *Socijalna povijest Engleske*. Barbat. Zagreb.
- BUĆIN, Rajka. 2015. *Klasifikacijski sustavi u spisovodstvu uprave; Povijesni razvoj i suvremena stremljenja*. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- BUĆIN, Rajka. 1945. – 1952. godine: *Problemi poznavanja ustroja, identifikacije stvaratelja i oblikovanje fondova*. *Arhivski vjesnik*. 45 (2002). 51-81.
- Zapisnici Vlade Narodne Republike Hrvatske 1945. – 1953. 2018. Prir. i ur. BUKVIĆ, Nenad. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske 1953. – 1958. 2019. Prir. i ur. BUKVIĆ, Nenad. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga vijeća Sabora Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske 1958. – 1963. 2020. Prir. i ur. BUKVIĆ, Nenad. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- BUKVIĆ, Nenad. *Izvršno vijeće Sabora NRH: ustroj i djelovanje (1953 – 1963)*. *Arhivski vjesnik*. 55 (2012). 9-46.
- BUKVIĆ, Nenad. *Izvršno vijeće Sabora SRH: ustroj i djelovanje (1963 – 1974)*. *Arhivski vjesnik*. 56 (2013). 45-72.
- BUKVIĆ, Nenad. *Operativna obrada „Tuškanac“: dokumenti Službe državne sigurnosti o studentskom pokretu u Hrvatskoj 1971. godine, Odabrani dokumenti: Akcija „Tuškanac“ – Neprijateljski i nacionalistički istupi studenata i drugih osoba iz vremena „Masovnog pokreta“ 1971. g. u SR Hrvatskoj (šifra 016.1/4)*. *Fontes*. 27(2021). 11-698.
- DUDA, Igor. 2005. *U potrazi za blagostanjem: o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Srednja Europa. Zagreb.
- DUDA, Igor. 2010. *Pronađeno blagostanje: svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*. Srednja Europa. Zagreb.

- GRAHEK RAVANČIĆ, Martina. *Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje. Historijski zbornik*. 66 (2013), 1. 149-172.
- HOLJEVAC TUKOVIĆ. 2004. *Institucije središnjih tijela Narodne Republike Hrvatske: 1945. – 1953.: magistarski rad*. Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 8* 21. siječnja – 25. prosinca 1966. 2022. Ur. JUKIĆ, Marijana. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske Svezak 1*. 2006. Ur. KOLANOVIĆ, Josip. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- 150 godina poljoprivrednog zadrugarstva Hrvatske: 1864.-2014*. 2014. Ur. MATAGA, Željko. Hrvatski poljoprivredni zadružni savez. Zagreb.
- MATICKA, Marijan. 1990. *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948*. Školska knjiga – Stvarnost. Zagreb.
- SPEHNJAK, Katarina. *Seljački otpor politici obveznog otkupa u Hrvatskoj 1949. godine*. Časopis za suvremenu povijest. 27 (1995), 2. 209-232.
- SULJAGIĆ, Boris. *Povijest zadruga i zadrugarstva u Hrvatskoj do 1950. godine*. Acta historico-oeconomica. 28-29 (2001/2002). 123-126.
- Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 7*. 26. travnja – 27. prosinca 1965. 2020. Ur. ŠARIĆ, Tatjana. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza Komunista Hrvatske Svezak 5*. 1959. – 1963. 2018. Ur. ŠARIĆ, Tatjana, JUKIĆ, Marijana. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 6*. 1964. – 1965. 2019. Ur. ŠARIĆ, Tatjana, JUKIĆ, Marijana. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952*. Svezak 1. 1945-1948. 2005. Ur. VOJNOVIĆ, Branislava. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske Svezak 2* 1949-1952. 2006. Ur. VOJNOVIĆ, Branislava. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 3*. 1952-1954. 2008. Ur. VOJNOVIĆ, Branislava. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
- Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Svezak 4*. 1955-1959. 2010. Ur. VOJNOVIĆ, Branislava. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.

MODERNIZACIJSKI PROCESI NA PRIJELAZU STOLJEĆA – ELEKTRIFIKACIJA PETRINJE

Izvorni znanstveni rad

Izvadak

U radu se predstavlja i analizira proces izgradnje i razvoja elektroprivrednoga sustava u Petrinji, s naglaskom na izgradnju električne centrale. Analizira se elektroprivredni sustav u Hrvatskoj, daju na pregled dokumenti koji su prethodili izgradnji elektroprivrednoga sustava i analizira proces izgradnje električne centrale. Cilj je ukazati na važnost i značaj infrastrukturnih projekata poput ovoga u razvoju urbanih cjelina i istaknuti važnost istraživanja ekonomskih tema u dobivanju sveukupne slike razvoja društva na prijelazu stoljeća.

Ključne riječi: električna centrala, munjara, industrijalizacija, modernizacija, javna rasvjeta

Uvod

„Gradovi, koji hoće da napreduju, osjećaju potrebu električne sile za rasvjetu i pogon... I grad Petrinja ne smije, da zaostane za današnjim duhom vremena i on mora, da se digne i da napreduje“

„Poziv na supskripciju“, Banovac, br. 19, 7. svibnja 1910.

Iako je u arhivskoj struci vrlo teško kvalitativno izdvajati, pa i komparirati određene fondove unutar fundusa određenoga Arhiva, ipak se određeni fondovi ističu – bilo zbog starosti, značenja određenoga fonda za društveni razvitak i sl. U Državnom arhivu u Sisku, a poglavito u Sabirnom arhivskom centru u Petrinji, kao sastavnom dijelu istog, nedvojbeno se izdvajaju dva fonda – Vojni komunitet Petrinja i Gradsko poglavarstvo Petrinja. Drugi navedeni fond – Gradsko poglavarstvo Petrinja (HR-DASK-SACPE-3) ključan je fond za istraživanje postkrajinskog perioda u petrinjskoj povijesti, ali i povijesti drugih vojnokrajinskih gradova.

Kraj 19. i početak 20. st. obilježili su modernizacijski procesi i društveni razvoj na razini cijele Hrvatske, pa tako i Petrinje. Dva najvažnija projekta, koja su provedena u tom razdoblju, a i o kojima ima najviše sačuvanoga gradiva u više arhivskih serija već spomenutoga arhivskog fonda, bili su izgradnja kanalizacije i vodovoda te električne centrale i cjelokupne električne mreže. Upravo je drugi spomenuti projekt u fokusu interesa ovog rada. Razlog tomu je vrlo jednostavan – izrazito malo se govori i piše o temama vezanima uz razvoj urbanih cjelina i života u njima, a možemo reći da su upravo takvi infrastrukturni zahvati odražavali stupanj razvoja određene urbane cjeline, ali i cijele zajednice.

Povijest javne rasvjete

Razvoj javne rasvjete možemo pratiti još od antičkoga doba. Primjerice, već su Rimljani imali razvijen sustav javne rasvjete baziran na uljanicama. Štoviše, imali su i poseban naziv za robove koji su brinuli o gradskoj rasvjeti. Nazivali su ih *laternarius*, prema latinskoj riječi *lanterna/laterna*¹. Javna rasvjeta bazirana na nekom obliku uljanica egzistirala je sve do 19. st. kada su osmišljena rasvjetna tijela bazirana na petroleju, tzv. petrolejke. Iste su bile kratkoga vijeka i njih ubrzo zamjenjuju plinske ili kerozinske svjetiljke. U drugoj polovici 19. st. dolazi do razvoja električne energije što se odražava i na razvoj rasvjete. Izum električne energije posljedica je brojnih ranijih izuma, počevši od otkrića električnih i magnetnih polja Michaela Faradaya do brojnih drugih otkrića iz druge polovice 20. st. Iako je postignut konsenzus oko pitanja korisnosti električne energije, u ovom razdoblju vodila se velika polemika oko vrste električne struje. Thomas A. Edison, kao najveći zagovornik istosmjerne struje, već je 1882. podigao veće centrale istosmjerne struje u New Yorku i Londonu bez dvojbi o ispravnosti njegovih teza. No, nakon što je Zénobe Gramme 1878. izumio generator izmjenične struje, a inženjeri mađarske tvornice „Ganz“ Károly Zipernowsky, Miksa Déri i Ottó Titusz Bláthy 1885. transformatore kojima je riješen problem prijenosa struje na daljinu, izmjenična struja preuzima primat². Teslini izumi poput jednofaznog i višefaznog motora, sustava razvođenja i višefaznog transformatora učvrstili su tezu o izmjeničnoj struji kao jedinoj optimalnoj za korištenje, ali i učinili električnu energiju dominantnim energetske oblikom. Za razvoj rasvjete vrlo važan trenutak bio je izum žarulje. Prve električne lučice razvio je sir Humphrey Davy 1809. primijenivši ugljene elektrode³. No prvu u praksi upotrebljivu žarulju izradio je ruski znanstvenik Pavel Nikolajevič Jabločkov 1876. godine. Thomas A. Edison tri godine kasnije patentira žarulju s ugljenom niti, a Franjo Hanaman⁴ 1903. žarulju s

1 laterna – lat. svjetiljka, žižak, fenjer, feral (KLAJČ, *Rječnik stranih riječi*, (Zagreb, MH, 1984.), str. 788.)

2 ČAKŠIRAN, *100 godina Elektro Sisak 1907. – 2007.* (Sisak, Aura, 2007.), str. 8.

3 <https://www.enciklopedija.hr/clanak/davy-humphry>; preuzeo 16. 2. 2024.

4 Franjo Hanaman rođen je u selu Drinovci pokraj Županje u trgovačkoj obitelji. Pohađao je pučku školu u Brčkom, a nakon neuspjeha u Trgovačkoj školi u istom gradu, upisuje se u Realnu gimnaziju u Zemunu koju završava kao odličan učenik 1895. Od 1895. studira na Tehničkoj visokoj školi u Beču. Diplomirao je s odlikama na Kemijskom odjelu 1899. Zajedno s kolegom s Tehničkog sveučilišta u Beču Sandorom Justom razradio je vrlo sofisticiranu kemijsko-metaluršku tehnologiju za proizvodnju volframove žarne niti. Svoja istraživanja nastavili su u Budimpešti, u tvrtki Ujedinjena kompanija žarulja i elektriciteta, najvećoj u Austro-Ugarskoj

volframovom niti⁵. Prva eksperimentalna demonstracija javne rasvjete dogodila se 1846. u jednom pariškom kazalištu. Pariz je također bio prvi grad u kojemu je uveden ovakav tip rasvjete u sklopu Svjetske izložbe 1878. godine. Jedna od teorija je da je upravo zbog toga nazvan „gradom svjetla“.

U Hrvatskoj prvi električni sustavi, koji su bili preduvjet za razvoj javne električne rasvjete započinju s radom sredinom osamdesetih godina 19. stoljeća. U ovoj početnoj fazi elektrifikacije grade se elektrane s istosmjernom strujom što je u to doba bilo prihvatljivo jer su se energane nalazile unutar ili u blizini gradova i nije bilo potrebe za prijenosom energije. Tek 1895. pušten je u pogon prvi izmjenični elektroprivredni sustav (proizvodnja, prijenos i distribucija) – HE Krka Šibenik. Danas se taj dan (28. kolovoza) obilježava kao Dan Hrvatske elektroprivrede⁶. Široka je elektrifikacija pokrenuta tek 1937. osnivanjem Banovinskog električnog poduzeća (BEP)⁷.

Smatra se da je električna rasvjeta u Hrvatskoj prvi put korištena 14. ožujka 1873. kada je zagrebački profesor Ivan Stožir upravljao istom u Hrvatskom narodnom kazalištu tijekom predstave „Margarita i Faust“⁸. Premda nisu pronađeni dokumenti koji svjedoče o korištenju, potvrđeno je da je tri godine ranije „riječko občinsko kazalište nabavilo aparat za električno svjetlo“⁹. Prva rasvjeta industrijskog pogona zabilježena je 1880. u Županjskoj tvornici tanina i bačava. Prvu javnu električnu rasvjetu dobio je isti grad – Županja, tri godine kasnije, i to iz pogona spomenute Tvornice tanina i bačava¹⁰. Prva električna centrala na području Banovine, Moslavine, Turopolja i Gornje Posavine izgrađena je u Sisku i počinje s radom 1907¹¹. Zanimljivo je da je da su veliki gradovi poput Zagreba ili Osijeka relativno kasno dobili javnu električnu rasvjetu zbog dugogodišnjih koncesija s plinarama koje su im onemogućavale da ranije uvedu električnu energiju¹².

Gradovi koji su uveli električnu rasvjetu do 1911. prema broju stanovnika*

Grad	Godina uvođenja električne rasvjete	Broj stanovnika 1910.
Ozalj	1905.	145
Rab	1902.	1008
Lipik	1894.	1188

Monarhiji. Masovna proizvodnja takvih žarulja, nazvanih „Tungsram“, započela je 1907. godine. Hanaman je, novcem dobivenim od prodaje svojih patenata, osnovao Zavod za anorgansku kemijsku tehnologiju i metalurgiju u Zagrebu. Predavao je na tadašnjoj Tehničkoj visokoj školi (prethodnici Fakulteta kemijskog inženjerstva) gdje je osmislio kolegije koji su i danas aktualni. (HEP Vjesnik 132, siječanj 2002., str. 12)

5 ČAKŠIRAN, 100 godina Elektre Sisak, 8.

6 <https://www.hep.hr/dan-hrvatske-elektroprivrede-3700/3700>, preuzeo 16. 2. 2024.

7 MARKOVČIĆ, S BEP-om započinje široka planska elektrifikacija, HEP vjesnik 143 (2002), str. 19.

8 ČAKŠIRAN, 100 godina Elektre Sisak, str. 8.

9 ČAKŠIRAN, 100 godina Elektre Sisak, str. 8.

10 ČAKŠIRAN, 100 godina Elektre Sisak, str. 9.

11 ČAKŠIRAN, Gradska munjara kao dio industrijske baštine grada Siska, Informatica museologica 38 (2007.), str. 56 (preuzeto 15. 2. 2024., <https://hrcak.srce.hr/en/file/198674>)

12 ČAKŠIRAN, 100 godina Elektre Sisak, str. 9.

*MOSER, Pregled razvoja elektroprivredne djelatnosti u Hrvatskoj 1875. – 2000. (Zagreb: Kigen, 2003.)

Grad	Godina uvođenja električne rasvjete	Broj stanovnika 1910.
Bakar	1894.	2092
Našice	1910.	2439
Beli Manastir	1910.	2447
Daruvar	1907.	2644
Pakrac	1906.	3254
Donji Miholjac	1900.	4001
Petrinja	1911.	5486
Čakovec	1893.	5823
Opatija	1897.	6552
Đurđevac	1910.	7563
Koprivnica	1903.	8018
Sisak	1907.	9597
Vukovar	1909.	10 359
Varaždin	1895.	13 650
Šibenik	1895.	14 195
Dubrovnik	1901.	15 986
Zadar	1894.	19 426
Pula	1900.	59 610
Rijeka	1885.	67 875

Razvoj javne rasvjete u Petrinji

U Petrinji se o električnoj javnoj rasvjeti također počelo razmišljati na prijelazu stoljeća u sklopu modernizacijskih procesa koji su se iz tadašnjih centara Austro-Ugarske počeli širiti i na manje urbane cjeline. O novom načinu razmišljanja koji je uključivao brigu za vlastitu sredinu govori i osnivanje Društva za poljepšanje grada 1900. godine. Ono će biti glavni poticatelj svih akcija u gradu, počevši od zamjene oboljelih stabala u postojećim drvoredima do sadnje novih, popločavanja pješačkih površina, regulacije potoka Petrinjčice, ali i osvjetljavanja pješačkih površina¹³.

Dakako, u Petrinji je dotad već postojao sustav petrolejske rasvjete. Da je i u tom razdoblju rasvjeta bila važna društvena, ali i politička tema, svjedoče brojni arhivski dokumenti koji govore upravo o tome. Najčešće su to ugovori sklapani između Gradskega

13 LIPOVAC, *Petrinja – prostorno-povijesni razvoj grada očitao sa starih grafika, planova i karata*, (Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i MH Petrinja, 2010.), str. 15.

poglararstva i privatnih poduzetnika koji su preuzimali brigu o funkcioniranju sustava javne rasvjete u zamjenu za određenu novčanu naknadu. Poduzetnik je također bio dužan lampe držati čistima, ali i popravljati kvarove na lampama. U slučaju nepoštivanja ugovora poduzetnika se moglo globiti, a u krajnjem slučaju i razvrgnuti ugovor¹⁴. Osim samih ugovora u više navrata pronalazimo i druge dokumente sa sjednica Gradskog zastupstva Petrinje (u nastavku GZP) kojima je tema bila gradska rasvjeta. Raspravljalo se o lokacijama za postavljanje pojedinih lampi, njihovu bojanju, ali i o određenim pojedinostima koje danas smatramo zdravorazumskima. Primjerice, na onoj od 27. listopada 1894. raspravljalo se trebaju li lampe gorjeti i po mjesecini. Odlučeno je da trebaju, uz protivljenje gradskih zastupnika Lovre Stanešića i Mate Bifflina¹⁵.

Sredstva iz gradskog proračuna za rasvjetu grada

Uvođenje novoga tipa rasvjete, koji bi zamijenio staru petrolejsku, bio je kapitalni infrastrukturni projekt. Stoga ne čudi da su različiti društveni faktori, uključujući i medije, aktivno sudjelovali u raspravi o izgradnji nove javne rasvjete. Primjerice, u tjedniku Banovcu¹⁶ preporučuje se uvođenje električne rasvjete jer nije opasna niti osjetljiva, a i samo je uvođenje jeftinije. Osim toga, navodi se da bi se u doglednoj budućnosti električna rasvjeta mogla koristiti i u privatnim stanovima, a električna energija u malom poduzetništvu¹⁷. Osim električne rasvjete opcija je bila i uvođenje one plinske. Osim klasičnih plinskih svjetiljaka u to vrijeme bile su aktualne i tzv. „Auerove svjetiljke“¹⁸ koje su bile predstavljane kao velik napredak u tadašnjoj tehnologiji plinske rasvjete. Naime, plinske žarulje koje su egzistirale prije njihove pojave imale su otvoreni plamen i vrlo slab sjaj. Za razliku od toga, Auerove su svjetiljke imale žarnu mrežicu koja se postavljala u plinske svjetiljke i koja je pri visokoj temperaturi emitirala jaku bijelu svjetlost¹⁹. No iz izvora saznajemo da ni one nisu bile bitno drugačije i naprednije od onih klasičnih. Sisački tisak iz toga vremena navodi kako „Auerove svjetiljke“ gore „kao da im se nekako neće“ te da „jedna nekako čudnovato titra, kao da se bori s posljednjim časovima, druga tuli, a treća opet kao da imade viekom na pameti onu: *memento mori*“²⁰. Najnoviji tip plinske rasvjete, a i najžešći takmac električne rasvjete, bila je acetilenska rasvjeta. Acetilensku rasvjetu koristilo je nekoliko manjih gradova, poput Crikvenice. No velike mane, koje će se kasnije pokazati i nepremostivima, bile su štetnost za ljudski organizam, nepouzdanost, ali prije svega, eksplozivnost acetilena i reakcija s kovinama. Zbog takvih karakteristika upitna je bila sigurnost opskrbe mreže,

14 HR-DASK-3. GPP, knj. 1-3. Zapisnici sa sjednica Gradskog zastupstva.

15 HR DASK-3. GPP, knj. 3, Zapisnik sa sjednice Gradskog zastupstva 27. 10. 1894., točka IV, str. 246.

16 Banovac, list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo, bio je lokalni tjednik koji je izlazio u Petrinji od 1888. do 1912. Pokrenuo ga je Stjepan Pejaković, tadašnji načelnik grada Petrinje. Kasnije se njegov rad obnavlja u dva navrata. Prvi put između 1912. i 1919. te drugi put između 1936. i 1939. U oba navrata izlazio je kao tjednik i nosio je naziv Novi Banovac (www.dnc.nsk.hr, preuzeo 17. 6. 2013.).

17 Rasvjeta grada, *Banovac*, br. 24 (god. 19), Petrinja, 16. lipnja 1906., str. 2

18 Auerove svjetiljke dobile u naziv prema izumitelju – bečkom znanstveniku dr. Carlu Aueru

19 ČAKŠIRAN, *100 godina Elektre Sisak*, str. 11-12.

20 ČAKŠIRAN, *100 godina Elektre Sisak*, str. 12.

a upravo je ona bila iznimno važna jer se u budućnosti planiralo električnu energiju provesti i u privatne kuće te u privatne gospodarske objekte.

Rješavanju ovog pitanja pristupilo se vrlo sistematično i studiozno. Odbor za novu rasvjetu vjerojatno je osnovan već 1902., sasvim sigurno 1903., a predsjedavao mu je podnačelnik Josip Hauer²¹. Nakon ponude tvrtke Rich Klinger, koja je predložila uvođenje acetilenske rasvjete, osniva se posebno povjerenstvo koje će se baviti pitanjem bolje rasvjete. Sastojalo se od 5 članova, i to: Ladislava pl. Labaša, Eduarda Zadrovića, Vilima Panca, Toše Tomića i Antuna Glavanovića uz predsjedavanje gradonačelnika i sudjelovanja stručnih organa Gradskog poglavarstva Petrinje (u nastavku GPP). Iako su predstavnici tvrtki koje su uvodile acetilenski plin nastupali dosta agresivno i s povoljnim uvjetima, odbor je već 1906. odlučio da bi uvođenje električne rasvjete bilo najbolje rješenje za Petrinju²². Određenu ulogu u odluci vjerojatno je imala i tvornica Gavrilović koja je već 1904. prepoznala koristi električne rasvjete i uvela ju u svoje poslovne objekte²³. Upravo iz njihovih objekata radili su se pokusi i obasjavali dijelovi grada, primjerice neko je vrijeme gorjela žarulja „ispred Tomičeve kuće“, tako da je građanstvo već upoznalo i prihvatilo ovaj tip osvjetljenja²⁴.

Financiranje nove električne javne rasvjete

Iako se znalo da će izdatci za novu rasvjetu biti veliki, koristi koje je ista donosila bile su takve da se odluka o provođenju ove investicije donijela relativno lako i brzo. Već su 1906. na izvanrednoj sjednici GZP-a utvrđeni aproksimativni izdatci za sve investicije koje su se tada planirale, pa tako i javnu rasvjetu. Zaključeno je da će sveukupni troškovi uvođenja javne rasvjete biti oko 200 000 kruna (K).²⁵ Financijska sredstva mogla su se prikupiti na dva načina. Prvi je bio putem zajmova, a drugi putem prodaje hrastova, odnosno hrastove građe iz gradske šume Kotar. Budući da su kamate na dizanje zajmova bile vrlo visoke, prvotna odluka bila je da se do novca dođe putem prodaje šumske građe.²⁶ GZP je prihvatio prijedlog šumskog i „investicionalnog“²⁷ odbora²⁸ s

21 HR DASK-3. GPP, knj. 5, Zapisnik sa sjednice Gradskog zastupstva 23. 1. 1904., točka XIII, str. 7.

22 HR DASK-3. GPP, knj. 6, Zapisnik sa sjednice Gradskog zastupstva 23. 7. 1906., točka 35, str. 29

23 Električna razsvjeta, *Banovac*, br. 41 (god. 17) Petrinja, 8. listopada 1904., str. 2

24 Pokusi sa električnim svjetlom, *Banovac*, br. 26 (god. 19) Petrinja, 21. srpnja 1906, str. 3

25 HR-DASK-3., GPP, knj. 6, Zapisnik izvanredne sjednice Gradskog zastupstva 21. studenoga 1906., točka 2, str. 90

26 Odlučeno je da bi se „iz postojeće visoke šume od 1300 jutara moglo proredom izvaditi do 8000 hrastova što bi po jutru činilo 6 komada, a pošto ti hrastovi imaju najmanje 6 kubika po komadu ili ujedno 48.000 kubika, to bi prema tadašnjoj vrijednosti hrastovog drveta od 45 K po kubiku postigla kupovina od najmanje 2.160.000 K. Potroši li se od te svote u investicije 600.000 K ostala bi još uvijek stalna glavnica od 1.560.000 K koja bi ukamačena samo na 4% donosila dragu godišnje 62.000 K, što znači puno više nego li je do sada od redovite prodaje šume gradska općina dobivala“.

27 Investicionalni odbor osnovan je na prijedlog Ladislava pl. Labaša. Imao je dužnost ispitivati i predlagati prijedloge GZP-u u investicijama i financijama vezanim uz investicije. U odbor su izabrani Dragutin pl. Šimončić, Milan Kordić, Bartol Šram, Vilko Panac, Nikola Jurić, Đuro Cettolo i Ladislav pl. Labaš (HR-DASK-3., GPP, knj. 5, Zapisnik sjednice GZP 19. srpnja 1905., čl. 65.)

28 Petrinjski magistrat dijelio se na Gradsko zastupstvo i Gradsko poglavarstvo na čelu s gradonačelnikom kao izvršnim organom. Gradski zastupnici, kako bi se poslovi što bolje rješavali, bili su podijeljeni na odbore (gospodarski, politički, šumski). Svaki odbor sastojao se od 6 ili 7 članova. (Milka Orlić, Vodić. Gradsko poglavarstvo

12 glasova za i 5 protiv.²⁹ No ubrzo kod dijela zastupnika dolazi do premišljanja što je rezultiralo odustajanjem od predloženog oblika financiranja. Ovakav rasplet situacije doveo je i do silnih napada pristalica navedenoga financijskog plana na one koji su ga odbili, ne samo na sjednicama GZP-a, već i putem tiska.³⁰ Do promjene mišljenja zastupnika vjerojatno je došlo zbog pritiska petrinjskih građana. Naime, građani Petrinje su, uz primjereni zahtjev, imali pravo koristiti drvenu građu za vlastite potrebe ili kao energent ili kao građevni materijal. Najave davanja u zakup velikih količina šume ili velikih eksploatacijskih radova, pogotovo u vremenu niske cijene hrastove građe, vjerojatno su kod građana dovele do bojazni za vlastite interese, pa i vlastitu egzistenciju.³¹ Cijeli ovaj sukob doveo je do odstupanja s dužnosti tadašnjega gradonačelnika Aleksandra Winklera. Nakon velike polemike i dosta dugoga razdoblja bez načelnika na njegovo mjesto dolazi Dragutin pl. Šimončić.³² U lipnju je održana i nova sjednica na kojoj je veliki župan Dragan Turković putem nove revizije utvrdio da kroz sječu šuma, a bez opasnosti za istu, Petrinja godišnje može ostvarivati dobit od 100 000 kruna.³³ Tim činom definitivno se odustaje od oblika financiranja koje je uključivalo jednokratnu prodaju velike količine drvene građe ili davanje u zakup velike količine šuma kojim bi se odjednom financirali svi bitni infrastrukturni projekti – kanalizacija, vodovod i električna rasvjeta. Otad se na svaki projekt počinje gledati kao na posebnu cjelinu. Tijekom 1910. ponovno je aktualizirano pitanje uvođenja električne rasvjete. Te godine odlučeno je da se uredi električna centrala na ugljen i rasvijetli grad sa 190 električnih žarulja koje bi zamijenile tadašnjih 137 petrolejskih svjetiljaka.³⁴ Nova poslovna ideja tadašnjega gradonačelnika Dragutina pl. Šimončića bila je da se uvođenje električne rasvjete treba prepustiti novostvorenom „Dioničarskom društvu za električnu rasvjetu i prenos sile“. Društvo se trebalo osnovati na rok od 50 godina s dioničkom glavnicom od 280 000 kruna razdijeljenih u 2800 komada dionica po 100 kruna. Grad bi imao 60 %, a dioničari 40 % što je omogućavalo valjanu zaštitu građana od eventualne samovolje čelnika poduzeća. Takvo dioničko društvo trebalo je s Gradskom upravom sklopiti koncesijski ugovor na 50 godina s obvezom da će cjelokupni uređaj sagraditi „u vlastitoj režiji i na vlastiti trošak i voditi ga u vlastitoj režiji.“ Nakon 50 godina cjelokupni uređaj trebao je doći u vlasništvo grada.³⁵ Iako je u teoriji ideja bila dobra, problem je bila prodaja samih dionica. Usprkos javnim pozivima, ne samo političara, nego i nekih istaknutih društvenih pojedinaca, poput onoga od 7. svibnja 1910. koji su potpisali i tvorničar Đuro Gavrilović, inženjer Bonifacije Cettolo, odvjetnik Dušan Peleš, gostioničar Josip

Petrinja. Prije Vojni komunitet Petrinja ili K.K. Militär Kommunität Petrinia. Historijski arhiv u Sisku, 1974., str. 8)

29 HR-DASK-3., GPP, knj. 6, Zapisnik izvanredne sjednice Gradskog zastupstva 21. studenoga 1906. točka 2, str. 90

30 Protivnicima investicija u Petrinji i buniteljima proti većini gradskoga zastupstva, *Banovac*, br. 4 (god. 20), Petrinja, 26. siječnja 1907., str. 1-2

31 Praksa davanja na besplatno korištenje šumskih resursa vjerojatno je relikv iz vremena Vojne Krajine kada su krajišnici imali to pravo.

32 Što je s izborom gradskog načelnika, *Banovac*, br. 13 (god. 20) Petrinja, 30. ožujka 1907., str. 2

33 Sjednica gradskoga zastupstva, *Banovac*, br. 26/ (god. 20), Petrinja, 28. lipnja 1907., str. 1-2

34 GOLEC, Povijest grada Petrinje, MH, 1993., 217.

35 Električna rasvjeta u gradu Petrinji, *Banovac*, br. 18 (god. 23), Petrinja, 30. travnja 1910., str. 1

Murr te trgovac Đuro Tomić, dionice se, barem po zadnjim izvještajima iz Banovca, nisu uspjele prodati. Naime, od mogućih 1120, prodalo se 820, odnosno 300 dionica ostalo je neprodano³⁶. Iako se u kasnijim izvorima nigdje izrijeком ne spominje odustajanje od projekta stvaranja dioničarskoga društva za upravljanje elektranom, može se zaključiti da se od njega uistinu odustalo jer se u kasnijem razdoblju električnu centralu naziva Gradskom munjarom, dok spomena o dioničarskom društvu nema. U prilog ovoj tezi ide i činjenica da se 1910. odlučuje podići novi zajam kojime se napokon trebalo riješiti financiranje velikih infrastrukturnih projekata. Veći dio zajma, koji je iznosio 300 000 kruna, bio je namijenjen za izgradnju električne rasvjete, a manji dio za vodovod. Zemaljska vlada odobrila je takav zaključak GZP-a (br. 150) o podizanju „amortizacionog zajma“ donesen 8. lipnja 1910., te je tim činom zatvorena financijska konstrukcija vezana uz izgradnju sustava javne električne rasvjete³⁷.

Natječaji

Iako financijska konstrukcija nije bila zatvorena sve do 1911., natječaji za izgradnju električne rasvjete raspisivani su puno prije toga. Banovac u broju 45 7. studenog 1903. u članku pod naslovom „Električna rasvjeta u Petrinji“ donosi da je „revno gradsko zastupstvo odlučilo što skorije urediti pitanje o noćnoj rasvjeti. U svrhu toga ovlastilo je gradsko poglavarstvo, da od „tvrdka, bavećih se inštalacijom i rukovodstvom električnih rasvjeta, zatraži ponude, odnoseće se na rasvjetu grada. Misli se, da bi gradska ulična rasvjeta trebala kojih 6 do 8 lučnih svjetiljaka i 160 do 180 žarulja... Ponude se imadu podastrijeti Grad. Poglavarstvu do 31. prosinca t. g. tada će se predložiti strukovnjacima i grad. zastupstvu na pretres, najbolje odgovarajuća prihvatiti, te ustanoviti uvjeti i trajanje koncesije.“³⁸ Iako je natječaj zapravo bio bespotreban jer financiranje projekta nije bilo završeno, pridonio je da se stvori predodžba o veličini same investicije.

Sljedeći natječaj raspisan je četiri godine kasnije kad su se već vidjeli financijski obrisi. Na natječaj za uvođenje električne rasvjete pristigle su 4 ponude i to:

1. Elektrizitäts-Aktiengesellschaft (prije Kolben & Co.) iz Praga
2. František (Franjo) Křížik iz Praga³⁹
3. Siemens Schuckert Werke iz Münchena
4. Ganz-féle Villamossági Rt. iz Budimpešte.

Investicijski odbor predložio je da se sve ponude daju na razmatranje stručnjaku, u ovom slučaju profesoru Hoheneggu iz Beča.⁴⁰ Banovac u broju 5 iz 1908. godine

36 Električna rasvjeta, *Banovac*, br.20 (god. 23), Petrinja, 14. svibnja 1910., str. 2

37 HR-DASK-3, GPP, kut. 70., Izvještaji Poglavarstva i odobrenja zaključaka zastupstva grada Petrinje od 8. 6. 1910. i čl. 150 od 14. 6. 1910. kojima je prihvaćena ponuda tvrtke Křížik.

38 Električna rasvjeta u Petrinji, *Banovac*, br. 45 (god. 16), Petrinja 7. studenoga 1903., str 2

39 František Křížik bio je češki inovator kojeg se smatra pioninom električnog inženjerstva u Češkoj, a nedvojbeno je najzaslužniji za elektrifikaciju tadašnje Bohemije. Štoviše, u Češkoj ga se i danas smatra velikanom i stavlja uz bok Thomasu Edisonu.

40 HR-DASK-3, GPP, knj. 6, Zapisnik izvanredne sjednice Gradskog zastupstva 14. rujna 1907. točka 3, str. 289

izvještava da su, prema stručnom mišljenju profesora Hohenegga, sve ponude neprimjerene te su vraćene ponuditeljima kako bi ih mogli preinačiti prema naputcima istog.⁴¹ Nakon ponovnog raspisivanja natječaja u travnju 1910. ponovno su stigle četiri ponude od kojih je najpovoljnija bila ona tvrtke Křižik iz Praga.⁴² Ponuda tvrtke F. Křižika od 208 576 kruna bila je gotovo 11 500 kruna povoljnija od ponude tvrtke EAG (bivše Kolben&co.). Ugovor između Gradske općine Petrinja i tvrtke F. Křižika sklopljen je u lipnju 1910., a potvrđen je od strane GZP-a na sjednici od 8. lipnja 1910. godine. Unutrašnji odjel Zemaljske vlade (u nastavku UO ZV) odobrio je ovaj ugovor 18. siječnja 1911. pod brojem 40.045/1910. Nastavak ugovora potpisan je 15. travnja u Pragu, a cjelokupni je ugovor s nastavkom potvrdio UO ZV 19. svibnja 1911. pod brojem 30.397/1911. U ugovoru je detaljno precizirana svaka stavka cjelokupnoga sustava – od vodova i stupova do dinamostroja i uklopnica. Prema ugovoru se sve radnje moraju završiti 6 mjeseci nakon što ZV potvrdi ugovor, no „predpostavljajući, da je zgrada centrale 10 tjedana prije izminuća dobavnog roka sasama dogotovljena i suha.“ Ako se poduzetnik ne bi pridržavao roka ustanovljenoga u ugovoru, morao je za svaki tjedan zakašnjenja platiti u korist grada penale u iznosu od 250 kruna što se odbijalo od konačnih potraživanja. Grad se ugovorom obvezao platiti poduzetniku 40 % svote 8 dana nakon stavljanja sustava u promet, 50 % svote 3 mjeseca kasnije uz pretpostavku besprijekornoga funkcioniranja, a 10 % ima pravo zadržati kao jamčevinu za sigurnost obveza poduzetnika dvije godine.⁴³ Do promjene u ugovoru došlo je u još jednom navratu. Zbog neplaniranih troškova, poput zamjene drvenih stupova onima betonskima i sl., budžet se probio za gotovo 18 000 kruna. Budući da je ovaj trošak nastao u suglasnosti s zaključcima GZP-a, isti je odobrio isplatu takvih, uvećanih potraživanja.⁴⁴

Osim samog sustava javne rasvjete trebalo je izgraditi i zgradu centrale te stan upravitelja. Zbog toga GPP objavljuje „jeftimbeni oglas“⁴⁵ u veljači 1911. Njime se raspisuje natječaj za izgradnju zgrade električne centrale, zgradu upravitelja, gradnju bunara, cisterne za ulje, temelja strojeva te pristupne ceste s nogostupom i ogradom. Proračun za izgradnju zgrade centrale i stana ravnatelja izradio je Bela Oppenheim, gradski građevni izvijestitelj. Za ovu svrhu osigurana je svota od nešto više od 57 tisuća kruna. Pritom su troškovi izgradnje zgrade električne centrale iznosili 36 tisuća kruna, a ostatak od 21 tisuću kruna trebao se potrošiti za izgradnju stana upravitelja.⁴⁶ Oglas je, osim Narodnim novinama, upućen i pojedinim građevinskim poduzetnicima: B. Cettolu, J. Dubskom, Sonnenberg, Eisenbart & Batušić te A. i E. Ehrlichu.⁴⁷ Na natječaj je stiglo 8 zatvorenih i zapečaćenih ponuda, a natječaj je dobila tvrtka Jos. Dubsky&Co. iz Zagreba koja je ponudila izvedbe obiju zgrada za 57 575 kruna uz popust od 12,1 %. Iako su na natječaj ponude slali i „domaći“ poduzetnici, poput Đure

41 Gradske lampe, *Banovac*, br. 5 (god. 21), Petrinja 1. veljače 1908., str. 2

42 Upisivanje dionica za elekt. Rasvjetu, *Banovac*, br.19 (god. 23), 7. svibnja 1910, str. 1

43 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

44 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

45 Jeftimbeni oglas je stara riječ za natječaj

46 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

47 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

Štromara iz Petrinje ili Petra Colussija iz Siska, prepreka, koja se kasnije pokazala nepremostivom, bila je nedovoljno iskustvo u građenju zgrada od armiranoga betona.⁴⁸ GZP je na sjednici 4. ožujka 1911. odobrio natječaj i izbor tvrtke, uz uvjet da se zgrada Munjare dovrši do 15. lipnja, a ostali objekti do 1. rujna 1911. Pritom su propisani posebni građevinski uvjeti koji su se morali poštovati tijekom izgradnje, a u kojima se vidi koliko je tadašnja gradska uprava razmišljala, ne samo o kvaliteti izgradnje, već i o poticanju lokalnoga gospodarstva tijekom javnih investicija. To je najbolje vidljivo u članku 3. u kojem se navodi da:

1. „sav građevni materijal, opeka, crijep žljebnjaci, moraju biti najbolje vrste iz Siska. Portland cement mora biti najbolje vrste iz Beočina ili Zagreba.“
2. „šljunak za betonske radnje ima se dobiti iz potoka Petrinjčice ili iz Kupe...”
3. „za fasade ima se upotrebiti samoborski pijesak.“

Još je bolje vidljiv ovakav stav u članku 5. u kojem se navodi da je poduzetnik dužan za radnje koje ne izvodi sam upotrijebiti domaće radnike i obrtnike⁴⁹. Ugovor se u još jednom navratu preispitivao. Naime, zbog dosta velikoga prekoračenja budžeta od gotovo 17 000 kuna došlo je do trzavica između Grada i tvrtke Jos. Dubsky&Co. Primjerice, poduzetnik je morao graditi temelje za dizelske motore koji nacrtom nisu bili predviđeni, produžavati armirane stupove i željeznu ogradu oko kompleksa itd. Nakon što je tehnički izjavitelj Kraljevske županijske oblasti Đuro Henčel pregledao zgradu, odlučeno je da su troškovi tvrtke razumni i opravdani te se prekoračena suma isplatila tvrtci Jos. Dubsky&Co⁵⁰.

Izgradnja pogona i zgrade

Sustav javne električne rasvjete bio je dosta kompleksan. To se najbolje vidi u ugovoru i statutu u kojem se precizira svaka, pa i najmanja stavka. U članku III. Statuta, koji govori o sustavu struje, navodi se da se za rad koristi istosmjerna struja s napetošću od 2×110 volta.⁵¹ Najkompleksniji dio sustava bio je sam pogon. Uređaj se sastojao od dvaju dizelskih motora po 80 KS. Budući da je za vrijeme najvećega opterećenja (početkom prosinca u 20 sati) potrošnja bila oko 80,5 kW, a kapacitet postrojenja 80,8 kW, isti se smatrao dostatnim.⁵² Prema tadašnjoj studiji isplativosti dohodci su trebali pokrivati izdatke. Štoviše, očekivala se i manja dobit od oko 2000 kuna. U svakom slučaju, Munjara je trebala biti rentabilna⁵³.

Nadalje, osim pogona, sustav se također sastojao od 40 komada željeznih, tzv. Mannesmann stupova, 10 lukova (Bogenlampen) i 190 komada tzv. Hanaman

48 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

49 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

50 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

51 HR-DASK-3, GPP, kut.1, Statut za Upravu Gradske munjare u Petrinji, str. 6

52 HR-DASK-3, GPP, kut.1, Statut za Upravu Gradske munjare u Petrinji, str. 20

53 HR-HDA-79 ZV-KTO, kut. 72, br. 2 (dosje munjare u Petrinji)

žarulja (Glühlampen) od 50 normalnih svijeća⁵⁴. Zanimljivo je da je broj spomenutih Mannesmann stupova trebao biti manji, no nakon što su se građani Banske ulice pobunili zbog načina postavljanja stupova o čemu je odlučivao izvođač radova, došlo je do preispitivanja odluke te su GZP i gradonačelnik Dragutin pl. Simončić odobrili postavljanje stupova na objema stranama ulice.⁵⁵ Trošak uvođenja električne energije u privatne kuće snosili su sami građani. U samoj izvedbi bilo je dosta problema. Rok za izgradnju je prekoračen, najprije zbog žalbe B. Cettola na odabir izvođača, a nakon toga zbog navodnih manjkavosti u radu domaćih obrtnika, primjerice stolara M. Krizmana iz Petrinje, kako navodi tvrtka Jos. Dubsky&Co. No, u odgovoru Bela Oppenheim, koji priznaje djelomičnu krivicu domaćih izvođača, ukazuje i na činjenicu da se radnje koje sam izvođač izvodi ne završavaju na vrijeme. Ispravci nepravilnosti vrše se još nekoliko godina, vjerojatno sve do 1915.⁵⁶

Nakon što je zgrada prema spomenutom nacrtu završena, tvrtka Križik započela je s izgradnjom pogona. Pogon je pušten u rad 8. listopada 1911. Zbog određenih nedostataka izvori puštanje u pogon nazivaju provizornim, no Munjara je nastavila s radom pri čemu su se nedostaci rješavali u hodu. I Banovac u broju 41 iz 1911. slavedobitno javlja da je Petrinja osvijetljena električnim svjetlom. Pritom se napominje „da je rasvjeta lijepa, a žarulje su razmještene, s malo iznimaka, posve dobro.“⁵⁷

Upravljanje i rad

Iako je Munjara u rad puštena u listopadu 1911., doduše samo provizorno, tek se 30. kolovoza 1912. od strane GZP-a odobrava „statut“ Munjare. Statutom su se uredili opći principi o uređenju uprave, izvođenje munjovoda i sastav struje, način izvedbe uređaja itd. Centrala se vodila pod imenom Gradska munjara u Petrinji. Uprava Gradske munjare sastojala se od pet članova i gradonačelnika kao predsjednika. Završni računi davani su na odobrenje Nadzornom odboru koji se sastojao od triju članova koji su također bili birani iz redova GZP-a. Sjednice Upravnoga odbora održavale su se jednom mjesečno, ali i prema potrebi, a zaključci su se donosili natpolovičnom većinom. Munjarom je, uz pomoćne radnike (pretežno strojari), upravljao voditelj Munjare, odnosno poslovođa. Prvi poslovođa bio je Anton Gregl koji je prije dolaska na ovo radno mjesto bio poslovođa u tvrtci Križik i sudjelovao u samoj izgradnji.⁵⁸ Odmah nakon puštanja u rad u Banovcu se navodi da je grad Petrinju počela osvjetljivati električna rasvjeta koja je „dobra i lijepa“, a ista će se ubrzo uvesti i u privatne kuće i poslovnice.⁵⁹ U daljnjim brojevima navodi se da „elektrika funkcionira bez prigovora.“⁶⁰ Kroz vrijeme se rad Munjare ustalio te je sve veći broj građana počeo koristiti benefite električne

54 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71; 5. 3. 1910.

55 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71, br. 2590/1911

56 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71, 2407/1915

57 Električna rasvjeta u Petrinji, *Banovac*, br. 41 (god. 24), Petrinja 7. listopada 1911., str. 2

58 HR-DASK-3, GPP, kut.1, Statut za Upravu Gradske munjare u Petrinji, str. 3, 4.

59 Električna rasvjeta u Petrinji, *Banovac*, br. 41 (god. 24), Petrinja, 7. listopada 1911., str.3

60 Gradske investicije, *Banovac*, br. 5 (god. 25), Petrinja, 2. svibnja 1914., str. 1

centrale. Primjerice, od otvorenja Munjare u listopadu 1911. do ožujka 1915. „izvedeno je 2626 rasvjetnih mjesta s 5182 žarulje.“ Što se tiče „konzumenata“, odnosno korisnika brojila javne rasvjete, bilo je priključeno 210 osoba, paušaliraca je bilo 43, u gradskim zgradama bilo je dodatnih 7 priključaka.⁶¹ U Munjari je obično bilo stalno zaposleno nekoliko osoba, obično poslovođa, strojar, uljar, monter i nekoliko naučnika. Tijekom rada Munjare, najizazovnija vremena bila su ona ratna. Nažalost, relativno brzo nakon otvaranja Munjare izbio je Prvi svjetski rat koji je utjecao na sve pore života, pa i na rad Munjare, iako Petrinja tijekom rata nije bila izložena izravnim vojnim djelovanjima i stradavanjima. No problem je bila opća poremećenost opskrbnih lanaca, a u kontekstu rada Munjare najveći je problem bio s opskrbom gorivom. Premda su građani upozoravani da se trebaju ponašati štedljivo jer je bilo vrlo teško garantirati bilo kakvu sigurnu opskrbu,⁶² oni su često bili i nesvjesni vremena u kojem su živjeli te su upućivali prigovore upravi Munjare ili Gradskom poglavarstvu zbog rada iste. Primjerice, u jednom periodu Munjara nije radila između 8 i 11 sati na što su se žalili vjernici koji su u to vrijeme pohađali misne svečanosti. Relativno česti problemi koji su se javljali bili su i oni uzrokovani prekidom opskrbe zbog kvarova na dalekovodu (žicovodu) ili u samom pogonu iz različitih razloga, a koji zbog mobilizacije ljudstva nisu mogli biti uklonjeni u određeno vrijeme.⁶³ Primjerice, u Banovcu je 1917., nakon što je tisak oslobođen stroge cenzure, objavljena vijest o pogibiji Ivana Matanovića, strojara električne centrale, koji je poginuo na Crnom vrhu u Srbiji tri godine ranije.⁶⁴ Nakon rata su se stvari normalizirale, no zbog povećanja broja stanovnika, ali i povećanja životnog standarda, zaključeno je da bi se Gradska munjara trebala proširiti. U realizaciju proširenja krenulo se 1931. godine u vrijeme dok je upravitelj bio Bogomir Stojanić, zamjenik upravitelja Bonifacije Srnak, a glavni mašinst Ivan Filjak.⁶⁵ Proširenje se odnosilo na kupnju i instaliranje novog motora unutar iste zgrade. Pristiglo je 5 ponuda, i to od tvrtke AEG Union iz Zagreba, Slavka Bezendorfera iz Zagreba, tvrtke Elin, tvrtke BBC d. d. iz Zagreba i tvrtke Jugoslavensko Siemens d. d. koja je na kraju i izabrana za nabavku i instaliranje navedenoga motora. Proširenje i modernizacija pogona Munjare produžili su joj radni vijek za petnaestak godina, no nakon završetka Drugoga svjetskog rata postalo je jasno da je Munjara jednostavno premalen pogon za zadovoljavanje potreba grada. Broj korisnika je s broja od 260 koliko ih je bilo 1915. skočio na 912 neposredno prije početka Drugoga svjetskog rata 1941.⁶⁶ U tom je trenutku Munjara imala 2 dizelska motora od 80 KS, 1 dizelski motor od 33 KS te saugasmotor od 105 KS. Glavni motor, tzv. saugasmotor, radio je otprilike 24 dana u mjesecu dok je ostatak vremena korišten za popravke i čišćenje stroja. Dizelski motori uključivali su se kada je to bilo potrebno, odnosno kada je potreba za električnom energijom bila

61 Poslovanje gradske munjare, *Banovac*, br. 13 (god. 26), Petrinja, 27. ožujka 1915., str. 1

62 Električna i građanstvo, *Banovac*, br. 10 (god. 26), Petrinja, 6. ožujka 1915., str. 2

63 Petrinjski specijaliteti, *Banovac*, br. 2 (god. 28), Petrinja, 6. siječnja 1917., str. 2

64 KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Nada, *Petrinjeci i briga za istarsku djecu za vrijeme Prvog svjetskog rata*, Petrinjski zbornik (1998): str. 79.

65 HR-DASK-3., GPP, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara, kut. 70, 71

66 HR-DASK-3, GPP, knj. 169, „Glavna knjiga potroška struje po domaćinstvima“.

povećana,⁶⁷ no Munjara je jednostavna postala premalena i neisplativa što je dovelo do razmišljanja o definitivnom prestanku rada. Osim veličine i neisplativosti problem je bio i taj što je Munjara koristila istosmjernu struju koja je u odnosu na izmjeničnu bila daleko inferiornija, pogotovo u smislu prijenosa energije. Definitivan prestanak rada nakon 37 godina dogodio se u listopadu 1948. pod upraviteljem A. Školnekovićem i poslovođom Ivanom Sedlačekom.⁶⁸

Munjara poslije Munjare

Iako je Munjara kao električna centrala prestala s radom 1948., ona je ostala sastavni dio života svakog Petrinjca zbog svoga položaja. Naime, sama zgrada nalazila se na početku nasipa, odnosno na početku Šetališta Kajetana Knežića, i kao takva bila je predmet nebrojenih razgovora građana koji su svakodnevno prolazili kraj nje. Tijekom godina bilo je više prijedloga što s njome učiniti. Primjerice, akademski kipar Lovro Findrik, najpoznatiji po svom kiparskom uratku „Čovjek i bik“ koji se nalazi ispred upravne zgrade tvornice „Gavrilović“ u Petrinji, nudio je svoj cjelokupni opus ako se Munjara pretvori u galeriju pod njegovim imenom. No, bilo kakva realizacija izostala je. U međuvremenu je zgrada sve više propadala, iako je zajedno s pripadajućim objektom (stambenom uglovnicom) od strane Ministarstva kulture proglašena i nepokretnim kulturnim dobrom. Problem su bili i imovinski odnosi koji su napokon riješeni 2015. godine kada je Grad kupio zgradu od HEP-a.⁶⁹ Odlučeno je da će se zgrada renovirati te će se u istu smjestiti Multimedijски centar u sklopu projekta „Grad na Kupi“. Proveden je i natječaj za postav centra koji je povjeren tvrtki „Otvorena arhitektura“. Započete radove omeo je potres koji je pogodio Petrinju 29. prosinca 2020. Nažalost, zbog oštećenja je zgrada proglašena neupotrebljivom i statički opasnom te je ubrzo nakon potresa uklonjena. No ubrzo nakon izrade konzervatorsko-restauratorskog elaborata počela je njezina obnova koju je izvodila tvrtka MIPCRO iz Ivanca. Sama je zgrada završena 2024. i određeno je da će postati muzejsko-multimedijски prostor.

Zaključak

Modernizacijski procesi s početka 20. st. bili su neobično važni za hrvatsko društvo, ne samo zbog izgradnje infrastrukture koja je olakšavala život svakom pojedincu, nego i zbog promjene načina razmišljanja koji je uključivao promatranje javnoga dobra kao zajedničkoga dobra svakoga građanina o čemu se treba skrbiti. Posljedice ovakvoga razmišljanja su osnivanja udruženja kojima je cilj uljepšavanje grada i njegov razvitak. Zbog toga se i na najavljene infrastrukturne projekte u Petrinji počelo gledati s pozitivnoga stajališta, a ne kao na nešto nepotrebno i otežavajuće za svakodnevni život. Iako su neki pojedinci, pa i kolumnisti Banovca, upozoravali da su vodovod i

67 HR-DASK-27, NOGO, kut. 4

68 HR-DASK-27, NOGO, kut. 4

69 <https://sisakportal.hr/zupanja/munjara-se-pretvara-u-muzej/>, preuzeto 15. 2. 2023.

kanalizacija potrebniji od električne centrale, mnoštvo je razloga opravdavalo izgradnju električne centrale. Najvažnija je svakako ta što je izgradnja ovoga sustava omogućila daljnji gospodarski razvitak. Naime, mali i srednji poduzetnici, odnosno obrtnici, tim su činom na raspolaganje dobili relativno jeftinu energiju koja im je omogućavala poslovnu konkurentnost. Izgradnjom sustava utjecalo se i na fizionomiju grada. Naime, infrastrukturni projekti poput ovoga, ali i regulacija Petrinjčice te izgradnja vodovoda i kanalizacije, učinili su da Petrinja dobije konture koje i danas prepoznajemo. Petrinja se ovim projektima izdignula iz okruženja i uz Sisak, koji je ostao dominantan faktor razvoja, postala gospodarski i društveni predvodnik na ovome području.

Summary

Modernisation Processes on the Turn of the Century – Electrification of Petrinja

UDK: 628.971.6(497.5Petrinja):621.311(497.5Petrinja)

The paper presents and analyzes the process of building and developing a public lighting system in the town of Petrinja. The aim is to show the importance and significance of infrastructure projects such as this for the development of entire cities. In addition, this type of paper is intended to emphasize the importance of researching economic issues in order to obtain an overall picture of society at the turn of the century. Petrinja was one of the first cities to introduce a public lighting system in the continental Croatia, which was the first step for further economic development. Before the opening, there were many discussions about the type of energy that should be used, which operators and construction companies would receive the concession rights, etc. The power plant and grid were finally built in 1911 by the Zagreb company Dubsky&Co and the company Křížik from Prague. The power plant was closed in 1948.

Keywords: electric power plant, industrialization, modernization, street lighting

Arhivsko gradivo:

Državni arhiv u Sisku

HR-DASK-SACPE-3. Gradsko poglavarstvo Petrinja (GPP)

HR-DASK-SACPE-27. Narodni odbor gradske općine Petrinja (NOGO Petrinja)

Hrvatski državni arhiv

HR-HDA-79. Zemaljska vlada – Odjel za unutarnje poslove. Kulturno tehnički odsjek (UOZV KTO).

Bibliografija:

ČAKŠIRAN, Vlatko. 2007. *100 godina Elektre Sisak*. Aura. Sisak.

ČAKŠIRAN, Vlatko. *Gradska munjara kao dio industrijske baštine grada Siska*. *Informatica museologica* 38 (2007.). 55-61.

GOLEC, Ivica. 1993. *Povijest grada Petrinje*. MH Petrinja. Zagreb.

KLAIĆ, Bratoljub. 1984. *Rječnik stranih riječi*. Matica hrvatska. Zagreb.

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Nada. *Petrinjci i briga za istarsku djecu za vrijeme Prvog svjetskog rata*. *Petrinjski zbornik*. 1 (1998). 75-90.

LIPOVAC, Nenad. 2010. *Petrinja – prostorno-povijesni razvoj grada očit na starijima, grafici, planovima i karata*. Sveučilište u Zagrebu Arhitektonski fakultet – MH Petrinja. Zagreb.

MARKOVIĆ, Boris. *S BEP-om započinje široka planska elektrifikacija*. *HEP vjesnik*. 143 (2002). Str. 9.

MOSER, Josip. 2003. *Pregled razvoja elektroprivredne djelatnosti u Hrvatskoj 1875. – 2000*. Kigen. Zagreb.

Internetski izvori:

www.dnc.nsk.hr

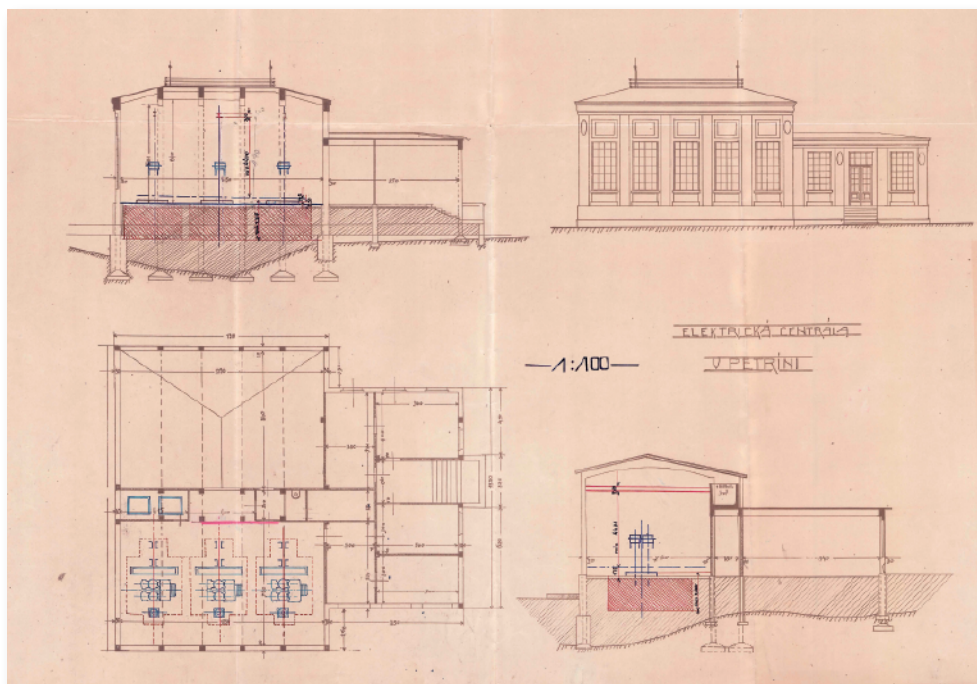
www.hep.hr

www.hrcak.srce.hr

www.sisakportal.hr

Tisak:

Banovac (Petrinja), 1903. – 1919.

HR-DASK-3. Gradsko poglavarstvo Petrinja, 7.5. Elektroprivreda, dosje Gradska munjara. Tlocrt i pročelje električne centrale.

<https://mipcro.hr/referentna-lista/gradska-munjara-petrinja-110/>, preuzeto 2. 8. 2024. Fotografija novoobnovljene zgrade električne centrale u Petrinji.

PRILOZI ZA POLITIČKU POVIJEST GRADA SISKA U KRALJEVINI SRBA, HRVATA I SLOVENACA/ JUGOSLAVIJI 1918. – 1941.

Izvorni znanstveni rad

Prilog na temelju izvora iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu prikazuje događaje iz političke povijesti grada Siska u razdoblju postojanja prve jugoslavenske države od 1918. do 1941. godine. Navedeni izvori, koji su nastali djelovanjem različitih tijela tadašnjih vlasti, govore o političkim strankama, političarima i političkim događajima u Sisku u navedenom razdoblju.

Ključne riječi: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevina Jugoslavija, Sisak, Hrvatska seljačka stranka, Hrvatska federalistička seljačka stranka, Samostalna demokratska stranka

Uvod

Glavni je cilj ovoga priloga predstaviti arhivsko gradivo koje se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, a koje se odnosi na političke događaje u gradu Sisku u razdoblju prve jugoslavenske države od 1918. do 1941. godine. Za cjelovitiji prikaz navedenih događaja bilo bi potrebno koristiti i druge izvore, kako arhivske, tako i tisak iz navedenoga razdoblja koji je u ovom prilogu korišten vrlo skromno. Također treba upozoriti da određene važne teme, primjerice pitanje djelovanja Gradskoga zastupstva Siska u navedenom razdoblju, u ovom prilogu nisu obrađene.

Bitan izvor za ovaj prilog su izvještaji sisačke policije. Ta ustanova je kroz promatrano razdoblje mijenjala naziv („Predstojništvo kraljevskog redarstvenog povjereništva za grad Sisak“, kasnije „Predstojništvo gradske policije u Sisku“). U prilogu će se za navedenu ustanovu koristiti pojmovi „sisačka policija“ ili „policija u Sisku“.

Kao osnovni uvod u ovaj prilog može se navesti da je grad Sisak u razdoblju od 1918. do 1941. bio značajno industrijsko, obrtničko-trgovačko i prometno središte.

Prema popisu stanovništva iz 1921. godine Sisak je imao 8806 stanovnika, a prema popisu iz 1931. godine imao je 10 915 stanovnika. Većina stanovnika bili su Hrvati.¹

Parlamentarno razdoblje, 1918. – 1929.

Širi politički okvir događaja u promatranom razdoblju dobro je poznat. Krajem 1918. nastala je nova jugoslavenska država, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. U toj državi dokinuta su obilježja hrvatske državnosti i autonomije koja su postojala za vrijeme prethodne, Austro-Ugarske Monarhije.

Prevlast u novoj državi imala je Srbija, odnosno srpski narod, a srpska kraljevska kuća Karađorđevića nastavila je vladati i u jugoslavenskoj državi. Zato će važnu ulogu u političkom životu imati Narodna radikalna stranka (NRS), važna stranka u političkom životu dotadašnje Kraljevine Srbije. Osim toga, ubrzo nakon osnivanja jugoslavenske države osnovana je i nova Demokratska stranka (DS). Jedan od njezinih važnih predstavnika bio je Svetozar Pribićević koji je za vrijeme Austro-Ugarske bio istaknuti srpski političar u Banskoj Hrvatskoj. Demokrati, koji su se zalagali za integralno jugoslavenstvo, uživat će znatnu potporu među Srbima u hrvatskim krajevima.

Ubrzo će ključna hrvatska oporba vlastima u Beogradu postati Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS) na čelu sa Stjepanom Radićem. Ta stranka će, kako bi pokazala nezadovoljstvo monarhističkim uređenjem jugoslavenske države, promijeniti ime u Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS).

Hrvatsko nezadovoljstvo stanjem u novoj državi iskazalo se u rujnu 1920., upravo u okolici Siska. Tada je u Moslavini, Turopolju i Posavini došlo do pobune hrvatskih seljaka. Vlasti su namjeravale provesti popis stoke potrebne za vojne potrebe, pri čemu je stoka trebala biti žigosana. Budući da se žigosanje u hrvatskim krajevima prethodno nije provodilo, to je seljake potaknulo na otpor vlastima. Vođe otpora bili su predstavnici HRSS-a, iako Radić osobno nije podržavao nasilne metode političke borbe.²

Nekoliko mjeseci kasnije, krajem studenoga 1920., održani su izbori za Ustavotvornu skupštinu. U gradu Sisku tada je bilo 1806 birača od kojih je 1219 izašlo na izbore. Hrvatska zajednica (HZ) dobila je 308 glasova, a Radićeva stranka 124 glasa. Demokratska stranka dobila je 239 glasova. Dosta glasova dobile su i lijevo orijentirane stranke – socijalisti su dobili 347, a komunisti 165 glasova. Ostale stranke dobile su puno manje glasova. Nasuprot ovakvim rezultatima u gradu Sisku Radićeva stranka je u kotaru Sisak ostvarila uvjerljivu pobjedu.³

Predstavnici vlasti u Sisku su se i tijekom 1921. prisjećali pobune iz rujna prethodne godine. Komandir žandarmerijskog voda u Sisku je početkom te godine izvijestio pretpostavljene o navodnom zajedničkom protudržavnom radu komunista i radićevaca.

1 Opširnije o društvenom i gospodarskom stanju u Sisku u navedenom razdoblju vidi: KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Industrijski razvoj Siska u međuratnom razdoblju*, str. 17-54.; KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira, *Društveno-ekonomski razvoj Siska 1919-1941. godine*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 27 (1994): str. 271-288.

2 BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, (Zagreb: Globus, 1988.), str. 235-246.

3 MATKOVIĆ, Hrvoje, *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području između dva rata*, Časopis za suvremenu povijest, 28, br. 1-2 (1996): str. 5-9.

U Sisku se pojavio komunistički letak koji je pozivao radnike i seljake da revolucijom uklone buržoaziju s vlasti. Istovremeno je HRSS pozivao narod da ne plaća porez i da se ne odaziva na službu u vojsci odnosno radićevci su u „dušu naroda“ usadili vjeru da će se trenutno stanje promijeniti. Zato narod nema poštovanja prema vlastima, a mnogi regruti ne odazivaju se pozivima u vojsku. Uzrok ovakvom stanju bila je i blizina Trebarjeva, rodnoga mjesta Stjepana Radića, u kojem živi njegova rodbina koja propagira njegove ideje.⁴

Za razliku od žandarmerije upravne vlasti pokazivale su manje zabrinutosti. Tako je Predstojništvo kraljevske kotarske oblasti u Sisku u ožujku 1921. ocijenilo da je stanje na njezinu području mirno. Istina, stanovništvo koje uglavnom podržava HRSS „vazda“ očekuje da će, kako je Radić i obećao, doći do stvaranja „Hrvatske Seljačke Republike“. Ipak se i u vezi s ovime primjećuje „neka rezignacija“. Također je ocijenjeno da bi trebalo provesti sudsko-kaznene rasprave protiv sudionika „prošlogodišnje rujanske bune“, kako bi oni bili kažnjeni, nakon čega će se većina stanovništva uzdržati od protudržavnoga djelovanja.⁵

Na novim parlamentarnim izborima, održanima u ožujku 1923. godine, bilo je vidljivo značajno jačanje Radićeve stranke koja je u gradu Sisku osvojila 947 glasova. Demokrati su dobili 340 glasova. U međuvremenu su vlasti zabranile djelovanje komunističke stranke, ali su lijevo orijentirane stranke, odnosno liste u Sisku, dobile 172 glasa. Ostale stranke dobile su puno manje glasova.⁶

Tijekom 1924. godine došlo je do raskola u Demokratskoj stranci, te je Svetozar Pribićević osnovao Samostalnu demokratsku stranku (SDS) koja je formirala vladu s Narodnom radikalnom strankom. Krajem iste godine, odnosno početkom 1925., Vlada je poduzela mjere protiv HRSS-a, optužujući tu stranku za protudržavnu djelatnost, a Stjepan Radić je uhićen.

Nedugo kasnije, početkom veljače 1925., trebali su biti održani novi parlamentarni izbori. Pritom su vlasti otežavale djelovanje HRSS-a, te je početkom veljače pritvoren Benjamin Šuperina, vođa te stranke u Sisku.⁷ Unatoč pritiscima vlasti rezultati HRSS-a na izborima bili su izuzetno dobri. Tako je Radićeva stranka u Sisku osvojila 1085 glasova, SDS je dobio 217 glasova, dok su sve ostale stranke, odnosno liste, dobile manje od 100 glasova. Kao i tijekom prethodnih izbora rezultati HRSS-a bili su još povoljniji u srezu Sisak.⁸

Nakon ovih izbora došlo je do krupnog političkog obrata. Radić, koji je bio u zatvoru, stupio je u vezu s Nikolom Pašićem, vođom Narodne radikalne stranke. HRSS je napustio svoj republikanski program promijenivši ime u HSS, te je priznao ustavno uređenje države na čelu s dinastijom Karađorđevića. Zatim je u srpnju 1925. sklopljen

4 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 343, Kraljevska hrvatsko-slavonska zemaljska vlada, Povjereništvo za unutarnje poslove, Broj: 8359/1921.

5 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 13, Veliki župan županije zagrebačke, Broj: 378/1921.

6 *Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine SHS održanih 18 marta 1923.*, (Beograd: Narodna skupština Kraljevine SHS, 1924.), str. 97.

7 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 154, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pr. Broj: 576/1925.

8 MATKOVIĆ, *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području*, str. 13-14.

sporazum između radićevaca i radikala, te je formirana nova vlada koju su činili predstavnici ovih dviju stranaka.

U međuvremenu je u Sisku došlo do incidenata u kojima su sudjelovali članovi Organizacije jugoslavenskih nacionalista (Orjuna). Ova organizacija, osnovana 1921. godine, bila je bliska Demokratskoj stranci, a kasnije SDS-u.⁹

Nakon što je sredinom 1925. Benjamin Šuperina u jednom letku oštro napao Pribićevića i SDS, proglasivši ih „smradnim talogom ljudskoga društva“, na ovo su odgovorili članovi Orjune koji su pred Šuperininim stanom iz vatrenog oružja ispalili nekoliko hitaca u zrak.¹⁰ Do novih nereda u kojima su sudjelovali orjunaši došlo je nedugo nakon što su HSS i radikali sklopili sporazum i formirali novu vladu. U noći s 25. na 26. srpnja 1925. oko 50 članova Orjune, koje je vodio Zvonko Dulčić, stiglo je iz Siska u Caprag gdje su se sukobili s mjesnim stanovništvom odnosno pristašama HSS-a. Pristaše HSS-a klicale su kralju Aleksandru i novoj vladi odnosno Pašiću i Radiću, nakon čega je izbio sukob „kamenjem, noževima i pucanjem iz samokresa“. Žandarmerijska patrola prekinula je sukob u kojem je bilo petero ranjenih. Većina ranjenih bili su HSS-ovci. Sisačka policija je istragom utvrdila da su za sukob odgovorni orjunaši. Dulčić i još trojica orjunaša su, kao glavni krivci, pritvoreni. Zbog sudjelovanja u ovom sukobu kažnjen je i veći broj drugih osoba.¹¹

Suradnja HSS-a s radikalima potrajala je do početka 1927. godine kada je Radićeva stranka ponovno prešla u opoziciju. U tom su razdoblju održani novi parlamentarni izbori. Rezultati tih izbora u gradu Sisku bili su znatno drukčiji nego na prethodnim izborima. Tako je SDS pojedinačno dobio najviše glasova, čak 750. Hrvatski blok osvojio je 492 glasa. Hrvatski blok bio je koalicija Hrvatske federalističke seljačke stranke (HFSS) i Hrvatske stranke prava (HSP), a mogao je računati na glasove onih Hrvata koji su bili razočarani Radićevim kompromisom s Beogradom odnosno njegovim ulaskom u vladu. HSS je dobio 439 glasova, a sve ostale stranke odnosno liste, dobile su puno manji broj glasova. Ipak je, kao i na prethodnim izborima, HSS u kotaru Sisak ponovno dobio najviše glasova.¹²

Svetozar Pribićević, istaknuti političar Demokratske stranke, kasnije vođa SDS-a, zalagao se za unitarnu jugoslavensku državu i oštro se suprotstavljao Radićevu republikanstvu i „separatizmu“. Ipak je i Pribićević postupno mijenjao svoju politiku, te je 1927. uspostavio suradnju s Radićem. HSS i SDS su se udružili u Seljačko-demokratsku koaliciju (SDK). Kasnije će Pribićević u potpunosti odbaciti politiku integralnog jugoslavenstva te će se zalagati za preuređenje jugoslavenske države u federaciju.

Nestabilnost političkog života u jugoslavenskoj državi snažno je iskazana 20. lipnja 1928. kada je jedan zastupnik Narodne radikalne stranke u Narodnoj skupštini u

9 MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1972.), str. 127-135.

10 HR-HDA-1354, Grupa VII, inv. br. 857, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 3063/1925.

11 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 973, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pr. Broj: 4137/1925.

12 MATKOVIĆ, *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području*, str. 14-17.

Beogradu pucao na zastupnike HSS-a, te je dvojicu ubio, a trojicu ranio. Među ranjenima je bio i Stjepan Radić koji je umro 8. kolovoza 1928. u Zagrebu.

Kraljevsko redarstveno povjereništvo u Sisku će 10. kolovoza 1928. izvijestiti vlasti u Zagrebu da se vijest o Radićevoj smrti tijekom 9. kolovoza proširila Siskom „munjevitom brzinom“. Toga jutra oglasila su se zvona župne crkve, a po cijelom gradu bile su istaknute crne zastave i trobojnice s crnim florom. Crne zastave istaknute su i na svim gradskim i državnim ustanovama. Sišćani su se okupljali u manjim grupama i u „najvećem miru“ komentirali Radićevu smrt. Cijelo prijepodne 9. kolovoza vijećali su predstavnici HSS-a, SDS-a i HFSS-a, te je zaključeno da se povodom smrti Radića objavi proglas građanstvu Siska i stanovnicima okolice, kao i da se održi komemorativna sjednica Gradskog zastupstva i komemoracija u kinu „Urania“. Taj proglas bio je sastavljen u pomirljivu tonu, a građanstvo je pozvano da u što većem broju prisustvuje Radićevoj sprovodu u Zagrebu.¹³

Sjednica Gradskog zastupstva održana je 10. kolovoza u 18 sati pod predsjedanjem podnačelnika dr. Ive Stipčića koji je održao govor u spomen Radiću. Tom prilikom zaključeno je da Gradsko zastupstvo korporativno sudjeluje na sprovodu u Zagrebu gdje je na Radićev odar trebalo položiti vijenac grada Sisak. Također je, u znak žalosti, u Sisku na dva tjedna trebalo obustaviti sve zabave i priredbe. Odmah zatim se u 19 sati kod željezničkog kolodvora formirala žalobna povorka koja je stigla do kina „Urania“. U dvorani kina okupilo se oko 1500 ljudi, a govore su održali željeznički strojovođa Pavle Zečić, kao predstavnik HSS-a, javni bilježnik i odvjetnik dr. Ljudevit Auer, kao predstavnik SDS-a, te odvjetnik dr. Joso Piškulić, kao predstavnik HFSS-a. Na kraju se okupljenima ponovno obratio Zečić koji je prisutne pozvao na „disciplinu i mir“ dodajući da je na „braći Srbima da mostove koje su porušili ponovno sagrađe“, nakon čega su se okupljeni razišli.¹⁴

Od proklamacije kralja Aleksandra 6. siječnja 1929. do skupštinskih izbora 5. svibnja 1935.

Kralj Aleksandar Karađorđević je izlaz iz političke krize, koja se jasno iskazala atentatom u Narodnoj skupštini, našao u ukidanju parlamentarnoga sistema. U svojoj proklamaciji od 6. siječnja 1929. kralj Aleksandar objasnio je da između njega i naroda više ne smije biti posrednika. Budući da je politički život sve više dobivao „negativno obilježje“ na štetu naroda i države, kralj je ukinuo Ustav, a skupština izabrana krajem 1927. raspuštena je. Kralj Aleksandar imenovao je novu vladu čiji je predsjednik bio general Petar Živković.¹⁵

Tijekom siječnja 1929. određeno je da se raspuste političke stranke koje imaju vjersko i plemensko obilježje. U listopadu iste godine Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca preimenovana je u Kraljevinu Jugoslaviju. Uvedena je i nova upravna podjela države na

13 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 226, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 4859/1928.

14 *Isto.*

15 Novi režim i nova vlada, *Hrvatske novine*, br. 2, Sisak, 12. siječnja 1929., str. 1.

banovine čime je Sisak ušao u sastav Savske banovine. Ideja režima, koji je uveo kralj, bila je jačati državno i narodno jedinstvo odnosno jugoslavenstvo, nasuprot prethodnim „plemenskim“ podjelama. Također je donesen i niz zakona koji su trebali osnažiti državnu vlast i omogućiti efikasnu represiju protiv protivnika režima.¹⁶

U skladu s naređenjima nadređenih vlasti Kraljevsko redarstveno povjereništvo za grad Sisak je 21. siječnja 1929. raspustilo i zabranilo politička udruženja i partije koje su imale vjersko i plemensko obilježje. Odluke o raspuštanju i zabrani rada uručene su gradskom oficijalu Stanislavu Markoviću, tajniku Kotarske organizacije HSS-a Sisak, gostioničaru Ivanu Chiabudiniju, predsjedniku Mjesne organizacije HSS-a Sisak-Nov, željezničkom namješteniku Pavlu Zečiću, predsjedniku Mjesne organizacije HSS-a Sisak-Stari, odvjetniku dr. Josi Piškuliću, tajniku Kotarske organizacije HFSS-a Sisak i liječniku dr. Ivi Stipčiću, predsjedniku Mjesne organizacije HFSS-a Sisak.¹⁷

Sisačko redarstvo je 26. siječnja 1929. uručilo odluke o raspuštanju preostalih stranaka koje su postojale u gradu. Te su odluke uručene šefu broderske agencije Milanu Rajačiću, predsjedniku Mjesne organizacije NRS-a, odvjetniku dr. Ljudevitu Aueru, predsjedniku Kotarske organizacije SDS-a, industrijalcu Petru Tesliću, predsjedniku Mjesne organizacije SDS-a, kao i željezničkom namješteniku Franji Dropučiću, predsjedniku Mjesne organizacije Socijalističke partije Jugoslavije. Sisačko redarstvo također je izvijestilo nadređene da je Mjesna organizacija Narodne radikalne stranke u Sisku već i prije, zbog „minimalnog broja članova“, bila u „likvidaciji“. Uz to je navedeno da je u Sisku postojala i organizacija Demokratske stranke, ali je ona bila ukinuta već sredinom 1928. godine.¹⁸

Kada je riječ o reakcijama naroda na kraljevu proklamaciju od 6. siječnja, sreski poglavar u Sisku je sredinom siječnja 1929. izvijestio vlasti u Zagrebu da je narod proklamaciju primio sa zadovoljstvom. Kada su seljaci čitali tekst proklamacije, u očima su im bile suze te su klicali „Živio naš Kralj“.¹⁹ Nekoliko mjeseci kasnije, u svibnju 1929., sreski poglavar u Sisku naveo je da se nakon 6. siječnja činilo da je narod zadovoljan nastalom promjenom. No bilo je to samo prividno. Kada su se predstavnici ukinutih političkih stranaka nakon početne zbunjenosti snašli, oni su potajno nastavili sa svojim dotadašnjim radom. Posljedica toga je da se cjelokupni društveni i nacionalni život i dalje odvijao u znaku „čisto partijske“ politike:

„Pošto su u ovom srezu gotovo sami Radićevci, koji vjeruju, da je njihova partija ujedno i nacionalna organizacija, to nije bilo teško mjestnim vođama kod svojih ljudi stvoriti uvjerenje, da je rasturanje njihove partije atak i na Hrvatski narod (...)“.²⁰

Kada je riječ o gradu Sisku, brojni izvještaji gradske policije iz 1929. i 1930. godine bili su optimistični u vezi s političkim stanjem. Tako je početkom svibnja 1929.

16 DOBRIVOJEVIĆ, *Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006), str. 105-134.

17 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 257, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 73/1929.

18 *Isto*.

19 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1559, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 766/1929.

20 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1559, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 5213/1929.

ocijenjeno da se među građanstvom nije moglo primijetiti „nezadovoljstvo sa sadašnjim stanjem“, kao i da ukinute političke stranke imaju slab utjecaj na narod. Odnosi Hrvata i Srba u Sisku su dobri, te osim nekoliko slučajeva, među njima nije zapaženo međusobno neprijateljstvo.²¹

Također je sisačka policija smatrala da poboljšanje gospodarskih odnosno egzistencijalnih prilika može imati pozitivniji utjecaj na Sišćane nego težnje raspuštenih političkih stranaka:

„Kako se građanstvo u većem dijelu sastoji od trgovaca, obrtnika i ostalih privrednika, koji u sređivanju prilika gledaju poboljšanje svog privrednog položaja, raspoloženje građanstva je bez obzira na političke partije u cilju odobravanja novo stvorenog stanja.“²²

Sisačka policija je sredinom kolovoza 1929. ocijenila da u gradu ne postoji zanimanje za akciju vodstva bivšega HSS-a. Isključivo graditelj Petar Colussi i strojovođa Pavao Zečić i dalje održavaju vezu s vodstvom bivšega HSS-a.²³

Prema podacima policije i prije ukidanja političkih stranaka među vođama HSS-a u Sisku postojala su neslaganja. Colussi i Zečić nisu imali potporu profesora Josipa Kolarića, gradskoga oficijala Stanislava Markovića i odvjetnika dr. Mije Zdunića. Nakon ukidanja političkih stranaka Kolarić i Zdunić u potpunosti su prekinuli kontakte s vodstvom bivšega HSS-a. Novi vođa HSS-a Vladko Maček uputio je pismo Markoviću u kojem je od njega tražio da se angažira kako bi 20. lipnja 1929. bile održane mise zadušnice povodom godišnjice atentata u beogradskoj Skupštini. Marković je pismom odgovorio Mačeku zamolivši ga da mu se više ne obraća dok traje zabrana partijskog rada. Sisačka policija ocijenila je da ovo mišljenje dijeli i „pretežna“ većina ostalih pristaša bivšega HSS-a.²⁴

Colussi i Zečić angažirali su se pri organiziranju mise zadušnice za Stjepana Radića održane 8. kolovoza 1929., ali je policija ocijenila da je odaziv ljudi na tu misu bio „minimalan“. Na temelju svega je sisačka policija smatrala da među pristašama bivšega HSS-a u Sisku više ne postoji nekadašnji „partijski duh“.²⁵

U listopadu 1929. sisačka je policija vlastima u Zagrebu dostavila podatke o Pavlu Zečiću, funkcionaru bivšega HSS-a. Zečić je bio rođen u Sisku 1896. godine i zaposlen kao strojovođa Državnih željeznica. Bio je slabih materijalnih prilika, a nakon zabrane političkih stranaka prestao je s političkim radom jer je strahovao da bi, kao državni namještenik, mogao snositi posljedice. Uostalom, on nije uživao ugled među pristašama bivšega HSS-a zato što je prije pristupanja toj stranci bio „poznat kao komunist“, ali je unatoč tomu, po „diktatu“ vodstva HSS-a, postavljen u njezino vodstvo u Sisku.²⁶

21 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1559, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 6284/1929.

22 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1410, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 6317/1929.

23 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 277, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 11574/1929. O Petru Colussiju također vidi: VUKELIĆ, Vlatka, Život i rad Petra Colussija, Godišnjak Gradskog muzeja Sisak, br. 9 (2009): str. 159-189.

24 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 277, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 13280/1929.

25 *Isto.*

26 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 277, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 15376/1929.

Nakon što je u listopadu 1929. država preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju podijeljena na banovine, policija u Sisku izvijestila je da je „čitavo građanstvo“ Siska, bez obzira na prethodnu političku pripadnost, s „velikim zadovoljstvom“ primilo ovu promjenu. Također nije bilo pokušaja predstavnika bivšega HSS-a da iskoriste navedenu promjenu kako bi stvorili neraspoloženje u narodu.²⁷

Za afirmiranje ideje snažne Jugoslavije na čelu s dinastijom Karađorđevića važan je događaj bilo podizanje spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću (1844. – 1921.) na Trgu bana Jelačića u Sisku. Spomenik je svečano otkriven 21. rujna 1930. čemu su prisustvovali predstavnici vlasti iz Beograda i Zagreba. U ovoj svečanosti isticao se Petar Teslić koji je bio predsjednik odbora za postavljanje toga spomenika.²⁸

U rujnu 1931. donesen je novi, oktroyirani Ustav Kraljevine Jugoslavije koji je dao velike ovlasti kralju Aleksandru. Nedugo kasnije, u studenom 1931. godine, održani su novi parlamentarni izbori. Na te je izbore izašla samo vladina lista, bez sudjelovanja opozicije. U sisačkom izbornom okrugu je između dvaju vladinih kandidata izabran dr. Ljudevit Auer, prethodno član SDS-a.²⁹

Banska uprava u Zagrebu je u svibnju 1932. od podređenih vlasti zatražila da dostave podatke o osobama nesklonima trenutnom režimu. Sreski načelnik u Sisku dostavio je podatke za veći broj osoba, među kojima su iz grada Siska bile sljedeće:

- Viktor Borovečki, 50 godina star, šef Željezničke stanice, pristaša HFSS-a
- Dragan Brajdić, rođen 1885., poreznik, pristaša HSS-a
- Gligor Čikara, učitelj osnovne škole, pristaša Svetozara Pribićevića
- Stanko Dragosavljević, rođen 1900., profesor, pristaša Svetozara Pribićevića
- Josip Ivšić, rođen 1887., profesor, pristaša HSS-a
- Martić Lulić, rođen 1880., upravitelj Banovinske bolnice, pristaša HSS-a
- Josip Marjanović, rođen 1887., učitelj, pristaša HSS-a
- Stanislav Marković, rođen 1897., gradski činovnik, pristaša HSS-a
- Pavao Navara, rođen 1884., šef Porezne uprave, pristaša HFSS-a
- dr. Joso Piškulić, 40 godina star, odvjetnik, pristaša HFSS-a
- Vilko Podkrajšek, rođen 1884., ložac Državnih željeznica, komunist
- Nikola Rukavina, gostioničar i predsjednik Vodne zadruge, komunist
- dr. Ivo Stipčić, rođen 1893., liječnik Banovinske bolnice, pristaša HFSS-a
- Matija Šturlić, rođen 1885., kateheta, pristaša HRPS-a³⁰
- Marko Tepeš, umirovljeni profesor, pristaša Svetozara Pribićevića
- Ivan Videc, rođen 1903., bravar Državnih željeznica, komunist
- dr. Mijo Zdunić, 42 godine star, odvjetnik, pristaša HSS-a
- Petar Žagmeštar, rođen 1899., kateheta, pristaša HRPS-a.³¹

27 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 277, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 15864/1929.

28 Velebno otkriće spomenika Kralju Petru Oslobođiocu u Sisku, *Jutarnji list*, br. 6694, Zagreb, 22. rujna 1930., str. 3-4.

29 MATKOVIĆ, *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području*, str. 18-20.

30 Nisam ustanovio značenje kratice „HRPS“.

31 HR-HDA-145, SB-ODZ, Str. Pov. Broj: 236/1932.

Banske vlasti u Zagrebu zatim su zatražile da se neki od navedenih, koji su državni službenici, premjeste iz Siska na službu u neko drugo mjesto. Sreski načelnik u Sisku je u rujnu 1932. dostavio prijedloge za premještaj nekih od navedenih.³² Nisam pronašao podatke da su navedeni zaista premješteni u druga mjesta.

Kada je riječ o prethodno navedenom Nikoli Rukavini, sisačka policija je o njemu već u kolovozu 1930. dostavila podatke banskim vlastima u Zagrebu. Rukavina je bio rođen 24. rujna 1891. u Sisku gdje je radio kao gostioničar. Od 1920. do 1925. je navodno surađivao s komunistima da bi se 1927. priključio HFSS-u.³³

Predstavnici bivšega HSS-a u Sisku organizirali su mise zadušnice za žrtve atentata u beogradskoj Skupštini (20. lipnja), kao i na godišnjicu smrti Stjepana Radića (8. kolovoza). Kako je prethodno navedeno, vlasti nisu bile pretjerano zabrinute tim misama, niti se na njima okupljao veći broj građana. Ipak, ovo će se promijeniti tijekom 1932. godine. Nisam našao točke podatke o tome što se u Sisku dogodilo 20. lipnja te godine, ali pregledani izvori ukazuju da je nakon zadušnice za skupštinske žrtve došlo do većih izgređa.³⁴

Na godišnjicu Radićeve smrti 8. kolovoza 1932. žandari su u Galdovu kraj Siska otkrili četiri papirnatih hrvatske trobojnice s natpisom „Živila slobodna Hrvatska“. Zastavice su bile istaknute na kućama i brzojavnim stupovima. Vlasti su sumnjale da su zastavice istaknuli „student [Josip] Rožanković i obrtnik [Rok] Faget“, te je u tom smjeru nastavljena istraga koja, barem do kraja 1932., ipak nije dala rezultata.³⁵

Istoga je dana u župnoj crkvi u Sisku održana misa zadušnica za Radića kojoj je prisustvovalo oko 500 osoba. Nakon završetka mise okupljeni su izašli iz crkve te su pjevali „Lijepu našu“, a palo je i više poklika „Slava Radiću“ i „Živio dr. Maček“. Dijeljene su i papirnatih hrvatske zastave s natpisom „Živila slobodna Hrvatska“ kakve su istoga dana otkrivene u Galdovu. Zatim su okupljeni u povorci krenuli prema Trgu bana Jelačića pri čemu se, prema nekim podacima, okupilo više tisuća osoba. Predstojnik gradske policije više je puta pozvao okupljene da se mirno razidu, ali se „mlađarija i neodgovorni elementi“ ovome nisu pokorili, nego su klicali protiv kralja Aleksandra i Beograda, nakon čega je intervenirala policija i razbila demonstrante pri čemu je bilo ozlijeđenih.³⁶

Kao što je prethodno navedeno, sisačka policija je nakon kraljeve proklamacije od 6. siječnja 1929. ocjenjivala da je stanje u gradu povoljno i da je utjecaj bivših „plemenskih“ političkih stranaka zanemariv. Ovo se promijenilo nakon nereda koji su izbili 20. lipnja i 8. kolovoza 1932. godine. Tako je sisačka policija krajem kolovoza 1932. u jednom dopisu banskim vlastima u Zagrebu ocijenila da je javna sigurnost u gradu „ugrožena“. Za umirovljenoga župnika Nikolu Salitrežića navedeno je da je kriv zato što je 20. lipnja te godine došlo do nemira zato što je stao na čelo demonstranata koje

32 *Isto.*

33 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 23853/1930.

34 Primjerice vidi: HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 17221/1932.

35 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 20226/1932.

36 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 168/1933.

je policija morala rastjerati upotrebom sile. U istom je dopisu za urara Rudolfa Židana navedeno da je „duševni vođa“ opozicije u Sisku koji je organizirao demonstracije 20. lipnja i 8. kolovoza. U navedenom je sudjelovao i Petar Colussi. S prethodnom dvojicom je, u cilju ostvarenja „slobodne Hrvatske“, surađivao i trgovac i klobučar Rok Faget, pristaša bivšega HSS-a. U ovoj je skupini bio i kovač Stjepan Ožegović, također istaknuti član bivšega HSS-a. Sisačka policija spomenula je i Bernharda Kleina, predsjednika Trgovačkog udruženja u Sisku. On je od trgovaca zatražio da 20. lipnja 1932., za vrijeme održavanja zadušnice za skupštinske žrtve, zatvore svoje dućane čime je olakšao izbijanje demonstracija.³⁷

Sisačka policija je i u siječnju 1933. vlastima u Zagrebu dostavila podatke o osobama koje sudjeluju u „separatističkoj akciji“. Podatci o njima izneseni su u tablici koja slijedi.

Redni broj:	Ime i prezime:	Godina rođenja:	Zanimanje:	Boravište:
1.	Petar Colussi	1876.	graditelj	Kralja Aleksandra 6
2.	Leo Deisinger	1909.	student	Bakačeva 2
3.	Rok Faget	1898.	trgovac	Kranjčevićeva 5
4.	Pavao Febo	1894.	trgovac	Kralja Tomislava 7
5.	dr. Joso Piškulić	1889.	odvjetnik	Preradovićeva 29
6.	Josip Rožanković	1912.	student prava	Petrinska 54
7.	Nikola Rukavina	1891.	gostioničar	Rimski prokop 26
8.	Nikola Salitrežić	1878.	umirovljeni župnik	Kukuljevićeva 3
9.	dr. Ivo Stipčić	1893.	liječnik	Gajeva 46
10.	Rudolf Židan	1888.	urar	Gajeva 1

Sisačka policija je za navedene osobe navela da je riječ o bivšim pristašama HSS-a i Hrvatskoga bloka iz 1927. godine („blokaši“) te da su među njima osobe koje su tijekom 1932. organizirale demonstracije protiv vlasti:

„Sve ove osobe stalno održavaju međusobne veze, pristaše su bivše Radićeve stranke i blokaši. Danas su neprijateljski raspoloženi prema režimu i državnom poretku, aktivno rade, ali prikryeno istupaju. Svoj stav dokazali su u organiziranju demonstracija na dan zadušnica 20. VI. i 8. VIII. 1932. pa su Colussi, Faget, Salitrežić, Rožanković i Deisinger bili radi toga policijski kažnjavani.“³⁸

37 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 22043/1932.

38 HR-HDA-1354, Grupa VII, inv. br. 928, Okružni inspektor ogulinski u Zagrebu, Pov. Broj: 173/1933.

Kralj Aleksandar je 9. listopada 1934. doputovao u Marseille u posjet Francuskoj gdje je ubijen u atentatu koji su organizirale ustaše i makedonski revolucionari. Sisačka policija izvijestit će da je nakon „gnjusnog“ atentata u Francuskoj stanovništvo Sisak ostalo mirno te je na razne načine iskazalo žalost zbog kraljeve smrti. Počast kralju iskazana je i kada je vlak s njegovim tijelom, koje je brodom dopremljeno iz Francuske u Jugoslaviju, prošao kroz Sisak na putu prema Beogradu.³⁹

Sisačka policija posebnu je pažnju posvetila činjenici da su pojedine osobe, poznate kao protivnici režima, ipak iskazale sućut zbog smrti kralja Aleksandra. Tako je dr. Ivo Stipčić, liječnik Banovinske bolnice u Sisku, u svojstvu predsjednika Hrvatskoga društvenog doma, sazvao komemorativnu sjednicu na kojoj je održao govor pun ljubavi prema pokojnome kralju. Također su sisačke *Hrvatske novine*, glasilo „bivših radićevaca i federalista“, objavile nekrolog kralju kao da su „najdržavotvornije glasilo“. Mnogi istaknuti sisački opozicionari prisustvovali su crkvenim i društvenim komemoracijama za kralja. Umirovljeni župnik Nikola Salitrežić, istaknuti radićevac, bio je kažnjen zbog demonstracija održanih 20. lipnja 1932., a i trenutno je protiv njega trajao postupak po Zakonu o zaštiti države zbog govora održanoga 8. kolovoza 1934. na misi zadušnici za Stjepana Radića. Ipak je Salitrežić 11. listopada održao misu zadušnicu za kralja Aleksandra, a prisustvovao je i drugim komemoracijama za ubijenoga vladara.⁴⁰

Od skupštinskih izbora 5. svibnja 1935. do uspostave Banovine Hrvatske

Budući da je prijestolonasljednik kraljević Petar bio maloljetan, glavnu ulogu u vođenju države nakon smrti kralja Aleksandra preuzelo je Kraljevsko namjesništvo u kojem je glavnu riječ imao knez Pavle Karađorđević. On je odlučio da se 5. svibnja 1935. održe novi parlamentarni izbori na koje je ovaj put izašla i opozicija. Tako je uz listu predsjednika Kraljevske vlade Bogoljuba Jevtića na izbore izašla i lista Udružene opozicije na čelu s Vladkom Mačekom. Na izborima je Mačekova lista u gradu Sisku dobila 1420 glasova, a Vladina lista 1017 glasova. Unatoč pobjedi Mačekove liste ipak je u Narodnu skupštinu izabran kandidat Vladine liste dr. Ljudevit Auer zato što je izborni zakon većinskoj, odnosno Vladinoj listi, pri konačnoj raspodjeli mandata osiguravao uvjerljivu prednost.⁴¹

Dr. Auer je prije i nakon izbora 5. svibnja bio ministar fizičkog vaspitanja naroda u vladi Bogoljuba Jevtića. Zatim je u lipnju iste godine postao i ministar pravde u novoj vladi Milana Stojadinovića. Ta vlada je prema hrvatskoj opoziciji postupala manje oštro nego što je to bio slučaj u razdoblju nakon 6. siječnja 1929. godine. Tako će bivši HSS, iako formalno nije obnovljen kao stranka, na različite načine oživiti svoju djelatnost i pokazati svoj utjecaj među hrvatskim narodom što će biti vidljivo i u gradu Sisku.

39 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 3670, Kraljevska banska uprava Savske banovine (dalje: KBUSB), Str. Pov. Broj: 558/1934.

40 *Isto.*

41 MATKOVIĆ, *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području*, str. 20-22.

Siskom se 28. lipnja 1935. pronijela vijest da je Ivan Pernar, bivši narodni zastupnik HSS-a, oslobođen iz zatvora te da će on toga dana proći vlakom kroz Sisak. Zato su se građani dvaput okupili na peronu željezničke stanice kako bi dočekali vlakove koji stižu iz Beograda i pozdravili Pernara. Ipak, Pernar nije bio u ovim vlakovima, ali je u drugom vlaku iz Beograda, koji je stigao u Sisak u večernjim satima, bio ministar pravde dr. Auer. Okupljeni su ga primijetili pa su mu počeli dovikivati da je izdajica hrvatskoga naroda. Policija je okupljene pozvala da se razidu čemu su se oni pokorili. Sutradan, 29. lipnja, u jednoj sisačkoj gostionici došlo je i do sukoba između oficira Jugoslavenske vojske i građana.⁴²

Idućega dana, 30. lipnja 1935., u Sisak je stigao novi župnik dr. Ivan Hulenčić kojemu je priređen svečani doček. U jutarnjim satima toga dana šef sisačke policije je sa svojim ljudima na ulazu u grad zaustavio skupinu seljaka koji su stigli iz okolice kako bi dočekali Hulenčića. Policija je od seljaka tražila da predaju hrvatsku zastavu koju su nosili, ali su im seljaci pružili otpor. Zastava je konačno oduzeta, a trojica seljaka uhićena i osuđena na osam dana zatvora.⁴³

Kada je Hulenčić stigao vlakom, dočekao ga je načelnik Josip Pretner s drugim predstavnicima gradskih vlasti te oko 3000 građana. Hulenčića je pozdravio i „istaknuti separatista“ Rok Faget, a zatim su okupljeni u procesiji krenuli prema župnoj crkvi u kojoj je Hulenčić trebao održati misu. Okupljeni su klicali Mačeku i slobodnoj Hrvatskoj, a u blizini kuće ministra Auera klicalo se protiv izdajnika hrvatskoga naroda. Policija nije intervenirala na licu mjesta, ali je nedugo kasnije uhitila dio onih za koje je smatrala da su organizirali izvikivanje političkih parola. Među uhićenima je bio kovač Stjepan Ožegović, a policija je sumnjala da je i Rok Faget odgovoran za izvikivanje političkih parola, ali on nije uhićen. Uhićeni su, ako im se dokaže da su klicali „samostalnoj Hrvatskoj“, trebali biti policijski kažnjeni s 14 dana zatvora, a nakon toga su trebali biti predani na sudski postupak.⁴⁴

U poslijepodnevnim satima 30. lipnja policija je saznala da će, navodno, toga dana u večernjim satima umirovljeni župnik Salitrežić pred župnim dvorom pozdraviti novoga župnika Hulenčića, kao i da će biti organizirana bakljada. Policija je Fagetu i Hulenčiću stavila na znanje da se neće dopustiti održavanje bakljade. Zaista su se u večernjim satima pred župnim dvorom počeli okupljati građani, ali ih je Hulenčić pozvao da se razidu, što su oni i učinili. Također je u večernjim satima 30. lipnja u Jugoslavenskoj čitaonici održan politički sastanak ministra Auera s oko 200 pristaša. Policija nije željela da dođe do sukoba pristaša ministra Auera sa sudionicima bakljade pred župnim dvorom, te je i ovo bio razlog zašto su poduzeti koraci da bakljada ne bude održana.⁴⁵

Šef sisačke policije je, izvještavajući bansku vlast u Zagrebu, naveo da su događaji u Sisku od 28. do 30. lipnja 1935. „mnogo pogoršali“ javnu sigurnost. Za te su incidente bili odgovorni istaknutiji „separatisti“, odnosno pristaše dr. Mačeka, pa je zato sisačka

42 HR-HDA-1352, Grupa V, inv. br. 470, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. D. Z. Broj: 30769/1935.

43 *Isto.*

44 *Isto.*

45 *Isto.*

policija namjeravala poduzeti mjere kako bi se, u interesu „državnog i narodnog jedinstva te Jugoslavenstva“, onemogućilo raspirivanje „plemenskih i starih partijskih strasti“. Uprava Savske banovine je, izvještavajući vlasti u Beogradu o navedenim događajima, također navela da je Hulenić, kao vjeroučitelj na Učiteljskog školi u Zagrebu, među učenicima raspirivao „plemensku mržnju“ i širio „separatističke ideje“ zbog čega je bio i kažnjen novčanom kaznom.⁴⁶

Sisačka policija je sredinom srpnja 1935. također izvijestila da se u Sisku bojkotiraju sva jugoslavenski opredijeljena društva i činovnici, a „važi samo ono“ što je „izrazito hrvatsko“.⁴⁷ Na sličan je način protekla i proslava rođendana Vladka Mačeka (20. srpnja). Tako će Petrinjska žandarmerijska četa navesti da je u gradovima na njezinu području, pa tako i u Sisku, u tim proslavama sudjelovalo mnoštvo građana, među kojima i puno omladine:

„Teror mase bio je velik i mnogi građani morali su istaknuti plemenske [hrvatske] zastave pod pritiskom ulice. Prilikom ovih uličnih demonstracija padali su iz mase razni poklici, koji su protivni današnjem državnom uređenju kao: ‘Živila samostalna Hrvatska, živila slobodna Hrvatska, živila Hrvatska republika, dolje Beograd, dolje cincari, dolje izdajice Hrvatskog naroda i t. d.’ (...). U glavnom celokupni karakter ove proslave bio je protusrpski, protudržavni i negirao je svaki autoritet postojeće vlasti, koja je u opšte bila pasivna i nije sprečavala demonstrante, koji su se ponašali kao i 1914 godine pred rat sa Srbijom“.⁴⁸

Nedugo kasnije, 8. kolovoza 1935., u Sisku je održana misa zadušnica za Stjepana Radića čemu je prisustvovalo između 7000 i 8000 osoba, Siščana i brojnih seljaka iz okolice. Nakon zadušnice govor o pokojnom Radiću je u kinu „Urania“ održao Rok Faget.⁴⁹

Bivši HSS će slične manifestacije u Sisku nastaviti održavati i tijekom 1936. godine. Tako su predstavnici te stranke zatražili od sisačke policije odobrenje da u nedjelju 16. veljače te godine u gradskom parku održe narodni zbor u spomen na Matiju Gupca i Antuna Radića. Policija je odlučila odbiti taj zahtjev zaključivši da bi se taj zbor prometu u političku manifestaciju. Zatim su predstavnici bivšega HSS-a tražili od policije da im odobri da navedeni zbor održe u prostorijama Hrvatskoga društvenog doma, odnosno u njegovu dvorištu, što im je dopušteno.⁵⁰

Ujutro 16. veljače 1936. u sisačkoj župnoj crkvi održana je misa za Gupca i Radića koju je služio umirovljeni župnik Nikola Salitrežić. Nakon mise je narodni poslanik HSS-a Ljudevit Tomašić, koji je u Sisak stigao kao izaslanik Vladka Mačeka, odlučio, unatoč zabrani, održati zbor u parku pred crkvom. Bilo je prisutno oko 8000, a prema nekim podacima i oko 10 000 ljudi, uglavnom seljaka iz okolnih sela koji su imali oko

46 *Isto.*

47 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 4036, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. D. Z. Broj: 34523/1935.

48 HR-HDA-153, IO-SB, Pov. Broj: 2110/1935.

49 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 844/1935.

50 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 7803/1937.

50 „hrvatskih plemenskih zastava“. Okupljenima su se obratili Ivan Martinčić, seljak iz Dužice, kandidat za narodnog zastupnika na izborima 5. svibnja, dr. Juraj Veselić, odvjetnički pripravnik iz Siska, kao i Tomašić.⁵¹

Tomašić je govorio „čisto politički“ te je izjavio da se pod „slobodnom Hrvatskom“ misli na Hrvatski sabor i hrvatsku vladu u Zagrebu. Izaslanik policije tri je puta upozorio Tomašića te mu je konačno pokušao oduzeti riječ, ali se Tomašić na ovo nije obazirao. Do ozbiljnog incidenta došlo je nakon što je zbor bio završen. Dušan Šobota, zaposlen kao vratar u poduzeću Petra Teslića, ušao je među masu koja se razilazila te je klicao kralju u Jugoslaviji, a zatim je navodno ispalio hitac iz svoga pištolja odnosno, prema drugim izvorima, samo je izvukao pištolj iz džepa. Okupljeni su ga zatim pretukli nanijevši mu teške povrede. Samo je intervencija policije spriječila da Šobota ne bude ubijen.⁵²

Sisačka policija utvrdila je da je Šobota tijekom navedenoga incidenta bio pod utjecajem alkohola. On je izjavio da je bio revoltiran onime što su HSS-ovci govorili na svome zboru zbog čega je i krenuo među sudionike i klicao kralju i Jugoslaviji. Negirao je da je pritom izvukao pištolj. Policija je protiv Šobota pokrenula postupak, ali je on zbog teških povreda bio smješten u sisačku bolnicu, te se smatralo da bi mogao i podleći pretrpljenim povredama. Nakon što je o navedenome obaviještena uprava Savske banovine, ona je naredila sisačkoj policiji da protiv Martinčića, Tomašića i Veselića podnese prijavu Državnom tužiteljstvu u Petrinji. Tako je Tomašić optužen za širenje protudržavne propagande, a Martinčić i Veselić zbog održavanja zabranjenoga zbora. Ipak, kada je riječ o Tomašiću, krivični predmet protiv njega nije bio dovršen ni početkom 1937. jer se taj spis i dalje nalazio kod Narodne skupštine u Beogradu.⁵³

HSS je u srpnju 1936. masovnim okupljanjem u Sisku proslavio i rođendan Vladka Mačeka. Policija u Sisku će u izvještaju banskim vlastima opširno opisati kako je tekla navedena proslava. Tijekom 18. i 19. srpnja u cijelom Sisku istaknute su hrvatske zastave. Policija nije primijetila da je netko prisiljavao građane da istaknu te zastave, ali se ipak smatralo da je dio građana to učinio u „strahu“ od pristaša bivšega HSS-a.⁵⁴

Ujutro 19. srpnja vatrogasna i željezničarska glazba svirale su budnice po Sisku. Zatim je u parku pred crkvom Sv. Križa održana misa te se pred crkvom okupilo 4000 do 5000 osoba. Misu je služio župnik Hulenčić, a asistirao mu je kapelan Žagmeštar. Nakon mise govorili su predstavnici bivšega HSS-a. Pritom se klicalo Mačeku, hrvatskom narodu, slobodnoj Hrvatskoj, a čuo se i povik „Živila hrvatska vojska“.⁵⁵

Okupljeni su se zatim svrstali od crkve Sv. Križa, Jelačićevim trgom, Kranjčevićevom i Gajevom ulicom prema Željezničkom kolodvoru. Bilo je istaknuto više od 30 hrvatskih zastava s natpisima HSS-a i njegovih organizacija (Seljačka sloga, Gospodarska sloga). Mnoge od zastave imale su hrvatski grb. Okupljeni su nosili i kartonske

---

51 *Isto.*

52 *Isto.*

53 *Isto.*

54 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 584, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. D. Z. Broj: 22458/1936.

55 *Isto.*

transparente („Živio hrvatski narod“, „Živio dr. Maček“). Vodstvo opozicije u Sisku (Petar Colussi, Rok Faget, Nikola Salitrežić, Pavao Zečić) zatim je stalo kraj Parka Ljudevita Posavskoga, a okupljene pristae bivšega HSS-a izvršile su mimohod pored njih uz pjesmu „Marširala Mačekova garda“. Nakon dolaska pred Željeznički kolodvor sudionici proslave počeli su se razilaziti. Policija je ocijenila da su sudionici proslave Mačekova rođendana bili izuzetno disciplinirani te nisu narušavali javni red i mir, ali također nisu pokazivali ni „naročito oduševljenje“. Istoga dana u 18 sati u vrtu Hrvatskoga društvenog doma započela je zabava kojoj je prisustvovalo oko 300 osoba i koja je trajala do ranih jutarnjih sati.⁵⁶

Proslava se nastavila 20. srpnja. U 21 sat u Preradovićevoj ulici, na objema obalama Kupe, okupilo se oko 2000 osoba kako bi promatrale paljenje krijesova i vatri kojima je bilo ispisano „Živio dr. Maček“. Okupljeni su pljeskali i klicali Mačeku dok je željezničarska glazba svirala „Lijepu našu“. Kada su krijesovi dogorjeli, okupljeni, uglavnom mlađe osobe, formirali su povorku koja je Kukuljevićevom i Gajevom ulicom stigla do Željezničkoga kolodvora. Tamo im se, govoreći s prozora kuće Konrada Weissa, obratio Pavao Zečić. On je govorio da će hrvatski narod izboriti svoju „republicu“. Sisačka policija zabilježila je sve državne službenike koji su sudjelovali u proslavi Mačekovoga rođendana. Ipak je posebnu pažnju privukao Zečić koji je i godinama prije bio poznat kao aktivni HSS-ovac. Zato je sisačka policija banskim vlastima predložila da Zečić bude uklonjen iz Siska:

„Obzirom na govor željezničkog službenika Zečića, koji je nepotrebno pred masom razvijao temu o republici, a koji je inače gorljivi agitator HSS-a i Dr. Mačeka i glavni čovjek u odboru HSS molim, da se nešto odredi i poduzme kod Direkcije državnih željeznica u Zagrebu, pa da se isti premjesti kako je to bilo 1931. godine, dok nije opet iz Štipa ovamo ovoga proljeća premješten i nastavlja istim načinom polit.[ičku] borbu, što kao državni službenik nikako ne bi smio. (...) Pošto je on takav temperamenat i ne može biti bez politike će njegova prisutnost u Sisku samo loše djelovati tj. biti na štetu smirivanja političkih strasti“.⁵⁷

Prema pregledanim izvorima Zečić ipak nije ponovno premješten iz Siska. Proslava Mačekovoga rođendana održana je i 1937. godine. Sisačka policija izvijestit će banske vlasti u Zagrebu da je toj proslavi prisustvovalo oko 1200 osoba, uglavnom seljaka iz okolice Siska. To je bilo osjetno manje od oko 5000 osoba koliko je prisustvovalo proslavi 1936. godine. Također je policija ocijenila da su najveći „zanos i oduševljenje“ vladali tijekom proslave Mačekovoga rođendana 1935. godine. Takvo raspoloženje bilo je slabije prisutno 1936. da bi sasvim splasnulo tijekom posljednje proslave.⁵⁸

Tako bi se moglo reći da su pojačana aktivnost i masovna okupljanja bivšega HSS-a došla do snažnog izražaja kada su vlasti nakon izbora 5. svibnja 1935. popustile s represijom protiv opozicijskog i „plemenskog“ djelovanja, da bi takve manifestacije postupno

56 *Isto.*

57 *Isto.*

58 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 662, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 20693/1937.

izgubile na snazi. Tako je sisačka policija u studenom 1937. ocijenila da u gradu vlada potpuna „politička tišina“, odnosno „gotovo indiferentnost“ za politička pitanja.⁵⁹

Kada je nedugo kasnije sisačka policija podnijela banskim vlastima u Zagrebu izvještaj o svome radu tijekom 1937. godine, ocijenjeno je da u Sisku u toj godini nije bilo nijednog političkog incidenta, a sve „hrvatske proslave“ protekle su mirno. Prilikom državnih praznika na svim su kućama u Sisku, s iznimkom njih pet-šest, bile istaknute jugoslavenske zastave što tijekom prethodnih godina nije bio slučaj. Tako su se „političke strasti“ smirile te je odnos među građanima, bez obzira na vjeru, narodnost i političko opredjeljenje, bio razmjerno „vrlo snošljiv“ što je ocijenjeno napretkom u odnosu na prethodne godine.⁶⁰

I sredinom 1938. policija u Sisku ocijenila je da se politička situacija u tome gradu u prethodnih nekoliko mjeseci nije izmijenila odnosno vlada potpuno „političko zatišje“ i nezainteresiranost za politička pitanja.⁶¹ U Sisku je 6. rujna 1938. proslavljen rođendan kralja Petra II. Karađorđevića. Žandarmerija je u svome izvještaju navela da je toj proslavi prisustvovalo brojno građanstvo:

„Naročito svečana proslava rođendana Nj. V. Kralja Petra II bila je priređena u gradu Sisku, gde je uoči proslave gradom prošla velika bakljada, u kojoj je pored vojske uzelo učešće u velikom broju i građanstvo. Pred gradskim poglavarstvom, koje je bilo naročito dekorisano državnim zastavama, Krunom i žaruljama, povorku je pozdravio gradonačelnik g. Popović Mijo, koji je rekao, da je ovom proslavom građanstvo grada Siska dokazalo da voli svoga Kralja i narodnu dinastiju Karađorđevića. Pozvao je narod da sa verom gleda u svoju budućnost i moli se Bogu za svoga Kralja, koji se sprema, da uskoro primi na svoja leđa tešku vladalačku odgovornost.“⁶²

U noći s 29. na 30. studenoga 1938. došlo je do pokušaja da se po Sisku istaknu letci u kojima su Hrvati Sišćani pozvani da predstojećega 1. prosinca, odnosno na praznik stvaranja jugoslavenske države, na svojim kućama ne istaknu državne zastave.⁶³ Sisačka policija otkrila je da su Leo Deisinger i još neke osobe namjeravali te letke noću polijepiti po zidovima. Protiv njih su podnesene kaznene prijave Sreskom sudu u Sisku koji ih je do početka 1939. godine osudio na sedam dana strogoga zatvora i 50 dinara globe odnosno uvjetno na godinu dana zatvora.⁶⁴

U međuvremenu su u Kraljevini Jugoslaviji 11. prosinca 1938. godine održani novi izbori za Narodnu skupštinu. Na izborima su najvažnije bile lista predsjednika vlade Milana Stojadinovića i lista Udružene opozicije na čijem je čelu bio Vladko Maček. U izbornoj jedinici Sisak kandidat Vladine liste, profesor Stanko Dragosavljević iz Siska, dobio je 692 glasa. Lista Udružene opozicije imala je dva kandidata, odnosno Ivana Martinčića koji je dobio 9957 glasova, kao i dr. Ljudevita Auera koji je dobio samo 68

59 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 4930, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 35869/1937.

60 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 4967, KBUSB, Upravno odeljenje II. Broj: 89749/1937.

61 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5255, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. Broj: 4345/1938.

62 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5315, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 36566/1938.

63 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5254, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 52966/1938.

64 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5603, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. Broj: 164/1940.

glasova. Dakle, dr. Auer, koji je nakon 6. siječnja 1929. bio narodni zastupnik i ministar, u međuvremenu se našao u opoziciji Milanu Stojadinoviću u čijoj je vladi kraće vrijeme bio ministar, te je i on dobio mjesto na Mačekovoj listi. Iako je lista Udružene opozicije odnijela uvjerljivu pobjedu, slično kao i na izborima 1935. godine, zbog izbornog sustava, koji je išao u korist Vladine liste, u Narodnu skupštinu izabran je prof. Dragosavljević.⁶⁵

Sisačka policija će početkom veljače 1939. ocijeniti da su pristaše bivšega HSS-a razočarani stanjem nakon skupštinskih izbora održanih krajem prethodne godine:

„Velika većina građana grada Siska glasajući za listu Dr. Mačeka nadala se je i bila, što više, tvrdo uvjerena, da će na izborima pobijediti i kao posljedica te pobjede da će doći do velikih i znatnih promjena u našoj unutarnjoj politici, specijalno da će tzv. hrvatsko pitanje biti definitivno riješeno t.j., da će doći do federativnog uređenja naše države“.⁶⁶

Unatoč ovom razočaranju zaista su početkom 1939. započeli pregovori Mačeka s Dragišom Cvetkovićem, koji je postao predsjednik jugoslavenske vlade nakon Milana Stojadinovića. Sisačka policija će u svojim izvještajima o stanju u razdoblju od siječnja do srpnja 1939. ponavljati da u gradu Sisku nema bitnijih političkih događaja, ali svi iščekuju kakav će biti rezultat pregovora Mačeka s predstavnicima Kraljevske vlade.⁶⁷ Nedugo nakon što je 23. kolovoza 1939. postignut sporazum Mačeka i Cvetkovića, kojim je uspostavljena Banovina Hrvatska kao nova autonomna jedinica u sastavu Jugoslavije, sisačka je policija izvijestila:

„Sporazum Srba i Hrvata kao i državno preuređenje primljeno je u građanstvu, isključivši ekstremne elemente u glavnom povoljno i sa zadovoljstvom te nadom u bolju budućnost“.⁶⁸

Sisačko redarstvo će početkom studenoga 1939. ocijeniti da građani toga grada, nakon sklapanja sporazuma između Cvetkovića i Mačeka, očekuju da vlasti nove Banovine Hrvatske pokažu rezultate svoga rada.⁶⁹

Od uspostave Banovine Hrvatske do sloma Kraljevine Jugoslavije

HSS je Sporazumom Cvetković-Maček i osnivanjem Banovine Hrvatske nakon dvadesetak godina koje je ta stranka gotovo u potpunosti provela u opoziciji konačno postao vladajuća stranka u Banovini Hrvatskoj, a također su njegovi predstavnici na čelu s Mačekom ušli u jugoslavensku vladu. Nedugo nakon ovih krupnih promjena u

65 MATKOVIĆ, *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području*, str. 23-25.

66 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5602, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 6158/1939.

67 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5602, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 38201/1939.; inv. br. 5603, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. Broj: 1917/1940.; inv. br. 5603, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. Broj: 3434/1940.

68 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5602, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 43136/1939.

69 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5602, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 52897/1939.

Jugoslaviji Njemačka je 1. rujna 1939. napala Poljsku čime je u Europi započeo novi rat u kojem je Kraljevina Jugoslavija proglasila neutralnost.

Kao što sam naveo, HSS je u Banovini Hrvatskoj postao vladajuća stranka, pa je u skladu s time i u Sisku imenovana nova gradska uprava. Organizacije HSS-a za Sisak-Stari, Sisak-Novu, Galdovo i Caprag sastavile su popise osoba koje će ući u novu gradsku upravu što je dostavljeno banskim vlastima koje su u svibnju 1940. za načelnika imenovale Đuru Hatića, a za podnačelnika Stjepana Gilga. Imenovana su i 22 gradska zastupnika koji su bili članovi i funkcionari HSS-a i njegovih organizacija (Gospodarska sloga, Hrvatska seljačka zaštita, Hrvatski radnički savez). Iznimku je činio jedan gradski zastupnik koji je bio predsjednik Mjesne organizacije SDS-a u Sisku, a s kojim je HSS činio Seljačko-demokratsku koaliciju. Novo Gradsko zastupstvo ubrzo je položilo prisegu.⁷⁰

Petrinjska žandarmerijska četa, čije je područje djelovanja obuhvaćalo i Sisak, u rujnu 1940. ocijenila je da je stanje na njezinu području povoljno. Ipak je bilo primjetno djelovanje „ekstremista“, kako komunista tako i frankovaca, odnosno hrvatskih nacionalista, koji su širili svoje letke i po zidovima i drugim javnim površinama ispisivali svoje slogane. Žandarmerija je procjenjivala da komunisti i frankovci stječu sve više pristaša, a njihova se akcija iz gradova širi i na sela. Pritom su im na ruku išle nepovoljne okolnosti, poput rasta cijena i otežane egzistencije građana, kao i ratni događaji u Europi i nesređeno stanje u Jugoslaviji.⁷¹

Djelovanje komunista u Sisku tema je koja zasluhuje posebno opširnije istraživanje. Vlasti jugoslavenske države su 1921. stavile Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) izvan zakona nakon čega je ona djelovala u ilegali. Godine 1937. kao dio KPJ-a osnovana je Komunistička partija Hrvatske (KPH).⁷² Sisačka policija je u studenome 1939. izvjestila nadređene vlasti da u tom gradu među radnicima, ali i među omladinom, ima komunista i njihovih pristaša:

„U gradu Sisku zaposleno je što u tvornicama, što kod obrtnika i trgovaca oko 2000 radnika i namještenika, a ovdje živi također i preko 100 studenata. Među tim radnicima i studentima ima priličan broj i izrazitih komunista, filokomunista i simpatizera.“⁷³

O utjecaju komunista i hrvatskih nacionalista na sisačku omladinu govori primjer ispisivanja parola na zgradi sisačke gimnazije. Na njoj su krajem rujna 1940. primijećene parole u kojima se slavio Sovjetski Savez, ali i parola „ŽAP“ („Živio Ante Pavelić“). U vezi sa sumnjom da su navedene parole ispisali sami gimnazijalci, direktor gimnazije izjavio je vlastima da su među njezinim učenicima primjetna „previranja“ jer ih ima i

70 HR-HDA-157, BH-OUP, Broj: 49447/1940.

71 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 6069, Banska vlast Banovine Hrvatske, Kabinet bana, Kab. Broj: 4165/1940.

72 Za osnovne podatke o djelovanju komunista na području Siska vidi: ŽARIĆ, Slobodan, *Aktivnost organizacija KP Hrvatske na području kotara Sisak u toku 1941. i 1942. godine, Povijesni prilozi*, 7 (1988): str. 141-145.

73 HR-HDA-1359, Grupa XVI, inv. br. 1129, Banska vlast Banovine Hrvatske, Odjeljak za državnu zaštitu, Broj: 54909/1939.

komunistički i frankovački orijentiranih.⁷⁴ Državna realna gimnazija u Sisku se u vezi s ovim incidentom obratila Odjelu za prosvjetu banskih vlasti Banovine Hrvatske. Navedeno je da među učenicima gimnazije postoji „tajna agitacija“, pa se učenici „potajno opredjeljuju jedni za desničarske, a drugi za ljevičarske ideje“. Ipak se nije moglo ustanoviti tko je ispisao političke parole. To nije moglo utvrditi ravnateljstvo škole, kao ni gradska policija i žandarmerija. Odjel za prosvjetu odgovorio je ravnateljstvu gimnazije uputivši ga na suradnju s policijom koja je trebala otkriti jesu li neki gimnazijalci povezani s osobama koja nastoje propagirati određene ideologije. Također je trebalo na povjerljiv način uputiti nastavnike, posebno one koji rade u višim razredima, da utječu na učenike ukazujući im na primjere iz „nedavne prošlosti“ kada su neki narodi radi svoje podijeljenosti i nesloge „izgubili slobodu i teško stradali“.⁷⁵

Hugo Egersdorfer, zapovjednik Hrvatske građanske zaštite (poluvojne organizacije HSS-a) u Sisku, saznao je da će komunisti 19. rujna 1940. održati demonstracije koje su trebale početi nakon večernjega koncerta gradske glazbe. O ovome je obaviješteno Predstojništvo gradskog redarstva koje je zabranilo koncert i poduzelo druge mjere kako ne bi došlo do demonstracija. Ipak se u večernjim satima u gradu okupilo dvadesetak „ljevičarski nastrojenih“ radnika i studenata, ali su se oni razišli kada su shvatili da su malobrojni i da je policija spremna reagirati na demonstracije. Sisačko redarstvo saznalo je da su se tim komunističkim demonstracijama namjeravali priključiti i hrvatski nacionalisti kako bi ih usmjerili u „frankovačkom duhu“.⁷⁶

Ipak su pristaše komunista samo nekoliko dana kasnije, odnosno 22. rujna, ipak održale demonstracije u Sisku. Toga dana, između 19.30 i 20.00 sati, oko 50 radnika kretalo se Kranjčevićevom, Gajevom i Kačićevom ulicom kličući „Dolje rat, dolje skupoća“, „Hoćemo rada i slobode“, a palo je i nekoliko poklika „Živio Staljin“, „Živila Sovjetska Rusija“. Budući da su ulice bile pune svijeta, demonstrantima se priključilo stotinjak „radoznalih građana“ među kojima je bilo i djece. Pola sata nakon početka demonstracija policija je u Parku kralja Aleksandra pozvala demonstrante da se razidu čemu su se oni pokorili. Iste noći policija je uhitila tri organizatora demonstracija koji su kažnjeni globom od 500 dinara odnosno zatvorom od 10 dana.⁷⁷

Do većeg je incidenata u Sisku došlo početkom 1941. godine. U ranim jutarnjim satima 22. ožujka u zrak je dignut spomenik kralju Petru I. Karađorđeviću. Snažna eksplozija je brončani spomenik odbacila pet metara od postolja na kojem je bio postavljen. Sam spomenik bio je teško oštećen u detonaciji od koje su popucali i prozori na obližnjem hotelu „Veliki Kaptol“, Gradskom kupalištu i Župnom dvoru. U trenutku eksplozije na udaljenosti od 40 metara prolazili su i pripadnici 89. pješadijskog puka te je jedan od tih vojnika lakše ranjen krhotinom paklenog stroja.⁷⁸

74 HR-HDA-1359, Grupa XVI, inv. br. 1332, Banska vlast Banovine Hrvatske, Kabinet Bana, Kab. Broj: 68888/1940.

75 HR-HDA-155, BH-KB, Kab. Broj: 75959/1940.

76 HR-HDA-1352, Grupa V, inv. br. 506, Banska vlast Banovine Hrvatske, Kabinet bana, Kab. Broj: 66677/1940.

77 *Isto.*

78 HR-HDA-155, BH-KB, Kab. Broj: 24161/1941.

Zagrebačko redarstvo je početkom ožujka 1941. uhitilo dr. Filipa Crvenkovića i dr. Josipa Rožankovića, vođe hrvatskih nacionalista u Sisku. Zato je žandarmerija sumnjala da je spomenik kralju Petru I. dignut u zrak kao odgovor na ta uhićenja. Ipak, nije se isključivala ni mogućnost da su spomenik razorili komunisti. Sisačka policija je zbog uništenja spomenika uhitila 13 osoba. Bila je riječ o radnicima talionice u Capragu koji su prethodno boravili u ustaškom logoru Janka-puszta u Mađarskoj. Bila su predviđena i daljnja uhićenja istaknutih pristaša Ante Pavelića, ali i istaknutijih komunista. Banske vlasti su također raspisale nagradu od 10 000 dinara za one koji pomognu pronaći osobe koje su digle spomenik u zrak. Na zahtjev banskih vlasti u istragu oko uništenja spomenika kralju Petru I. uključila se i zagrebačka policija koja je u Sisku uhitila i u Zagreb radi daljnje istrage odvela „kolovođe frankovačkog i komunističkog pokreta“ u Sisku, kao i određene radnike rafinerije nafte „Shell“ i 15 „ustaša povratnika“ zaposlenih u talionici u Capragu.⁷⁹

Nakon što je 27. ožujka 1941. prevratom srušena vlada Cvetković-Maček, nova vlada generala Dušana Simovića potpisala je pakt o uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom. Nakon toga su sisački komunisti osumnjičeni za podmetanje bombe na spomenik kralju Petru I. pušteni na slobodu, dok su pritvoreni frankovci ostali u zatvoru do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske.⁸⁰

Vladajuće političke stranke

U ovom dijelu priloga donijet ću neke podatke o tome kako su u Sisku djelovale političke stranke koje su u promatranom razdoblju najčešće bile na vlasti.

Prethodno je u ovom prilogu objašnjena uloga Demokratske stranke (DS), odnosno Samostalne demokratske stranke (SDS), čiji je istaknuti vođa bio Svetozar Pribićević. On će od pobornika centralizirane jugoslavenske države koja će se obračunati sa „separatistima“ odnosno Radićevim republikanstvom na kraju uspostaviti suradnju s Radićem. Nakon Radićeve smrti i kraljeve proklamacije od 6. siječnja 1929. Pribićević će se početi zalagati za federativno uređenje jugoslavenske države, te će se naći pod udarom režima. Konačno će napustiti Jugoslaviju i umrijeti u emigraciji.

Kada je riječ o gradu Sisku, djelatnost Demokratske stranke, odnosno SDS-a, značajnim je dijelom obilježena osobom industrijalca Petra Teslića koji je bio osobni prijatelj Pribićevića i financijer njegove stranke.⁸¹ Teslić (1883. – 1936.), Srbin rođen u Lici, tijekom Prvoga svjetskoga rata služio je kao austrougarski časnik da bi nakon okončanja rata pristupio vojsci nove jugoslavenske države. Godine 1919., nakon napuštanja vojne službe, živio je u Sisku gdje se istaknuo kao poduzetnik, odnosno industrijalac. Odmah po dolasku u Sisak uključio se u rad Demokratske stranke.⁸²

79 Isto.

80 ŽARIĆ, *Aktivnost organizacija KP Hrvatske na području kotara Sisak*, str. 145.

81 MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka*, str. 92-93.

82 RAGUŽ, Bruno, *Petar Teslić i njegova industrija u Sisku od kraja 19. stoljeća do današnjih dana*, *Ad Acta, Zbornik Državnog arhiva u Sisku*, 4 (2023): str. 149-163.

Ipak, nakon što je Pribićević počeo usmjeravati SDS prema suradnji s HSS-om, Teslić ga nije imao namjeru slijediti. Upravo suprotno, Teslić je smatrao da SDS treba prekinuti suradnju s HSS-om. Navodno je Teslić namjeravao i otvoreno istupiti protiv Pribićevića, ali je u međuvremenu kralj Aleksandar izdao svoj proglas od 6. siječnja 1929. godine.⁸³

Sisačka policija je u svibnju 1929. ocijenila da članovi bivšega SDS-a u Sisku u cijelosti slijede Teslića koji je prekinuo veze s Pribićevićem:

„Gospodin Teslić Petar poznat je kao odličan nacionalista, jugoslaven, pristaša sadašnjeg režima, te se u tom pravcu kreće i rad ogromne većine ovdašnjih demokrata“.⁸⁴

Policija u Sisku je i nedugo kasnije izvijestila pretpostavljene vlasti u Zagrebu da su sve pristase bivšega SDS-a u Sisku vjerni isključivo Tesliću. Uostalom, značajan uspjeh koji je SDS ostvario u Sisku na skupštinskim izborima 1927. godine kada je pojedinačno bio stranka s najviše osvojenih glasova, bio je zasluga upravo utjecaja i ugleda koji je uživao Teslić. Sisačka policija zaključila je da, nakon što se Teslić odvojio od Pribićevića, vodstvo bivšega SDS-a više nema nikakav utjecaj na nekadašnje pristase u Sisku.⁸⁵

Sredinom listopada 1930. „partijske ličnosti“ bivšega SDS-a održale su sastanak u Sisku. Na sastanku su, pored Petra Teslića i dr. Ljudevita Auera, sudjelovali i odvjetnici dr. Milan Metikoš (Glina), dr. Josip Nemec (Petrinja) i dr. Svetislav Popović (Zemun). Nakon sastanka oni su uputili brzopotez potpore predsjedniku Kraljevske vlade i izrazili spremnost na suradnju u vezi sa sređivanjem prilika u Jugoslaviji.⁸⁶

Kao što je u prilogu prethodno navedeno, Teslić je imao istaknutu ulogu u podizanju spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću u Sisku koji je svečano otkriven u rujnu 1930. godine. Sisačka policija je sredinom svibnja 1931. predložila banskim vlastima u Zagrebu da povodom desete godišnjice rada Teslićeve tvornice dodijeli odlikovanja Tesliću i petorici funkcionara toga poduzeća.⁸⁷ Na izborima za Senat Kraljevine Jugoslavije održanima 1932. i 1935. godine Teslić je izabran za senatora.⁸⁸

Uz Teslića se za režim uspostavljene 6. siječnja 1929. opredijelio još jedan istaknuti član nekadašnjega SDS-a iz Siska. Bio je to spomenuti dr. Auer. U lipnju 1931. Predstojništvo gradskog redarstva u Sisku će o njemu u jednom dopisu navesti:

„Dr. Ljudevit Auer, kr.[aljevski] javni bilježnik i advokat iz Siska, rođen 1892 god. u Sv. Ivanu Žabnu, rkt. veroispovesti, oženjen, otac dvoje dece. Po svojoj bivšoj političkoj pripadnosti, isti je bio istaknuti član i pristaša bivšeg SDS, političkim radom se vidno isticao, te je kao član iste partije bio postavljen i komesarom gradske opštine u Sisku u 1925 god. Posle 6. januara 1929 god, priklonio se posve postojećem

83 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 1180, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 2711/1929.

84 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1559, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 6284/1929.

85 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 1869, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 8093/1929.

86 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 28283/1930.

87 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 11935/1931.

88 *Senatori Kraljevine Jugoslavije, Biografski leksikon*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Hrvatski institut za povijest, Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“, 2016.), str. 24, 29.

pravnom stanju i režimu, i u tom svom osvedočenju se i vidno ističe. Starešina je Sokola Kraljevine Jugoslavije u gradu Sisku, i u tom pravcu vrlo aktivno djeluje“.⁸⁹

Nedugo kasnije, na skupštinskim izborima održanima u studenome 1931. na kojima su građani mogli birati isključivo između dvaju vladinih kandidata, Auer je u Sisku izabran za narodnog poslanika. Auer će se priključiti Jugoslavenskoj nacionalnoj stranci (JNS) koja će biti osnovana kao politička stranka šestosiječanjskoga režima. Organizacija JNS je u Sisku pokrenula svoj tjednik *Posavina* čiji je prvi broj objavljen 17. kolovoza 1933. Glavni urednik *Posavine* bio je Dragutin Cesar, student Visoke ekonomsko-komercijalne škole u Zagrebu.⁹⁰

Krajem 1934. Auer je postao ministar fizičkog vaspitanja naroda. Nedugo kasnije on se, kao novoimenovani ministar, 23. prosinca vlakom iz Beograda vratio u Sisak. Prema izvještaju sisačke policije na Željezničkom kolodvoru ministra su, među ostalima, dočekali predsjednik općine Ivo Šuperina, senator Petar Teslić i direktor gimnazije Dragutin Korlaet koji je bio i vođa Sokola Kraljevine Jugoslavije u Sisku.⁹¹

Krajem siječnja 1935. sisačka policija će u jednom izvještaju navesti da na području grada Siska djeluje isključivo JNS koji ima 950 članova, a „sigurno“ i podjednak broj simpatizera. Ta stranka „uživa vrlo dobar ugled u građanstvu“:

„Glavni organizator ove stranke jest sadašnji ministar za fizičko vaspitanje naroda g. Dr. Ljudevit Auer. Na posljednjoj skupštini izabran je za predsjednika stranke senator g. Petar Teslić, potpredsjednici Josip Kovačević, banski vijećnik i predsjednik gradske opštine Ivo Šuperina, tajnik Ivo Brkić, priv.[atni] činovnik, blagajnik Josip Nikšić, gradski vijećnik. U odboru zastupani su svi slojevi građanstva, a sve čestiti i lojalni građani. Prvaci ove stranke uživaju opšte poverenje i veliki ugled u gradu“.⁹²

Kao što je vidljivo sisačka policija bila je optimistična oko djelovanja JNS-a kao stranke vladajućega režima. Ipak, očito se prividni uspjeh te stranke temeljio na činjenici da je ona uživala potporu vlasti, dok je djelovanje opozicijskih stranaka bilo onemogućeno. Pretpostavljam da je JNS u gradu Sisku svoju snagu temeljio i na poslovnom i financijskom utjecaju Petra Teslića.

10. ožujka 1935. u dvorani sisačkoga kina „Urania“ održan je sastanak JNS-a kojem je prisustvovalo oko 800 osoba. Sastanak je održan u sklopu priprema za nove parlamentarne izbore. Sastanak je otvorio senator Teslić, predsjednik organizacije JNS-a za srez Sisak. Teslić je opisao što je vlada Bogoljuba Jevtića učinila kako bi u nepovoljnim ekonomskim okolnostima stabilizirala prilike u Jugoslaviji. Teslić je upozorio da Jugoslavija na predstojećim izborima mora pobijediti „tri bolesti“, a to su „frankovluk“, odnosno „austrijanština“, zatim „separatizam“, kao i nedostatak „građanske ljubavi“ prema Jugoslaviji.

89 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 13076/1931.

90 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 23816/1933.

91 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1519, KBUSB, Pov-II-DZ Broj: 55579/1934.

92 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 2227/1935.

Nakon Teslića govorio je ministar Auer koji je ocijenio da će predstojeći izbori predstavljati plebiscitarnu pobjedu jugoslavenske ideje za koju je kralj Aleksandar dao svoj život. Kralj je na samrti poručio da treba čuvati Jugoslaviju zato što je znao da će se pojaviti „mračne aveti“, odnosno ustaše na čelu s Antom Pavelićem, te „nemani u ljudskoj spodobi“ koje šire krilatice o slobodnoj Hrvatskoj čime zavaravaju „naš narod“ kojem obećavaju blagostanje, iako su hrvatski interesi najbolje osigurani upravo u Jugoslaviji. Zato se treba boriti protiv „separatizma, federalizma i defetizma“ i nastupati s idejom velike i snažne Jugoslavije.⁹³

Na skupštinskim izborima održanima 5. svibnja 1935. Auer, kao kandidat Vladine liste, nije dobio većinu glasova. Ipak je, zahvaljujući izbornom sustavu, ponovno izabran u Narodnu skupštinu. Auer će u novoj vladi Milana Stojadinovića biti ministar pravde, ali će, zbog političkih sukobljavanja, ubrzo dati ostavku na tu dužnost.⁹⁴

Milan Stojadinović je kao predsjednik Kraljevske vlade ubrzo osnovao novu stranku – Jugoslavensku radikalnu zajednicu (JRZ). Mjesni odbor ove stranke u Sisku osnovan je sredinom prosinca 1936. godine. Za predsjednika odbora izabran je Stjepan Šalat, brijač, a za potpredsjednika Stanko Dragosavljević, profesor. Ovoj osnivačkoj skupštini prisustvovao je i Miloš Teslić, sin Petra Teslića koji je nedugo prije umro.⁹⁵ Neki izvori pokazuju da su upravo radnici Teslićevih tvornica bili članovi JRZ-a.⁹⁶ Može se pretpostaviti da su Teslićevi sinovi, Miloš i Milorad, utjecali na svoje zaposlenike da se priklone vladajućoj stranci.

Iako je bivši HSS na parlamentarnim izborima 11. prosinca 1938. u Sisku odnio premoćnu pobjedu, zbog izbornoga zakona u Narodnu skupštinu ipak je izabran kandidat JRZ-a, profesor Stanko Dragosavljević. Vlasti su zabilježile primjere „političkog terora“ kojega su HSS-ovci vršili nad pristašama JRZ-a u Sisku povodom parlamentarnih izbora. U razdoblju od 8. do 12. prosinca 1938. devet puta napadnuta je imovina pristaša JRZ-a. Uglavnom je bila riječ o razbijanju prozorskih stakala ili izloga dućana, pri čemu su neke pristaše JRZ-a napadnute dva puta. Razbijeno je i staklo na ulazu u „Jugoslavensku čitaonicu“ (Jelačićev trg 11). Na sam dan izbora oštećen je automobil Miloša Teslića, pri čemu je pričinjena šteta od 12 000 dinara, a istoga dana je trgovac i gostioničar Mato Tomljenović, član JRZ-a, pogođen kamenom u oko dok se automobilom vozio po Sisku. Vlasti nisu uspjele otkriti nijednoga počinitelja ovih napada.⁹⁷

Također je sisačka policija tijekom veljače 1939. zaplijenila dvije brošure, obje tiskane u sisačkim tiskarama. One su bile sličnoga sadržaja, odnosno sadržavale su popis osoba koje su na skupštinskim izborima 11. prosinca 1938. glasale za listu Milana

93 HR-HDA-1364, Grupa XXIII, inv. br. 170, Predstojništvo gradske policije u Sisku, Pov. Broj Službeno, dne 10. marta 1935.

94 STOJKOV, *Vlada Milana Stojadinovića*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1985.), str. 25-28, 33, 66.

95 Osnivačka skupština i izbor mjesnog odbora Jugoslovenske Radikalne zajednice u Sisku, *Glasnik Jugoslovenske radikalne zajednice za Savsku banovinu*, br. 13, Zagreb, 19. decembra 1936., str. 4.

96 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 4932, KBUSB, Inspektorski odeljak, Pov. Broj: 12/1938.

97 HR-HDA-1364, Grupa XXIII, inv. br. 170, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 57439/1938.

Stojadinovića.⁹⁸ Očito su te brošure trebale služiti kako bi navedene osobe bile izložene javnoj osudi i bojkotu.

Kao što je prethodno navedeno, sisačka policija je početkom 1935. ocjenjivala da Petar Teslić kao vođa JNS-a u tom gradu među građanima uživa opće povjerenje i „veliki ugled“. Takvo stajalište očito se promijenilo nakon osnivanja Banovine Hrvatske. Nakon što je u ožujku 1941. dignut u zrak spomenik kralju Petru I. Karađorđeviću u Sisku, u izvještaju zagrebačke policije, koja je sudjelovala u istrazi, upozoreno je da se već nakon smrti Petra Teslića počelo raspravljati da bi taj spomenik, postavljen njegovim zalaganjem, trebalo ukloniti:

„Saznaje se naime, da se već od prije četiri godine govori o potrebi uklanjanja toga spomenika i to isključivo iz animoziteta prema Petru Tesliću koji je podigao spomenik i koji je među građanstvom ostavio vrlo slabu uspomenu, obzirom na svoje političko djelovanje“.⁹⁹

Hrvatska opozicija: radićevci, federalisti, frankovci

U prethodnom dijelu ovoga priloga opisano je kako je u Sisku djelovao HSS koji je vodio Stjepan Radić, a zatim Vladko Maček. HSS je predstavljao ključnu opoziciju beogradskim vlastima. Ipak, kako je prethodno također navedeno, dok je HSS uvijek odnosio izborne pobjede u sisačkom kotaru (srezu), u samom gradu Sisku djelovale su i druge hrvatske stranke – Hrvatska zajednica (HZ), a kasnije Hrvatska federalistička seljačka stranka (HFSS). Ta stranka osnovana je nakon što se Stjepan Radić odrekao republikanstva, priznao državno uređenje i ušao u beogradsku vladu. Nasuprot tomu HFSS se zalagao za federalističko uređenje jugoslavenske države. Na skupštinskim izborima 1927. godine HFSS je nastupio zajedno s Hrvatskom strankom prava u Hrvatskom bloku koji je i u Sisku ostvario dobre rezultate.¹⁰⁰

HFSS je osnovan u Zagrebu 10. siječnja 1926., a u Sisku već 23. siječnja. Toga dana u sisačkom Trgovačkom domu okupili su se članovi dotadašnje Hrvatske zajednice kao i oni članovi HSS-a koji se nisu slagali s Radićevom suradnjom s Beogradom. Oni su za predsjednika organizacije HFSS-a u Sisku izabrali dr. Ivu Stipčića, podnačelnika grada Siska.¹⁰¹

Nakon što su Radić i HSS napustili beogradsku vladu, odnosno nakon atentata u Narodnoj skupštini, smrti Radića i uvođenja kraljeve diktature 6. siječnja 1929., pristaje ukinutih HSS-a i HFSS-a bile su ponovno upućene na međusobnu suradnju u opoziciji režimu.

U Sisku je 10. ožujka 1929. održana godišnja skupština društva Hrvatski sokol kojoj je prisustvovalo oko 50 članova. Za novog starješinu Hrvatskoga sokola izabran je urar Rudolf Židan, a za članove Kulturno-prosvjetnoga odbora su, među ostalima,

98 HR-HDA-1363, inv. br. 5602, KBUŠB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 12246/1939.

99 HR-HDA-155, BH-KB, Kab. Broj: 24161/1941.

100 ANTIĆ, Ljubomir, *Hrvatska federalistička seljačka stranka, Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*, 15 (1982): str. 163-222.

101 Osnutak organizacije H.F.S.S. u Sisku., *Hrvatske novine*, br. 5, Sisak, 30. siječnja 1926., str. 1-2.

izabrani obrtnik Rok Faget i odvjetnici Joso Piškulić i Mijo Zdunić. Sisačka policija namjeravala je obratiti pažnju na djelovanje toga odbora zato što su njegovi članovi bili najistaknutiji članovi bivšega HSS-a i HFSS-a.¹⁰² Vlasti su nakon 6. siječnja 1929. tjelesnu kulturu stavile pod čvrsti državni nadzor, pa je krajem iste godine osnovan Sokol Kraljevine Jugoslavije. Hrvatski je sokol raspušten, pa je ta organizacija prestala djelovati i u Sisku.¹⁰³

Kao što je prethodno spomenuto, neposredno nakon što je kralj Aleksandar u siječnju 1929. proglasio svoju diktaturu, sisačka policija bila je optimistična procjenjujući da je rad bivših opozicijskih stranaka zamro. Na sličan je način sisačka policija sredinom 1929. ocijenila da su pristaše bivšega HFSS-a uglavnom obrtnici i trgovci koji u trenutnom „vanpartijskom stanju“, uspostavljenom kraljevom proklamacijom od 6. siječnja, vide mogućnost uvođenja zakonitosti i reda u državi čime će biti poboljšani i njihov osobni položaj.¹⁰⁴

Kada je riječ o osnutku i prvim akcijama ustaške organizacije koju je u emigraciji vodio Ante Pavelić, kojega su jugoslavenske vlasti u odsutnosti osudile na smrt, sisačka policija je u rujnu 1929. ocijenila da ustaše ne mogu računati na potporu:

„Stanovništvo grada Siska odgajano je kroz decenije u ideji narodnog i državnog jedinstva, te ideja o samostalnoj Hrvatskoj nije mogla nikada steći uporište među građanstvom grada Siska. Na jednaki način je i akcija Dr. Pavelića bila jednodušno osuđivana, te je povedeni proces protivu istoga nailazio na odobravanje u svim redovima bez obzira na pripadnost bivših političkih partija.“¹⁰⁵

U razdoblju nakon kraljeva proglasa od 6. siječnja 1929. kao opozicijsko glasilo u Sisku istaknuo se tjednik *Hrvatske novine*. Njegov većinski vlasnik bio je odvjetnik dr. Joso Piškulić, član bivšega HFSS-a. U tim su novinama objavljivani tekstovi koji su kritizirali rad gradske uprave, kao i oni koji su ukazivali na nepovoljan položaj hrvatskog naroda u jugoslavenskoj državi. Na takve članke reagirala je policija u Sisku koja je plijenila naklade *Hrvatskih novina* u kojima su objavljivani sporni članci, a protiv odgovornih osoba podnošene su kaznene prijave Državnom tužiteljstvu u Petrinji. Tako je od travnja 1929. do studenoga 1930. zabranjeno desetak brojeva *Hrvatskih novina*.¹⁰⁶

U lipnju 1929. Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beogradu zatražilo je od vlasti u Zagrebu da vodi „osobitu kontrolu“ sisačkih *Hrvatskih novina* jer one pišu u „separatističkom duhu“ čime izazivaju „plemenski razdor“. Iz Zagreba je o navedenom zatražen izvještaj policije u Sisku. Ona je izvijestila da su *Hrvatske novine* prethodno bile glasilo sisačkoga HFSS-a. Nakon 6. siječnja 1929. to je glasilo na početku odobravalo novonastalo stanje. Kada liječniku dr. Ivi Stipčiću, vođi bivšeg HFSS-a, nije pošlo za

102 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 1410, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 4816/1934.

103 VUKELIĆ, Vlatka, *Djelovanje sisačkog Sokolskog društva od 1929. do 1941. godine, Godišnjak Gradskog muzeja Sisak*, br. 10 (2010): str. 239-240.

104 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 1869, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 8093/1929.

105 HR-HDA-1354, Grupa VII, inv. br. 93, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 13279/1929.

106 O ovim zabranama sisačkih *Hrvatskih novina* vidi: HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 12391/1931.; HR-HDA-1361, Grupa XVIII, inv. br. 635, inv. br. 846.

rukom da bude imenovan za načelnika Siska, *Hrvatske novine* počele su pisati protiv vladajućega režima. Policija je plijenila cjelokupnu nakladu onih brojeva *Hrvatskih novina* koji su sadržavali članke nedopuštena sadržaja. Time je *Hrvatskim novinama* nanesena znatna financijska šteta čime su one prisiljene objavljivati tekstove koji ne izazivaju intervenciju vlasti.¹⁰⁷

Sisačka policija je u kolovozu i listopadu 1930. ponovno zabranila neke brojeve *Hrvatskih novina* zbog članaka u kojima se kritički pisalo o gradnji zgrade Državne realne gimnazije u Sisku. Policija je smatrala da iza tih članaka stoji graditelj Petar Colussi, istaknuti pristaša bivšega HSS-a, koji je navedenim člancima namjeravao zlonamjerno dovesti u pitanje rad gradskih i viših vlasti na izgradnji gimnazije. Ipak je sisačka policija u izvješčaju banskim vlastima u Zagrebu zaključila da opozicijsko pisanje *Hrvatskih novina*, odnosno ljudi iza tih novina, nema širi utjecaj na Sišćane:

„Navadam da mišljenje i postupak Petra Collussia i advokata Dr. Jose Piškulića i trgovca Roka Fageta ne deli ostalo građanstvo, i isti po svom slabom ugledu i uplivu u građanstvu, skrajnoj separatističkoj opredelenosti, stoje potpuno osamljeno.“¹⁰⁸

Krajem 1930. godine sisačka policija je vlastima u Zagrebu odnosno Beogradu dostavila opširne podatke o dr. Ivi Stipčiću, šefu Internoga odjeljenja Banovinske bolnice u Sisku. On je do ukidanja političkih stranaka imao istaknutu ulogu u HFSS-u. Tijekom 1929. godine težio je biti imenovan za načelnika grada Siska što mu nije pošlo za rukom. Stipčić je bio predsjednik Hrvatskoga pjevačkog društva „Danica“ koje je u ljeto 1929. trebalo proslaviti 60. godišnjicu svoga osnutka. Budući da Stipčić, kao državni namještenik, nije tu proslavu htio održati u skladu sa šestosiječanskim poretkom, on se povukao s mjesta predsjednika „Danice“.¹⁰⁹

Također je Stipčić, u suradnji s Josom Piškulićem, utjecao da Hrvatski sokol ne pristupi Sokolu Kraljevine Jugoslavije, nego je to društvo prilikom ukidanja svoju imovinu predalo društvu Hrvatski društveni dom¹¹⁰ čiji je predsjednik bio upravo Stipčić. Sredinom 1930. dr. Ljudevit Auer, starješina Sokola Kraljevine Jugoslavije, molio je Stipčića za opremu bivšega Hrvatskog sokola, koja je trebala jugoslavenskim sokolima za vježbu, ali je Stipčić tu molbu odbio.¹¹¹

Sisačka policija je u vezi sa Stipčićem zaključila da je on sposobna i ugledna osoba, dok je glavni uzrok njegova negativnoga djelovanja činjenica da se nalazi pod utjecajem Jose Piškulića i Roka Fageta koji su potpuno „zadojeni separatizmom“. Uostalom, spremnost za suradnju s vlastima Stipčić je dokazao sudjelovanjem u pripremama za podizanje i svečano otkrivanje spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću u Sisku.¹¹²

107 HR-HDA-1361, Grupa XVIII, inv. br. 635, Veliki župan zagrebačke oblasti, Pov. Broj: 8232/1929.

108 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 12391/1931.

109 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 27418/1930.

110 O tom društvu vidi: ČAKŠIRAN, Vlatko, *Izgradnja Hrvatskoga društvenog doma u Sisku, Godišnjak Gradskog muzeja Sisak*, br. 12 (2018): str. 128-150.

111 HR-HDA-144, SB-UO, Pov. Broj: 27418/1930.

112 *Isto*.

U jednom izvještaju sreskog načelnika u Sisku iz rujnu 1932. navedeno je da se dr. Stipčić posebno angažirao u društvu Hrvatski društveni dom osnovanom 1926. godine. Cilj društva bio je podići zgradu u kojoj će se smjestiti hrvatska društva koja djeluju u Sisku:

„Pošto je sada ‘dom’ kupljen biti će isti centrum opozicije i separatizma. U zadnje vrijeme je Dr. Stipčić vrlo aktivan kao duševni začetnik svega što jača separatizam i pravi neprilike režimu“.¹¹³

Sreski načelnik smatrao je da bi Stipčića trebalo premjestiti iz Siska, te bi se on, u tom slučaju, možda opredijelio za napuštanje državne službe.¹¹⁴

Iako je sisačka policija nakon uvođenja šestosiječanjskoga režima ocjenjivala da bivše hrvatske stranke i njezine nekadašnje vođe nemaju većeg utjecaja, ipak je tijekom 1932., kako je prethodno opisano, došlo do demonstracija u Sisku koje su ukazivale na znatnije nezadovoljstvo postojećim režimom među Hrvatima. U siječnju 1935. sisačka policija će u jednom izvještaju navesti da su se pristaše bivšega HSS-a i bivšega HFSS-a nakon 6. siječnja 1929. udružile i čine „opoziciju današnjem režimu“.¹¹⁵

Nakon što su početkom svibnja 1935. održani novi parlamentarni izbori, policija u Sisku izvijestila je banske vlasti u Zagrebu da su se nakon tih izbora prilike u Sisku potpuno promijenile. „Federalisti“ su i prethodno imali snažno uporište u Sisku, te su nakon izbora „došli do potpunog izražaja“. Nije se moglo primijetiti da u Sisku djeluju „agenti“ Ante Pavelića koji teže osamostaliti Hrvatsku od Jugoslavije, ali je sisačka policija ocijenila da mjesna opozicija nije daleko od želje za samostalnom hrvatskom državom. Ona se ipak uzdržava od propagiranja toga cilja, navodno zato što strahuje da bi u tom slučaju Mađarska i Italija dobile mogućnost priključiti dijelove hrvatskoga teritorija.¹¹⁶

Sresko načelstvo u Sisku će u srpnju 1936. u jednom izvještaju objasniti da u srezu, odnosno gradu Sisku, unutar HSS-a postoje dvije skupine. Prva skupina oslanja se na seljake i „stare Radićevce“. Njezini predstavnici bili su odvjetnik dr. Juraj Veselić i seljak Ivan Martinčić koji je bio kandidat na skupštinskim izborima u svibnju 1935. godine. Nasuprot njima bila je druga skupina HSS-ovaca koja je obuhvaćala federaliste i frankovce. Ta skupina okupljala se oko Roka Fageta. Tako je opozicija oko HSS-a zapravo podijeljena na seljake u sisačkom srezu i stanovnike grada Siska:

„Do ove pocjepanosti dolazi s razloga što se ove dvije grupe već dulje međusobno glože o prevlast nad pristašama H.S.S. pa u onoj prvoj grupi Dr. Veselića prevladava seljačka struja, a u ovoj [drugo] građani grada Siska uz prevlast Federalista i Frankovaca pod vodstvom Faget Roke, klobučara iz Siska“.¹¹⁷

113 HR-HDA-145, SB-ODZ, Str. Pov. Broj: 236/1932.

114 *Isto*.

115 HR-HDA-145, SB-ODZ, Pov. Broj: 2227/1935.

116 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 4036, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. D. Z. Broj: 34523/1935.

117 HR-HDA-1353, Grupa VI, inv. br. 584, KBUSB, Upravno odeljenje II. Pov. D. Z. Broj: 21528/1936.

U vezi sa stanjem u siječnju 1938. sisačka policija ocijenila je da između frankovaca i klerikalaca s jedne strane te radićevaca s druge strane postoji raskol koji se trenutno „nastoji prikriti“, ali bi to neslaganje moglo izbiti „svom žestinom“.¹¹⁸ I u studenom 1938. sisačka policija izvijestila je da se sve više zaoštravaju neslaganja između frankovaca i radićevaca. Sisačka policija nije isključivala mogućnost da će zbog toga dio frankovaca apstinirati na predstojećim parlamentarnim izborima.¹¹⁹ Na kraju do toga ipak nije došlo. Prema podacima sisačke policije frankovci koji su „korteširali“ da ne izađu na skupštinske izbore ipak su odlučili „još ovaj put“ to učiniti i dati glas Mačeku.¹²⁰

Nakon što je Maček u kolovozu 1939. sklopio sporazum s Beogradom, čime je osnovana Banovina Hrvatska, konačno je došlo do raskola između hrvatskih nacionalista, odnosno frankovaca i HSS-a, jer je nacionalistima bio neprihvatljiv kompromis s Beogradom i rješavanje hrvatskog pitanja unutar jugoslavenske države. Neki izvori ukazuju na to da je u takvim okolnostima utjecaj hrvatskih nacionalista u gradu Sisku porastao. Primjerice, kada su vlasti Banovine Hrvatske početkom 1940. formirale novu gradsku upravu u Sisku, odnosno određivali nove gradske vijećnike, moralo se zaključiti da mnogi sisački Hrvati ne žele sudjelovati u toj upravi jer se veći dio građanstva, a posebno „inteligencija“, drži „rezervirano“. Oni ili ne žele sudjelovali u gradskoj upravi ili su napustili redove HSS-a i priključili se „pravašima odnosno Dr. Mili Budaku“, dakle hrvatskim nacionalistima.¹²¹

Zaključak

Izvori iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu sadrže mnoštvo podataka o političkim prilikama u gradu Sisku u razdoblju postojanja prve jugoslavenske države. Hrvatska politička povijest u tom razdoblju dobro je istražena, ali, kao što pokazuje ovaj prilog, brojni izvori omogućavaju analizu utjecaja širih političkih događaja na mjesnoj razini, u ovom slučaju na primjeru grada Siska. Također ti izvori dopunjuju biografije Siščana koji su u promatranom razdoblju bili angažirani u javnom i političkom životu.

U Sisku, gradu s većinskim hrvatskim stanovništvom, HSS je, pod vodstvom Stjepana Radića i kasnije Vladka Mačeka, bio najsnažnija politička stranka. Ipak je tijekom 1920-ih i Hrvatska zajednica, odnosno kasnije Hrvatska federalistička seljačka stranka, imala utjecaj među Siščanima. Prema kraju 1930-ih hrvatska opozicija u Sisku formalno je jedinstvena prema beogradskom režimu, ali su u njezinim redovima vidljiva podvajanja na „stare radićevce“ s jedne i bivše federaliste odnosno hrvatske nacionaliste s druge strane. Nakon što je Maček 1939. postigao sporazum s Beogradom, s čime se hrvatski nacionalisti nisu slagali, prethodno navedeni izvor govori o tome da je i dio građana Siska napustio HSS i priklonio se dr. Mili Budaku koji je nakon povratka iz ustaške emigracije bio jedan od istaknutih vođa hrvatskih nacionalista u domovini.

118 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5254, KBUSB, Inspektorski odeljak, Pov. Broj: 20/1938.

119 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5254, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 45427/1938.

120 HR-HDA-1363, Grupa XXI, inv. br. 5254, KBUSB, Odeljak za državnu zaštitu, Broj: 52966/1938.

121 HR-HDA-157, BH-OUP, Broj: 49447/1940.

Prikazani izvori također pokazuju da su vlasti u Sisku, čini se iskreno, vjerovale da će uvođenje diktature kralja Aleksandra i raspuštanje dotadašnjih političkih stranaka dati dobre rezultate u izgradnji jugoslavenske države. Ipak su hrvatske demonstracije u Sisku tijekom 1932. pokazale suprotno. Kada je od parlamentarnih izbora u svibnju 1935. pritisak režima na stanovništvo popustio, i u Sisku je došlo do niza manifestacija u kojima je snažno isticana hrvatska oporba prema unitarno uređenoj jugoslavenskoj državi.

Sisak, s većinskim hrvatskim stanovništvom, i kao grad koji se nalazio u kraju iz kojega je potekao Stjepan Radić, osnivač i vođa HSS-a, nije bio uporište političkih snaga koje su zagovarale centralistički uređenu jugoslavensku državu pod srpskom prevlašću. Ipak je djelovanje sisačkog industrijalca Petra Teslića bilo od značajne važnosti. Očito je on, koristeći svoj kapital i utjecaj, odigrao važnu ulogu na jačanju Demokratske, odnosno Samostalne demokratske stranke u Sisku, što se posebno iskazalo na parlamentarnim izborima 1927. godine. Kasnije, u okolnostima kraljeve diktature, Teslić je mogao nastaviti s političkim radom u korist uspostavljenoga režima, a u tom su smjeru nakon Teslićeve smrti, prema pregledanim izvorima, nastavili djelovati i njegovi sinovi.

Summary

Archival Sources: Illuminating the Political History of Sisak During the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia (1918 – 1941)

The sources from the Croatian State Archives in Zagreb contain a wealth of information about the political situation in the town of Sisak during the existence of the Kingdom of Yugoslavia (1918 – 1941). Croatian political history during the period of Yugoslav monarchy is well researched, but, as this paper shows, numerous sources enable the analysis of broader political events at the local level, in this case, using the example of Sisak. These sources also supplement the biographies of the people from Sisak who were engaged in public and political life during the observed period.

In Sisak, a city with a majority Croatian population, the Croatian Peasant Party (Hrvatska seljačka stranka, HSS), led by Stjepan Radić and later by Vladko Maček, was the strongest political party. However, in the late 1920s, the Croatian Federalist Peasant Party also had influence among the citizens of Sisak. Towards the end of the 1930s, the Croatian opposition in Sisak was formally united against the Belgrade regime, but there was a visible rift between the HSS loyalists and former Federalists or Croatian nationalists on the other side. After Maček reached an agreement with Belgrade in 1939, which Croatian nationalists did not agree with, a certain number of citizens of Sisak left the HSS and joined Mile Budak, who, after returning from the Ustasha emigration, became one of the prominent leaders of Croatian nationalists in the homeland. The sources presented also show that the authorities in Sisak genuinely believed that the introduction of King Alexander's dictatorship in early 1929 and the dissolution of

the previous political parties would yield positive results in building the strong and centralized Yugoslav state. However, the Croatian demonstrations in Sisak during 1932 proved otherwise. When the regime's pressure on the population eased after the parliamentary elections in May 1935, a series of manifestations occurred in Sisak, showing the strong Croatian opposition to the unitary Yugoslav.

Sisak, with its majority Croatian population, was not a stronghold of political forces advocating for a centrally organized Yugoslav state under Serbian dominance. However, the actions of Sisak industrialist Petar Teslić, an ethnic Serb, were of significant importance. He clearly used his capital and influence, playing an important role in strengthening the Democratic, and later Independent Democratic Party in Sisak, which was particularly evident in the parliamentary elections of 1927. Later, in the circumstances of the king's dictatorship, Teslić continued his political work in support of the regime, and after his death his sons continued to support the ruling political party.

Key words: Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia, Sisak, Croatian Peasant Party, Croatian Federalist Peasant Party, Independent Democratic Party

Popis izvora

Arhivsko gradivo:

Hrvatski državni arhiv u Zagrebu:

HR-HDA-144. Savska banovina, Upravno odjeljenje (SB-UO)

HR-HDA-145. Savska banovina, Odjeljak upravnog odjeljenja za državnu zaštitu (SB-ODZ)

HR-HDA-153. Inspektorski odsjek banske uprave Savske banovine (IO-SB)

HR-HDA-155. Banovina Hrvatska, Kabinet bana (BH-KB)

HR-HDA-157. Banovina Hrvatska, Odjel za unutarnje poslove (BH-OUP)

HR-HDA-158. Banovina Hrvatska, Odjeljak za državnu zaštitu (BH-ODZ)

HR-HDA-1352. Grupa V, Pobune, štrajkovi i pokreti radnika i seljaka 1919.-1941. (Grupa V)

HR-HDA-1353. Grupa VI, Građanske stranke i društva 1919. – 1941. (Grupa VI)

HR-HDA-1354. Grupa VII, Režimske i reakcionarne organizacije 1919. – 1941. (Grupa VII)

HR-HDA-1359. Grupa XVI, Teror vladajućeg režima 1912. – 1941. (Grupa XVI)

HR-HDA-1361. Grupa XVIII, Cenzura i zabrana tiska 1913. – 1941. (Grupa XVIII)

HR-HDA-1363. Grupa XXI, Politička situacija 1910. – 1940. (Grupa XXI)

HR-HDA-1364. Grupa XXIII, Izbori u Kraljevini Jugoslaviji 1917. – 1941. (Grupa XXIII)

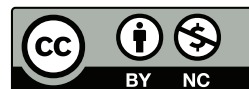
Tisak:

Glasnik Jugoslovenske radikalne zajednice za Savsku banovinu (Zagreb), 1936.
Hrvatske novine (Sisak), 1926., 1929.
Jutarnji list (Zagreb), 1930.

Literatura:

- ANTIĆ, Ljubomir, *Hrvatska federalistička seljačka stranka. Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*, 15 (1982). 163-222.
- BANAC, Ivo. 1988. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji, Porijeklo, povijest, politika*. Globus. Zagreb.
- ČAKŠIRAN, Vlatko. *Izgradnja Hrvatskoga društvenog doma u Sisku. Godišnjak Gradskog muzeja Sisak*, br. 12 (2018). 128-150.
- DOBRIVOJEVIĆ, Ivana. 2006. *Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra 1929 – 1935*. Institut za savremenu istoriju. Beograd.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira. 1974. *Industrijski razvoj Siska u međuratnom razdoblju s posebnim osvrtom na strukturu i položaj radničke klase*, u: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941*, Zbornik. 17-54. Muzej Sisak – Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Sisak – Zagreb.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Društveno-ekonomski razvoj Siska 1919. – 1941. godine, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 27 (1994). 271-288.
- MATKOVIĆ, Hrvoje. 1972. *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*. Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest. Zagreb.
- MATKOVIĆ, Hrvoje. *Parlamentarni izbori i stranačke borbe na sisačkom području između dva rata. Časopis za suvremenu povijest*, 28, br. 1-2 (1996). 5-26.
- RAGUŽ, Bruno. *Petar Teslić i njegova industrija u Sisku od kraja 19. stoljeća do današnjih dana. Ad Acta, Zbornik Državnog arhiva u Sisku*, 4 (2023). 149-163.
- Senatori Kraljevine Jugoslavije, Biografski leksikon*. 2016. Glavni i odgovorni urednik: Pavlović, Momčilo. Institut za savremenu istoriju – Hrvatski institut za povijest – Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“. Beograd.
- Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca održanih 18 marta 1923. godine*. 1924. Ur. dr. Kostić, Laza M. Narodna skupština Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Beograd.
- STOJKOV, Todor. 1985. *Vlada Milana Stojadinovića (1935 – 1937)*. Institut za savremenu istoriju Beograd. Beograd.
- VUKELIĆ, Vlatka. *Život i rad Petra Colussija. Godišnjak Gradskog muzeja Sisak*, br. 9 (2009). 159-189.
- VUKELIĆ, Vlatka. *Djelovanje sisačkog Sokolskog društva od 1929. do 1941. godine. Godišnjak Gradskog muzeja Sisak*, br. 10 (2010). 231-272.
- ŽARIĆ, Slobodan. *Aktivnost organizacija KP Hrvatske na području kotara Sisak u toku 1941. i 1942. godine. Povijesni prilozi*, 7 (1988). 137-162.

EKONOMSKI RAZVOJ KOTARA SISAK 1960. – 1970. I „BANIJSKA KONCEPCIJA“

Izvorni znanstveni rad

Rad se oslanja na primarne izvore arhivske građe pohranjene u Državnom arhivu u Sisku (Fond HR DASK 294, Skupština Kotara Sisak) te različite sekundarne izvore, publikacije i periodiku. U radu se analizira i prikazuje gospodarski razvoj Kotara Sisak u razdoblju 1960. – 1970. Radi se o temi koja dosad nije znanstveno obrađivana u hrvatskoj historiografiji pa rad donosi nove i originalne spoznaje utemeljene na izvornom arhivskom gradivu. U radu se posebno detaljno obrađuju originalna rješenja koncepcije sedmogodišnjeg razvoja Kotara Sisak koje su nakon uspješnog ostvarenja u Sisku i banijskoj regiji bile uzor za izradu sličnih strategija i koncepcija u drugim krajevima Hrvatske.

Ključne riječi: Sisak, Banija, regionalni razvoj, razvoj nerazvijenih, Banijska koncepcija

Uvod

Vrijeme neposredno iza Drugoga svjetskog rata suočilo je stanovnike na prostoru Siska i Banije s posljedicama velike materijalne i ljudske devastacije. Siromaštvo, život u kućama bez struje i vode, bez modernih strojeva i pomagala, prometna izoliranost, nedostupnost javnih usluga, posebno zdravstva i obrazovanja. Kolektivnu je frustraciju pojačavala činjenica da se narod u takozvanim „ustaničkim krajevima“ zbog sporoga razvoja toga područja osjećao napušten od nove vlasti za koju je dao ogromne ljudske i materijalne žrtve. To se posebno osjećalo u područjima koja su bila naseljena srpskim stanovništvom,¹ ali ništa bolje nije bilo ni u područjima s većinskim hrvatskim stanovništvom. Mnogobrojne su obitelji u netom završenome ratu ostale bez muških

1 Krajem 1949. i početkom 1950. dogodila se čak i javna pobuna naroda na području Gline, koja je upamćena kao „Glinski slučaj“. Nasilna kolektivizacija, prisilni otkup i teški uvjeti života u takozvanim „ustaničkim krajevima“, bili su neposredni povod pobune, međutim, prema nekim izvorima pobuna je evoluirala i u konačnici imala političke ciljeve, obaranje postojećeg državnog uređenja i to na početničkoj liniji povratka Kralja i Kraljevine Jugoslavije. Registrirano je oko 100 ljudi s glinskog i petrinjskog područja, a prigodom vojne i policijske akcije hvatanja pobunjenika ubijeno je šestoro osoba (Čavrak, 2022:16-17).

članova, često se nije znalo ni gdje su završili ti ljudi. O „Bleiburgu“ i Križnome putu tada se službeno i neslužbeno šutjelo.

Nova vlast bila je suočena s velikim problemima obnove i pokušajem oblikovanja novoga političko-administrativnog ustroja. Na djelu je bio projekt izgradnje „novog socijalističkog društva“. Godinama se nakon rata vodila bitka s ostacima poraženih vojski, zbog čega razni oblici represije dugo nisu prestajali, a onda je došlo i do nekoliko uzastopnih sušnih godina koje su uništile poljoprivredne usjeve i svele zalihe hrane na minimum biološkoga preživljavanja. Nesnalaženje i lutanje nove vlasti očitovalo se u pokušaju dinamičnih i brzih promjena u politici i praksi. Nakon početnoga pokušaja kopiranja sovjetskih uzora uskoro dolazi do iznenadnoga i snažnog zaokreta i razlaza sa Staljinom i njegovim koncepcijama. Na područjima gdje je dominirala poljoprivreda, pogotovo sitna i slabo razvijena kao što je područje Siska i Banije, snažan otpor naroda doživjela je koncepcija kolektivizacije i posebno projekt prisilnoga otkupa poljoprivrednih proizvoda koji je osiromašio seljačke mase do ruba gladi.

Nakon prve faze industrijalizacije poslijeratne Jugoslavije, koja je provedena u modelu snažnoga državnog intervencionizma početkom 1960-ih, inicirane su različite tržišne reforme. U razdoblju od 1954. do 1961. godine ostvarena je prosječna godišnja stopa rasta od 12 posto uz stopu osobne potrošnje koja je godišnje rasla prosječno 10 posto. Infrastruktura i teška industrija izgrađene u petnaest poslijeratnih godina relativno sporo su pridonosile rastu. Zbog toga i niza drugih razloga 1961. godine došlo je do stagnacije gospodarstva (pad broja zaposlenih, vanjskotrgovinski deficit, teškoće u otplati inozemnih kredita). Rješenje se tražilo u reformi privrednoga sistema u smjeru decentralizacije i liberalizacije ekonomskoga sustava. Već tijekom 1962. godine otvoreno se manifestiraju razlike u viđenju pravca privredne reforme između razvijenijih sjeverozapadnih dijelova (Slovenije i Hrvatske) i manje razvijenih južnih dijelova zemlje. Paralelno s privrednom reformom radilo se na nacrtu novoga Ustava koji je donesen u proljeće 1963. godine. Prilikom pripreme nacрта novoga Ustava SFRJ-a na mnogim se mjestima ukazivalo na sve veći problem razvoja nerazvijenih dijelova države. Ustavom je tada prvi put definirano da je briga za razvoj nerazvijenih krajeva ustavna obaveza cijele zajednice. Tada se začela ideja o formiranju saveznoga fonda za financiranje ekonomskoga razvitka zaostalih krajeva do čijega će osnivanja doći nekoliko godina kasnije. Slijedilo je donošenje novih republičkih ustava i komunalnih statuta u kojima je pitanje razvoja nerazvijenih krajeva također imalo visok prioritet.

Prvi sastanak Komisije za izradu prijedloga novog Statuta Kotara Sisak održan je 19. ožujka 1962. godine pod predsjedanjem Dragutina Desputa, tadašnjega predsjednika Kotarskoga narodnog odbora. Krajem 1963. godine usvojeni su statuti svih općina i Kotara Sisak.

Bez obzira na sve promjene tržišni sustav je teško funkcionirao pogotovo zbog zadržavanja uloge države u odlučivanju o cijenama.

Što je prethodilo donošenju „Banijske koncepcije“?

Navedene promjene imale su brojne posljedice na ponašanje poduzeća i lokalne vlasti na području tadašnjega Kotara Sisak. Decentralizacija im je omogućavala nešto aktivniju ulogu u pogledu oblikovanja razvojnih strategija, a liberalizacija im je nametala dodatna ograničenja zbog ekonomske zaostalosti i slabe konkurentnosti.

Tako na primjer, zbog prenošenja odlučivanja o plaćama na poduzeća, početkom 1961. godine Savjet za privredu Kotarskog narodnog odbora u Sisku bio je suočen s problemom bržega rasta plaća u odnosu na rast produktivnosti. Početkom 1961. godine u lokalnoj privredi rast fizičkog obima proizvodnje iznosio je skromnih dva posto, a rast plaća iznosio je više od 30 posto.² Do kraja godine pristupilo se donošenju novih pravilnika o raspodjeli čistog prihoda i pravilnika o raspodjeli osobnih dohodaka kojima se rast plaća trebao usklađivati s rastom produktivnosti.

U osnovi lokalna privreda se zbog još uvijek nepovoljne strukture teško uklapala u domaće i inozemne gospodarske tokove. U raspravi o privredi sisačke komune u ljeto 1961. godine³ razmatrane su promjene u sustavu raspodjele. Posebno su istaknuti problemi namjernoga nedovoljnog korištenja kapaciteta zbog straha od stvaranja zaliha zbog nemogućnosti tržišnoga plasmana robe. Neka lokalna poduzeća raspolagala su sa zastarjelom opremom (na primjer u „Radonji“ je pogon vinske kiseline bio knjigovodstveno otpisan 75 posto), a sustav raspodjele stavljao je sva poduzeća u isti položaj. U poljoprivredno dobro „Posavina“, koje je pripadalo među najveća takva dobra u Hrvatskoj, uvedena je prinudna uprava zbog poslovanja s gubitkom.⁴ Velike nade polagale su se u mogućnost korištenja prirodnih izvora, posebno nafte. U Sunji (Strmen) započeti su pripremni radovi za bušenje nafte.⁵ Tražila su se i nova organizacijska rješenja kojima se željelo provesti okrupnjavanje manjih poduzeća u jedno veliko radi povećanja ekonomičnosti i rentabilnosti. Razmatran je prijedlog da se ujedine četiri kolektiva sjevernoga industrijskog bazena („Segestica“, „Radonja“, Tvornica tanina i furfurola i „Galdovo“) kako bi se lakše rješavali kadrovski, proizvodni, financijski i organizacijski problemi.⁶ U konačnici ova ideja u Sisku nije ostvarena, ali je u Dvoru već iduće godine došlo do spajanja pet malih poduzeća (Šumsko gospodarstvo, Šumsko-industrijsko poduzeće, Građevinsko poduzeće, Auto-prijevoz i Poljoprivredno dobro) u jedno veće koje se zvalo „Šamarica“.⁷ Prednost povezivanja u dvorskom slučaju je što se radilo o poduzećima koja su zapravo činila jedan proizvodni lanac s visokom međusobnom proizvodnom ovisnosti.

U tadašnjoj općini Hrvatska Kostajnica težište razvoja gospodarstva bilo je u području drvne i tekstilne industrije. Nositelji toga razvoja bili su Šumsko-industrijsko poduzeće Majur i Tvornica trikotaže u Hrvatskoj Kostajnici. U Majuru je već tada bilo

2 Članak „Nerazmjerno povećanje osobnih dohodaka“, *Jedinstvo*, broj 415 (581) od 15. srpnja 1961. godine

3 Članak „Ne ide bez neposrednih proizvođača“, *Jedinstvo*, broj 418 (584), 5. kolovoza 1961. godine

4 Članak „U „Posavini“ ide na bolje“, *Jedinstvo*, broj 421 (587), 26. kolovoza 1961. godine

5 Članak „Pripremni radovi za bušenje nafte“, *Jedinstvo*, broj 421 (587), 26. kolovoza 1961. godine

6 Članak „Hoće li Sisak dobiti još jedan veliki kombinat?“, *Jedinstvo*, broj 425 (591), 23. rujna 1961. godine

7 Članak „Novi kombinat „Šamarica“ – garancija privrednog uspjeha“, *Jedinstvo* broj 446 (612), 17. veljače 1962. godine.

zaposleno oko 500 radnika, uglavnom muškaraca, u Trikotaži su uglavnom bile zaposlene žene. S obzirom na nove planove razvoja i potrebu modernizacije proizvodnje odlučeno je da se u Majuru pristupi izgradnji novih objekata za sve pogone i sve dijelove proizvodnoga procesa koji bi završavao finalnom izradom komadnoga namještaja. Budući da su nedostajala financijska sredstva za tu investiciju, u 1961. godini radnici su odustali od raspodjele viškova i na taj način prikupili oko 200 milijuna dinara vlastitih sredstava čime se krenulo u izgradnju novog drvno-industrijskog kombinata u Majuru, neposredno uz željezničku stanicu. Radovi su započeli tijekom 1961. godine te je do početka 1962. godine na površini od 25 jutara već izgrađeno 2500 m² radnog prostora. Usporedno s gradnjom proizvodnih pogona velika se pozornost posvećivala stambenim problemima radnika. Od oko 500 zaposlenih svi su zapravo bili „domaći“ iz okolnih sela, stanovali su u svojim kućama na udaljenostima 2-5 kilometara, pa su svaki dan putovali na posao. Za dio stručnjaka koji su dolazili iz drugih krajeva pripremljena je gradnja stambenoga bloka u Hrvatskoj Kostajnici čime se rješavalo pitanje potrebnoga stručnog kadra.⁸

Tih dana razmatrani su i drugi problemi među kojima je u jednom trenutku prioritet dan sigurnosti plovidbe i zaštiti rijeka Save i Kupe od eventualnih zagađenja. Utovar i otprema sirove nafte i tekućega goriva obavljali su se u provizornoj luci pa je kapetanija pristaništa u Sisku više puta upozoravala da taj provizorij ne zadovoljava. To se odnosilo na obje lokacije, onu kod sela Crnac i onu kod Rafinerije na Kupi. Obje lokacije su na plovnom putu, a Savom i Kupom su u to doba još uvijek plovili brodovi na parni pogon, pa je bila dovoljna mala neopreznost do dođe do nesreće. Planovi izgradnje nove „petrolejske“ luke opravdavali su se procjenom da bi se u toj luci obavljao godišnji promet od približno 2 milijuna tona tereta.⁹

Provedena je reorganizacija banaka i učinjene su korjenite promjene kreditnoga sistema u smjeru stvaranja decentraliziranoga monetarnog i kreditnog mehanizma. Osnovane su komunalne banke, pa tako i u Sisku. One preuzimaju ulogu neposrednoga kreditora privrede. Tijekom 1961. godine preneseni su svi plasmani i sredstva kojima je raspolagala Narodna banka na određenome području na novoosnovane komunalne banke. Time je stvoren novi decentralizirani kreditni mehanizam po kome umjesto Narodne banke sada komunalne banke preuzimaju neposredne odnose i kontakte s komitentima, u prvom redu s poduzećima. Nakon ovih promjena komunalne banke sudjeluju u kreditima s više od 60 posto. Manje komunalne banke su zbog svoje veličine i skromnoga kreditnog potencijala suočene s ograničenjem u pogledu ekspanzije kredita što je imalo znatan utjecaj na mogućnost ubrzanja razvoja lokalne privrede. Drugi problem bio je nedostatak stručnih kadrova posebno u poslovima analize ekonomskih uvjeta davanja kredita pa je sve to u ukupnosti bilo jedan od ograničavajućih čimbenika razvoja lokalne privrede.¹⁰ Zbog skromnoga kreditnog potencijala već sredinom 1962.

8 Članak „Osnivanje industrijskih pogona – uvjet za ekonomsko jačanje komune“, *Jedinstvo* broj 446 (612), 17. veljače 1962. godine.

9 Članak „Rješenje – u petrolejskoj luci“, *Jedinstvo*, broj 422 (588), 2. rujna 1961. godine.

10 Članak „Pred novim zadacima“, *Jedinstvo* broj 431 (597), 4. studenog 1961. godine

godine razmatrana je ideja spajanja malih komunalnih banaka u Kostajnici, Dvoru i Glini u jednu banku. Jedino je komunalna banka u Sisku bila rentabilna i ostvarivala je svoje ciljeve dok je petrinjska komunalna banka bila na granici rentabilnosti.

Kako bi se javnost podsjetila na 100 godina društveno-političkoga i ekonomskog razvoja grada Siska, 26. srpnja 1961. je u organizaciji Gradskoga muzeja Sisak i Muzeja i arhiva revolucije Sisak otvorena posebna izložba.¹¹ Bio je to prvi pokušaj da se putem fotografija i fotokopija dokumenata i ondašnjih tiskovina prikažu najvažniji trenutci razvoja grada Siska od sredine 19. stoljeća.

Početak šezdesetih godina velika pozornost poduzeća i lokalnih vlasti posvećivala se rješavanju nagomilanih stambenih problema. U Sisku su 1961. godine ostvareni rekordi. Od ukupno 950 stanova koliko je samo te godine bilo u izgradnji planirano je da ih se 530 do kraja iste useli. Općinski stambeni fond od 400 milijuna iskorišten je do posljednjega dinara. Željezara je do kraja godine završila izgradnju čak 183 stana, a Rafinerija 81. Uprava gradskoga stambenog fonda izgradila je četiri devetokatnice sa 184 stana. Na izgradnji su bila angažirana domaća poduzeća – sisački „Graditelj“, „Međimurje“, „Gortan“ i režijska zidarska grupa Željezare. Privatnici su u toj godini završavali oko 50 obiteljskih kuća. Očekivanja stambene izgradnje u 1962. godini bila su još optimističnija jer se najavljivao novi rekordan broj novoizgrađenih stanova.¹² Sisak je još 1954. godine, među prvim u zemlji, imao osnovanu stambenu zajednicu koja je obavljala funkciju stambenoga servisa s brojnim uslugama (pranje rublja, soboslikarsko-ličilački, parketarski, zidarski, vodoinstalaterski, stolarski i bravarski servis, a 1962. godine dodani su i servisi za popravak elektroinstalacija, kućnih električnih pomagala, servis za popravak rublja i odjeće i staklarski servis).¹³

Velika pozornost posvećena je obrazovanju, od predškolskoga do visokoga obrazovanja. U Sisak-Predgrađu je 10. rujna 1961. godine otvoren novi dječji vrtić. Na području Kotara Sisak radile su 53 osnovne škole sa 138 područnih odjela koje je pohađalo 27 000 učenika. U rangu škola drugoga stupnja (srednje škole) bilo je 13 škola sa 3864 učenika.¹⁴ Početkom 1960. godine (9. siječnja) otvoren je u Sisku Nastavni centar Više pedagoške škole (odjel Više pedagoške škole u Zagrebu), a 2. rujna 1961. godine rad odjela premješten je u Petrinju kako bi nastavio s radom u okviru novoosnovane Pedagoške akademije. Već u prvoj godini imao je 147 upisanih studenata, budućih učitelja.¹⁵ Iduće godine već je bilo upisano 216 studenata, budućih učitelja. Za potrebe izgradnje nove zgrade Akademije u dvjema fazama trebalo je osigurati tadašnjih 292,2 milijuna dinara.¹⁶ Otvorena su dva odjela za metalurgiju i preradu nafte Tehnološkoga fakulteta u Zagrebu koja su 1960./1961. pohađala 73 studenta. Obavljane su pripreme

11 Članak „Sisak – društveno – politički i ekonomski pregled razvoja grada“, *Jedinstvo* broj 421 (587), 26. kolovoza 1961. godine.

12 Članak „Apsolutni rekord u stambenoj izgradnji Siska“, *Jedinstvo* broj 423 (589), 9. rujna 1961. godine.

13 Članak „Led je krenuo i u Prvoj stambenoj zajednici“, *Jedinstvo* broj 443 (609), 27. siječnja 1962. godine.

14 Članak „Ekspanzija škola posljedica brzog društvenog razvitka“, *Jedinstvo* broj 425 (591), 23. rujna 1961. godine.

15 Članak „Pred početak rada pedagoške akademije“, *Jedinstvo* 423 (589), 9. rujna 1961. godine.

16 Članak „U potrazi za milijunima“, *Jedinstvo* broj 443 (609), 27. siječnja 1962. godine.

za otvaranje Tehnološkoga instituta, a kao samostalna znanstvena ustanova već je djelovao Institut za metalurgiju. Tehnološki institut osnovan je 9. siječnja 1962. godine kada je održana prva konstituirajuća sjednica Savjeta instituta.¹⁷ Te su akademske godine obavljane i pripreme za otvaranje Više ekonomske škole u Sisku i Pedagoške akademije u Petrinji. Na inicijativu sisačkoga Tehnološkog fakulteta osnovana je i Škola stranih jezika koja je radila po metodama učenja stranih jezika što ih je uveo Zavod za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Tijekom 1962. godine u školi je bilo sedam tečajeva za odrasle, dva tečaja za mlade i jedan tečaj za djecu.¹⁸

Na inicijativu Savjeta za socijalnu zaštitu Narodnoga odbora općine Sisak početkom 1962. godine u Sisku je osnovan i Centar za socijalni rad (Tomislavova ulica broj 10). Time se željelo unaprijediti brigu o djeci bez roditelja i poboljšati zbrinjavanje starijih i socijalno ugroženih osoba. Dotad se briga o ovim socijalnim skupinama ograničavala na davanje novčane pomoći i bonova za hranu. Prema tadašnjoj je evidenciji u Sisku bilo oko 300 osoba koje su koristile jednokratnu pomoć. U sastavu Centra bili su Disciplinski centar, Prihvatilište i Dječji dom. Plan je obuhvatio proširenje djelatnosti na savjetovanje za djecu u kojem će biti angažirani psiholozi, pedagozi, liječnici i pravnici.¹⁹

Nositeljima ideje industrijskoga razvoja Siska i uklapanja te industrije u svjetske trgovinske tokove od samoga je početka bila jasna važnost i potreba razvoja telekomunikacijskih sustava. Pošta u Sisku datira još od 1751. godine i po tome je jedna od najstarijih u Hrvatskoj. Međutim, zbog zastarjelosti nije mogla udovoljiti potrebama snažnoga ekonomskog razvoja Siska tih godina. Zbog toga se prišlo izgradnji novih prostorija i ugradnji nove najsuvremenije opreme. Početkom 1962. godine (24. veljače) puštena je u rad nova automatska telefonska centrala tipa „Crossbar“ s 1000 pretplatničkih brojeva.²⁰ Godine 1960. počelo se s montažom telefonske centrale u Kutini. Kompletnu centralu izradilo je domaće poduzeće za izradu telefonskih uređaja „Nikola Tesla“ iz Zagreba. Krajem 1962. godine i u Petrinji je izgrađena automatska telefonska centrala s 200 brojeva.

S obzirom na snažan industrijski razvoj koji je započeo odmah iza završetka Drugoga svjetskog rata Sisak je već početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća bio centar s velikom koncentracijom stručnih kadrova, inženjera i tehničara. Zbog toga se pristupilo osnivanju Kluba inženjera i tehničara te osnivanja njihova udruženja (Društva) koje je početkom 1962. godine u tadašnjoj Ulici maršala Tita na broju 13 dobilo na upotrebu nove klupske prostorije. Društvo je tada okupljalo preko 400 stručnjaka sisačke privrede. Prostorije su uređene sredstvima sisačkih poduzeća.²¹

Tijekom 1962. godine u Sisku se privodila kraju izgradnja Pionirskoga doma koji je izgrađen na inicijativu Općinskoga odbora Društva „Naša djeca“ uz podršku

17 Za predsjednika je izabran Srećko Steinburg, predsjednik ONO-a Sisak.

18 Razgovor s prof. dr. inž. Marijanom Laćanom, *Jedinstvo* broj 491-492, 29. prosinca 1962. godine

19 Članak „U Sisku je osnovan Centar za socijalni rad“, *Jedinstvo* broj 449 (615), 10. ožujka 1962. godine.

20 Tijekom 1949. godine već je bila puštena u rad automatska telefonska centrala tipa „korak po korak“ sa 180 pretplatnika. Te je godine bilo obavljeno 180 000 razgovora (oko 1000 razgovora po pretplatniku).

21 Članak „Otvoren klub DIT-a u Sisku“, *Jedinstvo* broj 447 (613), 24. veljače 1962. godine.

Općinskoga narodnog odbora, privrednih, društvenih i političkih organizacija. Početna sredstva za gradnju prikupljena su dobrovoljnim priložima građana. Od ukupne vrijednosti radova, koja je iznosila oko 23 milijuna dinara, sisačka poduzeća dala su doprinos od oko 4 milijuna dinara (Željezara je dala najveći doprinos od 2,5 milijuna dinara, a Rafinerija je dala oko 800 000 dinara.)²² Prvi dio zgrade Pionirskoga doma službeno je otvoren 29. studenoga 1962. godine.

Otvaranjem prve samoposluge (1960.) u naselju Željezara („Konzum“) obavljena je modernizacija trgovačke usluge koju su kupci vrlo brzo prihvatili.

Često se isticao problem nedovoljnih bolničkih kapaciteta u sisačkoj bolnici.

Pripreme za donošenje „Banijske koncepcije“

Jedan od značajnijih sastanaka u Sisku na kojem se poveo dijalog lokalnih vlasti s predstavnicima NR Hrvatske o problemu razvoja nerazvijenih dijelova Kotara Sisak održan je 23. studenog 1961. godine u Svečanoj dvorani Staroga grada (sastanku je prisustvovao tadašnji predsjednik Izvršnoga vijeća Sabora NR Hrvatske Jakov Blažević – današnjom terminologijom predsjednik Vlade).²³ Zanimljivo je da su lokalne novine *Jedinstvo* o tom događaju detaljnije izvijestile tek na sedmoj stranici dok je na naslovnici bila informacija o svečanostima u povodu Dana Republike. Sastanak je bio organiziran zbog razmatranja „perspektive banijskih komuna“. Uz Blaževića sastanku su prisustvovali i brojni drugi državni rukovodioci²⁴, njih više od deset, što svjedoči o važnosti skupa. Razgovaralo se o stanju, problemima, mogućnostima i perspektivi razvoja nedovoljno razvijenih (zaostalih) općina Kotara Sisak (Glina, Sunja, Dvor, Kostajnica i Pokupsko te djelomično o Petrinji koja je bila na granici između nerazvijenosti i razvijenosti). Prema podnesenim informacijama oko 81 posto stanovništva tadašnjega Kotara živjelo je na ekonomski zaostalom području. Oko 10 000 osoba bilo je latentno nezaposleno što je upućivalo na žurnu potrebu poduzimanja aktivnosti u cilju ekonomskoga razvoja. U aktualnome petogodišnjem planu željelo se elektrificirati sva naselja, ali je trenutno nedostajalo oko 700 milijuna dinara. Trebalo je rekonstruirati i modernizirati 83 km ceta, ali je za taj plan nedostajalo 1,3 milijarde dinara. Uz navedeno konstatirana je zaostalost u sektoru zdravstva, prosvjete i obrazovanja te drugih javnih usluga. Tih se godina često isticalo da bi bazna industrija Siska trebala izdvojiti dio svojih sredstava i investirati u zaostala područja, ali je na sastanku uvažena činjenica da se Željezara i Rafinerija nalaze u fazi proširenja svojih pogona i kapaciteta, pa nemaju sposobnost izdvajanja za razvoj zaostalih krajeva. Sam Jakov Blažević priznao je da se dobije

22 Članak „Kako napreduje izgradnja pionirskog doma u Sisku“, *Jedinstvo* 447 (612), 24. veljače 1962. godine.

23 Članak „Jakov Blažević u Sisku“, *Jedinstvo* broj 434-435 (600-601), 9. studenog 1961. godine.

24 Uz Predsjednika Izvršnoga vijeća Blaževića tu su još bili i članovi Izvršnoga vijeća Sabora NR Hrvatske Milutin Baltić, Lutvo Ahmetović, Radojka Katić, Antun Pavlinić i Čedo Grbić, zatim Filip Knežević, predsjednik Komore za industriju, saobraćaj, građevinarstvo i zanatstvo, Đuro Kladarin, narodni poslanik i potpredsjednik Glavnog odbora SSRN-a, narodni zastupnici Ksenija Cvetković, Uroš Slijepčević i Miloš Panjković, članovi CK SKH Ante Milković i Norbert Veber, sekretar KK SK Veljko Dejanović, predsjednik KNO Dragutin Desput i potpredsjednik inž. Olga Miličić i drugi.

drugačija slika kada se na Kotar gleda kroz prosječne veličine jer razvijeniji Sisak pridonosi poboljšanju prosjeka. Kad se gledaju pojedinačne općine i veliko prostranstvo Kotara, onda se vidi da je ostalo jako puno neriješenih problema iz prošlosti. Posebno je istakao potrebu regionalnoga planiranja što je bila sasvim nova tema u teoriji i praksi u ondašnjoj državi (čak i u svijetu).²⁵

Predložio je da se nađu mogućnosti da se „s manje sredstava podiže privreda u nerazvijenim područjima otvaranjem manjih, rentabilnih pogona, koji bi se vezali na sirovinske i druge izvore velikih industrijskih poduzeća. To zapravo nije disperzija velikih – već razvijanje onih djelatnosti izvan poduzeća koje bi ga mogle inače pretvoriti u svaštara.²⁶ Ne treba očekivati da se neki problemi riješe sami po sebi ili intervencijom odozgor već treba učiniti sve što se može vlastitim snagama.“²⁷ S obzirom na tadašnje procese jačanja decentralizirane funkcije i uloge komune i poduzeća zapravo je uputio na aktivniju ulogu i odgovornost lokalnih organa vlasti i lokalnih poduzeća za razvoj vlastitoga područja. Po svemu sudeći, ovo je bila i važna uputa koju su narednih godina slijedili lokalni čelnici prilikom oblikovanja vlastite strategije razvoja Kotara ne čekajući naredbe „odozgor“.

Jedno od važnih zapažanja u odnosu na strukturu tadašnjega gospodarstva Kotara Sisak je ono inž. Olge Miličić, potpredsjednice Kotarskoga NO-a, da je Kotar Sisak po svom sadržaju vrlo heterogen – „s jedne strane imamo stabiliziranu jaku proizvodnju, koja ima solidnu bazu i koja se razvija svojom unutarnjom logikom, a koja traži daljnja ulaganja (Željezara, Rafinerija)... a nasuprot tome imamo problematičnu industriju, sitnu uglavnom amortiziranu, na niskom tehničkom nivou, koja nije rentabilna i koja traži svoje definitivno rješenje.“²⁸

U nastavku sagledavanja mogućnosti razvoja Kotara 16. prosinca 1961. godine Sisak je posjetila delegacija grada Zagreba.²⁹ Sastav ove delegacije također upućuje na ozbiljnost namjere zajedničkoga sagledavanja razvoja Kotara Sisak kao dijela šire aglomeracije Zagreba.

Tijekom 1962. godine, koja je bila proglašena *godinom najvećih investicija*, izgrađen je velik broj objekata i proizvodnih pogona koji su omogućili visoke stope rasta proi-

25 Hrvatska ekonomska znanost se tek početkom 60-ih godina počela ozbiljnije baviti problemima regionalnoga razvoja i razvika privredno nedovoljno razvijenih područja. Prva doktorska disertacija iz ovoga područja obranjena je u listopadu 1958. godine na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Za potrebe daljnjega razvoja teorije i prakse regionalnoga razvoja i razvika nedovoljno razvijenih područja trebalo je prikupiti svu dotad poznatu svjetsku literaturu. Toga se zadatka prihvatila Savka Dapčević-Kučar i u svibnju 1963. godine objavila opširnu bibliografiju o regionalnome razvoju na više od 200 stranica koja je obuhvatila preko 2000 znanstvenih radova i knjiga. Najbolje i najviše su bili obrađeni radovi američkih ekonomista, ali svoje su mjesto našli i autori s područja SSSR-a, Poljske, Engleske, Italije, Francuske, Japana, Švedske, Belgije, Njemačke, Brazila i, naravno, domaći autori.

26 U suvremeno doba takve koncepcije i poslovne politike nazivaju se „razvoj klastera“, „pametna specijalizacija“ i „outsourcing“ (izdvajanje posla drugom poslovnim subjektu).

27 Članak „Jakov Blažević u Sisku“, *Jedinstvo* broj 434-435 (600-601), 29. studenog 1961. godine

28 Članak „Usvojen društveni plan“ u *Jedinstvu* broj 452 (618), 31. ožujka 1962. godine.

29 Delegaciju je predvodio Pero Pirker predsjednik Gradskoga odbora SSRN-a grada Zagreba, a razgovorima se priključio i Većeslav Holjevac, predsjednik Gradskoga narodnog odbora te Marijan Cvetković, sekretar Gradskoga komiteta SK Zagreba. Vidi članak „Delegacija grada Zagreba posjetila Sisak“, *Jedinstvo* broj 438 (604), 23. prosinca 1961. godine.

zvodnje i zaposlenosti kao i rast osobnoga i društvenog standarda građana u narednim godinama. Ukupan iznos investicija u privredu sisačke komune povećan je tri puta u odnosu na prethodnu godinu (ukupan iznos bio je 16,519 milijardi dinara).

Najveći dio investicija (13 milijardi dinara) predviđen je u Željezari za izgradnju novih pogona i postrojenja. Nakon izgradnje i puštanja u pogon nove Siemens-Martinove peći u Čeličani (15. travnja 1961.) smatralo se da je 1962. godina za Željezaru prijelomna na putu izgradnje modernih pogona koji će omogućiti rast proizvodnje i izvoza. Pitanje povećanja izvoza je tada za državu bilo iznimno važno zbog problema pokrivanja negativne vanjskotrgovinske bilance. Sisačka poduzeća su u toj godini imala 11 puta veći izvoz nego uvoz što zorno govori o tadašnjoj strukturi lokalnoga gospodarstva, njegovoj izvoznoj orijentaciji, ali i o velikom doprinosu sisačkih poduzeća, pogotovo bazne industrije, rješavanju problema jugoslavenskoga vanjskotrgovinskog deficita. Pored Željezare, velika su ulaganja predviđena i u ostalim poduzećima, pogotovo u Rafineriji (1,369 milijardi dinara) koja je tek započela rekonstrukciju i izgradnju novih postrojenja. Od većih investicija posebno se mogu spomenuti ulaganja u „Radonji“ (proširenje proizvodnje novih sredstava za zaštitu bilja), „Segestici“ (dovršenje pogona glutamata i novi pogoni za proizvodnju voćnog octa i gaziranih pića), „Dunavskom Lloyd“ koji će pustiti u promet motorni tegljač „Caprag“ od 1600 KS i 60 tona nosivosti. Bio je to niz od novih 7 tegljača i 18 teglenica izgrađenih u domaćim brodogradilištima.

Poduzeće Luka i skladište započinje izgradnju novog skladišta. Na području stambene izgradnje planirano je dovršiti izgradnju 400 stanova i započeti gradnju novih 200 stanova.

U planu za 1962. godinu predviđene su investicije u izgradnju različitih objekata u 32 sela sisačke komune. Predviđena je izgradnja novih školskih zgrada u Komarevu i Prelošćici, društvenih domova u Novom Pračnu, Hrastelnici, Vurotu, Prelošćici, Boku, Letovaniću, Palanjku, Letovanskom Vrh, Žirčici, Strelečkom i Trebarjevu. Elektrifikacija i javna rasvjeta predviđeni su za sela Jazvenik, Žazina, Vratečko, Palanjek, Letovanski Vrh, Selište, Cerje i Pustike. U nekim posavskim selima planirana je izgradnja prilaznih cesta, popravak cesta, nogostupa, nasipa, otvaranje prodavaonica i drugo.³⁰

Tijekom 1962. godine obavljeno je i niz drugih investicija. Tako se posebno spominje izgradnja novoga sustava plinskog grijanja u sisačkom kazalištu. Zatim izgradnja jedinstvenoga etnoparka sa starim drvenim kućama na poluotoku kod stare sisačke tvrđave.

Od onovremenih velikih poslovnih investicija svakako se mora spomenuti da je u Petrinji 1960. godine započela izgradnja novog pogona „Gavrilović“. Već iduće godine donesena je odluka da se kapacitet tvornice poveća s 4000 tona (koliki je bio kapacitet 1945. godine) na 45 000 tona mesa i mesnih prerađevina. To je bilo uvećanje od preko jedanaest puta, a kako je nova tvornica građena na zemljištu izvan grada, riječ je zapravo bila o izgradnji potpuno nove tvornice. Početkom 1963. godine investicija je skoro bila prekinuta zbog nedostatka sredstava, iako je bila pred završetkom. Konačno,

---

30 Članak „Godina velikih investicija“, *Jedinstvo* broj 450 (616), 17. ožujka 1962. godine.

izgradnja tvornice trajala je više od deset godina, a ukupna investicija procijenjena je na 22,5 milijardi tadašnjih starih dinara (1970.). Nedostatak sredstava za završnu fazu izgradnje riješen je kroz interni zajam koji je uplatilo oko 3000 radnika koji su se na kraju dobrovoljno odrekli naplate zajma u korist izgradnje. Jedan od važnih argumenata za nastavak investicije u tvornicu „Gavrilović“ bio je njezin velik izvozni potencijal. Odmah nakon završetka tvornica je svoje proizvode izvozila u više od 35 zemalja (na svim kontinentima uključivo i u SAD i Australiju). Godišnja vrijednost izvoza premašivala je ondašnjih 12 milijuna američkih dolara.

Tijekom 1959. godine izrađeni su prvi elaborati za gradnju Tvornice dušičnih gnojiva. Prva ideja bila je da se tvornica gradi u Sisku, ali je konačno određeno da se izgradi na području Kutine. Radovi su počeli u proljeće 1964. godine, a dotad su već obavljene brojne pripreme koje uključuju program stipendiranja 40 studenata na različitim fakultetima te izgradnju stambene zgrade za samce i obiteljske zgrade sa 17 dvosobnih stanova. Oprema je uglavnom nabavljena iz inozemstva, a sirovina, zemni plin, iz okolnih polja istočno i zapadno od Kutine (Janja Lipa, Lipovljani, Stružec, Okoli itd.).

U Glini je od 1959. do sredine 1963. godine izgrađen najmoderniji industrijski pogon Pamučna predionica s 20 000 vretena čime je otvoreno oko 350 novih radnih mjesta uglavnom za žene.³¹

Malo je poznato da je 1962. godine u Petrinji osnovano elektromontažno poduzeće „Kabel“ za postavljanje podzemnih i podvodnih električnih kabela te za druge električne radove. Imalo je svoju poslovnicu u Zagrebu specijaliziranu za postavljanje neonskih reklama i kablovskih mreža. Otprilike je u isto vrijeme u Petrinji osnovana i Turistička zajednica.

Iako tema nije izravno povezana s gospodarskim razvojem, svakako valja spomenuti da je početkom 1962. godine donesen poseban Zakon o amnestiji (Sl. list br. 12/62) koji se ticao političke emigracije i koji je na svoj način pridonio psihološkom i svakom drugom relaksiranju političkih odnosa i društvenoga okruženja u neposrednom poslijeratnom razdoblju u kojem su započete velike investicijske aktivnosti u rekonstrukciju i izgradnju domaće privrede. Tim Zakonom izravno je bila predviđena amnestija za oko dvije stotine osoba osuđenih za ratne zločine te za oko osam stotina osoba koje su izdržavale kaznu za poslijeratna kaznena djela. Kod tzv. političke emigracije amnestija je obuhvatila oko 150 000 osoba, a to su bili gotovo svi emigranti osim onih koje se svrstavalo u skupinu teških ratnih zločinaca, organizatora i izvršitelja ratnih pokolja. Smatralo se da je poslijeratni napredak zemlje, njezina politička i socijalna stabilnost takva da se može prići „ovako širokoj gesti“ amnestiranja više od 150 000 osoba.³²

U kontekstu amnestije i promjene tadašnje političke klime zanimljiv je podatak da je redakcija regionalnoga lista *Jedinstvo* tada odlučila da iz naslovnice obriše dotad obaveznu parolu „Smrt fašizmu – Sloboda narodu“ koju je tiskala u svih dotadašnjih

31 Igor Mrkalj, Što je socijalizam dao Glini, *Novosti*, 14. travnja 2015. (<https://www.portalnovosti.com/sto-je-socijalizam-dao-glini>, pristupano 17. 6. 2024.)

32 Urednički komentar „Najšira amnestija“ na prvoj stranici *Jedinstva* broj 451 (617), 24. ožujka 1962. godine.

497 brojeva odnosno 663 broja, ovisno o tome kako su određivali početak izlaženja lista. Prvi broj bez navedene parole tiskan je 16. veljače 1963. godine (broj 498 (664).

Administrativna reorganizacija Kotara Sisak

Krajem 1962. godine raspravljen je plan nove administrativne podjele Hrvatske po kojoj Kotar Sisak obuhvaća osam općina i to: Dvor, Glina, Ivanić-Grad, Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja i Sisak s ukupno 240 000 stanovnika. Općini Glina pripojena su neka sela bivše općine Pokupsko i to: Desni Degoj, Donja Bučica, Donje Taborište, Gornja Bučica, Gornje Taborište, Ilovačak, Pokupska Slatina i Zaloj. Kostajnici je pridodana Svinica. Petrinja i Dvor nisu doživjeli promjene dok se Sisak proširio na općinu Sunja i neka sela bivše općine Pokupsko: Brkiševina, Dubrava Farkašićka i Šišinec. Osnovni cilj ove transformacije bio je da se poveća kadrovska i materijalna (financijska) koncentracija koja je trebala pridonijeti bržem razvoju i uspostavljanju skladnijih odnosa na relaciji komuna – kotar – republika.

Tablica 1. Osnovni statistički pokazatelji novog Kotara Sisak prema prijedlogu 1962. godine

Kotar-općina	Površina u km ²	Broj stanovnika	Ukupno zaposlenih	Narodni dohodak, mil. din.	Narodni dohodak/st., tis. din.	Indeks ND Kotara = 100
SISAK Kotar	4.421,9	258.667	32.096	58.902	228	100,0
Dvor	506,0	21.353	1.284	1.687	79	34,6
Glina	542,8	30.729	1.284	1.935	63	27,6
Ivanić-Grad	444,3	26.792	3.386	9.134	341	149,6
Kostajnica	364,8	18.254	1.594	1.792	98	42,9
Kutina	515,5	34.395	4.237	9.898	288	126,3
Novska	588,3	24.556	1.231	2.718	111	48,7
Petrinja	378,8	27.519	3.368	3.482	127	55,7
Sisak	1.082,4	75.060	15.712	28.138	375	164,4

Izvor: Jedinstvo, broj 477 (641), 22. rujna 1962. godine. Izračun indeksa u zadnjem stupcu V. Čavrak.

Prema novoj administrativnoj podjeli Kotaru Sisak pripojene su dvije razvijene komune (Kutina i Ivanić-Grad) i manje razvijena Novska. U tako ustrojenom Kotaru Sisak je i dalje bio najrazvijenija komuna (indeks 164,4). Glina, Dvor i Kostajnica su po narodnom dohotku po stanovniku bili izrazito nerazvijeni (indeks ispod 50 % tadašnjega Kotara) dok su Novska i Petrinja bile negdje na razini polovine razvijenosti Siska. Sisak je bio šest puta razvijeniji od Gline i skoro pet puta razvijeniji od Dvora. S ovakvim odnosima komune su ušle u desetljeće šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Razumljivo je da su tako velike razlike u razvijenosti bile predmet pozornosti građana,

ali i kotarskih i republičkih foruma. Ne treba iznenaditi da su te razlike dodatno bile potencirane činjenicom da su tzv. banijske općine Dvor, Glina, Kostajnica i Petrinja imale velike materijalne i ljudske žrtve u nedavno završenome Drugom svjetskom ratu te da su njihovi stanovnici imali i po toj osnovi određena očekivanja koja se u gospodarskom i društvenom razvoju nisu tako brzo ostvarivala. Sve su to bili čimbenici koji su utjecali na to da se u planovima razvoja Kotara posebno naglasi potreba bržega razvoja nerazvijenih područja.

Najvažniji čimbenik pokretanja različitih društvenih i gospodarskih promjena bila je organizacija Saveza komunista koja slijedi preporuke partijskih kongresa i prilagođava se nedavnim ustavnim promjenama, posebno u području novoga decentraliziranog komunalnog sustava što je bila novina i velik izazov u pogledu drugačijega načina funkcioniranja političkih tijela u odnosu prema organima vlasti. Krajem 1962. godine u Kotaru Sisak bilo je preko 14 000 građana u članstvu Saveza komunista Hrvatske (svaki osamnaesti građanin ili 5,5 posto). U proljeće 1963. godine na području Kotara Sisak održavaju se pripremni sastanci za izbore za lokalne vlasti, za republičke i savezne organe vlasti. Sredinom travnja 1963. godine u Sisku je održan veliki sastanak svih tadašnjih kotarskih društveno-političkih organizacija. Na sastanku su sudjelovala sva rukovodstva tadašnjih društveno-političkih organizacija (Socijalistički savez radnog naroda (SSRN), Savez komunista Hrvatske (SKH), Savez sindikata Hrvatske (SSH), Savez omladine Hrvatske (SSOH) i Savez udruženja boraca NOR-a (SUBNOR). Sastanku je prisustvovao i Đuro Kladarin, potpredsjednik Glavnoga odbora SSRN-a Hrvatske.

Za temu ovoga članka navedeni je sastanak relevantan jer se na njemu uz uobičajene predizborne teme³³ raspravljalo o razvitku kotara u posljednjih pet godina (1957. – 1962.). O tome je govorio Dragutin Desput, predsjednik Narodnoga odbora Kotara Sisak, a Kotarski odbor SSRN-a je tim povodom tiskao posebnu publikaciju o razvoju Kotara. Što se tiče tijeka izbora i utvrđivanja izbornih lista odnosno kandidata za funkcije, postupalo se na tada uobičajeni način tako da je u svim fazama dominantnu ulogu imala organizacija Saveza komunista. Početkom svibnja 1963. godine održan je i sastanak političkoga aktiva Kotara Sisak koji su činili predstavnici svih društveno-političkih organizacija na kojem su analizirane izborne pripreme. Najvažniji dio tih izbornih priprema bilo je održavanje kandidacijskih sastanaka u svim naseljima i radnim organizacijama. Prema izvješću koje je podnio Simo Krmar, predsjednik Kotarskoga odbora SSRN-a, zborovima birača (u selima i gradovima) i zborovima radnih ljudi (u poduzećima) prisustvovalo je oko pedeset tisuća građana. Taj podatak trebao je ilustrirati demokratski karakter tadašnjega izbornog procesa. Međutim, realniju sliku demokracije izbornoga procesa daje podatak da su građani na tim zborovima zapravo prihvatili sve prijedloge koje je politička nomenklatura pripremila na svojim prethodnim sastancima za pripremu izbora. Unaprijed pripremljeni prijedlozi za liste

33 Predloženo je da buduća kotarska skupština ima 58 odbornika koji bi bili birani po sljedećem rasporedu: Sisak 12, Ivanić-Grad 8, Kutina 8, Dvor, Glina, Kostajnica, Novska i Petrinja po 6. Zanimljivost je da se polovica odbornika birala na mandat od dvije godine po tzv. „principu rotacije“. Određeno je da treba birati najmanje 12 žena.

kandidata za Republičku i Saveznu skupštinu jednoglasno su svuda prihvaćeni dok je za općinske skupštine istaknut 41 kandidat više u odnosu na unaprijed predložene liste (ukupno 694 kandidata u svim općinama). To znači da je samo u tim slučajevima bilo više kandidata nego se biralo. Takvih slučajeva bilo je u Dvoru 4, Ivaniću 2, Kostajnici 2, Novskoj 6, Sisku 6, Glini 18 i Kutini 3.³⁴ Izlaznost na općinskim izborima, koji su održani u nedjelju 26. i utorak 28. svibnja 1963. godine, bila je preko 94 posto.³⁵ Na izborima za poslanike Republičke i Savezne skupštine, koji su održani 16. lipnja 1963., izlaznost je bila 95 do 97 posto.

Prethodni izbori za nove lokalne organe vlasti, koji su decentralizacijom dobili novu ulogu sukladno nedavnim ustavnim promjenama, bili su donekle prekretnica u načinu rada i funkcioniranja lokalne uprave koja je dobila i nova zaduženja odnosno nova područja odgovornosti. Već tjedan dana iza održanih izbora u Sisku je održan sastanak svih predsjednika općinskih skupština Kotara³⁶ koji su vodili Dragutin Desput, predsjednik NOK-a Sisak i Ljuban Ivanić, sekretar Kotarskoga komiteta SKH Sisak. Uz ostala pitanja na ovom sastanku se prvi puta javno razgovara i dogovara izrada sedmogodišnjega plana razvoja Kotara Sisak, tek kasnije kolokvijalno nazvanoga „Banijska koncepcija“.

Prva konstituirajuća sjednica novoizabrane Kotarske skupštine održana je u Sisku 14. lipnja 1963. godine.³⁷ Na njoj je uvodno izlaganje održao Dragutin Desput koji je ponovo izabran za predsjednika Skupštine Kotara Sisak. Njegovo izlaganje na toj sjednici bilo je veoma zanimljivo i važno. Bilo je zanimljivo jer uopće nije govorio o revolucionarnome putu i narodnooslobodilačkoj borbi što je bio opći obrazac za sve ondašnje javne govore koji se morao slijediti u sličnim prigodama. A važno je bilo jer je umjesto političkoga govora i općih fraza govorio o konkretnim podatcima kojima je ilustrirao glavne probleme tadašnjega Kotara i potom definirao smjer aktivnosti koje su nužne da se ostvari brži i usklađeniji ekonomski i društveni razvoj. Također je zanimljivo da je to izlaganje u integralnoj verziji javno objavljeno u lokalnom listu *Jedinstvo*³⁸ i na taj način bilo dostupno cjelokupnoj javnosti.

U izlaganju je informirao da društvena privreda Kotara obuhvaća 84 posto društvenoga bruto proizvoda³⁹ dok privatni sektor pridonosi sa 16 posto. To znači da petnaest

34 Članak „Sastanak kotarskog političkog aktiva, Još određenije usmjeravati predizbornu aktivnost“, *Jedinstvo* broj 511 (677), 18. svibnja 1963. godine.

35 Pomnija politološka analiza političkog procesa i njegove demokratičnosti bila bi zanimljiva, ali izlazi izvan tematskoga okvira ovoga rada.

36 Dušan Arbutina (Dvor), Stanko Leš (Ivanić-Grad), Đuro Kuzmić (Kutina), Živko Juzbašić (Petrinja), Draginja Metikoš (Glina), Stevo Kukić (Kostajnica), Stevo Majnarić (Novska) i inž. Milan Tomaško (Sisak).

37 U odnosu na dotadašnju skupštinu koja je imala čak 170 odbornika, 1963. godine broj odbornika je smanjen na samo 58. Muški su činili 74 posto, a žene 26 posto sastava. Po narodnosti bilo je: Jugoslavena – 9, Hrvata – 27, Srba – 21, Slovenaca – 1. S osnovnom školom bilo je 10, sa srednjom školom 19, s višom i visokom školom 27 odbornika. Skoro 80 posto (46) odbornika bilo je mlađe od četrdeset godina. Zanimljivost je da sedam odbornika nisu bili članovi Saveza komunista.

38 List *Jedinstvo*, broj 516 (682), 22. lipnja 1963. godine, poseban prilog (broj 4).

39 Ondašnja kategorija „društveni bruto proizvod“ (DBP) metodološki i sadržajno se razlikuje od današnje kategorije „bruto domaći proizvod“ (BDP). Budući da ondašnja kategorija DBP, u skladu s marksističkim poimanjem proizvodnoga i neproizvodnoga rada, nije obuhvaćala rad u javnim službama (obrazovanje, zdravstvo, znanost i slično), njezina vrijednost je cca 12-14 posto manja u usporedbi s današnjom kategorijom BDP-a. Šire obrazloženje tih razlika zahtijevalo bi puno prostora, a ne bi pridonijelo većem razumijevanju problematike

godina iza Drugoga svjetskog rata, unatoč svim tadašnjim pokušajima podržavanja, još uvijek egzistira skoro petina gospodarstva koja je bila u privatnom vlasništvu.⁴⁰ Drugi važan podatak je da industrija sudjeluje sa 69,2 posto u DBP-u privrede Kotara Sisak i da je to rezultat brzoga i dinamičnoga razvitka proizvodnje i prerade nafte i crne metalurgije. Takav razvitak je uz neke naslijeđene probleme iz prošlosti stvorio i neke nove probleme. Riječ je o dvjema velikim disproporcijama: (a) pojavile su se velike razlike u razvijenosti između razvijenoga Siska i nerazvijenoga dijela Kotara (Dvor, Glina, Kostajnica, Novska, Petrinja i Sunja koja je postala dio općine Sisak) i (b) pojavile su se strukturne razlike između primarnoga i sekundarnoga sektora (industrije i manje razvijene poljoprivrede) i tercijarnoga sektora (različite usluge).

Razlike u razini razvijenosti objašnjene su podatkom da je tadašnji Kotar Sisak ostvarivao 40 posto veći narodni dohodak po stanovniku u odnosu na republički prosjek. U isto vrijeme nedovoljno razvijeni dio Kotara, koji je obuhvaćao 54 posto površine, imao je nerazvijenu privredu, a narodni dohodak po stanovniku bio je, na primjer u Glini čak 63 posto manji od republičkoga prosjeka, a u Petrinji 25 posto manji. Kao poseban problem istaknuto je iznimno nisko učešće žena u broju zaposlenih. Svega 22 posto zaposlenih činile su žene što se pripisivalo dotadašnjemu modelu razvoja s dominantnim učešćem industrije koja je apsorbirala mušku radnu snagu.

Centralni dio izlaganja Dragutin Desput posvetio je potrebi donošenja novog „sedmogodišnjeg plana privrednog razvoja“ uz naglasak na zadatak izrade „koncepta razvitka“ na području Kotara. Pritom je posebno naglasio potrebu da se u skladu s promijenjenom (decentraliziranom) ustavnom ulogom općina i kotara naglasak stavi na zajedničko rješavanje problema jer nijedna općina, izolirana sama za sebe, nije u mogućnosti riješiti zatečene probleme, posebno u pogledu razvoja obrazovanja, zdravlja, prometa, društvenoga standarda i slično.

Ukupnost gospodarskih i društvenih problema zatečenih početkom 60-ih godina potakla je Skupštinu Kotara Sisak da na prvoj sjednici 14. lipnja 1963. godine donese program rada do kraja godine u kojemu važno mjesto zauzima donošenje „sedmogodišnjeg plana privrednog razvoja općina na području kotara“. Koliki se značaj pridavao toj temi govori činjenica da je u planu rada za šest mjeseci do kraja 1963. godine bilo predviđeno da se s tom temom održe čak tri sjednice.⁴¹ U pripremi donošenja tog plana bilo je predviđeno da se održi posebna sjednica jednog novog ustavnog oblika,⁴² Općeg

---

u ovome članku. Zato zainteresirane čitatelje upućujem na proučavanje Međunarodnoga sustava nacionalnih računa (SNA) i Europskog sustava nacionalnih računa (ESA).

40 Ovo je inače jedna od važnih razlika između tadašnjega jugoslavenskog privrednog sustava i sustava u zemljama Istočne Europe koje su ostale pod utjecajem tadašnjeg SSSR-a. Druga važna razlika jest uključenost tadašnje privrede u svjetske gospodarske tokove (izvoz i uvoz), a treća je decentralizacija odlučivanja o investicijama i plaćama o čemu su odluke donosila poduzeća samostalno. Četvrta razlika je formiranje banaka odnosno financijskoga i kreditnoga sustava kakav zemlje u Istočnoj Europi nisu poznavale sve do provođenja tranzicije nakon pada Berlinskog zida. Ove činjenice napominjem jer se u modernim komparativnim ekonomskim i političkim analizama ove razlike prečesto zanemaruju što je neispravno jer su one značajno oblikovale gospodarske i političke prilike u različitim zemljama. Zbog toga neke usporedbe zemalja Istočne Europe i Hrvatske (kao i država nastalih raspadom Jugoslavije) nisu valjane.

41 HR DASK 294, kutija 181, Program rada Kotarske skupštine Sisak za razdoblje od 14. VI. do 31. XII. 1963.

42 O razvoju organa državne vlasti i lokalne samouprave u Sisku 1945. – 1974. vidjeti rad (Šuštić, 1997).

sabora Kotara Sisak, sa zadatkom da se analizira stanje i pripreme prvi prijedlozi za izradu sedmogodišnjega plana privrednoga razvoja Kotara Sisak⁴³. Prema povijesnim izvorima najznačajniju ulogu u iniciranju i provođenju toga plana, koji je kasnije kolokvijalno nazvan „Banijska koncepcija“, imao je predsjednik Kotarske skupštine Dragutin Desput⁴⁴.

U pripreme za Opći sabor Kotara Sisak krenulo se odmah. Poseban zadatak dobio je tadašnji Kotarski zavod za plansko-analiitičke poslove i njegov direktor Dušan Raos⁴⁵ koji je u kratkom vremenu pripremio detaljnu analizu dotadašnjega razvoja s ocjenom mogućnosti daljnjega razvoja Kotara. U pripremi stručne podloge sudjelovali su i znanstvenici s Ekonomskoga instituta u Zagrebu koji su izradili posebnu studiju o problematici privrednoga razvoja općine Dvor. Voditelj istraživanja bio dr. Drago Gorupić⁴⁶, poznati hrvatski ekonomist i pravnik, koji je 1938. godine završio Gimnaziju u Sisku.⁴⁷ Posebnu studiju o perspektivama razvoja drvne industrije Kotara Sisak izradili su stručnjaci Privredne komore Kotara Sisak,⁴⁸ a studija o mogućnosti razvoja Banije kroz razvoj poljoprivredne i prehrambene industrije povjerena je Prehrambeno-tehnološkom institutu Zagreb.

43 Kotar Sisak je tada obuhvaćao površinu od 4416 kvadratnih kilometara na kojoj je živjelo 257 815 stanovnika u 479 naselja.

44 Dragutin Desput rođen je 1916. godine u Sisku. Završio je pravni fakultet i obavljao mnoge funkcije u različitim tijelima i institucijama toga vremena. U KPJ je primljen još 1939. godine. Poslije završetka rata bio je na dužnosti javnog tužitelja grada Zagreba i pomoćnik javnog tužioca NRH. Bio je direktor Visoke upravne škole u Zagrebu. Obavljao je dužnost sekretara Narodnog odbora grada Zagreba. Nakon toga je došao u Sisak gdje je u dva mandata obavljao dužnost predsjednika Narodnog odbora Kotara Sisak. Bio je član Savjeta Instituta za društveno upravljanje SRH, član Saveznog zavoda za javnu upravu, predsjednik Savjeta Pedagoške akademije u Petrinji, član Savjeta i jedan od utemeljitelja Visoke upravne škole u Zagrebu, član Odbora i sekretar Udruženja pravnika SRH i brojnih drugih tijela. Bio je predsjednik Ustavnog suda Hrvatske od 1975. do kraja života. Umro je 1977. godine i pokopan je na židovskom groblju na Mirogoju u Zagrebu. Za zasluge u provođenju „Banijske koncepcije“ nagrađen je 26. studenog 1964. godine titulom počasnoga građanina Petrinje.

45 Dušan (Klementa) Raos, direktor Zavoda za plansko-analiitičke poslove Kotara Sisak od 1. prosinca 1961. godine. Rođen je u Imotskom 1927. godine. Završio je Novinarsku i diplomatsku visoku školu 1953. godine u Beogradu. Radnu karijeru započeo je na radnom mjestu kreditnoga referenta u filijali Narodne banke u Imotskom. Od 1955. do 1961. godine zaposlen je na funkciji direktora Zavoda za plan u Makarskoj nakon čega dolazi u Sisak (HR DASK 294, kut. 170, Kadrovski kartoni).

46 Gorupić, Drago, ekonomist (Daruvar, 14. VII. 1920. – Zagreb, 2. II. 1998.). Gimnaziju završio 1938. u Sisku, diplomirao 1950. na Ekonomskom fakultetu, a 1979. teom Radničko samoupravljanje i institucija poduzeća u Jugoslaviji doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. God. 1945. – 1951. direktor industrijskih poduzeća i dužnosnik državne uprave, bio i predsjednik Savjeta za energetiku i ekstraktivnu industriju NRH. Od 1951. u zagrebačkom Ekonomskom institutu, 1951. – 1972. zamjenik direktora, od 1959. znanstveni savjetnik, umirovljen 1983. Bivio se nastavno-pedagoškim radom: utemeljio Katedru poslovne i razvojne politike poduzeća na Visokoj privrednoj školi u Zagrebu gdje je od 1963. redoviti profesor; bio nastavnik na Visokoj školi za vanjsku trgovinu, od 1974. na Fakultetu za vanjsku trgovinu; držao predavanja iz gospodarskog sustava, ekonomike i organizacije te poslovne politike poduzeća na poslijediplomskim studijima Pravnog fakulteta u Zagrebu i Osijeku te ekonomskim fakultetima u Zagrebu, Osijeku, Dubrovniku, Skoplju, Mariboru i Ljubljani. Znanstveno je obrađivao poduzeće i gospodarski sustav, gospodarski razvitak, organizaciju, poslovnu politiku i strategiju poduzeća, posebice u uvjetima brzih i neizvjesnih promjena, te menadžment, hrvatsko gospodarstvo i društvo, odn. aspekte njegove globalne integracije (Hrvatski biografski leksikon, <https://hbl.lzmk.hr/clanak/7250>).

47 Uz njega u izradi prijedloga sudjelovali su: Milan Joka, narodni poslanik s ovoga područja kao suradnik, zatim znanstveni suradnici Ekonomskog instituta dr. Stevo Vojnović, dr. Stanko Žuljić, te prof. Josip Ogulinac, direktor Geološkog zavoda, Vlado Lončar, načelnik, i Maksimilijan Dobrenić, referent u Zavodu za plan SR Hrvatske.

48 HR DASK 294, kut. 182, Prvi nacrt dugoročne koncepcije razvoja Banije (dokumentacija i prilozi).

Postupak pripreme i usvajanje „Banijske koncepcije“

Prva sjednica Općeg sabora Kotara Sisak održana je uskoro u Petrinji 11. srpnja 1963. godine. Na ovoj ključnoj povijesnoj sjednici sudjelovalo je točno 288 osoba koje su predstavljale sve tadašnje općine Kotara Sisak (Dvor, Kostajnica, Novska, Glina, Petrinja, Ivanić Grad, Kutina i Sisak) (Opći sabor kotara Sisak, 1963). Uvodnu i završnu riječ imao je Dragutin Desput, predsjednik Kotarske skupštine Sisak. Dokument o dotadašnjem razvoju i mogućnostima daljnjega razvoja Sisačkoga kotara pripremio je Kotarski zavod za plansko-analitičke poslove, a njegov direktor Duško Raos imao je glavno uvodno izlaganje. O integracijama na području kotara govorila je ing. Olga Miličić-Arslanagić, predsjednica Privredne komore Kotara, o razvoju crne metalurgije govorio je Norbert Veber, generalni direktor Željezare Sisak, o pravcima razvoja proizvodnje nafte i petrokemije govorio je Ante Milković, generalni direktor Rafinerije nafte Sisak. O koncepciji razvoja poljoprivredne prerađivačke industrije i poljoprivrede govorio je ing. Stjepan Bajt, upravitelj Poljoprivredne stanice Sisak. U opširnoj diskusiji sudjelovali su: *Živko Juzbašić*, predsjednik Općinske skupštine Petrinja, *Pero Strineka*, predsjednik Savjeta za prosvjetu i kulturu Kotarske skupštine, dr. *Petar Miletić*, ravnatelj Medicinskog centra Sisak, *Veselin Tomašević*, predsjednik Kotarskog komiteta Saveza omladine Sisak, *Čedo Grbić*, predsjednik Privrednog vijeća Sabora SRH i prof. dr. ing. *Marijan Laćan*, prodekan Tehnološkog fakulteta u Zagrebu.

Kao glavni uzroci ekonomskoga zaostajanja ovoga područja definirani su: (a) nepostojanje dugoročne koncepcije razvoja Banije sa stanovišta šire ekonomske regije i (b) premalo ulaganja na ovom području. Zaključeno je da se osnovna orijentacija koncepcije mora osloniti na saznanja o daljnjem razvoju kotara Karlovac, Zagreb i Banja Luka, posebno u odnosu na granična područja. Poseban oslonac bit će oslanjanje na koncepciju daljnjega razvoja općine Sisak, a naročito samoga grada Siska kao osnovnoga žarišta razvoja uže regije Banije.⁴⁹

Okvirna koncepcija razvoja Banije definirana je s naglaskom na sljedeće elemente:

- Snažniji razvitak privredne i neprivredne infrastrukture
- Razvoj postojećih industrijskih kapaciteta
- Ostvarenje „vezanog razvoja“⁵⁰ (sa Siskom i Zagrebom)
- Snažniji razvoj poljoprivredne proizvodnje s osloncem na MI „Gavrilović“
- Aktiviranje razvoja putem vlastitih izvora rudnih i mineralnih bogatstava
- Sinkronizirani razvoj Siska i Banije (optimalan prostorni razvoj škola, zdravstva, stambenog fonda i sl.).⁵¹

49 HR DASK 294, Skupština Kotara Sisak, kutija 195, Prvi nacrt dugoročne koncepcije razvoja Banije, str. 2.

50 Originalan pojam i koncepcija koja se zasnivala na ideji da poduzeća iz velikih gradova (Zagreb, Sisak) otvaraju manje pogone na području Banije. Time bi se povećala specijalizacija, decentralizirala proizvodnja i zaposlenost. Ta ideja je zapravo u temeljima ideje policentričnog razvoja koja je teorijski obrađena u radovima francuskih teoretičara regionalnoga razvoja, a najkonzekventnije provedena na području Slovenije.

51 To je začetak ideje koja je danas poznata kao *pametna specijalizacija*.

U tom je konceptu zamišljeno da se Sisak razvija kao snažan industrijski centar, zatim centar srednjega i visokoga školstva te centar pružanja zdravstvenih usluga bolničkoga tipa. Da se Sisak ubrzo ne pretvori u veliku aglomeraciju i da ne „usisa“ stanovništvo iz okruženja koje bi preopteretilo komunalnu i drugu infrastrukturu grada, predviđeno je da se u manjim gradovima na Baniji također otvore manji proizvodni pogoni te da se izgrade domovi zdravlja i nove zgrade za osnovno školstvo, čime se željelo zadržati stanovnike da ostanu na prostoru Banije. Za sve ono što bi stanovnicima Banije bilo nedostupno u lokalnim mjestima, planirana je izgradnja adekvatne prometne infrastrukture, posebno modernih asfaltiranih cesta koje su trebale omogućiti korištenje tih usluga u modelu jednodnevnoga putovanja u Sisak i nazad.

Temeljno polazište bilo je da „proizvodne snage Banije nisu u stanju da same pokrenu razvoj, potrebna je intervencija šire društvene zajednice“. Polazeći od okvirne koncepcije definirani su osnovni pravci razvoja, a kasnije su izvedene i potrebne kvantifikacije kako bi se ustanovile financijske pretpostavke za ostvarivanje strategije. Suština tadašnjega strateškog pristupa bila je da se razvoj Banije povezuje s razvojem razvijenijih općina (Sisak, Zagreb). Polazeći od navedenoga, definirani su sljedeći pravci razvoja i prioriteta područja:

- oformiti Sisak kao snažno industrijsko žarište
- Sisak se treba promatrati s Petrinjom kao jedan grad
- kasnije ispitati mogućnost i potrebu razvijanja manjih – sekundarnih centara (žarišta)
- razvoj prometnica
- mogućnost dnevne migracije (rad i školovanje u Sisku)
- dnevna migracija neće opterećivati stambeni i komunalni standard Siska
- mogućnost razvoja turizma
- automatizacija u PTT prometu
- energija – elektrifikacija
- školstvo – osnovne škole na Baniji, srednje i visoke u Sisku
- zdravstvo – domovi zdravlja na Baniji, bolnica u Sisku
- voda, kanalizacija itd.

Svako je od ovih područja u dokumentima precizno kvantificirano te je izrađen financijski i terminski plan za realizaciju.

U pripremi konačnog usvajanja dokumenta održan je pripremni sastanak s predstavnicima tadašnje Vlade, Sabora i Republičkog zavoda za planiranje. Sastanak je održan u Sisku (ne u Zagrebu!) 17. siječnja 1964. godine i na njemu je sudjelovao osobno predsjednik tadašnje Vlade Mika Špiljak. Zanimljivo je da je sastanak trajao punih pet sati i da su predstavnici centralne države na njemu aktivno sudjelovali svih pet sati.⁵² Uz predsjednika Vlade sastanku su bili nazočni: Vanja Vranjican, predsjednik Odbora za društveni plan Izvršnog vijeća Sabora i dr. Rikard Štajner, direktor Republičkog

---

52 HR DASK 294, Skupština Kotara Sisak, kutija 195., Zapisnik sa sastanka o koncepciji razvoja Banije, 17. 1. 1964.

zavoda za plan te predsjednici svih općina i funkcionari svih društveno-političkih organizacija Kotara Sisak.

Zapisnik o tijeku ovoga sastanka otkriva dosta informacija o jedinstvenim pogledima na koncepciju sedmogodišnjega razvoja kotara Sisak, ali u nekim diskusijama se već tada mogu nazrijeti i ponešto drugačiji pogledi pa čak i naznake budućih neslaganja lokalnih političkih aktera i nekih lokalnih i regionalnih konflikata koji će kulminirati desetak godina kasnije u vrijeme općeg političkog pokreta pod nazivom *hrvatsko proljeće*. U prvom dijelu sastanka prevladavaju pozitivne ocjene da je koncept i program vrlo realan te da se radi o dobrom „presedanu“ u smislu da je to prvi takav program u Hrvatskoj i šire te da će njegova iskustva biti korisna za formuliranje državne politike razvoja nerazvijenih područja.⁵³ Predsjednik Vlade Mika Špiljak je s pohvalama išao još eksplicitnije rekavši „da smo mi sa našom koncepcijom otišli najdalje“ i smatra „da je to jedan presedan za Odbor za plan, koji treba tu koncepciju da uzme u razmatranje i da to bude jedno provjeravanje i putokaz da i drugi izrade svoje planove“.⁵⁴

Glavno uvodno izlaganje na sastanku imao je Dušan Raos, direktor Kotarskog zavoda za plansko-analitičke poslove. Odmah u prvoj rečenici iznio je podatak da „za realizaciju dugoročne koncepcije razvoja Banije treba angažirati oko 25,5 milijardi dinara“ (bez ulaganja u poljoprivredno-prehrambeni industrijski kompleks). Zatim je detaljno nabrojao u što bi se ta sredstva uložila. Prijedlog izvora sredstava bio je sljedeći:

- da se sredstva koja se ulažu na banijske općine daju pod istim uvjetima kako to bude utvrđeno i za ostala privredno nedovoljno razvijena područja;
- da se sredstva za općinu Sisak odobre u vidu trogodišnjeg kredita jer bi ova općina bila u stanju za četiri godine vratiti kreditna sredstva (cca 4,5 milijardi dinara).

Bez obzira na tadašnji status Siska kao razvijene općine u to vrijeme, ovakav različit tretman Siska u odnosu na banijske općine kasnije će izazvati brojne kontroverze i biti povodom za političke sukobe na različitim relacijama. Predstavnici Siska će na sastancima, posebno onima zatvorenima za javnost, dokazivati da Sisak nije baš tako razvijen i da nije u mogućnosti puno sudjelovati u tom razvoju.

Tadašnja procjena bila je da bi od ukupnih ulaganja (25,5 milijardi dinara) banijske općine mogle prikupiti oko 40 posto ukupne sume s time da bi neke projekte mogle financirati potpuno samostalno, a u ostalima bi njihovo učešće bilo skromnije s obzirom na malu akumulativnu sposobnost njihove privrede. Razlika od 60 posto nedostajućih sredstava trebala bi se osigurati iz fondova za razvoj nerazvijenih područja, bankarskih kredita i ostalih sredstava šire društvene zajednice. Iza toga je nabrojao 12 prioriteta područja i prioritete u prvoj godini realizacije (1964.).

Diskusija sudionika sastanka, održanoga 17. siječnja 1964., u prvom je dijelu odražavala jedinstvenu volju da se pristupi razvoju Siska i Banije na predviđeni način. Ali u drugom dijelu sastanka započela su prevladavati osjetljiva pitanja načina financiranja

53 Takvu je ocjenu iznio dr. Rikard Štajner a potvrdio i Vanja Vranjican.

54 HR DASK 294, kutija 195, Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka 17. januara 1964. godine, str. 23.

i izvora sredstava. Glavni ton tom dijelu sastanka dala je diskusija Milana Tomaška, predsjednika Općinske skupštine Sisak. On se zapravo usprotivio stavu da je Sisak u stanju u potpunosti sam financirati svoj razvoj kreditima koje će sam vraćati. U argumentaciji svojega pristupa iznio je stav da je Sisak u pogledu standarda daleko iza drugih komuna navodeći primjere Karlovca i Varaždina. Rekao je da Sisak nema hotela ni društvenoga doma, nema industrijske kuhinje ni hladnjače, a elektrifikacija nije provedena. Nema modernih *saobraćajnica* niti moderne tržnice koja je ista kao što je bila prije 39 godina, nema mosta preko Save, a u školama ima mjesta jednako kao što je bilo 1934. godine. Da bi se riješila ova pitanja treba osigurati 5 milijardi dinara kredita koji bi trebalo vratiti u tri godine. Postavio je pitanje: „Kome da se obrate za taj kredit?“⁵⁵

Tada je njegov stav podržao i Norbert Veber, generalni direktor Željezare, istaknuvši da je Sisak „tipičan primjer da je moderna bazična industrija najnerentabilnija za komunu i to zato što ne daje akumulaciju u komunu, a s druge strane stvara velike probleme“. S njima dvojicom složio se i Mika Špiljak, predsjednik Vlade, rekavši „da bi bilo potrebno poslati Predsjednika jugoslavenske vlade da provede razgovore na ovu temu jer postoji uvjerenje da ovdje postoje velike pare i da iz toga nastaju velike beneficije.“⁵⁶ Nakon toga Tomaško još dodaje i problem da se na Rafineriju ne može više utjecati „jer je sada njen centar u Zagrebu.“ Diskusiji se pridružila i inž. Olga Miličić, tadašnja direktorica Rafinerije nafte Sisak, koja ističe da „komuna Sisak od Rafinerije dobije 125 milijuna, a od Željezare Sisak 200 milijuna dinara. To dokazuje da instrumentarij nije povoljan jer ti odnosi moraju biti proporcionalni. (...) Rafinerija se sama financira i ona mora sva svoja sredstva akumulirati za proširenu reprodukciju.“⁵⁷

U nastavku diskusije Mika Špiljak pokušava u raspravu unijeti širi kontekst problema razvoja nerazvijenih pa ističe „da je Slavonija u jako teškoj situaciji“ i da se tamo „mora ići u izgradnju cesta“. Spominje transversalu *more – Slavonija – Osijek*. Replicira mu *Živko Juzbašić*, predsjednik općine Petrinja tvrdnjom „da veći ekonomski značaj ima cesta Petrinja – Glina zbog povezivanja sa Bakarskom lukom nego što to ima Slavonija.“ Diskusiju smiruje *Špiljak* objašnjavajući da će se o Programu razvoja Banije izjasniti Odbor za plan Izvršnog vijeća Sabora i „to što usvoji Odbor to će se i napraviti.“⁵⁸ Na kraju *Špiljak* poentira da je Kotar Sisak „u velikoj prednosti pred drugima zato što je prvi izradio koncepciju razvoja Banije, jer još niti jedna regija nema ovako razrađen plan i program.“ Regionalni list *Jedinstvo*, čiji je tadašnji direktor bio prisutan na sjednici, informaciju s ovog sastanka donio je na naslovnici, ali u tekstu ovaj dio diskusije potpuno je prešućen.⁵⁹

Prvi nacrt dugoročne koncepcije razvoja Banije, ili kako se kasnije popularno zvala „Banijska koncepcija“, izrađen je u listopadu 1963. godine,⁶⁰ a konačno ju je 12. veljače

55 HR DASK 294, kutija 195, Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka 17. januara 1964. godine, str. 30.

56 HR DASK 294, kutija 195, Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka 17. januara 1964. godine, str. 31.

57 HR DASK 294, kutija 195, Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka 17. januara 1964. godine, str. 32.

58 HR DASK 294, kutija 195, Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka 17. januara 1964. godine, str. 36-37.

59 *Jedinstvo*, broj 547, 25. siječnja 1964.

60 HR DASK 294, kut. 195, Skupština Kotara Sisak

1964. godine usvojila Skupština Kotara Sisak.⁶¹ Priprema i izrada dokumenta metodološki je za suvremene prilike bila nestvarno inkluzivna i participativna. Značajno su nadmašeni čak i neki današnji demokratski standardi koji se koriste u izradi sličnih strateških dokumenata. U samo šest mjeseci procesa izrade dokumenta aktivno je u raspravama sudjelovalo više od 1000 osoba. Tekst je dostavljen na usvajanje Saboru⁶² i svim državnim i političkim tijelima te je javno objavljen u lokalnom listu *Jedinstvo*.

O dokumentu je raspravljalo Izvršno vijeće Sabora i prihvatilo ga na sjednici 5. ožujka 1964. godine,⁶³ a na sjednici 28. ožujka 1964. godine utvrdilo je i visinu sredstava iz Fonda za nerazvijena područja SR Hrvatske. Od ukupno raspoloživih 2 milijarde dinara čak 41 posto ili 825 milijuna dinara Izvršno vijeće alociralo je za razvoj nedovoljno razvijenog područja Kotara Sisak. Skupština Kotara Sisak je već na sjednici održanoj 14. travnja 1964. godine, na prijedlog Dragutina Desputa, donijela odluku o rasporedu tih sredstava kako bi se što prije krenulo u realizaciju usvojene strategije i koncepcije razvoja Banije. Sredstva su bila raspoređena za sljedeće namjene:

- Pamučnoj predionici Glina za otplatu dospjelih anuiteta i mjenica po inozemnim zajmovima (304 mil. dinara)
- Drvno-industrijskom poduzeću Sisak za rekonstrukciju i modernizaciju pogona u Majuru (109 mil. dinara)
- Drvno-industrijskom poduzeću Dvor na Uni za dovršenje i usklađivanje proizvodnje s razvojnom koncepcijom drvne industrije (55 mil. dinara)
- Poduzeću „Kozara“ Novska za rekonstrukciju (20 mil. dinara), i
- Općini Novska za modernizaciju ceste Novska – Jasenovac (27 mil. dinara).

Ostatak od 310 mil. dinara trebalo se rasporediti sporazumom između predsjednika općinskih skupština subregije „Banija“ uz moderiranje predsjednika Skupštine Kotara Sisak. U zapisniku s ove sjednice prvi se put službeno bilježi sintagma „subregija Banije“ što je prva naznaka i službene distinkcije između Siska i „Banije“.⁶⁴

Na istoj sjednici osnovan je Kotarski odbor za provođenje Programa razvoja Banije. Prema odluci, zadatak Odbora bio je da:

- „Organizira, prati i predlaže potrebne mjere za realizaciju Programa;
- Razmatra pitanja izvora i mobilizacije sredstava;
- Usklađuje rad odbora općinskih skupština za provođenje Programa;
- Vršiti i sve ostale poslove u vezi s realizacijom Programa“.⁶⁵

61 Zaključak o tome objavljen je u Službenom vjesniku Kotara Sisak, broj 11 od 25. veljače 1964. godine, a zaključke Skupštine vidi u HR DASK 294, kut 182, Zaključak o prihvatanju prijedloga Koncepcije razvoja Banije.

62 Sabor je taj dokument usvojio na temelju Zaključka Izvršnog vijeća 5. ožujka 1964. godine (HR DASK 294, kut 195.).

63 Budući da je to bio prvi takav program u Hrvatskoj, Izvršno vijeće Sabora usvojilo je i poseban zaključak da bi Program trebalo poslati svim kotarskim i općinskim skupštinama u nerazvijenim područjima radi razmjene iskustava odnosno kao ogledni primjer.

64 HR DASK 294, kut. 183, Skraćeni zapisnik 11. sjednice Skupštine Kotara Sisak održane 14. VI. 1963. godine.

65 HR DASK 294, kut. 183, Odluka o osnivanju Odbora Skupštine Kotara Sisak za provođenje Programa razvoja Banije.

Odbor su sačinjavali predsjednik i 14 članova. Za predsjednika Odbora, i to profesionalnoga, izabran je Kukić Stevo, dotadašnji predsjednik Skupštine općine Kostajnica. Članovi Odbora su uz Dragutina Desputa, predsjednika Skupštine Kotara Sisak, bili predsjednici svih skupština općina, predsjednik Privredne komore Kotara, predsjednici kotarskih odbora SSRNH, SKH i sindikalnog vijeća te direktori Poduzeća za ceste Sisak, „Elektre“ Sisak i PTT saobraćaja Sisak. Time je provođenje Programa bilo institucionalizirano.

Radi upoznavanja s koncepcijama razvoja Banije i osiguravanja javne podrške Programu u travnju i svibnju 1964. godine organizirana je široka i masovna politička aktivnost svih tadašnjih društveno-političkih organizacija (SKH, SSRNH, SUBNOR, SSH, SSOH). Početkom svibnja u Sisku je čak održan i poseban sastanak s mladim odbornicima Skupštine Kotara Sisak.⁶⁶ Na tom sastanku su uz 23 mlada odbornika bili prisutni Dragutin Desput, predsjednik Skupštine Kotara i inž. Milan Tomaško, predsjednik Skupštine općine Sisak, što također svjedoči o tome da je realizaciji Programa pridavan najviši prioritet. Mladi su u realizaciji Programa sudjelovali putem radnih akcija. Tako je 300 učenika petrinjske Pedagoške gimnazije već u lipnju 1964. godine sudjelovalo „na proizvodnom radu na cesti Petrinja – Glina.“⁶⁷

U svim općinama održavani su masovni opći sabori. U Sisku je 10. lipnja 1964. godine održana druga sjednica Općeg sabora na kojoj je bezrezervno podržana koncepcija razvoja Banije uz konstataciju da se „daljnji razvoj sisačke komune ne može promatrati odvojeno od razvoja njenog šireg gravitacijskog područja.“⁶⁸ Predsjednik Skupštine općine Sisak Milan Tomaško u uvodnom je izlaganju posebno naglasio da je „Sisak neposredno zainteresiran za pravilan razvoj Banije“ te da se radi o jednom „novom pristupu u rješavanju problema nerazvijenog područja.“ Posebno se referirao na činjenicu da se ekspanzija privrednoga razvoja Siska mora osloniti na banijsko područje u pogledu viškova radne snage u poljoprivredi. Naglasak toga dijela izlaganja bio je na potrebi da se iskoriste ti viškovi radne snage, ali u jednoj rečenici on spominje i „mijenjanje strukture stanovništva“ na ovome području. Budući da ovo pitanje nije detaljnije obrazlagao, teško je prosuditi je li mislio samo na uobičajeno očekivane demografske tokove koji se događaju kada razvoj velikih gospodarskih subjekata privlači stanovništvo iz užega i širega okruženja ili je već tada bio svjestan i drugih rizika relativno brzih procesa promjene strukture stanovništva (socijalne, dobne, spolne, obrazovne, nacionalne, vjerske, kulturne i slično). Ove razvojne i demografske promjene će u kasnijim razdobljima razvoja Siska i Banije, uz niz drugih čimbenika, imati značajan utjecaj na usmjeravanje političke i društvene klime prema različitim konfliktima što nije predmetom analize u ovom radu.⁶⁹

66 Članak „Rasprava o dugoročnoj koncepciji razvoja Banije na skupštini mladih odbornika Kotara Sisak“, *Jedinstvo* broj 562 (778), 9. svibnja 1964.

67 Članak „Učenici na izgradnji ceste“, *Jedinstvo*, broj 564 (780), 23. svibnja 1964.

68 Članak „Sisak je neposredno zainteresiran za razvoj Banije“, *Jedinstvo*, broj 567 (783), 13. lipnja 1964. godine.

69 O tome vidi više u (Klasić, 2006).

S obzirom na utvrđenu koncepciju Siska kao središnjega industrijskog, obrazovnog i zdravstvenog centra, Tomaško je izvijestio da se svi predviđeni objekti i projekti koji su predviđeni u Sisku realiziraju po planu. Potvrdio je orijentaciju sisačke privrede na daljnji razvoj crne metalurgije, prerade nafte, kemijsku industriju i poljoprivredu. Uz intenciju završetka započetih investicija u radnim organizacijama predloženo je da se pristupi okrupnjavanju poljoprivrednih zadruga, da se umjesto 15 na području Siska zadrži samo 7 zadruga s naglaskom na brži razvoj stočarstva s obzirom na potrebe mesne industrije u Petrinji. Predloženo je da se poveća opseg obradivih površina za 10 000 jutara što bi do 1970. godine omogućilo proizvodnju od 30 000 svinja i još veće povećanje proizvodnje krupne stoke. U pogledu razvoja društvenoga standarda do 1970. godine bilo je planirano izgraditi 3000 stanova i elektrificirati još 33 sela, dovršiti novi hotel, radnički dom, industrijsku kuhinju, hladnjaču, modernu kinodvoranu, 16 društvenih domova u selima. Potvrdio je orijentaciju da se u Sisku razvijaju školske, kulturne, zdravstvene i druge institucije koje će koristiti stanovnicima cijeloga područja Siska i Banije. Posebno je nabrojao škole drugoga stupnja i stručne škole: Gimnazija, Ekonomsko-upravni školski centar, Kemijska tehnička škola, Centar za metalce s tehničkim školama strojariskog, metalurškog i elektro smjera, Centar za obrazovanje kadrova u zanatstvu i trgovini i Srednju muzičku školu s područnim odjeljenjima. Prva fakultetska institucija u Sisku (Odjel Tehnološkog fakulteta) prema općoj je ocjeni već opravdao svoje osnivanje.

U formiranju Siska kao zdravstvenoga centra regije pristupa se proširenju i izgradnji novih bolničkih kapaciteta: internoga odjela sa 120 kreveta, kirurškoga sa 160, zaraznoga sa 65, ortopedskoga sa 40 i ORL odjela sa 34 kreveta. Predviđeni su radovi na izgradnji mikrorajonskih ambulanti u Sisku, dovršetak dispanzera u Sunji i nekoliko zdravstvenih stanica u selima.

Ovakva dinamika i struktura investicijske izgradnje u narednome sedmogodišnjem razdoblju trebala je utrostručiti bruto proizvod sisačke komune i doći stopu rasta od 12,5 posto godišnje. Za takav poduhvat trebalo je osigurati cca 108 milijardi dinara. Sisačke radne organizacije bi za svoj razvoj mogle osigurati 50 milijardi, a ostatak je trebalo osiguravati od šire društvene zajednice. Očito je to bio dovoljan razlog da se Koncepcija razvoja Banije, koja je predviđala ovakvu koncepciju razvoja Siska, jedinstveno prihvati i podrži, bez obzira na razlike u mišljenjima koje su se već tada pojavljivale na sastancima zatvorenima za javnost.⁷⁰

Razvojnem optimizmu u sisačkoj regiji pridonijela je i vijest o otkriću novih izdašnih izvora nafte i plina (lipanj 1964.). Između Ivanić-Grada i Siska, u šumi Žutica, pronađeno je novo nalazište nafte koje je, uz dvije godine ranije pronađeno plinsko polje Okoli, pobudilo nadu u mogućnost kvalitetnoga skoka u istraživanju i eksploataciji nafte i plina na ovome području. Širenju optimizma pridonijela je i činjenica da je u Sisku u nedjelju 21. lipnja 1964. godine, ujutro u 8 sati, proradila Radio stanica Sisak.

---

70 O tome vidi u dijelu tekstu gdje se detaljno opisuje tijek sastanka održanoga 17. siječnja 1964.

Sredinom 1964. godine, nakon što je uspješno obavljao dužnost predsjednika Skupštine Kotara Sisak te nakon što je pod njegovim vodstvom razrađena, usvojena i započeta intenzivna realizacija Konceptije razvoja Banije, Dragutin Desput daje ostavku zbog odlaska na novu dužnost poslanika u Saveznom vijeću Savezne skupštine i savjetnika u Izvršnom vijeću Sabora SRH.⁷¹ Na njegovo mjesto je 13. srpnja 1964. godine izabran inž. Milan Tomaško, dotadašnji predsjednik Skupštine općine Sisak. Za novog predsjednika Skupštine općine Sisak je 15. prosinca 1964. godine izabran Ivica Čačić.

U to vrijeme u Hrvatskoj i tadašnjoj Jugoslaviji još ne postoji institucionalni ustroj ni zakonski okvir za poticanje razvoja nedovoljno razvijenih krajeva. Znači da su ovo zaista bila pionirska iskustva u području regionalnoga razvoja i regionalne politike. Zbog toga su pozitivna iskustva i znanja stečena u formuliranju i provođenju „Banijske konceptije“ u narednim godinama korištena kao osnova za uspostavu takvoga zakonskog i institucionalnog okvira u Hrvatskoj.

Institucionalizacija politike razvoja privredno nedovoljno razvijenih područja u Hrvatskoj dogodila se tek u travnju 1966. godine kada je tadašnji Sabor usvojio „Zakon o Republičkom fondu za razvitak privredno nedovoljno razvijenih krajeva“. Tada je „Banijska konceptija“ bila već u trećoj godini provedbe i razumljivo je da su ta iskustva bila dobra osnova za formuliranje tadašnjih zakonskih i institucionalnih aranžmana. Odlukom Izvršnog vijeća Sabora od 2. travnja 1964. godine kao privredno nedovoljno razvijeni krajevi definirani su kotarevi: Gospić, Zadar, Makarska, Dubrovnik, Kordun i Banija te dijelovi Kotara Karlovac i Sisak. Ta odluka potvrđuje opravdanost usvajanja i realizacije „Banijske konceptije“ te predstavlja priznanje da su njezini inicijatori bili u pravu kada su još 1963. godine započeli s radom na izradi takvoga strateškog dokumenta.

No, bez obzira na prilično dobar Plan razvoja Banije i uspostavljen institucionalni ustroj, realizacija nije išla lako i jednostavno. Uz brojne trzavice i poneka protivljenja iz lokalnih okvira sredinom šezdesetih se bitno mijenja opći gospodarski pa i politički kontekst u bivšoj državi. Takozvana Prva privredna reforma, provedena početkom šezdesetih godina, samo je djelomično liberalizirala rad poduzeća i uvela neke elemente decentralizacije političkoga odlučivanja.

Brz razvoj u drugoj polovini pedesetih godina izveo je zemlju iz ruralne zaostalosti i omogućio da u relativno kratkom vremenu dostigne stupanj srednje razvijene i donekle industrijalizirane zemlje. Postupna liberalizacija i decentralizacija gospodarstva i političkoga života uz snažnu vodeću ulogu Saveza komunista stvorile su uvjete za novi tip političkoga života. Politički interesi su se sada snažnije koncentrirali u pojedinim općinama, regijama i republikama i nastala je zapravo trka za dobivanje sve većih koncesija od centralnih vlasti za „svoju općinu, svoj kotar ili svoju republiku.“ Ekonomski je razvoj slabio uz rast deficita u platnoj bilanci. Zbog toga je sredinom 1965. godine poduzet novi val reformskih mjera koje su se odnosile na promjenu politike cijena uz smanjenje državne kontrole, smanjenje carinske zaštite i subvencija izvozu, devalvaciju

---

71 Dragutin Desput je godinu kasnije, 14. svibnja 1965., izabran za potpredsjednika Izvršnog vijeća Sabora.

valute, promjene poreznoga sustava i tako dalje. Važan dio ovih reformi bila je odluka da se formira Fond za ubrzani razvoj nerazvijenih republika i Kosova (veljača 1965.).

Prijeperi i zastoji u ostvarivanju zacrtanih planova

Gospodarstvo Kotara Sisak relativno se teško prilagođavalo ovim promjenama što je smanjivalo vlastite izvore sredstava za velike investicije koje su bile predviđene „Banijskom koncepcijom“. Pored toga, u banijskim općinama i poduzećima očito nije bilo dovoljno kvalitetnih i stručnih kadrova da brzo i kvalitetno iskoriste mogućnosti koje su im stajale na raspolaganju.

To je bio povod da je 3. ožujka 1965. godine, na inicijativu Dragutina Desputa, sazvana i održana sjednica najodgovornijih funkcionara općina i Kotara Sisak s predstavnicima Izvršnog vijeća Sabora i državnog Zavoda za plan.⁷² Zanimljivo je da Desput u tom trenutku nije imao funkciju na području Kotara, nego je inicirao sastanak iz pozicije saveznoga poslanika. To jasno svjedoči o njegovoj posvećenosti i brizi za ostvarivanje „Banijske koncepcije“, ali i o tome da su očito nastupili zastoji i određeni otpori u provedbi koji zahtijevaju eksternu intervenciju. Način sazivanja i tijek sastanka, koji je održan u „Vili“ na Zibelu, svjedoči i o autoritetu koji je Desput tada uživao. Sjednica je trajala čak deset sati. Sjednici nisu prisustvovali novinari i o njoj nije obaviještena javnost. Zapisnik s toga sastanka nudi brojne intrigantne detalje.⁷³

Uvodno izlaganje o planiranim i izvršenim zadacima u 1964. godini podnio je novi predsjednik Skupštine Kotara Sisak Milan Tomaško. Najvažniji podatak iz opširnoga izlaganja jest da je od planiranih 852 mil. dinara⁷⁴ utrošeno svega 548 milijuna. Nakon prilično mirne diskusije nekoliko predsjednika općina Dragutin Desput intervenira s dramatičnim upozorenjem: „Meni se čini da smo mi u dubokoj krizi što se tiče koncepcije.“ Iza toga precizno konstatira što se nije napravilo i postavlja pitanje: „Da li bi vrijedilo da se preispita realizacija banijskog programa... Ideja je da banijska koncepcija ne može živjeti ako se dogovorene stvari neće poštivati i ako će se praviti istupanja, onda je cijela stvar propala.“⁷⁵ U nastavku diskusije nakon pauze izravno kritizira sudionike sastanka riječima: „Slušam ovdje vašu diskusiju i vidim kako svatko vuče na

72 Na sastanku su sudjelovali: Vanja Vranjican, predsjednik Odbora za društveno planiranje Izvršnog vijeća; Neda Parać, samostalni savjetnik Zavoda za plan NRH; Dragutin Desput, republički poslanik; Milan Nožinić, republički poslanik; inž. Milan Tomaško, predsjednik Skupštine Kotara Sisak; Unkić Hamdija, sekretar Skupštine Kotara Sisak; Simo Krmar, sekretar Kotarskog komiteta SK u Sisku; Stevo Kukić, predsjednik Odbora za provođenje Banijske koncepcije; Duško Raos, direktor Zavoda za analitičko-planske poslove Skupštine Kotara Sisak; Luka Rijetković, predsjednik Privredne komore Kotara Sisak; inž. Olga Miličić, direktor Rafinerije nafte Sisak; Draginja Metikoš, predsjednik Skupštine općine Glina; Dušan Arbutina, predsjednik Skupštine općine Dvor; Stevo Majnarić, predsjednik Skupštine općine Novska; Čedo Vukić, predsjednik Skupštine općine Kostajnica; Živko Juzbašić, predsjednik Skupštine općine Petrinja; Ivica Čačić, predsjednik Skupštine općine Sisak;

73 HR DASK 294, kut. 195., Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka u vezi banijske koncepcije, 3. marta 1965. godine.

74 U ranijim materijalima spominjalo se 825 mil. dinara, pa je moguće da se ovdje radi o pogrešci.

75 HR DASK 294, kut. 195., Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka u vezi banijske koncepcije, 3. marta 1965. godine, str. 18-21.

svoju stranu.⁷⁶ Znakovita je bila i diskusija Vanje Vranjicana, predsjednika Odbora za društveno planiranje Izvršnog vijeća, koji je sudionike podsjetio na značaj „Banijske koncepcije“ u dvama pitanjima. Prvo, da se mora postići „jedinstvenost čitavog područja na realizaciji“ i drugo, da je ona „mobilizirala sve unutrašnje snage.“ Upozorio je da je to drugačije od onoga kako se dotad radilo na razvoju nerazvijenih područja i da je zbog toga Izvršno vijeće Sabora tu koncepciju usvojilo i preporučilo drugim krajevima da učine slično. Izgleda da je upravo taj pionirski status koncepcije bio dodatni razlog da se sa svih razina podupre njezina realizacija i da se spriječe mogući otpori.

Jedno od prijepornih pitanja bilo je ulaganje poduzeća u razvoj vlastitih kadrova i kadrova koji će nositi budući rast proizvodnje. Desput je izravno govorio o potrebi da privreda uloži sredstva za kadrove koji su joj potrebni misleći na ulaganja u izgradnju i rad škola drugoga stupnja. Na tom tragu je Željezara Sisak ulagala sredstva u Centar za metalce. S obzirom na to da je Rafinerija baš u to vrijeme bila u fazi najvećih investicija, direktorica Rafinerije Sisak Olga Miličić upozoravala je da se „treba voditi računa i o tome koliko možemo opteretiti radnu organizaciju“ te da je Rafinerija „dok je mogla, dala je maksimum u svojim mogućnostima, ako će situacija sutra biti bolja, ona će opet dati.“

Tijekom 1965. godine ostvareni su brojni dobri rezultati u realizaciji „Banijske koncepcije“, a ostvareni su i neki vrlo dobri poslovni pothvati i rezultati u poduzećima sisačkoga kotara. Tako je na primjer sisačka Rafinerija ostvarila najveću proizvodnju od svih tadašnjih jugoslavenskih rafinerija od preko milijun tona prerađene nafte. Za dovršenje tvornice „Gavrilović“ odobreno je 539 milijuna dinara bankarskoga kredita. Sredstva su bila namijenjena za nabavku opreme iz uvoza i dovršenje glavne hale. Već tada je „Gavrilović“ izvezio robu u 17 zemalja Europe, Sjeverne Amerike i Afrike. Donesena je odluka o osnivanju Centra za obrazovanje kadrova u mesnoj industriji sa sjedištem u „Gavriloviću“ u Petrinji. Odluku su podržali i predstavnici drugih mesnih industrija posebno „Sljeme“, „Vajda-eksport“ i „Belje“. Pripremljena je i uskoro obavljena elektrifikacija pruge Sisak – Zagreb.

Tih godina mnogo je sastanaka u Sisku i Petrinji održano na temu protivljenja izgradnji tvornice celuloze u Karlovcu jer bi se time zagadila voda u rijeci Kupi. Posebno bi bili ugroženi Sisak i „Gavrilović“ koji su pitku vodu dobivali zahvatima na rijeci Kupi. Sredinom ožujka 1965. Kotar Sisak je opet posjetila delegacija Zagreba radi dogovora o razvoju poljoprivredne proizvodnje za potrebe zagrebačkoga tržišta. Osnovan je i poseban zajednički koordinacijski odbor čiji je zadatak bio razraditi koncepciju razvoja poljoprivrede u funkciji snabdijevanja grada Zagreba. Sisački Vodovod je te godine izgradio novih 1663 metra vodovodne i 358 metara kanalizacijske mreže.

Od 1960. do 1963. godine izgrađeno je 365 novih stanova za ratne vojne invalide i sudionike NOR-a, a 1964. je započeta gradnja još 163 stana. Započeta je gradnja spomenika u Jasenovcu čiji je projektant bio prof. inž. arh. Bogdan Bogdanović. Prihvaćen je prijedlog posavskih sela da se izgradi dalekovod prema lijevoj obali Save čime bi se

---

76 HR DASK 294, kut. 195., Skupština Kotara Sisak, Zapisnik sa sastanka u vezi banijske koncepcije, 3. marta 1965. godine, str. 39.

stvorili preduvjeti za elektrifikaciju u tom dijelu Siska. Autobusna poduzeća na području Kotara prevezla su rekordan broj putnika, više od 3 milijuna. Sredinom srpnja 1965. godine snimljeni su posljednji kadrovi dokumentarnoga filma o Sisku pod nazivom „Nedovršena monografija“ za koji je scenarij napisao Napoleon Verikios, a snimio ga je Slavko Zalar. Nakon tri godine gradnje otvoren je hotel „Panonija“. U Petrinji je organizirana veoma uspješna Prva jugoslavenska izložba gastronomije i kulinarnstva (PIGIK). Krajem godine otvorene su novoizgrađene moderne ceste Petrinja – Glina i Dvor – Kostajnica.

Neposredni rezultati ostvarivanja „Banijske koncepcije“

Izravni rezultati dvogodišnjega provođenja „Banijske koncepcije“ rezimirani su na 3. sjednici Općeg sabora Kotara Sisak koja je održana 20. studenoga 1965. godine. Sjednica je započela u Glini, a nastavila se isti dan u Kostajnici. U zaključcima su taksonomski pobrojani najvažniji završeni projekti:

„Prvo, dovršena je moderna Pamučna predionica u Glini, pristupilo se modernizaciji Tvornice trikotaže „Pounje“ Kostajnica, završena je rekonstrukcija DIP – Pogon Majur, započela je rekonstrukcija DIP Dvor, izvršena je modernizacija tvornice metalnih proizvoda „Kozara“ u Novskoj.

Drugo, asfaltirano je 63 km cesta (Bosanski Novi – Dvor – Kostajnica, Glina – Petrinja i Novska – Jasenovac.

Treće, izgrađeno je 150 km 10 kV dalekovoda, 180 km niskonaponske mreže, 57 trafostanica i elektrificirana su 57 naselja.

Četvrto, dovršena su tri zdravstvena objekta u Dvoru, Kostajnici i Petrinji.

Peto, izgrađeno je, dograđeno ili adaptirano 15 školskih objekata i 20 stanova za prosvjetne radnike.

Šesto, izgrađeno je 150 stanova za porodice bivših boraca koji su stanovali u ratnim bajtama.⁷⁷

Na istoj su sjednici određeni prioriteti za 1966. godinu:

„1. Dovršiti modernizaciju ceste Kostajnica – Petrinja – Žažina.

2. Nastaviti s izgradnjom stambenih zgrada porodica koje stanuju u ratnim bajtama.

3. Pronaći mogućnost izgradnje spomen objekta u znak sjećanja na žrtve fašističkog terora u Glinskoj crkvi 1941. godine.

4. Dovršiti i nastaviti sve započete akcije u privredi, školstvu i zdravstvu.

5. Nastaviti s izgradnjom objekata za srednje i stručno školstvo i zdravstvenih kapaciteta u Sisku.“

Budući da se pojavio problem manjka izvora sredstava za ovako ambiciozne planove, Sabor Kotara Sisak pozvao je sve radne organizacije Banije i Siska da sudjeluju svojim sredstvima u financiranju projekata. Prema navedenim zaključcima, uz pret-

77 HR DASK 294, kut. 195., Zaključci III. sjednice Sabora Kotara Sisak od 20. novembra 1965. godine.

postavku da privreda Banije i Siska izdvoji 3 posto ostatka dohotka, mogao bi se formirati iznos od 240 milijuna dinara što bi osiguralo realizaciju planova. Pozvan je i Sabor SRH da radi sigurnosti i stabilnosti provođenja Programa utvrdi stalna sredstva i izvore financiranja dugoročne koncepcije razvoja Banije.

Na sjednici Skupštine Kotara Sisak (15. listopada 1965.) dio zaključaka koji se odnosi na učešće SR Hrvatske dodatno je preciziran. U najviše prioritete uvršteni su cesta Kostajnica – Petrinja, Odjel za kirurgiju Opće bolnice u Sisku i bolnički paviljon bolnice za TBC pluća u Petrinji.

Odaziv poduzeća da svojim učešćem izravno pomognu ostvarivanje „Banijske koncepcije“ bio je skoro stopostotan. Skoro sve radne organizacije su na svojim organima upravljanja donijele odluke o učešću u financiranju koncepcije razvoja Banije. Neke radne organizacije, poput Željezare, u odluci su eksplicitno navele da prihvaćaju sufinanciranje izgradnje ceste Kostajnica – Petrinja – Žažina,⁷⁸ a druge su donosile odluke o iznosima bez specificiranja projekata.

Unatoč svim prijedorima, zastoјima i otporima kao i teškoćama s kojima je bilo suočeno tadašnje društvo i gospodarstvo, nakon šest godina (1970.) mogli su se ipak zbraјati i konkretni rezultati provođenja „Banijske koncepcije“. Navodim samo neke najvažnije:

- Modernizirano je i asfaltirano 158 km cesta – ostalih 75 km u naredne dvije godine.
- Izgrađeni su novi mostovi: preko Une u Kostajnici, na Kupi kod Pokupskog, na cesti Petrinja – Glina, rekonstrukcija na cesti Petrinja – Žažina.
- 80 % naselja povezano je autobusnim linijama – omogućene su dnevne migracije.
- Završena je elektrifikacija svih naselja.
- Započeta je modernizacija PTT prometa.
- Izgrađeni su brojni vodovodi.
- Izgrađeno je 16 osnovnih škola i preko 30 stanova za nastavnike.
- Izgrađena je jedna srednja škola u Sisku.
- Izgrađeno je šest domova zdravlja i zdravstvenih ambulanti, novi odjeli u bolnicama u Sisku i Petrinji.
- Započeto je istraživanje potencijalnih rezervi rudnih i mineralnih bogatstava, ali nikada nije završeno zbog nedostatka novca.
- Kroz „vezani razvoj“ otvoreni su brojni industrijski pogoni.
- Dовršena je izgradnja brojnih industrijskih pogona: MI Gavrilović, DIP Dvor, DIP Majur, Predionica Glina, Tvornica trikotaže u Kostajnici...
- Izvršena je zamjena ratnih bajti (oko 900 novih stambenih jedinica) itd.

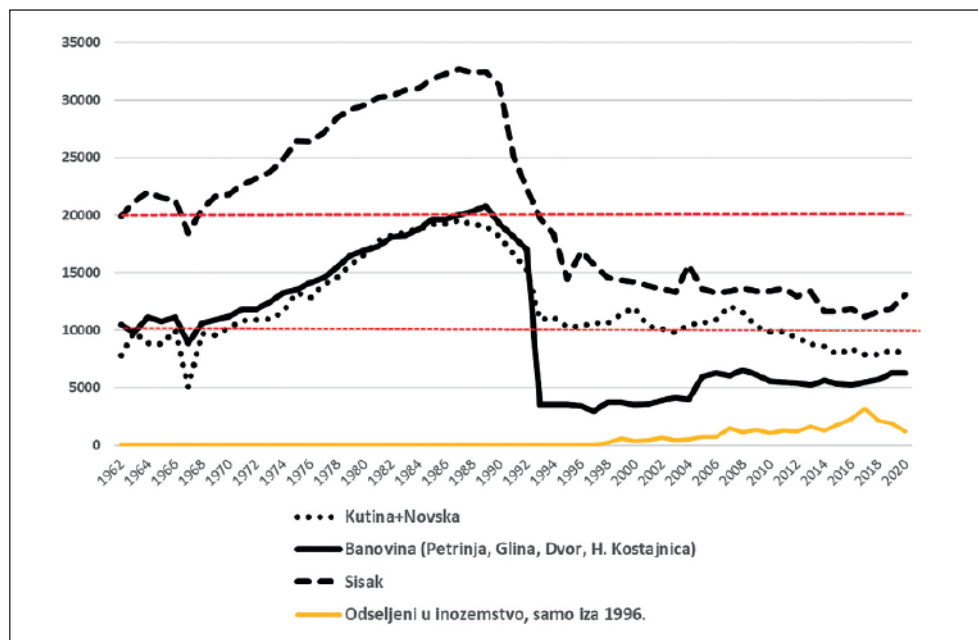
⁷⁸ Kasnije je ta cesta nazvana „Banijska magistrala“, a imala je dvostruko značenje: prvo, povezivanje i unutarnja kohezija prostora Banije, i drugo, njezinom izgradnjom Petrinja je prvi put u povijesti dobila relativno kvalitetnu izravnu prometnu vezu sa Zagrebom.

Veoma je teško ili gotovo nemoguće izolirati rezultate razvoja na nekom području koji su rezultat realizacije samo jednoga razvojnog dokumenta. Ali u ovom je slučaju moguće sasvim pouzdano zaključiti da su realizacijom Sedmogodišnjega plana 1963. – 1970., ili kako se kasnije nazivao „Banijska koncepcija“, na području današnje Sisačko-moslavačke županije, odnosno nekadašnjega Kotara Sisak, stvorene sve bitne pretpostavke za dugoročnu visoku stopu rasta.

Svaki prostor ima svoje specifične resurse, specifičan lokalni kapital i u kombinaciji svega toga stanovništvu nudi bolje ili lošije uvjete života, ekonomsku i socijalnu sigurnost. Za kvantitativno mjerenje tih uvjeta i životnih povoljnosti u nekom prostoru možemo koristiti različite indikatore. Jedan od najboljih indikatora za tu vrstu mjerenja je broj novootvorenih radnih mjesta odnosno broj zaposlenih. Oni prostori u kojima postoji sposobnost generiranja novih, pogotovo kvalitetnih radnih mjesta za mlade i obrazovane ljude, imaju privlačnu snagu za useljavanje i zadržavanje stanovništva i obrnuto. Prostori u kojima ta sposobnost ne postoji nisu u stanju osigurati prvi i osnovni životni uvjet, pa ljudi iz takvih prostora u pravilu iseljavaju.

Kakvo je bilo mjesto i uloga sedmogodišnjeg plana Kotara Sisak (1963. – 1970.), vrlo dobro ilustrira sljedeći grafikon na kojem je prikazano kretanje zaposlenosti na prostoru današnje Sisačko-moslavačke županije koja uglavnom obuhvaća prostor nekadašnjega Kotara Sisak. (Čavrak, 2022).

Grafikon 1. Zaposlenost u Sisku i Banovini 1962. – 2020.

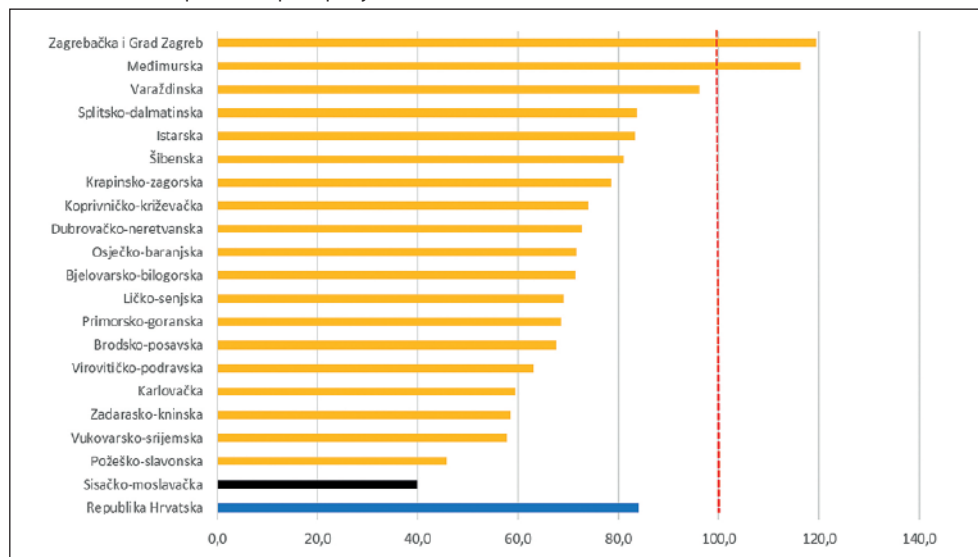
Izvor: DZS, različite publikacije o zaposlenosti po godinama. Autorova izrada grafikona.

Na grafikonu je prikazana dugogodišnja vremenska serija podataka o zaposlenima u pravnim osobama (1962. – 2020.) na području Sisačko-moslavačke županije (odnosno bivšega Kotara Sisak). Svi su podatci svedeni na aktualno područje županije. Na grafikonu su prikazane skupine podataka prema pojedinim homogenijim područjima županije. Posebno su prikazani podatci za grad Sisak, posebno za Banovinu (Petrinja, Glina, Dvor, Hrvatska Kostajnica) i posebno za moslavački dio županije (Kutina, Novska).

Oblik krivulja sasvim jasno pokazuje da je iznimno visok porast zaposlenosti započeo već u razdoblju provođenja navedene Konceptije i da je zaposlenost snažno nastavila rasti iza 1968. godine. Prosječno je **godišnji prirast zaposlenosti na području Sisačko-moslavačke** županije iznosio u cijelom ovom vremenskom razdoblju više od 1500 novozaposlenih godišnje. Porast je bio sličan u svim dijelovima županije, pa nema osnove za zaključak o preferiranju jednoga dijela prostora nasuprot drugomu.

U podlozi ekonomskoga rasta su brojni čimbenici, ali ekonomska teorija se nedvojbeno slaže da su investicije jedan od najvažnijih. Zbog toga su investicije varijabla u svim modelima ekonomskoga rasta. I zbog toga se može zaključiti da je snažan investicijski val u nekadašnjem Kotaru Sisak realiziran u prvoj polovini 1960-ih godina bio najvažnija poluga dugogodišnjega visokog rasta proizvodnje, zaposlenosti i dohotka na ovom području. Rezultat toga investicijskog vala je izgradnja gotovo svih industrijskih i privrednih pogona i objekata i gotovo svih objekata u području javnih usluga i infrastrukture na području nekadašnjega Kotara odnosno današnje Sisačko-moslavačke županije koji su činili gospodarsku i društvenu strukturu ovoga prostora u dugom vremenskom razdoblju.

Grafikon 2. Indeks zaposlenosti po županijama 1990. – 2020. (1990 = 100)

Izvor: Zaposlenost i plaće 1995., Dokumentacija 1006, Godina 1996., Zagreb, 1997. i Zaposlenost – pregled po županijama, DZS, Obrada V. Čavrak.

U ovome konkretnom slučaju to je bilo moguće postići jer se prvotni sedmogodišnji plan provodio u kombinaciji političke podrške i visokoga stupnja posvećenosti svih relevantnih aktera njegovoj realizaciji. To je omogućilo maksimalnu mobilizaciju internih investicijskih resursa, čak i izravno financijsko učešće poduzeća i građana koje je bilo snažno podržano eksternim resursima odnosno izravnom investicijskom potporom države. Budući da je navedena koncepcija bila originalna i nova te prva s takvim sadržajem i metodologijom na području bivše države, političkim je čimbenicima bilo stalo do toga da ovaj svojevrsni pilot-projekt razvoja nerazvijenih uspije. Zato su bili spremni pružiti svu potrebnu podršku, a o čemu svjedoče i brojne diskusije onodobnih republičkih dužnosnika na sastancima zatvorenima za javnost koji su u ovom radu prvi put javno prezentirani.

Koliko su investicije važan čimbenik gospodarskoga rasta zorno ilustrira Grafikon 2. koji prikazuje rast zaposlenosti na prostoru Sisačko-moslavačke županije nakon Domovinskoga rata i tranzicije. U tom razdoblju nastupilo je vrijeme dezinvestiranja, pada proizvodnje i razdoblje nestanka najvećih proizvodnih i gospodarskih objekata koji su izgrađeni šezdesetih godina prošloga stoljeća i koji su činili temelj gospodarske strukture toga prostora.

Na Grafikonu 2. prikazan je indeks promjene zaposlenosti po županijama (1990 = 100). Razvidno je da je zaposlenost u Sisačko-moslavačkoj županiji 2020. godine bila na razini 40 posto razine iz 1990. godine i da je to najniža razina od svih hrvatskih županija. Vrijednost ovoga prikaza je u dočaravanju povijesne dimenzije ekonomskoga razvoja ovoga prostora, a za dublje analize i traženje svih uzroka takvih kretanja potrebno je provesti nova istraživanja.

Zaključci

Važnost dokumenta o sedmogodišnjem razvoju Kotara Sisak u razdoblju od 1964. do 1970. godine čiji se prostorni obuhvat poklapa s prostorom današnje Sisačko-moslavačke županije, a kojega se kolokvijalno nazivalo „Banijska koncepcija“ jest višestruka i povijesna ne samo za područje tadašnjega Kotara nego i šire. Bio je to prvi takav strateški dokument u bivšoj državi, pa se može govoriti o pilot-projektu razvoja nerazvijenih krajeva. Pozitivna i negativna iskustva bila su temelj za formuliranje politike i prakse razvoja drugih nerazvijenih krajeva, donošenje zakonske regulative i državnoga institucionalnog okvira do čega je došlo tek tri godine kasnije u odnosu na godinu donošenja „Banijske koncepcije“.

Uspješna realizacija projekata i planova koji su ovim dokumentom predviđeni ubrzala je gospodarski, ali i društveni razvoj Siska i Kotara. Gledajući komparativno-povijesno, to je bilo najintenzivnije razvojno razdoblje u kojemu je stvoren moderan gospodarski profil Siska kao industrijskoga centra te gospodarski i društveni profil svih općina tadašnjega Kotara. Gotovo da nema industrijskoga pogona ili značajnijega objekta u području zdravstva, obrazovanja, kulture, sporta, stanovanja i drugih područja, a koji nije izgrađen upravo u ovome razdoblju ili koji nije obuhvaćen ovom Koncepcijom. Proizvodno-industrijski i objekti društvenoga standarda građeni su pre-

ma konsenzualno prihvaćenome planu u svim općinama, pa tako i u Sisku kao kotarskom središtu, zbog čega je zapravo neopravdano tu Konceptiju zvati samo „Banijska“.

Način donošenja toga planskog dokumenta u vrijeme kada nisu postojala slična iskustva čak ni u svijetu posebno je važan i instruktivan. Demokratičnost i inkluzivnost te visok stupanj interakcije s različitim znanstvenim institucijama i stručnjacima može biti ogledni primjer čak i u suvremeno doba. Posebno je zanimljivo da je ideja o potrebi donošenja takvoga strateškog dokumenta o razvoju nerazvijenih područja potekla „odozdo“ što tek danas postaje standard. Regionalnoj politici se uobičajeno (i danas) prečesto pristupa „odozgo“ što daje slabe rezultate. Budući da se radilo o originalnom i pionirskom pristupu, ideja i postupak donošenja privukli su pozornost hrvatske stručne javnosti, ali i političke elite, pa je dokument prihvatila tadašnja Vlada s preporukom da ga slijede i druga nerazvijena područja.

Uz pozitivna iskustva i neosporne rezultate proces usvajanja dokumenta kao i njegova realizacija su zbog iznimno velikih i dinamičnih promjena u prostoru izazivali i različite prijemore, pa i otpore. To se naročito očitovalo u trenucima donošenja odluka o tome kamo će se alocirati sredstva za ulaganja dobivena od Republike odnosno koliko će vlastitih sredstava koja općina uložiti u pojedine objekte. Zahvaljujući onodobnoj snažnoj političkoj moći organizacije Saveza komunista, ti su otpori tada prevladavani političkim utjecajem. Međutim, u kasnijim razvojnim etapama dolazi do promjene političke moći i utjecaja, pa su se i različiti prijemori i otpori koji su se tada inicijalno pojavili manifestirali u različitim formama i drugačijem intenzitetu. Taj aspekt zahtijeva daljnja dubinska istraživanja što nije bio predmet ovoga rada.

Summary

Economic Development of the Sisak District 1960 – 1970 and the Banija Concept

UDK: 330.34:94(497.527) "1960/1970"
316.334.52(497.527)"1960/1970"

At the beginning of the 1960s, the Banija (Banovina)⁷⁹ Region was confronted with delayed post-war reconstruction and a high level of underdevelopment. In accordance with the applicable constitutional rights, there was an initiative to hold a General Assembly of the Sisak District with the aim of elaborating and implementing a seven-year-old strategy for the development of Sisak and Banija. The territory of the former Sisak District largely overlaps with the territory of the current Sisačko-moslavačka

⁷⁹ The term 'Banija' is used in this treatise because it was common for the period described in the treatise. The term 'Banovina' was never mentioned in documents and publications from this period. Since contemporary linguists do not prefer either form, it is correct and justified to use the term 'Banija' in the context of this topic.

County. The biggest difference was that for a few years the District included the area of Ivanić Grad.

The parliament, which was attended by 288 people, was held in Petrinja in 1963 and the strategy was adopted in 1964 after extensive discussion in the municipalities. It was an interesting and, for the time, instructive example of how a development strategy was developed from the bottom-up with mass participation in the public discussion with over a thousand people from all municipalities (Dvor, Kostajnica, Novska, Glina, Petrinja, Ivanić Grad, Kutina and Sisak). The strategic document was first approved in the District Assembly in Sisak and then in the session of the Executive Council and the Parliament. The order of adoption of a document is also interesting because it contradicts the usual image of former dictatorial regimes that rule exclusively from the top-down.

The document on the long-term concept for the development of Banija was later colloquially referred to as the Banija Concept. In addition to the basic development concept, the document also regulated a special institutional structure for its implementation, so that the Banija Development Fund was established. In a way, this fund was the forerunner of the state fund for the development of underdeveloped regions, which was established three years later. A detailed financial and implementation schedule was drawn up for each development area. It was actually a pilot project for the development of underdeveloped areas in the former state. Interestingly, there was no such model in the world, because until then economic science and practice did not deal with regional development and the problem of territorial differences in development. It was not until the early 1960s that the first initiatives and the first scientific and professional publications appeared worldwide.

Although there were no comparable models, the results of this strategy exceeded the expectations of those involved, despite numerous obstacles and difficulties. This article analyzes the circumstances under which the Banija concept was adopted and implemented. The institutional organization and the organization of the implementation are analyzed, with special attention to the specific funding opportunities in which many citizens and companies from the Sisak and Banija Region were involved. The most important obstacles and difficulties and the way they were overcome along the fundamental achievements that had a long-term impact on the economic and social development of Sisak and Banija, i.e. the Sisak-Moslavina County of that time, are shown.

The period of economic and social development of Sisak District from 1963 to 1970 decisively shaped the economic profile of Sisak and the entire region for the following decades. The high growth rate of production, employment, income and investment was followed by the first signs of conflict between the municipalities of Sisak and Banija and between different centres of power, especially in Sisak. Although the political situation and social relations were presented to the public as harmonious, opposing ideas and concepts were openly presented, especially in the meetings without the presence of the public and the press. During the above-mentioned period, there were no open and public international disputes, even though some discussions about the schedule of municipal investments suggested otherwise. Questions of international relations as political

issues emerge at the end of this period and at the beginning of the 1970s, triggered by the general climate of the social and political movement known as the Croatian Spring. The development of the name of the development plan for the Sisak District should also be seen in this context. In the beginning it is neutral – ‘a seven-year plan of development’. At the stage of distributing money for investments and determining investment obligations, the plan very quickly became the Banija Concept, meaning that it was aimed at the development of Banija and not Sisak, which was incorrect judging by the content of the Plan and the number of facilities built in the Sisak area. Many economic facilities were built under the plan, as well as health, educational, cultural and other public service facilities. The implementation of this programme drastically changed the economic image of Sisak and all municipalities in Banija.

However, the symbolic use of the name was used as a form of metalanguage in communication at the time, without the participants having to fear possible political consequences due to differing opinions.

The article is based on archival sources found in the State Archives in Sisak (Fonds HR DASK 294, Sisak District Assembly), as well as on various secondary sources, publications and journals (Jedinstvo⁸⁰).

Keywords: Sisak, Banija, regional development, development of the underdeveloped, the Banija Concept

Izvori:

HR-DASK-294 Skupština Kotara Sisak, Državni arhiv u Sisku.

List *Jedinstvo*, različiti brojevi godišta 1961. – 1965.

Službeni list SFRJ br. 12/62.

Literatura:

Čavrak, V. 2022. Povijesni pregled strategija razvoja Siska i Banije/Banovine, u *Društvena i gospodarska revitalizacija Siska i Banije/Banovine*. Ur. Čavrak, V. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 1-34.

Klasić, H. 2006. *Hrvatsko proljeće u Sisku*. Srednja Europa. Zagreb.

Mrkalj, I. 2015. Što je socijalizam dao Glini. *Novosti*, 14. travnja 2015. <https://www.portalnovosti.com/sto-je-socijalizam-dao-glini> (pristupljeno 17. 6. 2024.)

Šustić, I. 1997. Organi državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska 1945 – 1974. *Arhivski vjesnik*, god. 40 (1977). 225-246. Državni arhiv u Zagrebu.

---

⁸⁰ The first number came out on November 17, 1945. It is less known that its predecessor was Sisački list I, which were issued once a month. One of the first editors was a university professor, Dr. Mate Hraste, who was later replaced by Dr. Marijan Kolak.

